STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05884

HIBRU

Joseph Opatoshu

•

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פון זעלבען שרייבער:

אַ ראָמאַן פון אַ פערד-גנב און אַנדערע ערצעהלונגען.

אונטערוועלט, נאָוועלען

אַ ל י י ן, ראָמאַן

י. אָפּאַטאָשו

היברו

ראָמאַן

מאַקס נ. מייזעל
פארלאַג פאַר אידישער ליטעראַטור און וויסענשאַפט
424 גרענד סטריט, ניו יאָרק.
.1920

Copyright by
JOSEPH OPATOVSKY
1920

היברו

ראָמאַן

1918—1919

1

זונטאָג, פונקט צוועלף א זייגער ביי טאָג, האָבען די קינדער פון דער „מחזיקי־תורה" זיך גענומען שיטען מיט קולות אויף דער גאס ארויס. זייערע עלטערן, מיטגלידער פון דער „קאָנגרעגיישאָן", האָבען געווארט אין שוהל, אין פאָרהויז, אויף דער וועראנדע. געהייסען האָט עס — מען איז געקומען געוואָהר ווערען ווי די קינדער לערנען. אין אמת'ן אָבער האָט זיך געבענקט נאָך א היימיש וואָרט, זיך געוואָלט אויסטון אויף א ווייל׳ע פון דאגת־פרנסה, פון דער וואָכעדיגקייט. דער „שאָפ", אפילו די שטוב האָט דערעסען — האָבען טייל טאַטעס גענומען דאָס קליינוואָרג פאר די הענטלאָך, אנדערע האָבען געשטופט קינדער־וועגעלעך און מיט א רחבת איז מען יעדען זונטאָג געקומען אין שוהל אריין.

די אידען, אין שבת'דיגע מלבושים, דיקע סיגארען אין די מייל׳ער, זיינען געשטאנען אין קופקעס. די רעק פונאנדערגעקנעפעלט, די דיקע גאָלדענע קייטען האָבען אראָפּגעבלישטשעט פון די קאָלירטע וועסטען, געמיטליך געשמועסט און ווען נישט די סיגארען, וואָלט מען געקענט מיינען, אז דאָס כאַפּען אידען ערגיץ אין א רוסיש שטעדטעל פאר'ן דאווענען א שמועס.

דוד וואקסמאַן, א הויכער, דארער בחור, א לעהרער, מיט א קליין קעפּיל אויף א לאנגען, אויסגעבויגענעם האלז, ווי דאָס קעפּיל ביי א פידעל, איז געשטאנען מיט נאָך צוויי לעהרערס, זיך געבויגען פון איינעם צום צווייטען, ווי די דינע פיס וואָלטען ניט געקענט טראָגען דעם הויכען קערפּער, און זיי דערצעהלט :

— וואס זאָגט איהר אויף גרינ'ען ? געקראָגען א צעהנער׳ל

אַן הופּה און דער פּרעזידענט האָט איהם אין מיין געגענוואַרט פאַרבאָטען צו זיך אויף אווענד־ברויט!

— דער יונג האָט מזל! — האָט ראָזען, אַ פאַרשלאָפענער בחור, מיט קליינע אָפּגעגעסענע ציין, ווי ביי אַ שעפּס, פון גרויס איבעראַשונג אריינגעמאַכט די הענט אין די הויזען־קעשענעס און זיך גענומען שיבערען.

— מאַכט נאָר אַ שווייג, — האָט מילער, אַ נידריגער, מיט שפּיציגע אויגען, וואָס קוקען אין אַלע זייטען, צוגעלעגט אַ האַנט צום מויל — כ'וועל באַלד אונזער פּרינסיפּאַל נעהמען אויפ'ן צימבעל, איהם אביסעל די גאַל אָפּדריקען, נור זעהט, חברה, מאַכט נישט קאַליע!

דער פּרינסיפּאַל, אַן עלטערער בחור, אין אַ גלאַנציגען, אויסגעריבענעם פראַק, מיט אַ שווערען שטעקען אין דער האַנט, איז פּאַמעליך אַראָפּ פון די טרעפּען, וואָס האָבען געפיהרט אין זיין קלאַס אריין, געוואָלט פאַרביי־געהן די לעהרערס, האָט איהם מיללער אַ רוף געטהון:

— מיסטער פרידקין, וואָס זאָגט איהר אויף אונזער גרינ'ען?

פרידקין האָט זיך אָפּגעשטעלט און אָנגעשטעלט אויף מיללער'ן אַ פּאָר וואַסערדיגע אויגען:

— וואָס מיינט איהר?

— כ'מיין, — האָט מיללער געשמייכעלט — דער פּרעזידענט האָט איהם היינט פאַרבעטען אויף אווענט־ברויט.

— טאַקע — האָט פרידקין געמאַכט אַ נאַריש פּנים, ווי ער וואָלט נישט באַגריפען וואָס מען דערצעהלט איהם, און איז בלאַס געוואָרען.

ער איז שוין יאָהרען געווען פּרינסיפּאַל אין דער תלמוד־תורה, פונדעסטוועגען האָט ער תמיד זיך געשראָקען מען זאָל איהם נישט אָפּזאָגען און פון דער קלענסטער נאַרישקייט זיך גענומען צום האַרצען. ער איז געווען זיכער, אַז אַלע סיי די לעהרערס, סיי דער סעקרעטאַר, סיי דער שמש פאַרגינען איהם נישט, גראָבען הינטען

ארום, רעדען אויף איהם שלעכטס פאַר'ן פּרעזידענט, אַנדערש וואָלט דער פּרעזידענט איהם שוין לאַנג גענומען פאַר אַן איידעם. ער איז געווען ביי זיך איבערצייגט, אַז מיסם שולץ, דעם פּרעזי־דענט'ס טאָכטער, האָט איהם ליעב. אַז ער האָט געהאַלטען אין צוגרייטען איהר עלטערען ברודער צו בר־מצוה, איז דאָס מיידעל געזעסען ביי דער לעקציע, כלומרש געלייענט אַ בוך און פון איהם קיין אויג נישט אַראָפּגעלאָזט. ער האָט שוין אפילו געהאַט פאַר־פאַסט אַ ליעבע בריעף צו איהר, איהם תמיד ארומגעטראָגען מיט זיך, קיין מוט אָבער נישט געהאַט איהם אַוועקצושיקען. זעהר אָפט, ווען ער איז געבליבען אַליין, האָט ער געלייענט דעם בריעף אויפ'ן קול און זיך באַוואונדערט פאַר דעם שעהנעם געדאַנק, וואָס ער האָט דאָרט אויסגעדריקט. איצט, ווען די חברה האָבען איהם דערצעהלט, אַז גרין איז פאַרבעטען צום פּרעזידענט אויף אָווענט־ברויט, האָט ער געפיהלט, אַז מען האָט איהם שוין ווידער אָפּגע־טאָן אַ שפּיצעל, זעהר נישט חשק געהאַט זיך צו טרעפען מיט איהם היינט אָווענט ביים פּרעזידענט און זיך אָנגערופען:

—פאַרלאָזט אייך אויף מיר, דער פּרעזידענט וועט אַ מלמד...

פרידקין האָט געזעהן, ווי גרין קומט אָן, האָט ער אָפּגעהאַקט אין דערמיט און איז אַנשוויגען געוואָרען.

גרין, אַ הויכער בחור, אַ שוואַרץ־חנ'עוודיגער, מיט עפּעס הפקר'ישעס אין זיין פּנים און אין גאַנצען האַלטען זיך, איז אַראָפּ פון די לעצטע דריי טרעפּלעך מיט איין שפּרונג, אריין צווישען די לעהרערס, זיך אָנגעשפּאַרט אָן וואַקסמאַנ'ען, וועלכער האָט זיך אַ בויג געטון, ווי אַ לולב, און זיך פונאַנדערגעלאַכט:

— וואָס זאָגט איהר, אידען? דער אַלטער האָט דאָך מיך פאַרבעטען צו זיך!

— איך האָב מורא, ס'שמעקט מיט אַ שידוך — האָט מיללער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אום צוצוגעבען די ווערטער מעהר געוויכט, הנטען ארום אַ קוועטש געטון צו דער חברה מיט אַן אויג און גע־

וויזען אויף פרידקינ׳ען — דער פרעזידענט האָט א שעהנע טאָכטער, מיסטער פרידקין קען זי, פרעגט איהם . . .

— וואָס דאַרף ער א מלמד, ווען ער קען קריגען א רייכען „ביז־נעס־מאַן" פאַר אן איידעם ! — האָט פרידקין אויסגעשאָסען, גע־קוקט פון איינעם אויפ׳ן צווייטען, ווי ער וואָלט געוואָלט וויסען, וואָס פאַר אן איינדרוק זיין חכמה האָט געמאַכט און בשעת־מעשה רויט געוואָרען.

— האָט ער דאָך איך געוואָלט נעהמען ? — האָט מיללער זיך געמאַכט תם׳עוואַטע, א רוק געטון דעם שטרויענעם קאַפּעלוש און זיך מיט א מאָל א כאַפּ געטון. — אָ, כ׳האָב גאָר פאַרגעסען, איהר זייט דאָך א פרינציפּאַל, נישט קיין מלמד !

דער עולם האָט געלאַכט. פרידקין האָט עטוואָס אונטערגעהוי־בען דעם שטעקען, אָנגעקוקט מיללער׳ן. זיין צוקנייטשט פּנים האָט אויסגעזעהן טעמפּ, די וואַסערדיגע אויגען האָבען זיך קיין ריהר געטון, ווי זיי וואָלטען געווען אריינגעשטעלטע, און זיין גאַנצער כעס איז געלעגען אין דער נישט געראַזירטער, צו ברייטער גאָמבע. אַלע האָבען געגלויבט, אַז ער קלייבט זיך מיללער׳ן א קלאַפּ צו טון — איז פּונקט דעמאָלט אונטערגעגאַנגען דער סעקרעטאַר, א קליין, ציכטיג אידעל, מיט א גלאַטיג פּנים, רויטע בעקלעך, פון די פּנימ׳ער וואָס ס׳איז שווער צו זאָגען, צי ס׳איז פופציג, צי דרייסיג יאָהר אַלט. ער האָט גענומען פרידקינ׳ען אונטער׳ן אָרעם :

— קומט, מיסטער פרידקין, מיט מיר ! מיר זיינען דאָך עלטע־רע מענשען ! וואָס דאַרפען מיר אויסהערען, ווי די לצים מאַכען פון אונז חוזק !

— פון מיר מאַכט קיינער נישט קיין חוזק ! — האָט פרידקין א ברום געטון, זיך אויפדרעהענדיג צום סעקרעטאַר און ס׳האָט אויסגעזעהן, אַז דעם גאַנצען כעס וועט ער אויסלאָזען צו איהם.

— קומט, מיסטער פרידקין, כ׳דאַרף מיט איך עפּעס רעדען !

— אַזוי איז עפּעס אַנדערש ! — האָט פרידקין א צופרידע־

נער, וואָס דער סעקרעטאַר איז אונטערגעקומען, א מאַך געטון צו די לעהרערס מיט דער האַנט — גוד־באַי!

זיי זיינען ארויס אויף דער גאַס. עס איז געווען א הייסער זונ־מער־טאָג. איבער דער גאַס זיינען געווען צושאָטען יונגע־לייט, די העמדער, אָהן ארבעל, אריינגעמאכט אין די הויזען און גע־שפּילט אין „באָל". די הארטע פּילקעס זיינען געפלויגען איבער די קעפּ, אזש געפייפט. פרידקין איז געווען אש־להבה אויף אמע־ריקא, תמיד געטראכט, אז ס'לעבען איז דאָ הפקר, אנדערש וואָלט מען יונגען נישט ערלויבט צו שפּילען אין מיטען גאַס אין „באָל". איצט, געהענדיג מיט'ן סעקרעטאַר, איז ער געבליבען הינטערשטע־ליג, מורא געהאַט ער זאָל נישט כאַפּען א פּילקע, הארט ווי א שטיין, אין קאָפּ אריין. ער האָט זיך ארומגעקוקט אין אַלע זייטען, דורכ־געלאָפען מיט שרעק די גאַס, אז ער האָט זיך אזש אָפּגעגאָסען מיט שוויים.

— ווי געפעלען אייך עפּעס אייערע תלמידים? — האָט דער סעקרעטאַר געוויזען אויף די שפּילערס — אויסגעוואַקסען תנאַ־בארעס, הא, הא, הא!

פרידקין האָט געשמייכעלט. כמעט אַלע יונגע לייט, וואָס האָ־בען געשפּילט „באָל", זיינען אמאָל געווען זיינע תלמידים. ער אליין האָט זיך קיינמאָל נישט געפרעגט, פאַרוואָס די אַלע יונגע־לייט גריסען זיך נישט צו איהם, ווי זיי וואָלטען געווען ווילד־פרעמ־דע, ווי אנדערש וואָלט נישט געדאַרפט זיין! ער האָט דאָך מיט זיי געלערענט צו עטליכע יאָהר, צום ערשטען מאָל זיי אָנגעטון תפילין, זיי געמאכט פאַר אידען! דאָס אַלץ האָט ער זיך נישט געפרעגט. יעדעס מאָל, וואָס ער האָט זיי אָנגעטראָפען, איז איהם אויפ'ן זינען געקומען דאָס זעלבע ווערטעל — גדיים נעשו תישים — זיך תמיד געוואונדערט ווי די חברה זיינען אויסגעוואַקסען, גע־טראכט, אז זיי פיהרען זיך שוין מסתמא מיט מיידלעך, זיך אָפּט געשראָקען, זיי זאָלען זיך ניט אָפּרעכענען מיט איהם און אין האַר־צען האָט איהם הנאה געטאָן, וואָס ער האָט זיי אַלעמען געריסען

פאַר די אוירען, געפּאַטשט, געהאַקט מיט דער ווירע איבער די הענט און ביי זיי צוגענומען יעדע שפּילצייג.

דער סעקרעטאַר האָט געשטעלט קליינע, ווייכע טריט, ווי אַ קאַץ, ווען זי נעהמט זיך גנב'ענען, געעפענט און צוגעמאַכט בשעת אין געהן די פינגער פון דער רעכטער האַנט, געמאַכט גרי־מאַסען, ווי ער וואָלט מיט זיך אַליין איינגע'טענה'ט. ער האָט גע־נומען פרידקינ'ען אונטער'ן אָרעם, מעשה גוטער־ברודער, און אָנ־געהויבען:

— מיסטער פרידקין, מיט אַן אמת, זאָגט, ווען עס מאַכט זיך אייך, אַזוי אַ גוטער שדוך, כ'מיין אַ ליטויש, בעל־הבית'יש מיי־דעל, טאַקע מיט נדן, וואָלט איהר געטון?

— כ'וועל אייך זאָגען דעם אמת, האָט פרידקין אָנגעשטעלט די וואַסערדיגע אויגען, שוין חושד געווען דעם סעקרעטאַר, אַז ער נעהמט איהם אָפּטון אַ שפּיצעל און געקלערט וואָס צו זאָגען — ס'איז שווער צו געפינען אין ניו־יאָרק אַ בעל־הבית'יש מיידעל. לאָמיר זיך נישט נאַרען, מיסטער קליין, ווער קומט דען דאָ אַרי־בער? דער אָפּפאַל! איהר זעהט, ווען ס'מאַכט זיך מיר אַ ליי־טיש מיידעל, נישט קיין מיאוס'ע... כ'ווייס...

— לאָמיך שוין הערען, וואָס ס'הייסט ביי אייך שעהן? — האָט דער סעקרעטאַר אָפּגעשטעלט פרידקינ'ען, זיך צוגעבויגען צו איהם, ווי ער וואָלט זיך געקליבען איהם אַ סוד איינצורוימען און איהם אָנגענומען פאַר אַ קנעפּעל פון פּראַק, וואָס האָט געהאַנגען אויף צוויי פעדים — אַז איהר אַלע מאַכט אַ ווערען פון מיט שולץ, אַ מיידעל בלויז הויט און ביינער, בין איך מעהר קיין מבין נישט! מיינט נישט וואָס כ'בין אַ סעקרעטאַר אין אַ „היברו־סקול“, בין איך אַ פאַנאַטישער מענש! כ'בין אַ בוקאָווינער, און בוקאָווינער, פאַרשטעהט איהר מיך, זיינען מבינים, וואָס ס'הייסט שעהן! כ'מיין נישט, אַז אַ מיידעל דאַרף זיין פעט. ניין, נור אַ מיידעל דאַרף ראשית זיין. כ'מיין, אַז מיט אַ הויך זאָלט איהר זי ניט קע־נען אָפּשטופּען, אוועקבלאָזען ווי שפּינוועבס... נעהמט, למשל, מיין

טאַכטער — אַן אַמעריקאַנער מיידעל, קיינמאָל קיין שאָפּ ניט אָנ־געזעהן, ס'איז דאָ אויף וואָס אַ קוק צו טון, דערצו זיינען פאַראַן אַ פּאָר הונדערט טאָלער אויך, רעכען איך, אַז פּאַר אייך, אַ רו־היגען מענשען . . .

דער סעקרעטאַר איז מיט אַמאָל אַנטשווינגען געוואָרען, אונטער־געטראָגען פרידקינ'ען דאָס קנעפּעל פון פראַק, וואָס ער האָט אָפּגעדרעהט בשעת אין רעדען און שולדיג געשמייכעלט.

פרידקין האָט צוגענומען דאָס קנעפּעל, גאָר נישט געזאָגט, גע־וואונשען דעם גאַליציאַנער אַ ווייסט יאָהר און זיך געוואונדערט, ווי ר'נאָך זיין ווייב קען מיט איהם שלאָפען, אַז מען פיהלט איהם פון מויל.

זיי האָבען זיך אריינגעדרעהט אין אַ זייטיגע גאַס. דער סעק־רעטאַר האָט געוואָלט פאַרעדען פרידקינ'ען, האָט ער איהם צוריק גענומען אונטער'ן אָרעם:

— טענה איך, צו וואָס דאַרפט איהר זיין אַ פּרינסיפּאַל אין דער „מחזיקי תורה", אַז איהר קענט לייכט קריגען אַ שטעל אַלס "ראַ־באַי"! איהר זייט אַ געבילדעטער מענש, ר'קענט די אַלע אַמע־ריקאַנער „ראַבאַים" פאַרשטעקען אין ארבעל! אלא־מה? אין אַמעריקאַ דאַרף מען קענען געהן מיט די עלענבויגענס! די „עלע־ווייטערס" קלאַפּען צו הויך, דאַרף מען זיי קענען איבערשרייען און איהר ווייסט דאָך, אַז איך האָב דאָ אַ גרויס באַקאַנטשאַפט . . . וואו געהט איהר? — האָט דער סעקרעטאַר פרידקינ'ען אָפּגע־שטעלט און איהם געוויזען אויף אַ „טענעמענט"־הויז — אָט דאָ וואָהן איך!

פרידקין האָט אויסגעשטרעקט די האַנט, זיך געוואָלט געזעגנען, האָט דער סעקרעטאַר איהם נישט אָפּגעלאָזט:

— קומט ארויף, זייט נישט קיין פרעמדער! אזא חמימה, ווע־לען מיר טון אַ קאַלטען טרונק!

פרידקין איז נאָכגעגאַנגען נישט איילינ, זיך בשעת מעשה אַ טאָפּ געטון צו דער קראַוואַט האָט זיך איהם נישט אַראָפּגערוקט,

געזעהן ווי דער סעקרעטאַר שפּרינגט איבער די טרעפּען, פאַר־שווינדט ערגעץ אין אַ טיר, איז איהם איינגעפאַלען, אַז דאָס איילט ער זיך אָנזאָגען די שטוביגע זיי זאָלען צוראַמען. ער פיהרט אַ גאַסט, הייסט מסתמא דער טאַכטער זיך איבערטון, זי איז אַ גאַ־ליציאַנער, אַלע גאַליציאַנער זיינען פאַלש, צוגיסען זיך באַלד נאָך דער חתונה. פון גרויס הנאה, וואָס זיין קאָפּ אַרבייט אַזוי גוט, האָט ער זיך עטליכע מאָל געקלאַפּט אין שטערען און געוועזן ביי זיך זיכער, אַז ער מוז יעדעס מיידעל געפעלען.

דערווייל האָט דער סעקרעטאַר ברייט צוּעפענט די טיר און גע־וויזען מיט דער האַנט:

— ביטע, מיסטער פרידקין, קומט אריין!

דעם סעקרעטאַר'ס ווייב, אַ פעטע, צוגאָסענע יודענע, וואָס האָט אויסגעזעהן נישט ווי זיין ווייב, נור ווי אַ מוטער, האָט באַ־נעגענט פרידקינ'ען מיט אַ שמאַלציגען שמייכעל און זיך געהאַלטען אין איין ווישען די הענט:

— ווילקאָם — — —

דאָס קליינע מאַנעלע האָט אַ קוק געטון אויפ'ן גרויסען ווייב, ווי ער וואָלט זי געוואָלט אויפעסען און געהייסען האָט עס, זי זאָל פרידקינ'ען ניט פאַרהאַלטען אין קיך. ביידע האָבען איהם אריינ־געבעטען ווייטער. דער סעקרעטאַר האָט איהם אריינגעפיהרט אין זאַל, וואו אויסגעבעטע מעבעל איז געוועזן באַצויגען מיט גרויע צי־כען, עס זאָל נישט באַשטויבט ווערען. אַ מיידעל פון אַ יאָהר אַכצעהן, אַ הויכע מיט נישט קיין מיאוס, קינדיש פּנים, געראָטען מעהר אין דער מאַמען ווי אין טאַטען, איז געזעסען ביי דער פּיאַנאָ און געשפּילט. זי האָט אָנגעשטעלט בשעת־מעשה דאָס שפּיץ־צינגעל דאָ אויף דער רעכטער, דאָ אויף דער לינקער באַק, זיי עט־וואָס איינגעצויגען און געוועזן זעהר צופרידען וואָס זי קען מאַכען חן־גריבלעך.

ביי פרידקינ'ס אריינקום האָט זי אויפגעהערט שפּילען, זיך אויפגעשטעלט, עטוואָס צוּעפענט דאָס מויל, געמאַכט מיט דעם

שפּיץ־צונג אויף ביידע באַקען, ווי זי וואָלט גענאָגט אַ צוקערעל און געוועזן גרייט מיט ביידע חן־גריבלעך אַ שמייכעל צו טון, ווען דער פּאָטער וועט זי פאַרשטעלן.

— מיסטער פרידקין, דער פּרינסיפּאַל פון אונזער סקול — האָט דער סעקרעטאַר איהם פאָרגעשטעלט פאַר דער טאָכטער און זיך געווענדעט צו איהם — און דאָס איז מיין טאָכטער!

— זעהר אנגענעהם! — האָט ס״מיידעל זיס אַ שמייכעל געטון, איהם דערלאַנגט אַ ווייכע, ווארימע האַנט און ארויסגערוקט אַ שטול — ביטע, זיצט!

די מוטער האָט גלייך אריינגעבראַכט אַ גלעזערנע קרוג מיט לימאָנאַד, קאָנפיטורען, פרוכט און אַלע האָבען זיך ארומגעזעצט ארום טיש. דער סעקרעטאַר האָט זיך אויסגעטון דעם קאַפּעליוש, זיך אָנגעטון אַ זיידענעם קאַפּעל און זיך געווענדעט צו פרידקין׳ען:

— מיסטער פרידקין, נעהמט אראָפּ דעם העט, ס׳איז צו הייס! איהר ווייסט דאָך, אַז כ׳בין נישט פאַנאַטיש, ביי מיר איז עס קיין חטא נישט!

פרידקין האָט אראָפּגענומען דעם קאַפּעליוש, אָפּגעווישט מיט אַ טיכעל דעם שטערען, זיך אָנגעגאָסען אַ גלאָז וואַסער, אויסגעטרונקען, געפיהלט, אַז מען האָט דאָ פאַר איהם דרך־ארץ, האָט ער זיך ברייט צולייגט אויף דער שטול, געקוקט אויפ׳ן מיידעל און ארויסגעלאָזט אַ מיעדען גענעץ. ער האָט געזעהן ווי דאָס מיידעל פאַרלירט זיך פון זיין בליק, האָט ער נאָך דורכדרינגענדער אויף איהר געקוקט, געטראַכט, אַז איהרע האָר זיינען נישט קיין אידישע, עפּעס צו העל, ווי געוואַשענער פלאַקס, נאַכלעסיג צוגערוקט צו זיך דאָס טעלעריל מיט קאָנפיטורען און גענומען עסען.

די מוטער האָט באַלד פאַרצויגען אַ שמועס, זיך געקלאָגט אויף דער היץ און ביים צווייטען וואָרט איז זי קונציג איבערגעגאַנגען צום פּרעזידענט פון דער שוהל:

— אַז גאָט העלפט, מען האָט געלט, ווערט מען שעהן, קלוג

און אז דו ביזט אָרעם, העלפט קיין חכמה נישט ! אָט נעהמט מיסעס שולץ, אַ נאַרישע אידענע, קען זיך נישט אונטערשרייבען און אז גאָט האָט איהר געהאָלפען איז זי געוואָרען אַ גאַנצע ליידי ! און ס'טעבטעריל ? ס'איז דאָך אַזוי שעהן, פּונקט ווי איך ! און ווי דאָס נעהמט זיך איבער, אסור שיפ'ם טאָכטער ! אויסגעדאַרט, אַזש גרין, מ י י נ ע אַנטקעגען איהר איז דאָך אַ פּרינצעסין...

— נו, נו, — איז דער מאַן געווען צופרידען, וואָס ס'ווייב האָט פאַרפיהרט דעם שמועס — אייגענע קינדער ריהמט מען נים ! ביי יעדער מאַמען איז איהר קינד ס'שעהנסטע, ס'קלוגסטע . . .

פרידקין האָט זיך במעט נישט צוגעהערט, געהאַלטען אין איין עסען די קאָנפּיטורען, זיך באַלעקט און געווען זיכער, אַז ס'מוז זיי פאַרדריסען, וואָס ער עסט אַלץ אויף. עס האָט זיך געהערט אַ קלונג. מאַן און ווייב האָבען זיך אַ שטעל אויפגעטון, זיך ענט־שולדיגט און ביידע זיינען אריין אין קיך. פרידקין האָט גע־טראַכט, אַז דאָס לאָזט מען איהם איבער אַליין מיט'ן מיידעל, האָט ער זיך נאָך מעהר אויסגעלעגט אויף דער שטול, גענעסען די קאָנפּי־טורען און געשוויגען. איהם איז איינגעפאַלען אַז די מוטער האָט מיידעל־ווייז געמוזט אויסזעהן פּונקט ווי די טאָכטער און אַז די טאָכטער וועט נאָך דער חתונה פּונקט זיך אַזוי צוגיסען ווי די מו־טער. ער וואָלט קיינמאָל נישט געקענט חתונה האָבען מיט אַ גאַ־ליציאַנער מיידעל, אַלע גאַליציאַנער זיינען פאַלש, רעדען אַזוי צו־צוויגען, אַנשטאָט פלייש זאָגען זיי פלאַיש און ער האָט זיך מיט אַמאָל אַליין צולאַכט.

דאָס מיידעל האָט זיך פאַרלוירען, געמיינט אַז דאָס לאַכט ער פון איהר און איהם געפרעגט :

— וואָס איז, מיסטער פרידקין, איהר לאַכט פון מיר ?

ער האָט אויפגעהערט לאַכען, פאַרקוועטשט די ליפּען, איינגע־צויגען די ברייטע, ראַזירטע גאָמבע מיט אַ בהמה'שער צופרידענ־קייט און זיך איינגעהאַלטען ער זאָל נישט ארויספּלאַצען מיט אַ געלעכטער. ער האָט אָפּגעשיילט אַ פּאָמעראַנץ, גענומען אַ פענציל

אין מויל אריין, עס אויסגענאַגט, אויסגעשפּיגען די הויט אין טע־ציל אריין און זי א פרעג געטון :

— איהר זייט דאָ געבוירען געוואָרען ?

— ניין, אין גאַליציע.

— זייט איהר א גאַליציאַנער ? — האָט ער א פאַרוואונדערטער זיך א כאַפּ געטון, ווי ער וואָלט עס נישט געוואוסט — איהר זאָגט : גאָין, הינע־דרינע, איטשע מאיער איז געשטאָרבען, הא, הא, הא !

דאָס מיידעל איז רויט געוואָרען, ניט געוואוסט, וואָס צו ענט־פערען און איהם אָנגעקוקט ווי א משוגע'נעם. ער האָט זיך באַ־קוועמער אריינגעזעצט אין דער שטול און ווידער אָנגעהויבען :

— איך בין געווען אין גאַליציע, בין דורך דאָרט די גרעניץ ! איהר ווייסט, אַלע גאַליציאַנער זיינען גנבים !

איהם האָט שטאַרק הנאה געטון, וואָס דאָס מיידעל איז נאָך רויטער געוואָרען און געקלערט וואָס אזוינס צו זאָגען, עס זאָל איהר מעהר וועה טון. זי האָט זיך אָנגערופען מיט א פארשטיקט קול, ווי זי וואָלט זיך געהאַלטען ביים פונאַנדערוויינען :

— ווער איז אייך שולדיג, אז איהר האָט געהאַט צו טון מיט גאַליציאַנער גנבים ? ס'איז דאָ אין רוסלאַנד אויך גענוג, פונ־דעסטוועגען וועט קיינער ניט זאָגען — אַלע רוסישע זיינען גנבים!

— פאַרלאָזט זיך אויף מיר — איז פרידקין געוואָרען ערנסט

— אז איך זאָג, מסתמא ווייס איך ! כ'האָב אַליין געלייענט.

— וואָס האָט איהר געלייענט ? — האָט זי איהם איבערגע־האַקט.

כ'האָב געלייענט—האָט פרידקין אָנגעהויבען צו שטאַמלען—איהר דאַרפט מעהר, אפילו אין באָנע־סיירעס, איהר ווייסט סיי־ווי־סיי נישט וואו דאָס איז, זיינען ניינציג פּראָצענט פון די אויס־געלאַסענע פרויען, גאַליציאַנער מיידלעך . . . הא, וואָס זאָגט איהר דערויף ?

דאָס מיידעל האָט פון באַליידיגונג אזש געפיהלט טרעהרען אין

האלז. זי איז געווען בייז אויפ'ן פאָטער, וואָס ער האָט זי אי־בערגעלאָזט מיט אזא משוגענעם און געבעטען גאָט ער זאָל שוין אוועקגעהן. פרידקין ווידער האָט זיך געשמאָלצען פון נחת, וואָס ער האָט זי אזוי באליידיגט. לאָז זי וויסען, די גאַליצקע, אז א פרינ־סיפּאָל מיט בילדונג איז נישט אזוי לייכט צו קריגען און איהר פאָטער, דער שוטה, זאָל נישט מיינען, אז ס'איז גענוג ער זאָל איהם ווען פאר אן איידעם. פרידקין אליין מוז אויך וועלען! ער האָט זיך מיט אמאָל אויפגעשטעלט, זיך איבערגעצויגען, זיך געזעגענט מיט'ן מיידעל און שוין געוואָלט ארויסגעהן, איז דער סעקרעטאר אריין:

— וואָס איז דאָס געאייל?

— טאקע, וואָס איז ס'געאייל? — איז די מוטער אנגעקומען. פרידקין האָט געקלערט א ווייל, זיך געטראכט — גאַליציאנער חזרים, אויף מיטאָג הייסען זיי נישט בלייבען, א שאָד א פאָר סענט, ס'וואָלט א מצוה געווען אפצועסען ביי זיי, טאקע דערפאר, וואָס זיי בעטען נישט, זיך גע'ישוב'ט און אויסגעשטרעקט א האנט:

— גוד־באי, מיסטער קליין, כ'בין עפּעס גראד היינט פארנו־מען!

— זעהט זשע זייט נישט קיין גאסט! — האָבען איהם די על־טערען ארויסבאגלייט און געוואונקען צו דער טאָכטער, כלומרש אויף שטום־לשון, אז פרידקין האָט אזש געהערט — וואָס שטעהסטו ווי א גולם? מען זאָגט: „קאָל עגען"!

אז פרידקין האָט פארמאכט די טיר, האָבען די עלטערען זיך א שטעל אוועק געטון איינער קעגען אנדערען, פארבראָכען די הענט, געשאָקעלט מיט די קעפ, ווי אן אומגליק וואָלט זיי געשעהן און צר־זאמען ארויסגערעדט:

— אז זי האָט איהם פארטריבען!

2

פרידקין איז אַראָפּ אויף דער גאַס, געבליבען אַ ווײלע שטעהן, זיך געצופּט די שטעכיגע האָר פון דער גאָמבע און געקלער׳ט צי דאָס מיידעל געפעלט איהם יאָ, צי נישט. ער איז געגאַנגען פּאַ־מעליך, זיך געווישט דעם נאַסען שטערען און אין קאָפּ האָט זיך ביי איהם געפּלאָנטערט, אַז מיס קליין איז נישט קיין מיאוס׳ע, האָט עטליכע הונדערט דאָלער און דער עיקר, איהר פאָטער קאָן איהם טאַקע אריינדרעהען ערגעץ אין אַ שוהל אַלס „ראַבאַי". מיט גאַ־ליציאַנער שפּיעלט מען זיך נישט, די גנבים קאָנען אַלץ! ער האָט זיך דערמאָהנט, אַז גרין איז היינט פאַרבעטען צום פּרעזידענט, וועט מסתמא אויף איהם אויסרעדען אַלץ בייז, איז איהם מיט אַמל אומעטיג געוואָרען. איהם איז איינגעפאַלען צו געהן פריה אויף דער לעקציע, אזוי אַז גרין זאָל נישט האָבען קיין געלעגענ־הייט צו בלייבען מיט׳ן פּרעזידענט אַליין. און טאָמער בעט מען איהם נישט צו בלייבען? וועט ער זיך סיי־ווי־סיי מיט גרינ׳ען אָפּרעכענען. נאָך היינט וועט ער אָנשרייבען צום „ועד החנוך" (געווים מיט אַנאַנדער האַנדשריפט), אַז גרין איז מחלל שבת בפרהסיא, עסט טרפות. פון דעם בלויזען געדאַנק איז איהם לייכ־טער געוואָרען.

אויף די טראָטואַרען, אין שאָטען, זיינען געזעסען מאַמעס, געגעבען צו זויגען די קינדער און ס׳האָט זיי נישט געאַרט, וואָס מאַנסבילען געהען פאַרביי, קוקען. אַן איטאַליענער האָט זיך אָפּ־געשטעלט אין מיטען גאַס מיט אַ פערד און וואָגען, וואו אַ קאַראַ־זעלאַ איז געשטאַנען. קינדער אין די בלויזע העמדלעך, די קעפּלעך צושויבערט, זיינען אויסגעוואַקסען ווי פון אונטער דער ערד אַרויס, געשטופּט דעם איטאַליענער „פעניס" אין דער האַנט אַריין. ער

האָט אַרויפגעזעצט דאָס קליינוואַרג אויף די פּערדלעך, געגומען
שפּילען און די נישט אָנגעשמירטע קאַראַזעללאַ האָט געקרעכצט,
ווי אַן אַלט אויסגעטריקענט ראָד ביי אַ שטריק־מאַכער.

אין אויפגערעגטער, וואָס די ווייבער צולייגען זיך אויף די
טראָטואַרען ווי קוהען, וואָס די קאַראַזעללאַ גרילצט אין די אויערן
און אפשר דערפאַר וואָס ער איז געווען הונגעריג, איז פּרידקין
כמעט געלאָפען אַהיים. ער האָט זיך צומאָל נישט באַגריסט מיט
זיינע בעלי־בתים, אַריין צו זיך אין צימער און פאַרמאַכט נאָך זיך
די טיר. ער האָט אַראָפּגעוואָרפען דעם ראָק, דעם קאַפּעליוש, דעם
קאָלנער, זיך אויסגעצויגען אויפ׳ן בעטעל, וואָס איז געשטאַנען ביים
אָפענעם פענסטער, פאַרוואָרפען די הענט, ווי אַ הרוג, געוואַרט
מען זאָל איהם רופען עסען און הנאה געהאַט, וואָס אַ ווינטעל האָט
איהם יעדע ווײלע אַ גלעט געטון, זיך פאַר׳גנב׳עט הינטער׳ן צו־
קנעפּעלטען העמד. ער איז געלעגען מיט פאַרמאַכטע אויגען, זיך
פאָרגעשטעלט, ווי ער האָט חתונה פאַר מים שולץ, דער שווער יאָר־
בייט מעשים, און די שוהל „מחזיקי־תורה“ נעמט איהם אויף פאַר־
„ראַבאַי“. אַלע רופען איהם רעוורענד דר. פּרידקין! ווען־דאָס
זיי קרענקען, די מלמד׳לעך! זיי וועלען שוין מעהר נישט אָפּלאַ־
כען, יעדער וועט איהם באַגעגענען מיט אַ שמייכעל, האַלטען פאַר
אַ כבוד, אויב ער וועט מיט עמיצען אויסרעדען צוויי ווערטע־
נור צוליעב דעם אַליין, אַז די לעהרער, זיינע חברים, זאָלען מעה־
רעספּעקט פאַר איהם קריגען, האָט ער געפּלאַנט די גאַנצע חתונה.
און אַז ער איז שוין געווען פאַרטיג, געוואָרען „ראַבאַי“, חתונה גע־
האַט, איז ער אַ ווײלע געבליבען ליגען, ווי אין אַ הוהנער־פּלעט,
נישט געווען צופרידען, וואָס ער האָט אַלץ צוגעפיהרט צו אַ באַ־
שטימטען פּונקט און געמוזט אויפהערען טראַכטען. ער האָט זיך
גענומען שטעלען שוועריגקייטען, זיך אַליין אַ פּרעג געטון, וואו
מען נעמט „היתר־הוראה“, וואו קריגט מען דעם טיטול „ראַבאַי“?
ער האָט דאָך קיינמאָל קיין סעמינאַר ניט געענדיגט? האָט ער
דאָך אַ חבר גאָלדמאַן, איז ער רעוורענד — דר. אין דער שוהל

„תפארת יעקב" און ער האָט אויך גאָר נישט געענדיגט ! קען נאָך װעניגער פון איהם ! ס'איז דאָך אַמעריקאַ...

עס האָט זיך געהערט אַ קלאַפּ אין טיר.

— קאָם אין !

די בעל־הבית'טע, אַ פולע װייבעל, מיט אַ קלאָרען װייסען האַלז, האָט געעפענט די טיר, אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ און אַ שמייכעל געטון :

— מיסטער פרידקין, עסען !

פרידקין איז אַראָפּ פון בעטעל, זיך צוגענעצט, געפיהלט, אַז ער דאַרף זיך נור רוהיג אװעקלייגען, נאָכאַמאָל אַלץ דורכטראַכטען, װעט ער געװיס עפּעס צוקלערען. ער האָט גענומען פאַרקנעפּלען דאָס העמד, זיך דערמאָנט, אַז דאָס געהט ער עסען מיט סעמי'ן, דעם בלעכער, האָט ער דאָס העמד נאָך מעהר אויפגעקנעפּעלט, נאָכלעסיג אַריין אין דעם צװייטען צימער און זיך אװעקגעזעצט ביי דעם געגרייטען טיש.

אויבען־אָן איז געזעסען דער בעל־הבית, אַ שװערער יונגער־מאַן, מיט אַ קליינעם, ביז אין דער העלפט באַװאַקסענעם שטערן. גרויסע, נישט קיין רירעװדיגע אויגען, און אין גאַנצען האָט דאָס פּנים דערמאָהנט עפּעס בהמה'שעס. ער איז געזעסען אין אַ בלויז לייבעל, געהאַלטען זיין צװיי־יעהריגע טאָכטער אויפ'ן שויס און מיט איהר צוזאַמען געגעסען פון איין שיסעל.

די בעל־הבית'טע, אַ קליינע, אַ קייכעדיגע, איז געזעסען צװי־שען מאַן און פרידקין'ען, יעדע װיילע אויפגעשפּרונגען װי אַ פּיל־קע, עפּעס אַריינגעבראַכט פון דער קיך און אַכטונג געטון דער מאַן זאָל נישט זאָגען קיין נאַרישקייטען.

זי האָט זיך געהאַלטען פאַר אַ געבילדעטע, תמיד גערעדט רוסישע ביכער, געװאוסט אַז סאַשאַ, אַזוי האָט מען איהר מאַן גערופען, איז זי נישט װערט און גע'חלומ'ט, אַז אַן אינטעליגענט װעט קומען און זיך פאַרליבען אין איהר.

אַז פרידקין איז געקומען דינגען דעם צימער, האָט זי איהם

געלאָזט אַזוי ביליג, אַז זי האָט נאָך דערלעגט צו איהם, גערעכענט — אַ געבילדעטער מענש, וועט זיין מיט וועמען אַ וואָרט אויסצו־רעדען. פרידקין אָבער איז תמיד געזעסען ביי זיך אין צימער, גע־האַלטען פאַרשלאָסען די טיר, זיך געוויזען בלויז ביים עסען; און גע־רעדט צו איהר אין אַזאַ טאָן, ווי ער וואָלט איהר נישט נור באַ־צאָהלט פאַר'ן עסען, נור אויך פאַר'ן דערלאַנגען. פון דעם ער־שטען טאָג אָן האָט זי איהם פיינט געקראָגען. זי האָט נישט גע־קענט הערען, ווי ער שפּרייזט איבער דעם קליינעם צימער שעה'ן נאָכאַנאַנד, רעדט צו זיך, ווי ער וואָלט געווען פון זינען, און גע־פיהלט, אַז אַ שווערער, שלעכטער מענש האָט זיך אריינגעריסען אין איהר שטיל לעבען, גיט איהר אָנצוהערען אויף טריט און שריט, אַז דאָס וואָס ער וואוינט ביי איהר, טוט ער איהר אַ טובה. זי האָט געליטען וואָס פרידקין באַמערקט זי נישט, הערט זיך נישט איין ווען זי רעדט, שמייכעלט פון אויבען אַראָפּ, ווי ער וואָלט גע־זאָגט — רעדט בעסער קיין נאַרישקייטען נישט. זי איז געווען זיכער, אַז זי עקזיסטירט נישט פאַר איהם, אַנדערש וואָלט ער זיך נישט ערלויבט אַרומצוגעהן ביז מיטאָג אין אונטערוועש און צו־מאָל נישט געהאַלטען פאַר נויטיג זיך צו ענטשולדיגען פאַר איהר. און וואָס מעהר פרידקין האָט זי נישט באַמערקט, אַלץ מעהר האָט זי איהם פיינט געקראָגען און אין דער זעלבער צייט נישט אויפגע־הערט צו וואַרפען זיך איהם אין די אויגען, זיך צו פאַרלירען אין זיין נעגענוואַרט און געווען גליקליך, אַז ער האָט צו איהר אַ וואָרט אויסגערעדט. תמיד ווען פרידקין איז געווען אין שטוב, האָט זי גאָרנישט געקאָנט טון, זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען, גע־זעסען אין עס־צימער איבער אַ ראָמאַן, כלומרש געלייענט און זיך געערגערט צו וואָס זי טוט עס. און פונדעסטוועגען האָט זי ביים קלענסטען סקריפּ געפיהלט ווי עס פאַרפעהלט איהר אָטעם, געוואַרט פרידקין זאָל עפענען די טיר, דורכגעהן און זעהן, אַז זי זיצט דאָ ניט צוליעב איהם. פרידקין האָט אַמאָל ביים עסען גע־לאָזט פאַלען אַ וואָרט, אַז ראָמאַנען זיינען סחורה פאַר ווייבער,

א מאָן טאָר נישט פּטר'ן די צייט איבער אויסגעטראַכטע מעשיות, האָט זי אויפגעהערט צו לייענען ראָמאַנען, אָנגעהויבען צו נעמען אין דער ביבליאָטעק בלויז וויסענשאַפטס־ביכער. גאַנצע אָווענטען איז זי געזעסען איבער אַ בוך אין עס־צימער, געוואַרט אויף פרידקין'ען, האָט ער געמעגט קומען ווי שפּעט. ער האָט אָבער קיינ־מאָל זיך נישט אָפּגעשטעלט מיט איהר, אפילו זי נישט באַגריסט, זיך אימער אריינגעשאַרט צו זיך אין צימער, ווי אַ שאָטען, און פאַרשלאָסען נאָך זיך די טיר.

און אַז פרידקין איז שוין געלעגען אין בעטעל, געזעהן, ווי געגענאיבער אויף דעם מויער, וואָס האָט אריינגעקוקט אין זיין פענסטער, וואַקסט אויס אַ מאַטער, רויטליכער שיין פון זיין בעל־הבית'טעס נאַכט־לעמפּעל, וואָס איז געשטאַנען ביי איהר אין שלאָף־צימער, איז איהם עפּעס קשה געוואָרען און ער איז תמיד איינגעשלאָפען מיט'ן געדאַנק, אַז צווישען איהם און דעם רויט־ליכען שיין איז דאָ עפּעס אַ שייכות.

איצט, אַז פרידקין איז אריין, האָט ער צו ערשט אַ קוק גע־טון אויף זיין פּאָרציע פלייש, דערנאָך באַטראַכט די איבריגע און מיט אַ זויער פּנים האָט ער זיך גענומען פאַר דער אכילה.

— וואָס זאָגט איהר נישט, מיסטער פרידקין, צו די גנבים, צו די „סאָקערס" — האָט סאַשאַ אָנגעהויבען.

— וואָס מיינט איהר ? — האָט פרידקין געפרעגט, נישט אויפהויבענדיג די אויגען.

— כ'מיין די „ארבייטער־רינג" דאָקטוירים — האָט סאַשאַ אריינגעכאַפּט אַ לעפעל געקעכץ און זיך געקרעקט — זיי האָבען דאָך מיך אויסגעבראַקירט, האַ, האַ, האַ, נישטאָ ווער ס'זאָל לאַ־כען !

דאָ האָט ער אראָפּגעלאָזט דאָס קינד אויף דער פּאָדלאָגע, זיך אויסגעגלייכט, אויסגעשטרעקט אַ ברוסט, ברייט ווי אַ קאַס־טען, גענומען מיטביידע פויסטען פויקען איבער דער ברוסט, ווי אין אַ באַראַבאַן, און זיך פאַנאַנדערגעשריען :

— זיי האָבען אויסגעפונען, די גנבים, אַז איך האָב בראָנ־קיטעס, האַ, האַ, האַ ! כ'וואָלט זיי אַלעמען, דאַכט זיך, דער־הרג'עט מיט איין האַנט, ווי כ'בין אַ יוד, קומען זיי, די קאַנאַוואַ־לען, און זאָגען, אַז כ'האָב סוכאָטע, ווי געפעהלט אייך אַזאַ מעשה?

דאָס קינד האָט זיך צעוויינט, האָט ער עס גענומען אויף דער האַנט, זיך צוריק אַוועקגעזעצט, עס געגעבען אַן אויסגענאַגטען ביין, ס'זאָל אַנטשווייגען ווערען, און נישט אויפגעהערט צו רעדען :

— ווייס איך וואָס ? אַמעריקאַנער דאָקטוירים ! אַ שניידער זאַמעלט אָן קישקע־געלט אַ טויזענד דאָלער, געהט ער אַוועק אין אַ קאַלעדזש און ווערט אַ דאָקטאָר... כ'וואָלט געוואָלט, וואָלט איך אויך געקאָנט ווערען אין אַמעריקאַ אַ דאָקטאָר ! כ'בין אָבער נישט משוגע — קישקע־געלט וועל איך נישט אָפּשפּאָרען ! אַ מענש לעבט נור איין מאָל, וויל איך עסען דאָס בעסטע, קומט אַזאַ נישט, ווען איהר קוקט דאָס פּארשווינדעל אָן ? אַז אַלץ ווערט אין אַמעריקאַ אַ דאָקטאָר ! וואָס זאָל איך אייך זאָגען ? כ'האָב בשעת מעשה איהם געוואָלט אַ שווים טון אין פּנים אַריין, וואָלט ער געוואוסט וואָס ס'הייסט בראָנקיטעס, אַ נו יעווא ק'טשאָרטו !

— גענוג, סאַשאַ, גענוג, האָסט זיך שוין צורעדט, ס'עסען ווערט דאָך דיר קאַלט — האָט דאָס ווייב איהם גענומען איינשטי־לען, מורא געהאַט, ער זאָל נישט רעדען קיין גראָבע רייד.

— אַ וואָרט לאָזט זי מיך נישט אויסרעדען ! — האָט ער געוויזען מיט'ן גראָבען פינגער אויפ'ן ווייב און אַריינגערעדט אין פרידקינ'ען, וועלכער האָט זעהר געוואָלט מאַן און ווייב זאָלען זיך צושלאָגען — ווי זי הערט נור, אַז כ'רעד אויס אַ וואָרט, מיין גע־לערענטע דאַמע, זי לייענט דאָך ביי מיר ראָמאַנען, האָט זי מורא, דער מאַן, דער גראָבער יונג, זאָל נישט אויסבלאָזען עפּעס אַ נאַ־רישקייט ! הערסטו, וויערא — האָט ער זיך אויסגעדרעהט צום ווייב אַ צופריעדנער, וואָס ער האָט אַוועקגעלייגט אַביסעל לשון — מיסטער פרידקין איז אַן עדות, אויב דו וועסט זיך מישען אין מיינע געשעפטען, געה איך אַוועק פון שטוב, ווי כ'בין אַ יוד !

— גוט, גוט, אָל־רייט — איז ווירא רויט געוואָרען וואָס דער מאַן מאַכט איהר אַזעלכע בזיונות פאַר פרידקינ׳ען אין די אויגען — ס׳עסען ווערט דאָך אָבער קאַלט...

— אַז ס׳וועט קאַלט ווערען, קאָן מען אָנוואַרמען — האָט סאַשאַ פון זיך געקוואָלען — כ׳קאָן מיר ערלויבען אויסצוברענגען נאָך פאַר א „קוואָטער" א חודש געז, כ׳וועל בלייבען דערזעלבער קבצן. וואָס זאָגט איהר, מיסטער פרידקין ?

— אודאי דאַרף א ווייב נישט פיהרען א מאַן פאַר דער נאָז

— האָט פרידקין אָנגעבלאָזען א פּאָר באַקען און זיך איינגעהאַלטען ער זאָל זיך נישט צולאַכען.

— זעהסט ? — האָט סאַשאַ זיך אויסגעגלייכט אויף דער שטוהל און געגלעט דעם קינד איבער׳ן קעפּעל — איז פרידקין, דאַכט זיך, אַזוי געלערענט ווי דו, הא ? און ער גיט מיר אויך גערעכט. געה איך ערגעץ מיט איהר, האָב איך מורא א וואָרט אויסצורעדען. וואָס בין איך עפּעס ? אַן אידיאָט ? וועסט מיר שוין אָנטון ביים עסען א טישטוכעל אויפ׳ן האַלז, כ׳זאָל זיך נישט איינגעצען, הא ?

עס האָט זיך געהערט א קלונג. סאַשאַ האָט געלאָזט זיצען דאָס קינד אויפ׳ן שטוהל און איז געלאָפען עפענען די טיר. ער איז באַלד צוריק אַריינגעקומען, פיהרענדיג הינטער זיך א יונגען־מאַן.

— מיסטער פרידקין, מען פרעגט זיך אויף אייך !

פרידקין איז אויפגעשפּרונגען און אַריינגעפיהרט דעם יונגען־מאַן צו זיך אין צימער. סאַשאַ איז אַרומגעגאַנגען איבער׳ן עס־צימער אַן אָנגעבלאָזענער און גערעדט צו זיך :

— ס׳פּאַסט איהם נישט, דעם אינטעליגענט, פאַרצושטעלען א מענשען ! כ׳וועל איהם באַלד דאָ אָפּשפּיעלען א חתונה, וואַרט!

דאָס ווייב האָט געמאַכט גרימאַסען, געוואונקען ער זאָל שווייגען, איהם געוויזען, אַז פרידקין קאָן נאָך הערען.

— כ׳וויל ער זאָל הערען ! — האָט סאַשאַ נאָך העכער גע־

שריען — וואָס מיינט ער ? ביי מיר איז א „באַנגאַדיעלנא" ? איך בין דאָ בעל־הבית און אז ס'קומט עמיצער, פיהרט זיך ביי מענשען... א מענש איז ער ? דיינע געבילדעטע מענשען ! פיהרט זיך ביי מענשען, אז ס'קומט עמיצער שטעלט מען פאַר, פאַרשטעהסט ?

גלייך ווי פרידקין איז צוריק אריין, איז סאשא שטיל געוואָרען, גענומען ענדיגען דעם מיטאָג און אזוי, כלאחר יד, האָט ער ווייך א פרעג געטון :

— אויך א לעהרער ?

— יעס.

— אין ניו־יאָרק מוזעז זיין א סך העברעאישע לעהרער, האָ?

— נישט צו פאַרזינדיגען.

— איהר ווייסט, מיסטער פרידקין, — האָט סאשא אלץ אין איינעם געוואָלט פאַרציהען א שמועס — איהר וועט לאַכען, נור כ'בין מעהר מקנא א העברעאישען לעהרער, ווי א דאָקטאָר. איהר לערענט אָפּ אייערע דריי, פיער שטונדען און איהר זייט פריי. א שאָד, א שאָד, כ'האָב אמאָל גוט געקענט העברעאיש, ווי איהר קוקט מיך אָן, געוואוסט גאַנץ „ישעיה" אויף אויסוועניג. באַלד — האָט ער זיך גענומען רייבען דעם שטערן — „בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי, ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו... הו גוי חטא... נו, וואָס זאָגט איהר, א גראָבער־יונג בין איך שוין נישט, האַ, האַ, האַ ?

פרידקין האָט געשמייכעלט, אריינגעכאַפּט דעם לעצטען לעפעל זופּ, געוואָרט א ווייל, צי מען וועט נאָך עפּעס דערלאַנגען, געזעהן אין דער בעל־הבית'טעס פּנים, אז ס'איז מעהר גאָר נישטאָ, איז ער א בייזער אוועק פון טיש, אריין צו זיך אין צימער און פאַרמאַכט נאָך זיך די טיר

ביים טיש איז געזעסען א גלאַט־ראַזירטער, שטייפער יונגערמאַן, ווי א האָלצערנער, און אריינגעקוקט אין אַן אָפענעם תנ"ך'על, וואָס איז געלעגען אויפ'ן טיש. אז פרידקין איז צוריק אריין, האָט

דער יונגערמאן זיך אויסגעדרעהט, זיך געוווישט דעם שטערן מיט אן איינגעלעגט פיער־עקיג נאז־טיכעל און עטליכע מאל איבער־גע׳חזר׳ט :

— א היץ ! א געפעהרליכע היץ !

— קריגסט גאר קיין „וועקיישאן" נישט ? — האט פרידקין איהם א פרעג געטון און זיך בשעת־מעשה גע׳ישוב׳ט, צי זאל ער איהם מכבד זיין מיט א קאלט גלאז לעמאנאד, וואס די בעל־הבית׳טע האט שטעהן אין אייז־שענקיל.

— ווייס איך וואס ? — האט דער יונגערמאן א ציה געטון מיט די אקסלען — און ביי אייך אין דער תלמוד תורה גיט מען ?

— מיר וועלען מסתמא קריגען אכט טאג — האט פרידקין געענטפערט, נאך אלץ זיך גע׳ישוב׳ט, צי זאל ער איהם מכבד זיין מיט א גלאז לעמאנאד. באשלאסען, אז אויב ער וועט זיך נאך אמאל ווישען דעם שטערן, איז ער איהם מכבד, און זיך אוועקגעזעצט אויפ׳ן בעטעל — נו, וואס הערט זיך, זוסקינד ?

— פרידקין, ס׳איז טאקע אמת וואס כ׳האב געהערט ?

— וואס ? — האט פרידקין אויסגעגלאצט א פאר אויגען.

— כ׳האב געהערט, אז די „מחזיקי־תורה" נעמט צו א נייעם פרינסיפעל !

פרידקין איז בלאס געווארען :

— טשיקאווע, וואו האסטו עס געהערט ?

— באלד — האט זוסקינד איינגעצויגען דעם ברייטען שטערן — ווער האט עס מיר געזאגט ? יע. דער הויכער בחור, וואס רעדט תמיד העברעאיש, ווי הייסט ער ?

— וואקסמאן ?

— יעס. ער האט מיר געזאגט, אז גרין האלט ביים אנקומען אויף דיין פלאץ.

— איך ווייס דערווייל פון גארנישט — האט פרידקין א פאר־לוירענער געשמייכעלט — כ׳האב היינט דעם פרעזידענט געזעהן און ער האט מיר גארנישט געזאגט. כ׳שטעה שוין אויפ׳ן פלאץ

קנאַפּע צעהן יאָהר און אַלע, דאַכט זיך, זיינען פון מיר צופרידען. נור געה וויים? אז זיי פארגינען מיר נישט, גראָבען הינטען אַרום! דו ווייסט נישט וועגען וואָס דאָ האנדעלט זיך: גלייך ווי וואַקסמאַן און מיללער זיינען אָנגעקומען איז געוואָרען אַ טאַראראַם — פּאַלעסטינער לעהרער! זיי זיינען פּונקט אַזוי פּאַלעסטינער, ווי דו!ביידע קומען פון סמארגאָן, האָבען געשנאָרעט אַ יאָהר אין ירושלים, געלעבט מסתמא פון דער „חלוקה" און אריבערגעקומען נאָך אַמעריקא אַלס פּאַלעסטינער. איז גלייך ווי זיי זיינען אָנגעקומען, האָבען זיי געוואָלט דעם „סיסטעם" איבערמאַכען, לערנען „עברית־בעברית", בין איך, פארשטעהט זיך, געוועזען דאַגעגען! נו, קאָנען זיי עס מיר נישט מוחל זיין, די סאַן אָף ע'גאַנס!

— איך גיב נישט פאר זייער העברעאיש קיין שניף־טאַבאַק!
— האָט זיסקינד אַ מאַך געטון מיט דער האַנט — געהסט אמאָל אריין אין דער „מפיצי"? דאָרט קומען מיידלעך, וואָס רעדען העברעאיש. מען שטיפט, מען פלווירטעוועט אויף העברעאיש — אַ מיטעל אַ בחור צו קריגען. איינע נעמט אוים מיט איהרע חן־גריבלעך, די צווייטע מיט העברעאיש, אָבער אין תוך זיינען זיי פלאַך, קאָנען גאָר נישט און זייער העברעאיש האָט קיין האַפט נישט. פּונקט אַזוי זיינען די פּאַלעסטינער בחורים. וואָס קומען דאָ אהער! אַז זיי רעדען גאָר תרגום־לשון! אָהן געלעכטער, זיי רעדען דאָך תמיד העברעאיש און כ'האָב נישט געטראָפען איינעם פון זיי ער זאָל קאָנען גרינדליך די שפראַך. זיי קומען אהער פארטיגע גאונים, די עזות־פנים'ער, זיינען זיך בלומרשט מקריב פאַר'ן כלל ישראל און אַלע אַרום קוקען אויף די בחורים ווי אויף אידעאַליסטען. כ'בין פּונקט אַזאַ אידעאַליסט ווי יעדער פון זיי, אלא מה? זיי זיינען פאלש, איינס באיינס היפּאָקריטען! ברויכסט מעהר, כ'בין נישט רעליגיעז, לייד איך כאָטש דערפון, כ'פיהל, אַז אַ מענש אָהן אַ גלויבען איז אַ צובראָכענע נשמה און גלויב מיר, נישט איינמאָל טראַכט איך, אַז ס'איז

כדאי א מאך צו טון אויף אלעם מיט דער האנט ! נו, טאקע, אזעלכע מענשען ווי איך האבען ניט געטארט חתונה האבען, נעמען אויף זיך אן עול ! מיר וועלען אומעטום זיין די „בעק נאמבערס“. אפנים צו שפעט געקומען אויף דער וועלט און די איינציגע ישועה איז פיליכט צוריקצוגעהן אין בית־המדרש אריין ! און וויפיעל, מיינסטו, קאסט מיך געזונט, וואס כ׳מוז יעדען טאג לערנען מיט די קינדער דינים פון שלחן ערוך ? כ׳קאן זיך אבער נישט העל־פען, שוויג איך כאטש און כ׳וועל קיינמאל די העזה נישט האבען אפילו א טראכט צו טון, אז כ׳בין זיך מקריב פאר׳ן כלל ישראל ! אבער די פאלעסטינער חברה טון דאך כל עבירות שבעולם, שוין אפגערעדט וואס זיי זיינען נישט רעליגיעז, דער געפיהל פעהלט זיי לחלוטין נישט, וויל זיי האבען איהם קיינמאל נישט געהאט. גיב זיי ביאליק׳ס „מרינקה“, צי אנאנדער מעשה וועגען א שיקסע, וועלען זיי דיר אוועקגעבען דאס גאנצע אידישקייט, און אין דער תלמוד תורה ציהט יעדער פון זיי ארויף אויף זיך א טלית שכלה תכלת. מען האט טענות צו א מיסיאנער, אז ער גלויבט אליין נישט און פאר געלט רעדט ער אן א צווייטען צו גלויבען. זיי זיינען דען בעסער ? נעם, למשל, הגגי׳ן ! דו קענסט דאך איהם ? ווי געפעלט דיר עפעס דער נאמען ? ה־ג־ג־גי ! דאס איז א בחור, וואס רעדט אפילו אויף נגתקה׳ן, נו, פרעג איך דיך, אז דו זעהסט דעם זעלבען הגגי׳ן שטעהט אין קלאס און שלאגען א אינגעל, פארוואס ער טראגט נישט קיין ארבע־כנפות, טא מיט וואס איז ער בעסער פון א מיסיאנער ?

פרידקין איז די גאנצע צייט געזעסען מיט א פאר אויסגע־גלאצטע אויגען, געקוקט אויפ׳ן פריינד און נישט פארשטאנען צו וואס ער קאכט זיך. ער האט געטראכט, אז ווער וויים, טאמער וועט איהם דער פרעזידענט מיט אן אמת היינט אפזאגען. און אן אומבאהאלפענער, ווי עס וואלט איהם שוין מארגען אויסגעקומען צו געהן איבער די הייזער, איז ער געזעסען א דערשלאגענער אויפ׳ן בעטיל און אלץ אין איהם האט זיך געפרעגט: וואס טוט מען ?

וואָס טוט מען? אז ער האָט דערהערט דאָס וואָרט מיכיאַנער, האָט ער אָנגעשפּיצט די אויערן, געוואָלט וויסן וועגן וואָס עס האַנדעלט זיך און געקוקט מיט חשד אויף זיסקינדען. נישט איין מאָל שווין אַז ער האָט געהערט דערצעהלען ווי גוט און לייכט עס לעבט זיך אַ מיסיאַנער, האָט זיך תמיד ביי איהם טיעף אין דער נשמה עפּיס אָנגעצונדען. ער איז אַרומגעגאַנגען מיט אַ פאַרנעבעלטען געדאַנק, אַז מען דאַרף זיך די זאַך אויך קלאָר מאַכען, נור ס'זאָל זיין שאַ, שטיל, קיינער דאַרף נישט וויסען וואָס פרידקין טראַכט. איצט אַז ער האָט געהערט דאָס וואָרט, האָט ער שוין חושד געווען זיסקינדען, צי ער וויל נישט איהם קיין פּיסעל אונטערשטעלען.

עס האָט זיך געהערט אַ קלאַפּ אין טהיר.

— קאַם אין!

סאַשאַ האָט אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ, אַ שמייכעל געטאָן, דערנאָך האָט ער אַריינגערוקט אַ האַנד מיט אַן אָפען פּעקיל סיגאַרעטס:

— איהר ווילט אפשר אַ סיגאַרעט?

זיסקינד האָט זיך אַ הויב געטאָן, געוואָלט נעמען איינעם, האָט סאַשאַ איהם פלינק אונטערגעטראָגען דאָס קעסטעלע:

— פּאָזשאַלויסטאַ!

ער האָט אָנגעריבען אָן דער זויל פון שוך אַ שוועבעלע, עס אונטערגעטראָגען זיסקינדען און געוויזען אויף פרידקינען:

— מיסטער פרידקין איז ביי אונז אַ „באַרישניע“. ער רויכערט נישט, טרינקט נישט און האַ, האַ, האַ, דערפאַר איז ער מקיים די דריטע מצוה, נישט וואהר?

פרידקין איז נישט געווען צופרידען וואָס סאַשאַ איז אַריין, איהם גאָרנישט געענטפערט און געוואָלט ער זאָל וואָס גיכער אַרויס. סאַשאַ האָט זיך נישט וויסען געמאַכט וואָס זיין „באָרדער“ איז אין כעס, זיך אָנגעשפּאַרט אָן דער וואַנד, גוט פערצויגען, אַן ערנסטער

געקוקט מיט איין אויג, ווי דער רויך הויבט זיך איבער זיין קאָפּ און מיט אַמאָל זיך אָוועקגעשטעלט צו זיסקינדען:

— איהר ווילט אפשר א קאַלטען טרונק?

איידער זיסקינד האָט צייט געהאַט איהם עפּיס צו ענטפערען, איז סאשא שוין נישט געווען אין צימער.

— דאָס איז דיין בעל־הבית? — האָט יסקינד א דרעה געטאָן מיט׳ן קאָפּ אין דער ריכטונג וואו סאשא איז אוועק.

— איך האָב איהם נישט ליעב — האָט פרידקין זיך א קרום געטון — א איד א נודניק! ווי ווערט מען פון איהם פטור?

סאשא האָט אריינגעבראַכט צוויי פלעשלעך ביער, אַנגעגאָסען אין גלעזער און אַלע דריי האָבען געטרונקען לחיים. סאשא האָט זיך אוועקגעזעצט אויף׳ן בעטיל, צושטעלט די פיס, אָנגעשפּאַרט אָן זיי די עלענבויגענס און אָפּגעהוסט:

— א גוט גלאָז ביער קען מען נור קריגען אין בערלין! דורכ־פאָהרענדיג נאָך אַמעריקאַ האָב איך דאָרט געטרונקען א גלאָז ביער ליגט מיר נאָך דער טעם אין מויל!

— יע, אין בערלין האָבען זיי גוט ביער! — האָט זיסקינד צו־געגעבען.

— און וואָס האָבען זיי נישט? — האָט סאשא זיך ארויפגע־וואָרפען אויף׳ן ערשטען וואָרט, אבי צו פאַרציהען א שמועס — די דייטשען האָבען אַלץ! יעדע זאַך וואָס איהר קויפט איז „מייד אין דזשוירמעני“.

פרידקין האָט געהאַלטען אז אַלץ וואָס ער עסט און טרינקט דאָ איז געפעלשט, אז עפּיל, פּאָמעראַנצען, קאַרטאָפעל, אפילו א שטיקעל עוף, קיין עסענווארג האָט דאָ נישט דעם זעלבען טעם ווי אין דער היים, ווי זיי וואָלטען דאָ געווען נאָכגעמאַכטע, האָט איצט אויך נישט געקענט פאַרליידען וואָס מען לויבט עפּיס דייטשעס ביער און זיך אָנגערופען:

— און וואָס איז דער מעהר מיט א היימיש גלעזיל ביער?

כ'מיין דאָס שווארצע ביער? ס'איז אזוי גערדיכט און קרעפטיג אז דער טעם ליגט מיר נאָך אין מויל!

— ווייס איך וואָס! — האָט סאשא מיט א ציה פון דער האַנד מבטל געמאכט פרידקין'ס רייד — וואָס א שטעדטיל אין דייטשלאַנד פארברויכט ביער אין איין טאָג, פארברויכט נישט א גאנצע רוסישע גובערניע אין א וואָך.

סאשא האָט זיך קוים געהאט פאנאנדערגערעדט, געפיהלט אז ער האָט שוין איינגעפערעמט, האָט פונקט דעמאָלט וויערא אריינגעשטעקט דעם קאָפּ אין דער צועפענטער טהיר און איז רויט געוואָרען:

— סאשא, איך דארף דיך!

— צו וואָס? — האָט סאשא זיך א בייזער געטון, געוואוסט אז דאָס ווייב פארגינט איהם נישט, וואָס ער רעדט מיט א מענשען און זיך נישט געריהרט פון אָרט.

— קום אהער וועל איך דיר זאָגען — האָט וויערא געשמייבעלט.

— זאָג, אייגענע מענשען, מעגען זיי הערען!

— ס'איז א סוד — האָט וויערא זיך פארלוירען — קום שוין, וואָס זיצטו?

אז ביידע זיינען ארויס, האָט זיסקינד זיך אויפגעשטעלט.

— געהסט שוין — האָט פרידקין איהם געפרעגט — וואָס איז דאָס געאייל? סאיז דאָך היינט זונטאָג!

— מיינע ווארט מסתמא אויף מיר מיט מיטאג — האָט זיסקינד געענטפערט — כ'האָב איהר געזאָגט אז כ'געה דאָ אהער.

—פונדעסטוועגען, פרידקין, דארפסטו דיר נישט נעמען צום הארצען. ראשית האָב איך מורא אז די גאנצע מעשה מיט'ן פרינציפּעל איז א ליגען און אויב עס זאָל יאָ זיין אמת איז אויך נישט קיין געפאהר. א שעהנער תכלית פאר אזעלכע מענשען ווי מיר צו זיין „היברו טיטשערס". ס'זיינען פאראן טויזענד אנדערע זאכען

וואו מען קען זיך מאַכען אַ שטיל, שעהן לעבען, מען דאַרף נור אַ זוך טון! צו די גרויסע שכירות וואָס מיר קריגען, קען זיך דאָך אַ „היברו טיטשער" נישט ווייזען אויף דער גאַס. די אייגענע תלמידים, די ממזרים, לאָזען די גאַס נישט דורכגעהן. וואו דו געהסט און שטעהסט שרייט מען דיר נאָך: רבי! רבי! וועָן נישט מיין ווייב וואָלט איך שוין לאַנג אויפגעגעבען די שעהנע פּרנסה, ווייסט דאָך אַ אידענע... נו, גוט־באַי! קום היינט אין אָבענד אריי־בער צו מיר, וועסט קומען?

— היינט? — האָט פרידקין אַ קלעהר געטון — היינט האָב איך דאָך ביי'ם פּרעזידענט אַ לעסאָן. גוט, אויב זיי וועלען מיך נישט פאַרהאַלטען וועל איך קומען.

— אָל־רייט, זעה צו קומען. כ'וויל זיך טאַקע דורכשמיסען מיט דיר — האָט זיסקינד אָנגעטון דעם שטרויענעם קאַפּעליוש און גענומען ארויסגעהן.

פרידקין האָט איהם באַגלייט ביז צו דער טהיר, זיך איינגע־הערט ווי דער חבר שפּרייזט איבער די טרעפּען און אַז ער האָט גע־נומען געהן צו זיך אין צימער אריין, איז איהם די בעל־הבית'טע אַנטקעגען געקומען. זיי האָבען זיך אָנגעקוקט, זיך פאַנאַנדערגע־שמייכעלט. פרידקין האָט זיך פאַרגעסען, זי אָנגענומען פאַר אַ האַנד, גלייך אָפּגעלאָזט. אַ פאַרלוירענער האָט ער זיך ארומגעקוקט צו סאַשאַ זעהט נישט און איז אריין צו זיך אין צימער.

3

פאַרנאַכט האָט פרידקין אָנגעקלונגען בײ׳ם פּרעזידענט. די דינסט, אַ יונגע, פּוילישע שיקסע, וואָס האָט געהאַט אַ טבע נישט צו קוקען אַ מאַנסביל גלײך אין די אויגען אַרײן, האָט איהם גע־עפענט און ווי תמיד זיך ענטשולדיגט, וואָס דער תלמיד איז נישטאָ. זי איז צוגעלאָפען צו אַן אָפען פענסטער, וואָס איז געגאַנגען אין גאַס אַרײן, אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ און זיך פאַרגאַנגען אין אַ זינגענדיגען קוויטש — הע־רי־י־! העי־רי־י־יה!

אין קאָרידאָר האָט זיך פרידקין באַגעגענט מיט אַן אַלטען, דאַרען איד, וואָס האָט געשאַרט מיט די פיס, ווי ער וואָלט גערוקט קלעצלעך, געשטעלט דעם שטעקען אויף אַ פריהער און אין גאַנצען האָט ער אויסגעזעהן, ווי אויסגעקנאָטען פון קיט. פרידקין האָט געוואוסט אַז דאָס איז אַן עברי־מלמד, לערענט מיט׳ן פּרעזידענט׳ס צוויי קליינע מיידלעך „סידור“. דורכגעהענדיג האָבען זיך ביידע אָנגעקוקט ווי ביטערע קאָנקורענטען. פרידקין האָט געפיהלט אַז ער איז דער לעהרער און דער אַלטער דער מלמד און דער אַלטער האָט זיך געטראַכט אַז ווען די „משומדים“ פיהרען נישט איין צו לערנען אויף ענגליש וואָלט ער געמאַכט אַ ב׳כבוד׳יג לעבען.

פרידקין איז געשטאַנען אַ ווײלע אין קאָרידאָר הינטער דער טהיר, טאָמער וועט ער עפּיס אונטערהערען, זיך געטאַפּט בשעת־מעשה פאַר׳ן קליינעם קאָלירטען שניפּסעל, וואו איין פליגעלע איז אָפּער פון הינטערען קאָלנער און אויסגעזעהן ווי אַן אויסגעשטאַפּט פייגעלע. ער האָט געעפענט די טהיר, אַרײן אין הערבי׳ם צימער, זיך אָוועקגעזעצט נעבען דער אָפענער פּיאַנאָ און גענומען די ערשטע טענער פון „התקוה“. פרידקין האָט זיך געטראַכט אַז דער פּיאַנאָ לעהרער וואַרט מסתמא נישט אויף׳ן תלמיד. מענשען און זאַכען

זיינען ביי איהם געווען איינגעטיילט אין ראנגען. ער האָט פאַר־שטאַנען אז פיאַנאָ שפּיעלען איז א העכערער ראַנג ווי העברעאיש, במילא, קומט דעם פיאַנאָ־לעהרער בעסער צו באהאנדלען ווי איהם. דערפאר באהאנדעלט מען איהם בעסער ווי דעם אַלטען מלמד, וואָס מוז לערנען מיט די מיידלעך אין קיך.

די טהיר האָט זיך אויפגעפראַלט און העררי איז געבליבען שטעהן א צופלאָמטער, מיט דער „גלאָוו“ אין דער האַנד. ער האָט זיך געווישט מיט די אויסגעשמירטע הענד דאָס פארשוויצטע פנים, איבערגעלאָזט פלעקען וואו ער האָט זיך נור צוגעריהרט, זיך איבער־געצויגען, זיך געקרומט און מען האָט געזעהן אז ער האָט גאָר קיין חשק ניט צו געהן לערנען.

— קאַם אָן! קאַם אָן! — האָט פרידקין א ברום געטהון און גענומען זוכען דעם תלמיד׳ס ביכער.

— אז איך האָב נישט פארטיג געמאַכט דעם לעסאָן?! — האָט העררי אויפגעהויבען די אַקסלען, געמאַכט א נעביך פנים׳ל און נאריש געשמייכעלט.

פרידקין האָט נישט געוואוסט וואָס צו טון. זאָל ער איהם באַשטראָפען? האָט ער מורא געהאַט זיך איינצורייסען מיט׳ן תלמיד. וואָס טוט ער אז העררי וויל מעהר ביי איהם נישט לער־נען? זאָל ער איהם פארשווייגען? האָט ער ווידער זיך געשראָ־קען פאר׳ן פרעזידענט. ער וועט זעהן אז העררי האָט ביי איהם קיין פעולה געהאַט, וועט ער איהם אָוועקגעבען צו א צווייטען. פרידקין האָט געפיהלט אז איצט איז נישט די צייט צו מאַכען מיט׳ן תלמיד א חתונה. ער האָט אויפגעמישט א „סדרה“ אין חומש, וועלכע העררי האָט כמעט געקענט אויף אויסוועניג און זיך גע־טראַכט, אז טאָמער וועט דער פאָטער אריינקוקען, לאָז ער כאָטש זעהן, ווי זיין תכשיט „זאָגט ווי א וואַסער“. ער האָט זיך נישט איינגעהערט ווי דער תלמיד זאָגט, געוואָלט די שעה זאָל וואָס גי־כער אריבער, זעהר קיין חשק נישט געהאַט דער פרעזידענט זאָל

איהם פאַרהאַלטען, נישט געוואָלט זיך טרעפען מיט גרינגען אין מיט־שולצ׳עס געגענוואַרט און מיט אַמאָל זיך אַ פרעג געטון ביי הערריי׳ן:

— דער פּאַ איז אין שטוב?

הערריי האָט נישט אויפגעהויבען די אויגען פון חומש און מיט׳ן זעלבען ניגון געענטפערט:

— ר׳איז דאָ. ס׳איז דאָרט דאָ אַ לעהרער פון אייער „היברו", כ׳האָב פאַרגעסען ווי ער הייסט — —

— גרין? — האָט פרידקין איהם אַרויסגעהאָלפען.

— יעס, גרין — האָט הערריי אויפגעהויבען דעם קאָפּ, געשמייכעלט מיט אַ צופענט מויל, ווי ס׳וואָלט איהם הנאה געטון וואָס דער לעהרער האָט געטראָפען.

— נו, קאַם אָן! — האָט פרידקין איהם אונטערגערוקט דעם חומש.

הערריי האָט געזאָגט מיט אַ פול מויל, פאַרטייטשט די ווערטער אויף ענגליש, באַמערקט אַז פרידקין הערט זיך נישט איין, האָט ער אָנגעהויבען צו היפּערען, געקוקט אויף׳ן לעהרער מיט איין אויג און יעדע ווייל אַ רוק געטון דעם גרויסען ווייזער פון וועקזייגער, וואָס איז געשטאַנען אויף׳ן טיש.

פרידקין האָט זיך נישט געמאַכט זעהען, זיך געפיהלט נערוועז, ווי ער וואָלט געשטאַנען פאַר אַן עקזאַמען, געוואָלט וואָס גיכער זיין אויף דער גאַס און אין דער זעלבער צייט האָט איהם פאַרדראָסען וואָס גרין פאַרברענגט זיך מיט׳ן פרעזידענט׳ס טאָכטער און ער מוז דאָ זיצען מיט׳ן „כאַמוליע".

הערריי האָט דערעסען דער חומש, האָט ער אָנגעהויבען צו זאָגען מיט אַ פאַרשטיקט קול, ווי ער וואָלט מיט אַמאָל הייזעריג געוואָרען, געצויגען די ווערטער אַלץ פּאַמעליכער, אָנשווייגען געוואָרען און ווידער אָנגעהויבען צו רוקען די ווייזערס.

ווען פרידקין וואָלט נישט מורא געהאַט, וואָלט ער דעם איינגעל גע׳ממית׳ט, אַזוי אויפגערעגט איז ער געוואָרען. ער האָט זיך

איינגעהאַלטען מיט אַלע כחות און נישט ווילענדיג איהם אַ ציה געטון פאר אַן אויער:

— וואָס שפּיעלסטו זיך, וואָס?

הערריי איז אויפגעשפּרונגען, זיך געכאַפּט פאַר'ן אויער, געשריען אַז ער וועט ביי איהם מעהר נישט לערנען, געסטראַשעט אַז ער געהט דערצעהלען דעם פאָטער און געוואָלט ארויס פון צימער.

פרידקין האָט זיך פאַרלוירען. אַן איבערגעשראָקענער האָט ער פאַרמאַכט די טהיר און אָנגעהויבען איינצונעמען דעם ווילדען איינגעל.

הערריי האָט נישט געוואָלט הערען, זיך געהאַלטען פאַר'ן אויער און אַלץ אין איינעם געבורטשעט:

— כ'וועל דערצעהלען דער מאַמען!

פרידקינען האָט באַנג געטון די גאַנצע חתונה. ער איז געשטאַנען איבער'ן איינגעל אַ בלייכער, אַליין נישט געוואוסט וואָס ער רעדט און בשעת־מעשה זיך פאָרגעשטעלט ווי מיסעס שולץ קומט אריין, צייגט איהם הערריי'ס אויער, אַ רויט'ס, אַ געשוואָלענס. אין דער טהיר שטעהט מיס שולץ, מאַכט אַ זויער פּנים ווי זי וואָלט אראָפּגעשלונגען אַ שטיקעל זייף און גרין בויגט זיך אין דרייען, לאַכט.

פרידקין האָט געגלעט דעם תּלמיד, איהם איבערגעבעטען, צוגעזאָגט איהם קיינמאָל נישט צו טשעפּען און דער קליינער זשוליק, זעהענדיג, אַז דער לעהרער האָט מורא, האָט ער זיך אַלץ מעהר געריסען. אַ דערשלאָגענער איז ער געשטאַנען איבער הערריי'ן און ווען דאָס איינגעל הייסט איהם דעמאָלט פאַלען זיך צו די פיס, וואָלט ער עס געטון, אַבי איהם איבערצובעטען. ער האָט איהם געמוזט צוזאָגען, אַז ער וועט איהם אויף מאָרגען גאָר נישט פאַרגעבען, ערשט דעמאָלט איז הערריי צוגעגאַנגען צום טיש. פרידקין האָט געפיהלט אַ קאַלטען שוויס איבער'ן גאַנצען לייב און איהם איז איינגעפאַלען, אַז וועד וויים? עס קען זיין, אַז אויף דער על־

טער וועט ער פּונקט אַזוי אויסזעהן, ווי דער אַלטער מלמד, וועמען ער טרעפט יעדען טאָג אין קאָרידאָר. ער האָט דערזעהן אין דעם אַלטען מעהר ווי אַ שברי־כלי — ער האָט אינסטינקטיוו דערזעהן אין איהם זיין אייגען געוויסען.

פרידקין איז געבליבען זיצען אַ ווײַלע, אַ בלייכער, מיט אַ פּאָר גרויסע, פאַרוואונדערטע אויגען און אין גאַנצען האָט ער אויס־געזעהן, ווי מען וואָלט איהם נור וואָס אָפּגעמונטערט פון חלשות. ער האָט צוגעמאַכט דעם חומש, אונטערגערוקט הערריע'ן דעם העפט מיט'ן בלייפעדער און צום פופציגסטען מאָל איהם אָנגעהויבען צו דיקטירען אַ „מכתב־ברכה לעת תקופת־שנה החדשה", מיט וועל־כען ער האָט זעהר געהאָפּט אויסצונעמען ביים פּרעזידענט. הערריע האָט איהם שוין באַלד געקענט אויף אויסווענינג און איידער פרידקין האָט זיך אַרומגעקוקט, האָט ס'אינגעל אָנגעשריבען דעם טיטול:

— לכבוד הורי היקרים, בבות־עיני, חיי־רוחי, לזכרם תאות־נפשי, הלא המה: אבי, מורי, יקר־הרוח, איש־תבונות מו"ה ר' חיים נ"י — ואמי מורתי. טובת־הלב, מנשים באהל תבורך, מרת דבורה תחיה."

— פאַרטיג? — האָט פרידקין אַ פרעג געטון גאַרנישט טראַכ־טענדיג דערביי.

— פאַרטיג — האָט הערריע געענטפערט, געוואַרט פרידקין זאָל אָנהויבען צו דיקטירען, בשעת מעשה פּראַקטיצירט די האַנד־שריפט, מאַכענדיג מיט איין צוג פּונ'ם בלייפעדער גרויסע רינגען, ווי אָוואַלען און אַ פרעג געטון — פאַרוואָס שרייבט מען אין „היברו" אַזאַ לאַנגען טיטול?

פרידקין האָט זיך פאַרטראַכט. ס'איז איהם אַליין אויך צום ערשטען מאָל קשה געוואָרען צו וואָס מען דאַרף טאַקע אַזאַ לאַנגען טיטול, נישט געוואוסט וואָס צו ענטפער'ן און זיך אַ בייזער געטון:

— כ'וויים, קשיות צו פרעגען ביזטו אַ בריה! נו, שרייב, באַלעמיטשע נישט! — און ער האָט אָנגעהויבען צו דיקטירען.

— „הורי־היקרים! הנה השנה הזאת צילת בתהום - הנשיה, בחיק - העבר“ — — פארטיג?

— יעס.

— „לא תשוב עוד אלינו. עוד מעט קט נעיף עינינו בה — — —“ פארטיג?

— מעט־קט — האט הערדי איבערגעחזרט.

דער פרעזידענט, א ברייטביינינגער איד מיט א גרויליך בער־דיל, איז אריינגעקומען און מיטען דיקטירען. ער האט געגעבען פרידקינען די האנד, זיך איינגעקוקט ווי דאס זוהנדעל שרייבט און זיך וואוילעריש, מעשה גביר, א פרעג געטון:

— נו, האט ער עפעס א פעולה? אז דאס נעמט קיינמאל קיין ביכעל נישט אין דער האנד אריין!

פרידקין האט נאריש געשמייכעלט, געהויבען אן אקסעל, זיך מיט אמאל אויפגעשטעלט, ווי ס'וואלט נישט געווען אנשטענדיג צו זיצען אין דער געגענווארט פון א ברויט־געבער און געשטאמעלט:

— יא... כ'מיין... ווי דען...

דער פאטער האט א קניפ געטון דעם זוהנדעל אין דער באק און זיך געווענדעט צו פרידקינען:

— ס'וועט זיין גענוג אויף היינט. איהר האט דאך צייט, מיסטער פרידקין, הא?

פרידקין האט געוואלט זאגען אז ער איז זעהר פארנומען, מען ווארט גראד היינט אויף איהם און גלייך געענטפערט:

— געוויס האב איך צייט!

— טא בלייבט אויף אבענד־ברויט. גרין איז אויך דא.

איידער פרידקין האט צייט געהאט עפעס צו ענטפערן, האט דער פרעזידענט איהם גענומען אונטער'ן ארעם, איהם אריינגע־פיהרט אין דעם „פארלאר“ און א זאג געטון אויף ענגליש:

— איך האב די עהרע...

פרידקין האט זיך פארנייגט, רויט געווארען, זיך אוועקגע־

זעצט אין א ווינקעל און געפּיהלט ווי זיינע פּאַפּירען שטעהן גוט, אַנדערש וואָלט דער פּרעזידענט איהם נישט גענומען אונטער'ן אָרעם.

מיס שולץ, א שווארץ מיידעל, ווי א מולאַטקע, נישט קיין הויכע, די אויבערשטע ליפּ עטוואָס פערשאַרצט, וואו עטליכע ווייסע ציין האָבען ארויסגעשמייכעלט, איז געשטאַנען ביי דער וויקטראָלע. מיט איין האַנד איז זי יעדע ווייַלע גרייט געווען אָפּצושטעלען דעם „רעקאָרד". מיט דער צווייטער האָט זי לייכט געמאַכט צום טאַקט, ווי זי וואָלט דיריזשירט און פון דער זייט געקוקט אויף גרינען.

גרין איז געשטאַנען אין א ווינקעל, ווי א היימישער מענש, מיט האַלב־פּאַרמאַכטע אויגען זיך איינגעהערט צו דער מוזיק און מיט א טיעפען טענאָר געענדיגט צוזאַמען מיט'ן רעקאָרד:

— פּאַגעליאַ — אַטשי — י — י! פּאַגע — ליאַ — אַטשי!

די מאַדאַם, מיסעס שולץ, מיט א קאָפּ צווישען די אַקסלען, ווי זי וואָלט קיין האַלז נישט געהאַט, איז געזעסען אין א טיעפען וויעג שטוהל, געקוקט אויף'ן מאַן, וואָס איז געבליבען שטעהן אין דער טהיר, געקוקט אויף דער טאָכטער, ווי זי פּאַרזעצט יעדעס מאָל אַן אַנדערען רעקאָרד און זיך געשמאָלצען פון נחת, ווי נישט די וויקטראָלע וואָלט געשפּיעלט, נור די טאָכטער.

דער פאָטער האָט א וואונק געטון צו דער טאָכטער מען זאָל אויפהערען שפּיעלען און זיך געווענדעט מיט א שמייכעל צו גרינ'ען, ווייזענדיג אויף פרידקינען:

— איהר זייט דאָך באַקאַנט?

— ווי דען, ווי דען — האָבעןביידע גוטמוטיג זיך ארויסגעכאַפּט, ווי זיי וואָלטען זיך נור וואָס דערזעהען.

דאָס שיקסעל האָט אריינגעבראַכט א טאַץ מיט טהעע.

— ביטע, רוקט זיך צו צום טיש — האָט מיסטער שולץ זיך

געוועגדעט צו די געסט און אַליין האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אויבען אָן.

פרידקין האָט באמערקט ווי גרין האַלט זיך פריי, האָט ער איהם מקנא געווען און אין דער זעלבער צייט געהאט פאַראיבעל אויף איהם. ער האָט זיך געטראַכט — מיר ווייסען דאָך וואָס פאַר א פּאַרשוין דו ביזט, נישט מעהר ווי א „היברו־טיטשער“ און אז א איד א גביר פאַרבעט דיך צו זיך אין שטוב אריין, טאָ וואָס מאַכסטו הינטישע שטיק?

די מאַדאַם האָט אויסגעשטעלט דעם טהעע מיט די קאָנפי־טורען. פרידקין איז כלומרשט געזעסען א גלייכגילטיגער, כלאחר־יד עפּעס א פרעג געטהון גרינ׳ען און געציטערט מען זאָל איהם נישט פאַרטהיילען. דער בעל־הבית האָט זיך ברייט צוזעצט, א זופּ געטהון דעם הייסען טהעע, זיך באַלעקט און זיך געוועגדעט צו פרידקינען:

— כ׳האָב נור וואָס גערעדט מיט מיסטער גרינ׳ען, ס׳מוז דאָך עפּעס זיין, וואָס דער עולם איז אזוי שטאַרק נישט צופרידען מיט אונזער „היברו“? כ׳מיין, חס וחלילה, נישט צו באשולדיגען די לעהרער, כ׳וויל מיר זאָלען זיך דורכשמועסען, אפשר וועלען מיר געפינען עפּעס אויסצובעסערען! נו טאַקע, אז א אינגעל געהט אָפּ דריי, פיער יאָהר און קען גאָר נישט — איז עס אן עולה!

בשעת דער פּרעזידענט האָט גערעדט, איז פרידקין געזעסען א בלאַסער, געהערט ווי דאָס אייגענע האַרץ קלאַפּט ביי איהם און געהאַט דעם געפיהל, ווי מען וואָלט איהם פאַרנאַרט מיט גוטע רייד, מיט כבוד, ווי מען פאַרנאַרט א הונד, אבי מען זאָל איהם דערנאָך קענען טון א בריק מיט׳ן פוס. ער איז געווען זיכער אז אין געגענוואַרט פון די אַלע וואָס אַרום טיש, וועט איהם דער פּרעזידענט זאָגען, אז ער מעג זיך זוכען אַנאַנדער שטעל. ער האָט זיך געכאַפּט ווען דער פּרעזידענט האָט אָפּגערעדט, אז אַלעמענס אויגען זיינען געוועגדט צו איהם און ער האָט אָנגעהויבען צו שטאַמלען:

— מיר שיינט אַז אונזער „היברו“, איז פּונקט אַזוי גוט, ווי אַלע אַנדערע אין ניו יאָרק, אין פיעל פּרטים איז זי נאָך בעסער, ווייל...

ער האָט באַמערקט ווי גרין שמייכעלט, ווי ער וואָלט מיט'ן שמייכעל איהם אין גאַנצען געוואָלט מבטל מאַכען, האָט ער זיך פאַרלוירען, אַ זופּ געטון דעם טהעע און איידער ער האָט צייט געהאַט צו ענדיגען, האָט איהם גרין איבערגעהאַקט:

— מיסטער פרידקין, דאַרף איך דען אייך דערצעהלען, אַז קיין איין אינגעל האָט נישט ליעב אונזער תלמוד־תורה? און ווייסט איהר פאַרוואָס דאָס איז? ווייל ס'פעהלט ביי די קינדער ליעבע צו אונזער „סקול“ און דאָס דאַרפען די לעהרער איינפּלאַנצען אין זיי! איצט ווי די „סקול“ ווערט געפיהרט איז עס אַן אונמעגליכע זאַך! פאַרקעהרט, איך האַלט אַז די „סקול“ דערווייטערט די קינדער פון די עלטערען! די קינדער שעהמען זיך מיט אידיש, הערען זיי אַ וואָרט אידיש, לאַכט מען אין די פויסטען, ווי זיי וואָלטען געהערט בינעזיש רעדען. ס'איז דאָך מערקווירדיג, — האָט גרין זיך אַ הויב געטון, נעהנטער צוגערוקט די שטוהל צום טיש און אויסגעזעהן אַז ער קלייבט זיך אָוועקצולעגען אַ לאַנגע דרשה — יעדעס אינגעל, כמעט אָהן אויסנאַהמען, מאַכט דעם אָנשטעל אַז זיין מוטער קען ניט קיין אידיש, אַז זי איז אַ געבוירענע „יענקי“. און מאַכט זיך אַמאָל מען דאַרף רופען אַ אינגעל'ס אַ מוטער אין „סקול“ אריין, ווערט ער אַ פאַרציטערטער, שעהמט זיך פאַר די חברים — דען ס'קומט אַ פּשוטע אידענע, פיעל מאָל נאָך אין אַ שייטעל. און איך בין איבערצייגט אַז די אַלע תלמוד־תורות, אָדער ווי איהר רופט זיי „היברוס“, נישט נור זיי דערנעהנטערען, נור רייסען נאָך איבער דאָס לעצטע שטריקעל וואָס בינדט צונויף די קינדער מיט די עלטערען!

— טאָ וואָס ווילט איהר, מען זאָל לערנען זשאַרגאָן? האָט פרידקין זיך געוואָלט פאַנאַנדערלאַכען, זיך דערמאָנט אַז ער זיצט ביים פּרעזידענט און זיך איינגעהאַלטען.

— ס׳וואָלט גאָר קיין עולה נישט געווען — האָט גרין אַן ערנסטער געענטפערט — כ׳ווייס אַז מיין פּלאַן וועט נישט אָנגענו־מען ווערען. אַלע וועלען זיין געגען מיר — די בעלי־בתים פון דער סקול, די לעהרערס און אפילו דער פּרעזידענט אַליין — האָט ער מיט אַ שמייכעל געוויזען אויף מיסטער שולצען.

מיס שולץ, וואָס איז די גאַנצע צייט געזעסען און געקוקט גרינ׳ען אין מויל אריין, האָט געפונען פאַר נויטיג איהם צו טרייס־טען:

— דער פּאַ וועט נישט זיין דאַגעגען, וואָהר פּאַ? — האָט זי מיט אַ פינגער אָנגעריהרט דעם פאָטערס האַנד.

מיסטער שולץ האָט אַ שמייכעל געטון צו דער טאָכטער, גע־מאַכט אַן ערנסט פּנים און אָפּגעהוסט:

— כ׳וועל אייך זאָגען, מען דאַרף די זאַך גוט איבערקלערען, ס׳בעסטע וואָלט געווען מען זאָל פאַרופען אַ „מיטינג"...

— פאַרופט טאַקע! — האָט זיך גרין אָנגערופען.

— מען דאַרף רופען דעם „ועד החנוך" — האָט דער פּרעזי־דענט גענומען צייהלען אויף די פינגער — די דירעקטאָרען, אַלע לעהרערס און גוט דורכשמועסען די זאַך... אָהן געלעכטער, אויב ס׳איז אמת וואָס מיסטער גרין זאָגט, אַז מיר האָדעווען גוים, — האָט זיך שולץ צולאַכט — זיינען מיר, מיט אַן אמת, אַלע ווערט שמיץ!

— ווען רעכענט איהר צו רופען דעם „מיטינג"? — האָט פרידקין זיך געפרעגט, אבי אריינצוּוואַרפען אַ וואָרט.

— ווען? — האָט זיך מיסטער שולץ פאַרטראַכט — כ׳מיין מיטוואָך, האַ?

— אָל־רייט!

— דבורה׳לע — האָט זיך מיסטער שולץ געווענדעט צום ווייב — מיר וועלען אפשר עפּעס איבערבייסען?

— מיר געהען שוין עסען — האָט ס׳ווייב גוטמוטיג צושפּרייט

די הענד און זיך געווענדעט צו דער טאָכטער — בעססי, גרייט צום טיש!

בעססי, ווי זי וואָלט נור געוואַרט דערויף, איז אַריין אין צווייטען צימער, געקלימפּערט מיט גאָפּעל־מעסער און איידער מיסטער שולץ האָט צייט געהאַט מכבד צו זיין זיינע געסט מיט סיגאַרען, איז בעססי שוין צוריק געשטאַנען אין דער טהיר, געשמייכעלט מיט די ווייסע ציין, וואָס האָבען אַפּערגעקוקט פון אונטער דער פּערשאַרצטער ליפּ, ווי זי וואָלט געזאָגט — בין איך נישט קיין בריה?

— מען קען שוין געהן עסען.

אַלע זיינען אַריין אין עס־צימער, זיך צוזעצט ביי אַ געגרייטען טיש. דער עולם האָט געשמאַק געגעסען, גערעדט וועגען היימישע מאכלים. מיסטער שולץ, פרידקין, גרין — יעדער איז געקומען פון אַנאַנדער געגענד, געריהמט זיינע אייגענע מאכלים.

פרידקין איז געוואָרען נאָך אַ גלעזיל וויין אַביסעל אויפגערוימט און מיט אַמאָל זיך אַ פרעג געטון ביי גרינ'ען:

— איהר זייט דאָך אַ פּוילישער?

— יע.

— עסט איהר דאָך פיש מיט צוקער! — איז פרידקין זיך פערגאַנגען מיט אַ דין געלעכטער, אַז טרערען האָבען זיך אַזש ביי איהם באַוויזען אין די אויגען.

ער האָט בשעת מעשה געמאַכט אַזאַ נאַרישע מינע, ווי גרין וואָלט נישט געגעסען פיש מיט צוקער נור פליעגען.

דער עולם האָט זיך איבערגעקוקט, געהויבען מיט די אַקסלען, האָט פרידקין זיך פאַרלוירען, געפיהלט אַז ער האָט געזאָגט אַ נאַרישקייט און געבליבען זיצען מיט אַ פּאָר אָבגעבליאַקעוועטע אויגען, ווי אַ קורצזיכטיגער ווען ער טוט אויס די ברילען.

— און אַ הערינג אין טשאָלענד איז געשמאַקער? — האָט דער בעל־הבית געשמייכעלט צו פרידקינען.

— ביי אונז אין דער ליטאַ עסען דאָך דאָס אַלע! — האָט

פּרידקין געענטפערט און זיך איינגעהאַלטען נישט צו לאַכען — אָבער פיש מיט צוקער...

— עסען אַלע אין פּוילען פיש מיט צוקער — האָט בעססי זיך אָנגערופען.

— דאָס זאָג איך דאָך! — האָט פּרידקין זיך מעהר נישט געקענט איינהאַלטען און אַ פּריסקע געטון מיט אַ געלעכטער אין זיין גלאָז מיט וויין, אַז ער האָט באַשפּריצט דאָס גאַנצע טישטוך.

דער עולם האָט גענומען צו ביסלעך וויין, געוואָרען אויפגע־רוימט, געפיהלט אַז ס'איז דאָ פון וועמען צו מאַכען שפּאַס און זיך איבערגעקוקט.

הערדי איז אַריין, זיך אַוועקגעזעצט ביים טיש, גענומען עסען און געקוקט מיט אַן אויגעל אויף פּרידקינען. פּרידקין האָט זיך געשראָקען דער תלמיד זאָל אַמאָל נישט דערצעהלען אַז ער האָט איהם געצויגען פאַר אַן אויער. און יעדעס מאָל וואָס הערדי האָט זיך געווענדעט צו דער מוטער, איז פּרידקינען היים געוואָרען ביים הארצען, געמיינט אַז אָט דערצעהלט ער. איצט האָט פּרידקין, נאָך מעהר ווי פריהער, זיך נישט געוואָלט וואַרפען קיינעם אין די אויגען, זיך איינגעקורטשעט, געבליבען זיצען כמעט אָן אַ זייט. אַלץ אין איהם האָט זיך געבעטען דער עולם זאָל איהם נישט באַ־מערקען און אין דער זעלבער צייט האָט איהם פאַרדראָסען וואָס גרין פיהלט זיך אַזוי היימיש, טרינקט זיך געמיטליך וויין. אויף צו להכעיס און אוים מורא אַז גרין זאָל נישט דערצעהלען ווי דער־שלאָגען ער האָט זיך געפיהלט ביים פּרעזידענט, האָט פּרידקין פאַר־געסען אַז ער ליידט פון דיספּעפּסיע און אָנגעהויבען צו טרינקען אַ גלעזיל נאָך אַ גלעזיל.

— אַז בחורים ווילען היינט נישט חתונה האָבען — האָט מיסעס שולץ אָנגעהויבען — אָט איז מיסטער פּרידקין נאָך אַ בחור!

— איהר האָט דען פאַר מיר אַ שידוך? — האָט פּרידקין

אָנגעשטעלט זיינע אויגען, וואָס זיינען געווען פאַרלאָפען ווי מיט טרון.

— ווען כ׳וויים אַז איהר האַלט דערביי — האָט מיסעס שולץ געצויגען די ווערטער — וואָלט זיך שוין געפונען אַ שידוך!

— אודאי האַלט איך! — האָט פרידקין וואוילעריש אַ זאָג געטון, געפיהלט אַז מען מאַכט פון איהם חוזק, זיך אָבער נישט פאַרלוירען און דערזופט זיין גלעזיל וויין — ווען איהר האָט פאַר מיר עפּעס אַ לייטישען שידוך, וואָלט איך געטון.

— געלד ווילט איהר דאָך נישט? — האָט די בעל־הבית׳טע געשמייכעלט, זיך בשעת־מעשה איבערגעקוקט מיט די ארומיגע, זיך כמעט געבעטען ביי זיי: לאַכט נישט, איהר וועט אַלץ קאַליע מאַכען.

פרידקין האָט זיך אַליין געוואונדערט, ווי פריי ער האַלט זיך, ווי די שרייפלעך ביי איהם אין מויל וואָלטען לויז געוואָרען. ס׳האָט איהם מעהר נישט געאַרט וואָס מען לאַכט פון איהם. דער וויין האָט איהם אַזוי צעוואַרעמט, צונומען און ער האָט זעהר געוואָלט זאָגען עפּעס אַזאַ נאַרישקייט, אַז דאָס טעכטעריל זאָל זיך פאַרלירען, אַוועקלויפען פון טיש און דער עולם זאָל זיך קייקלען פון געלעכטער. ער האָט געמאַכט אַן ערנסט פּנים, איינגעצויגען די גאָמבע, זיך אַ ווייַלע פאַרטראַכט איבער דער בעל־הבית׳טעס לעצטע פראַגע און מיט אַ ישוב־הדעת געענטפערט:

— ווען איהר האָט אַ שידוך מיט געלד איז דאָך אודאי גוט, נור אויב אָהן געלד, איז אויך קיין מניעה, דער עיקר, זי זאָל מיר געפעלען!

— אין וואָס גוסטירט איהר בעסער? — האָט מיס שולץ איהם געפרעגט און איז רויט געוואָרען — אין בלאָנדע?

ער האָט זי אָנגעקוקט מיט די שמאַלציגע אויגען, אַז דאָס מיידעל האָט זיך אַזש פאַרשעמט, און געענטפערט:

— כ׳גלייך נישט קיין בלאָנדע.

— בין איך דאָך אַ ברונעטקע! — האָט מיס שולץ אַ כאַפּ

געטון די האַנד צום מויל, ווי זי וואָלט זיך אָפּגעבריהט, זיך צו־לאַכט און פאַרשעמט בעהאַלטען ס'פּנים אין די הענד.

— איהר זייט נישט קיין ברונעטקע! — האָט פרידקין א צו־פרידענער געשמייכעלט.

— וואָס דען בין איך? — האָט ס'מיידעל געעפענט א פּאָר אויגען און אינסטינקטיוו געפיהלט אז דער לאַנגווייליגער „היברו־טיטשער" וועט זי באַליידיגען.

— איהר זייט... איהר זייט...

די צונג האָט זיך ביי פרידקינען געגומען וואַקלען ווי ביי א שכור, די אויגען פאַרצויגענע האָבען דאַכט זיך גאָר נישט געזעהן. ער האָט זיך א רוק געטון מיט דער שטוהל נעהנטער צום מיידעל, אָנגעכאַפּט איהר'ס א האַנד און געפּלאָפּעלט:

— איהר זייט נישט בלאָנד. איהר זייט... וואָס זייט איהר? איהר מיינט איך בין שכור? אסור! איהר זייט נישט בלאָנד. וואָס זייט איהר? א כּלה מיידעל? הא, הא, הא!

ער האָט זיך א בויג געטון צו איהר און ס'האָט אויסגעזעהן ער געהט איהר א קוש טון. מיס שולץ האָט זיך א ריס געטון פון איהם, מיט א קוויטש זיך באַהאַלטען הינטער דער וויקטראָלע און א פאַרלוירענע געקוקט צום עולם.

— וואָס שרייסטו, ווילדע ציעג? — האָט מיסטער שולץ זיך געווענדעט צו דער טאָכטער — גיעב אריין אביסעל סעלצער. דער וויין האָט איהם מסתמא פאַרשאַדט!

ער איז צוגעגאַנגען צו פרידקינען:

— איהר ווילט זיך אפשר צושפּאַרען?

— איך בין נישט שיכור! — איז פרידקין אויפגעשפּרונגען, זיך גע'ישוב'ט צו זאָל ער איהם אָרומכאַפּען, קושען, געפיהלט אז ער האָט ווייניג קוראַזש און טעמפּ זיך צוריק אראָפּגעלאָזט אויף דער שטוהל.

מיסטער שולץ האָט איהם גאַרנישט געענטפערט, זיך צוגעלעגט א פינגער צום שטערען, געצייגט גרינ'ען אז פרידקין איז באַקנאַקט

און איז אריין אין זאַל. גרין איז איהם נאָכגעגאַנגען. פרידקין האָט אויסגעטרונקען אַ גלאָז סעלצער, געפיהלט אַז ער איז דאָ אַן איבריגער, אַז אַלע וואַרטען ער זאָל וואָס גיכער אַוועקגעהן און זיך געטראַכט, זיי אויף צו פּלאַצעניש וועט ער בלייבען. ער איז גע־בליבען זיצען איינער אַליין ביים טיש, געקוקט ווי דאָס שיקסעל נעמט אַראָפּ דאָס געפעס און אַ שווערער אומעט איז איהם באַ־פאַלען. ער האָט זיך דערמאָנט אָן דעם אַלטען מלמד וואָס לערענט „עברי" אין קיך און ער האָט זיך אויפגעשטעלט. ער האָט געוואָלט ארויס אָהן אַ גוטע־נאַכט, די מורא אָבער, אַז מען קען איהם מאָר־גען אָפּזאָגען פון דער שטעל, האָט איהם געשלעפּט צום זאַל. ער האָט אריינגעשטעקט דעם קאָפּ, געזעהן ווי אַלע זיצען און מיט אַ הוילקייט ביים הארץ, ווי ער וואָלט שוין עטליכע טעג נישט גע־געסען, האָט ער זיך געזעגענט:

— אַ גוטע נאַכט!

— נו, ווי פיהלט איהר? לייכטער אביסעל? — האָט דער בעל־הבית זיך אויפגעשטעלט — וואָס אײלט איהר זיך? פאַר־ברענגט נאָך מיט אונז!

— ס'טוט מיר זעהר לייד — האָט פרידקין זיך געהאַלטען אין איין נויגען — כ'מוז געהן! אַ גוטע נאַכט!

— אַ גוטע נאַכט!

ביים ארויסגאַנג האָט פרידקין זיך אָן עפּעס דערמאָנט, צוריק אריין אין זאַל און געבליבען שטעהן פאַר מיס שולץ:

— כ'האָב אייך נישט געמיינט צו בעליידיגען! ענטשול־דיגט, מיס שולץ!

דער עולם האָט זיך איינגעהאַלטען, געביסען זיך די ליפּען און אַז פרידקין איז שוין געווען הינטער דער טהיר, האָט ער גע־הערט, ווי מען קייקעלט זיך פאַר געלעכטער.

4

פרידקין איז געבליבען שטעהן אויף'ן „סטופּ", פאַרלוירען זיך אַרומגעקוקט, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט אָריענטירען צי ער דאַרף געהן רעכטס, צי לינקס. ער האָט נישט באַמערקט ווי פאַרביינגעהער האָבען פאַרדעכטיג אויף איהם געקוקט, בלויז געפיהלט ווי עס פאַרקוועטשט איהם אונטער'ן האַרץ, ווי מיט אַ רייף. אַלץ אין איהם האָט זיך געקורטשעט פון כעס און פאַרדרוס. זיינע וואַסערדיגע אויגען האָבען נישט באַמערקט, ווי די גאַס איז, פון ביידע זייטען טראָטואַר, געוועזן אַזש שוואַרץ פון מענשען. מען איז געזעסען משפחה־ווייז, כמעט אַלע אין צוקנעפּעלטע העמדער, די קעפּ פאַרוואָרפען ווי נאָך אַ תענות און יעדעס מאָל ווען אַ ווינטעל האָט אַ בלאָז געטון, איז די לופט פול געוואָרען מיט אַ קרעכצעריי, ווי אין אַ שוויץ־באָד. אין עק גאַס, ווי ווייט ס'אויג האָט געקענט כאַפּען, האָט אַ שורה עלעקטרישע לעמפּלעך, וואָס האָט אויסגעזעהן פון דערווייטענס, ווי אַ שנור לויכטענדע פּערעל, געבלענדט די אויגען, גערייצט — האָבען מיעדע, פון דער היץ, פאַרלעך זיך געשלעפּט אין וואָדעוויל אַריין, וואו מען האָט דעם אָטהעם נישט געקענט כאַפּען פון ענגשאַפט.

— וואָס שטעה איך דאָ? — האָט פרידקין זיך אַ כאַפּ געטון, געפיהלט ווי די פינגער ווערען איהם שטייף און געוועזן זיכער ווען ער כאַפּט איצט גרינ'ען צערייסט ער איהם אויף שטיקער.

אַ יונגער־מאַן מיט אַ פּאָרטפעל אונטער'ן אָרעם איז אָנגעקומען פון דער גאַס, אריינגעשטופּט אין שולצעס בריעף־קעסטעל אַ קאָנווערט, אָנגעקלונגען און צוריק פאַרשוואונדען. פרידקין האָט ארויסגעשלעפּט דעם קאָנווערט. ס'איז געווען אַ פּייער „אינשורענס פּאָליסי". ער האָט מיט אַמאָל גענומען רייסען די פּאָליסי אויף שטיקלעך און געהאַט בשעת מעשה דעם געפיהל, ווי

ער רעכענט זיך אָפּ מיט'ן פּרעזידענט, צינדט איהם אונטער. ער האָט געהערט ווי עמיצער לויפט איבער די טרעפּען, איז ער אַ פאַרציטערטער אַראָפּ פון אַלע טרעפּלעך מיט איין שפּרונג און זיך געלאָזט מיט דער גאַס.

פרידקין איז כמעט געלאָפען, זיך נישט געקענט קלאָר מאַכען וואָס ס'קוועלט איהם, נור טיעף ערגיץ אין זיין פאַרוואַקסען מיט זשאַווער האַרץ, האָט ער געפיהלט אַז ער איז דער אומגליקליכסטער מענש אויף דער וועלט. שטיקלעך עולות אָהן אַ צוזאַמענהאַנג זיינען איהם באַפאַלען, ווי מען וואָלט איהם באַוואָרפען מיט שטיינער, און זיינע איינגעהויקערטע פּלייצעס האָבען זיך נאָך טיעפער געבויגען. ער איז בייז געוועזען אויף זיך פאַרוואָס די שנאה צו גרינ'ען איז ביי איהם גרעסער, ווי די שנאה צו שולצען. ער האָט עס זיך נישט געקענט פאַרענטפערען, בלויז געפיהלט אַז אַן אונדורכדרינגבאַרע מחיצה טהיילט איהם אָפּ פון פּרעזידענט. און ווי גרוים זיין האַס צום פּרעזידענט זאָל נישט זיין, וועט ער קיינמאָל נישט איבערשטייגען די מחיצה, תמיד זיך בויגען פאַר איהר, ווי פאַר אַ גאָלדען קאַלב. ער איז געוועזען איבערצייגט אַז צווישען איהם און גרינ'ען שטעהט קיין זאַך נישט. ער דאַרף נור אויסשטרעקען די האַנד און ער האַלט שוין גרינ'ען פאַר'ן גערדיק. און געהענדיג אין מיטען גאַס האָט פרידקין זיך ביסלעכווייז באַרוהיגט לויט דעם ווי זיין כעס צו גרינ'ען איז געוואַקסען. דער נקמה געפיהל האָט איהם פאַר'שכור'ט, פאַרכאַפּט אין גאַנצען. ער האָט געהאַט צעהנדליגע פּלענער ווי זיך אָפּצורעכענען מיט איהם — געפיהלט ווי זיין האַנד קורטשעט זיך, הויבט זיך, לאָזט גרינ'ען אַראָפּ אַ פּאַטש ווען ער געהט גראַדע מיט מיס שולץ. לאָז ער וויסען, דער מלמד, אַז מיט פרידקינען שפּאַסט מען נישט! נו טאַקע, וואָס האָט מען פון א־הם געוואָלט? ער האָט געמאַכט אַ שפּאַס מיט'ן פּרעזידענטס טאָכטער? אם כן? ווען גרין מאַכט דעם שפּאַס וואָלטען אַלע געקוואָלען און אַז ער האָט געמאַכט איז עס שיער נישט געקומען צו אַ סקאַנדאַל! און ווער ווייס וואָס מאָרגען קען נאָך זיין?

— גראַרי היער ! יו־און — — —!

פרידקין האָט דערפיהלט ווי מען האָט איהם אָפּגעמאָסטען מיט א בויגיגען שטעקען איבער די פּלייצעס, אז ס'האָט איהם אזש א בריה געטון. א פאַרצאַפּעלטער האָט ער א דרעה געטון מיט'ן קאָפּ, דערזעהן פאַר זיך א פּאָר פערד און זיי געוואָלט אויסמיידען. ער האָט אינסטינקטיוו באַגריפען, אז מען דאַרף זיך נעמען לינקס און ווי א נאַרישער שעפּס, וואָס לויפט פון גרויס שרעק אין פייער אריין, אזוי איז פרידקין מיט נישט קיין מענשישען געשריי ארויף אויף די פערד. דער אָנטרייבער האָט קוים זיי איינגעהאַלטען, גע־הויבען די בייטש אויף פרידקינ'ען, געשריען, געשאָלטען. א ניי־געריגער עולם האָט באַלד ארומגערינגעלט די פערד און וואָגען.

פרידקין האָט אָפּגעצויגען נישט טויט נישט לעבעדיג, אָפּגע־ווישט א קאַלטען שוויים פון שטערען, זיך נאָך מעהר איינגעגאַר־טשעט און מיט אמאָל זיך דערפיהלט נישטיג ביי זיך אליין. ער האָט זיך דערזעהן אַז אַלטען בחור, וואָס אַלע לאַכען אויס, קיינער האָט נישט מורא פאַר איהם און אַז א מענש — האָט פרידקין גע־טראַכט — האָט נישט מורא פאַר'ן צווייטען, נוצט ער איהם אויס, באַליידיגט איהם, ערנידריגט איהם. נישט איינמאָל אין סקול האָט ער זיך צוגעקוקט, ווי שטאַרקערע קינדער פייניגען שוואַכערע, האָ־בען דערפון גרויס פאַרגעניגען און אז דער שוואַכערער כאַפּט אין א ווינקעל, צי ער פאַרנאַרט, נאָך א שוואַכערען, צי אפילו א קראַנקען, פייניגט ער איהם פונקט אזוי, ווי מען האָט איהם געפייניגט. נאָך מעהר — דער שוואַכערער וועט תמיד אימיטירען, ווען ער וועט פיי־ניגען דעם נאָך שוואַכערען, די זעלבע זידעל־ווערטער, די וואויל־ערישקייט, זשעסטען, אפילו די שטימע וועט ער נאָכמאַכען, וואָס דער שטאַרקער האָט געברויכט, ווען ער האָט איהם געפייניגט. דאָס זעלבע — האָט פרידקין אָפּגעמאַכט ביי זיך — איז מיט דערוואַק־סענע מענשען. ס'איז איהם קאַלט געוואָרען. ער האָט געפיהלט אז ער האָט ליעב מים שולץ, אז דאָ איז נישט בלויז אויסרעכענונג, אז אויב אפילו דעם פּרעזידענט'ס פּראָטעקציע וועט נישט העלפען

ער זאָל ווערען „ראבאי‟, וואָלט ער זיך אויך — — — ער וועט נישט דערלאָזען, ניין! ער וועט גרינ'ען עוקר מן השורש זיין! ער האָט שוין א פארטיגען פּלאַן. ער מוז דעם מלמד אראָפּרוימען פון וועג!

פרידקין האָט זיך ארומגעקוקט, וואו ער איז פארקראָכען. ער איז געשטאַנען ביי זיסקינד'ס הויז און זיך דערמאָהנט, אז ער האָט איהם צוגעזאָגט ארויפצוגעהן. ער האָט ארויפגעקוקט — ס'איז געווען ליכטיג אין אלע פענסטער. ער האָט זיך געקווענקעלט צי ער זאָל ארויפגעהן, געוואָלט זיין אליין, מיט זיך. נאָך אמאָל אויפגיי־הויבען די אויגען צו די פענסטער, האָט איהם די ליכטיגקייט א ציה געטון און מיט מיעדע, שווערע טריט האָט ער זיך גענומען הויבען איבער די געדרעהטע טרעפּען, ווי א געקרויזטע חסיד'ישע פּאה, און בעטראכט, אז פון פיערטען שטאָק וועט ער דורכ'ן חלל פון די טרעפּען קענען שפּייען גלייך אין קאָרידאָר אריין.

— איהר זייט טאַקע ביי אונז א גאַסט! — איז בערטא, זיסקינד'ס פרוי, נאָך א יונג ווייבעל, וואָס קלאָגט זיך תמיד, אז זי ווערט נישט פארטיג מיט'ן טאָג, איהם אנטקעגען געקומען.

— זיסקינד איז דאָ? — האָט פרידקין א פרעג געטון און געוואָלט געהן אין צווייטען צימער, פון וואן ס'האָט זיך געהערט זיסקינד'ס שטימע.

— אז מיר האָבען קיין מזל נישט, מיסטער פרידקין — האָט בערטא איהם פארשטעלט דעם וועג, אריינגעמאַכט די הענד אין די קעשענעס פון איהר ווייסען שירץ, וואָס האָט זי געמאַכט אויסזעהן ווי א קעלנערקע, פארריסען דעם האלז מיט'ן שטעהענדען קעלנעריל און גענומען רעדען שטיל, ווי זי וואָלט פאַרטגעזעצט אַן איבערגע־ריסענעם שמועס — דאַכט זיך אזא קליינינקייט, א באָרדער, און אין דעם געהט אונז אויך נישט! דער איצטיגער איז נאָך א גרע־סערע פרעגיה, ווי דער פריהערדיגער! ער איז מיט אַן אמת משוגע!
— האָט בערטא אָנגעכאַפּט פרידקינ'ען פאר א האנד, זיך א בויג גע־טון און ארויסגעלאָזט נישט קיין איינגעגעבענעם לאַך.

— ווער ? קרוזע ? — האט פרידקין אפגעהוסט און אויסגע־שפיגען וואו ער איז געשטאנען.

— יע. זיצט א מענש, טוט א פינגער אין קאלטען וואסער נישט אריין און האלט זיך אין איין מעסטען די היץ !

— מסתמא פיהלט ער נישט גוט ?

— וואס ? — האט בערטא זיך א כאפ געטון מיט א האנד פאר'ן קאפ און פארזשמורעט די אויגען — ער איז געזונטער פאר אונזביידען ! און ס'איז גלאט אן אנשיקעניש ! א מענש שלאפט נישט קיין נעכט, שרייבט בלומרש. איהר מעגט הערען — אנומעלט איז מיין פיליפ עפעס נישט געווען מיט אלעמען. כ'געה אראפ אין מיטען נאכט, כ'וויל איהם געבען א ביסעל וואסער, הער איך ווי עמי־צער דרעהט זיך ארום אין קיך. כ'נעם וועקען מיין אלטען, האט ער דאך א שלאף, כאטש שים מיט הארמאטען, און דא הער איך, ווי מען רוקט שיפלעדער, האב איך פון שרעק גענומען שרייען, איצט, כ'זעה, קרוזע קומט אן אין די גאטקעס. נו, ס'האבען איהם שוין דעמאלט קיין צרות נישט געפעלט ! גלויבט מיר, כ'וואלט איהם צוגעצאהלט ער זאל ארויס פון מיר !

פרידקין האט געוואלט פטור ווערען פון איהר און וואו ער האט זיך א דרעה געטון, געוואלט אריין אין צווייטען צימער, האט בערטא קונציג אומעטום פארשטעלט איהם דעם וועג און געהאל־טען אין איין דערצעהלען וועגען שכנים, וועגען איהרע צוויי אינג־לעך, די חכמים, מיט די מיניסטערשע קעפ, וועגען מאן, וואס קען א קאץ א ווייעל נישט צובינדען.

צוויי אינגלעך זיינען אריין אין די בלויזע העמדלעך, די קעפ־לעך צושויבערט, זיך געיאגט ארום פרידקינ'ען, ווי זשרעבאקלעך, מיט אמאל געבליבען שטעהן, געקוקט אויף פרידקינ'ען, ווי זיי וואל־טען איהם איצט דערזעהן און זיך געווארפען אויף איהם מיט גע־שרייען :

— האללא, מיסטער פרידקין ! האללא !

— דער עלטערער, פיליפ — האט די מוטער געוויזען אויפ'ן

אינגעל און גערעדט כלומרש אַזוי שטיל, אַז מען האָט געהערט אין צווייטען צימער — איז אַ חכם! גנאַרט דעם טאַטען אין זאַק אַריין! דאָס האָט אויף זיך אַ קאָפּ, אַסור אַ לאָיער!

— איך וויים, וואָס די מאַמע זאָגט — האָט פּיליפּ זיך פאַר־שעהמט, און געהאַלטען אין איין אַריינשניפען אַ גרין ליכטעל, וואָס ס'איז איהם אַרוים פון דער נאָז.

— נו, נו, נו, כ'מיין נישט דיך — האָט די מוטער איהם אָפּ־געשטופּט פון זיך — ער נעמט זיך שוין איבער! געהטס שלאָפען, געהטס!

פּיליפּ האָט זיך אַ דרעה געטון, אַראָפּגעלאָזט די אויגען, אויס־געשטרעקט צו פרידקינ'ען אַ שמוציג הענטיל:

— אַ פּעני — — — —

פרידקין האָט גענומען זוכען אין די קעשענעס. בערטאַ האָט אָנגעכאַפּט פרידקינ'ען מיט איין האַנד, מיט דער צווייטער האָט זי געטריבען די קינדער שלאָפען און זיך געבעטען ביי איהם:

— כ'באַשווער אייך, מיסטער פרידקין, גיט זיי נישט קיין סענט, מען דאַרף קינדער נישט געוואוינען צו קיין געלד! אַז וואָס קען איך מיר העלפען? מיר וואוינען צווישען אַזאַ פּעוועל! אונ־זערע אַלע שכנים האַלטען זיך אין איין אַרומשלאָגען מיט די וויי־בער, מען שילט זיך, קענט איהר שוין פאַרשטעהן, וואָס פאַר אַן ער־ציהונג זייערע קינדער קריגען!? וואָס קען איך מיר העלפען? כ'רעד אין זיי אַריין, כ'שלאָג אויך, ס'איז דאָך אָבער קינדער, גע־העט אין דער גאָס און לערנען זיך אָפּ פון אַנדערע! דער אָרימאַן קען צומאָל נישט ערציהען ווי געהעריג זיינע קינדער!

די צוויי אינגלעך זיינען געשטאַנען פון ביידע זייטען פריד־קינ'ען, געווען גרייט צו כאַפּען די פּעני, וואָס ער וועט זיי געבען און די אויגלעך ביי זיי האָבען געפינקעלט. די מוטער האָט נישט אויפגעהערט שרייען:

— שלאָפען געהט, קינדער, כ'נעם באַלד דעם טאַטען'ס פּאַ־סעק! מען זאָגט, קינדער זעהען נישט קיין סענט פאַר די אויגען,

ווי כ'בין אַ אידישע טאָכטער, אַז עטליכע מאָל אַ טאָג שלעפּען זיי ביי מיר פּנים!

פרידקין האָט אויפגעזוכט ערגיץ אין אַ קעשענע אַ קליינע האַר־מאָניקע, וואָס ער האָט געהאַט צוגענומען ביי זיינעם אַ תּלמיד, און עם געוויזען די אינגלעך. זיי זיינען געבליבען קלעפּען ביי זיינע הויזען ווי ראַקעס, געהויבען יעדער צו אַ הענטיל, געוואָלט קריגען דאָס שפּילעריל. פרידקין האָט מורא געהאַט זיי זאָלען איהם נישט צערייסען די הויזען, האָט ער אַ וואָרף געטון די האַרמאָניקע אויף דער פּאָדלאָגע. איין אינגעל האָט צוגעהאַלטען דעם צווייטען, גע־שריען, באַלד איז איינער געלעגען אויף'ן צווייטען און זייערע קולות האָבען געגרילצט אין די אויערן. די מוטער האָט פערקאַשערט די לאַנגע נאַכט־העמדלעך און גענומען שלאָגען די „ביידע חכמים מיט די מיניסטאָרישע קעפּ" אין די געזעסלעך אריין:

— אָט אַזוי! אָט אַזוי! אַז אַ מאַמע זאָגט שלאָפען, געהט מען שלאָפען!

אַ בערוהיגטער מיט אַ שמייכעל אויף'ן פּנים איז פרידקין אריין אין צווייטען צימער.

צוויי גאַזען האָבען געציטערט, ווי זיי וואָלטען געהאַלטען ביי'ם אויסגעהן, און אָפּגעגאָסען דעם צימער מיט אַ ברודיגע ליכט. אויף די ווענט האָבען געהאַנגען ריפּראָדוקציעס פון מאַדאָנעס, וואָס מען זעהט אַזוי אָפט אין די שלאָף־צימערלעך ביי געוועזענע פּאַרטיי בחורים און מיידלעך. אין אַ ווינקעל אויף אַ שאַנק מיט ביכער איז געשטאַנען אַ גרויסער גיפּסענער ביוסט פון געטהע'ן. צוויי שטרוי־ענע קאַפּעלושען, איינער אויף'ן צווייטען, זיינען וואוילעריש געזע־סען אויף געטהע'ס קאָפּ, איהם פערשטעלט אַן אויג, האָט זיך ביים אריינקומען געדאַכט אַז דער אַלטער שמייכעלט.

הינטער די גאַזען, ביי אַ קיילעכדיגען טיש, איז געזעסען זים־קינד מיט אַ יונגען מאַן און געשמועסט.

ביי'ם אָפענעם פענסטער אויף אַ קאַנאַפּע איז געלעגען קרוזע, אַ פעטער, צעוואַקסענער איד אין די פיערציגער. זיין געפּרעסט

העמד, וואָס איז אַמאָל ווייס געווען, האָט זיך אַרויסגעצויגען פון די הויזען, זיך צובלאָזען אַרום דעם בויך און אויסגעזעהן פון דערווייטענס ווי אַ מולטער מיט טייג. ער איז געלעגען מיט פערוואָרפענע הענד, ווי ער וואָלט געווען שלאָף, און געהאַלטען אַ טערמאָמעטער אונטער דער צונג.

מיט זיינע ווייסע, צעווייקטע אויגען, ווי ביי אַ געקאָכטען סענדאַק, האָט ער געקוקט אויף די ברודיגע ליכט, וואָס האָט זיך געשאַרט איבער די ווענד ווי שנירלעך־רויך און געטראַכט אַז ער וועט דעם זומער נישט איבערלעבען. אַלץ האָט איהם וועה געטון. דער מאָגען האָט געדריקט, ווי אָנגעשאָטען מיט נאַסען זאַמד, די זייטען אָפּגעלעגען, די פיס האָבען געשווערט, ווי אָנגעזאָפּטע קלעצער און אין קאָפּ האָט גערוישט, ווי אַ פלינעלע וואָלט זיך פערקליבען, נישט אויפגעהערט קלאַפּען און זשומען.

— וואָס איז דער מעהר, קרוזע? — האָט פרידקין איהם אַ שאָקעל געטון.

קרוזע האָט זיך אַ בויג געטון, ווי אַ שטיק טייג, אָנגעכאַפּט מיט דער האַנד דעם טערמאָמעטער און געוויזען אויף שטום־לשון מען זאָל איהם נישט טשעפּען.

— אַה, פרידקין, — האָט זיסקינד זיך אַ הויב געטון — כ׳האָב געמיינט אַז דו וועסט שוין נישט קומען. זיץ, וואָס שטעהסטו?

פרידקין וואָס האָט ברעה געהאַט איהם אַלץ צו דערצעהלען, האָט זיך פאַר דעם פרעמדען יונגען־מאַן צוריקגעהאַלטען און געוויזען אויף קרוזען:

— וואָס איז? וואָס זיצט ער ווי אַ כינעזישער גאָט? ער איז קראַנק?

— ער וועט שוין אַזוי שטאַרבען אַ קראַנקער! — האָט זיך דער יונגער־מאַן וואָס איז געזעסען ביים טיש אָנגערופען.

— אָהן געלעכטער, וואָס איז איהם? — האָט פרידקין ווייטער געפרעגט.

— ווער ווייס איהם? — האָט זיסקינד אַ הויב געטון מיט די

אקסלען — אז א מענש רעדט זיך איין א משוגעת... דער דאָק־טער זאָגט אז ס׳איז איהם גאָרנישט. הייסט איהם זיין אויף דער לופט, נעמען קאלטע בעדער, נו, פאָלגט ער איהם? ווי דו קוקסט איהם אָן, קען ער אזוי אָפּליגען מיט׳ן טערמאָמעטער אין מויל שעה׳ן לאנג!

בשעת זיי האָבען גערעדט, האָט קרוזע פערמאכט די אויגען, איבערגעלאָזט צוויי דינע שפּעלטלעך און דאָס פעטע פּנים האָט זיך געשמאָלצען פון נחת.

דער יונגערמאַן איז צוגעגאנגען צו פרידקינען און איהם א ציה געטון פאר אן ארבעל:

— ענטשולדיגט, איהר זייט מיסטער פרידקין, הא? זעהר אנ־גענעם! מיין נאָמען איז ראבינאָוויטש!

— כ׳האָב דאָך אייך פאָרגעשטעלט, נאָ? — האָט זיסקינד זיך געפיהלט שולדיג.

— ס׳מאכט נישט, ס׳מאכט נישט — האָט ראבינאָוויטש א ציה געטון זיין הויכע פּלייצע און געוואָרען מיט א קאָפּ העכער, גע־ריבען איין האנד אָן דער צווייטער, ווי ער וואָלט אויסגעוויקעלט א סיגארעט און מאָדנע געשמייכעלט — אבי מיר קענען זיך!

זיסקינד האָט א קוק געטון אויף׳ן לעדיגען טיש, אויף דער טהיר וואָס פיהרט אין קיך אריין און א געשריי געטון:

— בערטא! בערטא!

— וואָס איז? — האָט זיך געהערט בערטא׳ס שטימע פון באָד־צימער, וואו זי האָט געבאָדען איהרע צוויי אינגלעך.

— זיי עפּעס מכבד די געסט!

— די געסט וועלען מיר ענטשולדיגען! כ׳וועל נור אָפּבאָדען די קינדער!

— מיסעס זיסקינד, — האָט ראבינאָוויטש צונעלענט א האנד צום מויל זיין שטימע זאָל געהן אין דער ריכטונג פון באָד־צימער — פּאָרעט אייך נישט! מיר פאַרברענגען זעהר גוט!

— וואָס? איהר מיינט אָהן מיר?

פרידקין האָט זיך צולאַכט דין און שפּיציג, ווי מען וואָלט גע־קראַצט מיט אַ נאָגעל איבער גלאָז.

— אָ, ענטשולדיגט, מיסעם זיסקינד, כ׳האָב דאָס נישט גע־מיינט! אין גענענטהייל...

פרידקין האָט געקוקט אויף ראַבינאָוויטשען — אַ דאַר לענגליך פּנים, אויגען, ווי דורזיכטיג העל ביער, רוהען נישט קיין רגע, קוועטשט מיט זיי, ווי אַ קאַטשקע מיט אַן אָבגעשווירענעם עק, די נאָז פליעגעל ציטערען און ס׳גאַנצע פּנים דערמאָהנט אַ יאָג־הונד.

—נו, ווי איז צוגעגאַנגען ביים פּרעזידענט? — האָט זיסקינד זיך געווענדעט צו פרידקינען — אבי האָסט געשראָקען!

— זעהר גוט, זעהר גוט! — האָט פרידקין זיך אליין געמאַכט קוראַזש — כ׳וואָלט שוין דאָ געווען, האָבען זיי מיך נישט אָבגע־לאָזט! דו ווייסט דאָך, זיצט די גאַנצע משפחה, מען טרינקט אַ גלעזיל וויין, קען מען נישט זיין קיין חזיר, זיך אויפהויבען און אַנט־לויפען!..

— אַלע דאָ „היברו טיטשערס“? — האָט ראַבינאָוויטש אַ קוועטש געטון מיט די אויגען און אַז איינער האָט איהם ס׳ערשטע מאָל געזעהן, האָט ער געמיינט, אַז ער ווינקט זיך איבער מיט זיין וויז־אַ־ווי און צייגט עפּעס אָן אויף׳ן שכן.

— אַלע — האָט זיסקינד געשמייכעלט און זיך אויסגעדרעהט צו פרידקינען — גרין איז געווען?

— געווען — האָט פרידקין נישט וויליג געענטפערט.

— ווייסט, כ׳האָב גאָרנישט געוואוסט — האָט זיסקינד זיך גע׳חדוש׳ט — גרין שרייבט דאָך ליעדער! אָט לייען!

פרידקין האָט גענומען די צייטונג, וואָס זיסקינד האָט איהם געגעבען, רויט געוואָרען פון פערדרוס וואָס זיין קאָנקורענט שרייבט און איידער ער האָט נאָך איבערגעליינט אַ וואָרט, האָט ער זיך אָנ־גערופען:

— ווער שרייבט היינט נישט? מ׳האָט אַ רוהיגען קאָפּ זעצט מען זיך אוועק און מען פּערפּאַסט עפּעס! אין אַנאַנדער שפּראַך

פערשטעה איך נאָך, מען דארף כאָטש לשון קענען, אָבער דאָ? ווער קען דאָס נישט קיין זשארגאָן? אָט קרוזע, שרייבט העברעאיש, פערשטעה איך! כי, כי, כי!

קרוזע האָט באַלד נישט געענטפערט. ער האָט ארויסגענומען דעם טערמאָמעטער פון מויל, איהם אונטערגעטראָגען אונטער א נאז־פלעמיל, זיך איינגעקוקט, א נישט צופרידענער איהם אריינגע־שטעקט אין אויבערשטען וועסטיל קעשענע און ווי ס'וואָלט איהם פערדראָסען, וואָס ער האָט נישט קיין היץ האָט ער עטליכע מאָל איבערגע'חזר'ט:

— נאָרמאַל. די טעמפּעראַטור איז נאָרמאַל.

— איז ווידער שלעכט? — האָט פרידקין זיך אָנגערופען.

— א דו, וואסער־קאָפּ, דו לאָכסט פון גרינען? — האָט קרוזע זיך אוועקגעזעצט אנטקעגען פרידקינען — דרך ארץ, דען וויסען זאָלסטו אז גרין איז א גרויסער דיכטער!

— ווען ער וואָלט געווען א גרויסער דיכטער, וואָלט ער נישט געדארפט זיין א מלמד — האָט פרידקין זיך לעקעריש צושמייכעלט און אין דער זעלבער צייט זיך געשראָקען, געוואוסט אז פון קרוזעס מויל וועט ער שוין קיין כבוד נישט אריינכאַפּען.

— ס'איז א ראיה, ווי גאָרנישט! — האָט קרוזע זיך פערהוסט און זיין פעט, קיילעכדיג פנים האָט אויסגעזעהן ווי א פענדיל שמאַלץ וואָס האלט זיך אין אויסלאָזען — איז מענדעלי געווען ס'גאַנצע לעבען א מלמד? און פונקט מענדעלי? כ'וועל דיר אויסרעכענען א גאַנצען צעטיל מיט גוים! מיצקעוויטש איז געווען א לעהרער, סאָלאָגוב — א לעהרער... כ'וויס... אז דו הערסט סיי־ווי־סיי זייערע נעמען ס'ערשטע מאָל! די צרה איז אָבער אַן אנדערע — ביי גוים א לעהרער איז ראשית א געבילדעטער מענש! אז ביי אונז איז אַלץ פאַרקעהרט! כ'רעד שוין נישט פון די דרדקי־מלמדים. אָט זיצט דאָ — האָט קרוזע געצייגט אויף פרידקינען — א איד שלא קרא ולא שנה, זיצט ווי א נאַר איבער לאָקשען און

אַז דאָס איז אַ פּרינציפּעל אין אַ תלמוד־תורה, איז טאַקע אַ חרפּה צו זיין אַ העברעאישער לעהרער, ווי כ׳בין אַ איד!

זיסקינדען האָט פּערדראָסען אויף קרוזען, איהם געשטופּט מיט אַ פוס ער זאָל שווייגען. פרידקין האָט זיך פערלוירען, נישט געווען צוגעגרייט צו אַזאַ ברוך־הבא. ס׳האָט אַ ווײַלע גענומען ביז ער איז צו זיך געקומען. ער האָט איינגעצויגען די ברייטע, ראַזירטע נאָמבע און אַרויסגערעדט די ווערטער איינציגווייז, ווי זיי וואָלטען אַרויסגעפאַלען:

— כ׳וועל זיך צו יעדער צייט פאַרהערען מיט דיר אין לומדות! אַן עזות־פּנים, אַזאַ! פאַר אַזעלכע רייד גיט מען ביי אונז אין דער באַק!

ער האָט פּאַמעליך אויפגעהויבען אַ האַנד, ווי ער וואָלט גע־שלעפּט אַ שווערע משא, האָט זיסקינד זי פון הינטען אָנגעכאַפּט און איהם גענומען בערוהיגען:

— ווייס איך... אַ מענש מאַכט אַ שפּאַס...

— איך מיין עם ערנסט! — איז קרוזע אויפגעשפּרונגען און זיך גענומען קלאַפּען אין האַרץ אַריין.

— נו, גענוג! — האָט זיסקינד אַלעמען איינגעשטילט.

עס איז מיט אַמאָל געוואָרען נישט אָנגענעם שטיל. יעדער האָט געקוקט אין אַנאַנדער זייט, זיך מורא געהאַט צו טרעפען מיט׳ן צווייטענס בליק.

ראַבינאָוויטש האָט אַ שניף געטון מיט דער דאַרער נאָז, אויס־געצויגען דעם האַלז, ווי ער וואָלט זיך געצאַטעוועט עמיצען אַריינ־צוכאַפּען, און אָנגעהויבען זעהר שטיל:

— „היברו טיטשערס“ האָבען זיך נישט וואָס צו קלאָגען. פּראָפּאָרציאָנעל קריגען זיי מעהר ווי פּאָבליק־סקוהל לעהרערס, דערצו קיינע אחריות, האָסט אָבגעלערנט דיינע דריי, פיער שעה, ביזטו פריי, קענסט טון וואָס דו ווילסט. אָט איך, למשל — זיס־קינד ווייס אַז „כ׳בין ווערט“ עטליכע טויזענד טאָלער, פונדעסט־וועגען האַלט איך אָן די „היברו“, פּופּצען צי זעכצען טאָלער אַ וואָך,

פאַרשטעהט איהר מיך, געהן נישט צו פּוס. אז מען האָט נאָך א חוש פאַר ביזנעס, האָט א „היברו טיטשער" די בעסטע געלעגענהייט צו מאַכען געלד... ער זיצט דאָך דאָ, זיסקינד — האָט ראַבינאָ־וויטש א פינקעל געטון מיט די אויגען — לאָז ער אייך זאָגען: ווען די פינף און צעהן סענט „סטאָרס" האָבען זיך געעפענט, בין איך צו איהם געקומען מיר זאָלען בשותפות קויפען „שערס". צעהן טאָלער א „שער". טענה איך מיט איהם, נו טאַקע, וואו קומען נישט ביי א מענשען אוועק צעהן טאָלער? פּרוביר! ס'האַרץ האָט מיר געזאָגט אז ס'איז א גאָלדען געשעפט! די וואַנד ענטפערט? אז ס'פעהלט זיי דער חוש פאַר ביזנעס, יו נאָ! מיינע פינף „שערס" זיינען היינט ווערט פינף הונדערט טאָלער, ווי כ'בין א איד! וואָס מיינט איהר? די שיף'ס, די ראַקאַפעללאָס, די מאָרגאַנס זיינען מלאכים? פונקט אזעלכע בשר־ודם'ס ווי מיר! אלא־מה? האָבען א חוש פאַר ביזנעס, דאָט'ס אָל!

דאָ האָט ראַבינאָוויטש ארויסגעשלעפּט פון דער קעשענע א בראָשורע, זי געעפענט, זיך א ציה געטון, פערמאַכט א האַנד, ווי ער וואָלט עפּעס ארייננעכאַפּט און די אויגען האָבען זיך ביי איהם א צינד געטון:

— אָט האָב איך ראַקאַפעללאָס ביאָגראַפיע, געווען אַן אַרעם שיקאַינגעל, געאַרבייט פאַר דריי טאָלער א וואָך און איצט?

— איצט איז ער דער געלד־קעניג פון דער וועלט! — האָט קרוזע אונטערגעכאַפּט און מיט א בליישטיפט אויסגעשטעלט ציפע־רען אויף זיין ברודיגען מאַנזשעט.

— אַמעריקאַ איז א מדינה! — האָט ראַבינאָוויטש פון זיך געקוואָלען — דאָ קען יעדער זיך ארויפאַרבייטען, מען דאַרף נור האָבען א חוש פאַר ביזנעס... אָט האָב איך איצט אריינגעלעגט טויזענד טאָלער אין אינקובייטאָרס, ס'איז א בלינדע זאַך, נור מיר שיינט אז ס'דאַרף זיין א ביזנעס און אויב ס'וועט זיך איינגעבען, דאַרף אזא מאַשין אויסבריהען איבער הונדערט היהנדלעך א וואָך, איהר פאַרשטעהט?

— אויב ס'איז יאָ אזוי — האָט קרוזע ארויסגענומען דעם טערמאָמעטער און אום צו קענען רעדען, האָט ער זיך איהם אריינגערוקט הינטער'ן ארעם: — אויב איהר זייט טאַקע א ביזנעסמאַן, האָב איך פאַר אייך א גאָלדען געשעפט און כ'זעה אז איהר וועט זיין דער ריכטיגער מאַן, מען דאַרף נור ריזיקירען...

— וואָס א שטייגער? — האָט ראַבינאָוויטש א קוועטש געטון מיט די אויגען־לעפלעך.

— די זאַך איז די — האָט קרוזע מיט א קליין שטיקעל בלייפעדער, וואָס איז געווען פוןביידע זייטען גוט פערשפּיצט, אונטערגעצויגען א שורה ציפערען, וואָס ער האָט געהאַט אויסגעשטעלט אויף'ן מאַנזשעט — איך גלויב אז ארויסצוגעבען אין אמעריקא א העברעאישען וואָכענבלאַט, וואָלט געווען א גוטע ביזנעס. איהר פאַרשטעהט, מיר האָבען אין אמעריקא איבער פופציג טויזענד אידען, וואָס פאַרשטעהן העברעאיש און נויטיגען זיך אין א וואָכענבלאַט. מיט דריי טויזענד סובסקרייבער איז די צייטונג געזיכערט, בלייבען הייסט עס, זיבען און פופציג טויזענד, א ציפער, הא? און מיט א פעהיגע אדמיניסטראַציע, זאָג איך אייך, קען מען אויפטון וואונדער, ווי כ'בין א איד! אז כ'דאַרף גאָרנישט קיין זיבען און פערציג טויזענד — האָט קרוזע פון בלויזען געדאַנק אז ער קען קריגען סובסקרייבערס זיך געשמאָלצען פון נחת — אויב כ'קריג אפילו ווייניגער פון א העלפט, לאָז מען זאָגען צוואַנציג טויזענד לעזער, איז עס אויך א גאָלדען געשעפט! אָט האָט איהר דעם גאַנצען חשבון — האָט ער געהאַלטען אין איין טייטלען מיט'ן שטיקעל בלייפעדער איבער'ן מאַנזשעט — מיר וועלען רעכענען א נומער פינף סענט...

— לויט אייער חשבון — האָט ראַבינאָוויטש איהם נישט געלאָזט ענדיגען — דאַרף עס זיין א געשעפט, פרעגט זיך אָבער, פאַר־וואָס האָבען זיך אַלע פּרובען ארויסצוגעבען אין ניו יאָרק א העברעאישען וואָכענבלאַט נישט איינגעגעבען?

— דאָס אַליין ווייזט אז פאַר דער ארבייט האָבען זיך גענומען

בטלנים! — האָט קרוזע זיך אַ רוק געטון מיט דער שטוהל צו ראַ־בינאָוויטשען — אַט טראָג איך זיך שוין אַרום מיט'ן פּלאַן וועגען אַ העברעאישען וואָכענבלאַט יאָהרען און כ'גיב נישט אַרויס! ווייל כ'בין זיכער אַז מיט דעם קאַפּיטאַל וואָס איך קען אריינלעגען, קען ער מעהר ווי עטליכע חדשים נישט געהן! מען דאַרף צוטרעטען מיט אַ קאַפּיטאַל נישט ווייניגער... כ'ווייס... ווען כ'האָב טויזענד טאָלער איז די צייטונג געזיכערט!

בשעת קרוזע האָט אריינגע'טענה'ט אין ראַבינאָוויטשען, האָט זיסקינד אַ וואונק געטון צו פרידקינען און ביידע האָבען זיך איבער־געקליבען אויף דער לעדערנער קאַנאַפּע.

— אַ נודניק! — האָט פרידקין געזאָגט אויף קרוזעס חשבון, וועלכער האָט שוין מער זיך נישט געקענט רוקען מיט דער שטוהל, זיך אויפגעשטעלט, געהאַלטען ראַבינאָוויטשען פאַר אַ לאַץ, ווי ער וואָלט מורא געהאַט ער זאָל נישט אַנטלויפען, און אריינגערעדט אין איהם.

— הייסט עס — האָט זיסקינד אָנגעהויבען — בלייבסטו צוריק פּרינציפּעל, אבי האָסט זיך געשראָקען.

— יעס, — האָט פרידקין נישט וויליג געענטפערט און צוגע־געבען — פונדעסטוועגען ווען כ'קריג עפּעס אַנאַנדער שטעל, אפילו מיט ווייניגער געהאַלט, וואָלט איך מאָרגען נאָך אוועקגעוואָרפען ס'מלמדות!

— דאַרפסט עס טאָקע טון, אַ מענש פאַר זיך אַליין, האָט קיין זאָרג נישט.

— וואָס אַ שטייגער וואָלט איך געקענט טון? — האָט פרידר־קין אונבעהאָלפען אַ צוג געטון מיט די אַקסלען און אין פּנים האָט מען געקענט זעהן אַז אַ חוץ מלמדות טויג ער צו גאָרנישט.

— כ'ווייס וואָס, מען געפינט שוין! — האָט זיסקינד צו נישט געמאַכט פרידקינס שרעק — ווען איך וואָלט געווען אַ בחור, ווי דו, וואָלט איך עס שוין לאַנג געהאַט אוועקגעוואָרפען! אַז מען האָט אָבער איבער זיך אַ ווייב מיט קינדער, דערצו נאָך אַן אַלטע מוטער

טאָר מען נישט ריזיקירען, מוז מען ליידען, נור כ'האָף אז כ'וועל סוף־כל־סוף דערפון אויך פּטור ווערען! ס'איז נאָך א סוד, — האָט זיסקינד שטיל געזעדט און זיך ארומגעקוקט צו קיינער הערט נישט — נור כ'האַלט ביים קריגען א שטעל...

— וואָס פּארע? — איז פרידקין בלאַס געוואָרען און ס'האָט איהם פערדראָסען פּארוואָס ער פּערגינט נישט דעם חבר.

בערטאַ איז אריין מיט א קרוג קאַלט וואסער און א טעלער אויבס. זיסקינד'ס מוטער, אַן אַלטיטשקע, מיט אַן אָפּען, איינגע־פאַלען מויל אָהן ציין, ווי א קבר, האָט נאָכגעטראָגען עטליכע גלעזער.

בערטאַ האָט געמאַכט א מינע, ווי זי וואָלט געוואָלט געפּעלען די מאַנסבילען און צונויפגעשנירעלט דאָס מויל:

— טרינקט, ס'וואסער איז קאַלט!

דער עולם איז געווען אזוי פערשמועסט אז מען האָט בערטאַ'ן כמעט נישט באַמערקט. קרוזע האָט שוין אפילו געהאַט פאַנאַנ־דערגעקנעפּעלט פון גרוים בעגייסטערונג דאָס וועסטיל און פון צו־פיעל רעדען געשפּריצט ראבינאָוויטשען אין פּנים אריין:

— דאָס וועט זיין א בלעטיל — א צאַצקע! דער העברעאיש — א מוסטער!

ביי די לעצטע ווערטער האָט זיסקינד זיך א הויב געטון פון דער קאַנאַפּע, כלומר'שט מיט א שמייכעל, איינגערוימט קרוזען: „אויב איהר וועט זוכען א גוטען העברעאיש, וועט איהר מוזען איינ־לאַדען פּראָפ. זעליקאָוויטש", און זיך געווענדעט צום עולם

— אידען, טרינקט, ס'וואסער וועט באַלד וואַרעם ווערען

קרוזע האָט אויסגעטרונקען מיט איין ציה א גלאָז וואסער, אָפּ־געאָטעמט, אריינגעמאַכט די הענד אין די לויזע הויזען־קעשענעס, אונטערגעשפּאַרט זיך דעם בויך און ברייט א זאָג געטון:

— ווער זאָגט דאָס, אז דער עובר־בטל שרייבט א גוטען העב־רעאיש?

—בערדיטשעווסקי זאָגט ערגעץ, — האָט זיסקינד נעשמיי־

בעלט — כ'האָב אליין געלייענט, אַז זעליקאָוויטש שרייבט דעם ריינסטען העברעאיש !

— און אַלץ, וואָס בערדיטשעווסקי זאָגט, מיינט איהר, איז תורת־לאָקשען ? — האָט קרוזע זיך אַ קרום געטון, ווי ער וואָלט געזאָגט : אין דעם ענין וויים איך אויך עפּעס ! — האָט נאָך אַ גרעסערער פון בערדיטשעווסקי'ן, בייראָן, מיין איך, געזאָגט, אַז פּאָפּ איז דער גרעסטער ענגלישער דיכטער, נו, דעריבער ?

מען האָט אָנגעקלונגען. זיסקינד האָט אַ קוק געטון צום ווייב, וואָס האָט ארויסגענומען פון אַ שענקיל אונטערוועש פאַר די קינדער.

— ווער קען דאָס איצט קומען ?

זי האָט אַ צוג געטון מיט די אַקסלען, אַז זי וויים נישט, גע־כאַפּט די וועש און געלאָפען עפענען די טיר.

אַ בלאַסער יונגערמאַן, מיט צושראָקענע אויגען, ווי ער וואָלט געלאָפען פון אַ געפאהר, מיט אראָפּגעהאַנגענע וואָנסען, ווי ביי אַ כינעזער, איז אריין אין צימער אָהן אָטהעם. ער האָט זיך מיט קיינעם נישט באַגריסט, אָנגעהויבען צו דערצעהלען פון אַ מיט, אַז קיינער האָט באַלד נישט געקענט כאַפּען, וואָס ער רעדט און כמעט יעדען זאַץ איבערגע'חזר'ט דריי מאָל, אין אידיש, העברעאיש און ענגליש, אפנים געוואוינט געווען פון סקוהל, וואו ער פלעגט פאַר די קינדער אַזוי איבערזעצען יעדען פסוק פון חומש.

— זיי האָבען מיך געקוילעט אָהן אַ מעסער ! — האָט ער מיט אַ פינגער זיך אַ פיהר געטאָן איבער'ן האלז און אָנגעהויבען אר־בייטען מיט די הענד אין אַלע זייטען, — וואָס טוט מען ? גיט אַן עצה ! וואָס טוט מען ?

— וואָס איז ? שווארץ, וואָס איז געשעהן ? — האָבען איהם אַלע ארומגערינגעלט.

— אַז זיי האָבען מיר געגעבען דעם ערגסטען קלאַס — האָט ער געקלאַפּט אין הארץ אריין — אמת'ע „באַמס", מען דארף זיי אַלעמען „שיקען איבער'ן וואַסער" ! היינט האָט פיעל נישט גע־פעלט כ'זאָל ווערען אַ קאַליקע, כ'האָב זיך פארגעסען, זיך נישט גע־

כאַפּט און זיך אַוועקגעזעצט אויף מיין בענקיל, איז מיר אריין אַזאַ שפּילקע — ער האָט געוויזען אויף דער לענג פון זיין צייג־פינגער— אין געזעס אריין! און ריהר עמיצען אָן, ווערט א ויצעקו! כ'האָב געדאַרפט דעם בחור'ל, וואָס האָט אריינגעשטעקט די שפּילקע אין בענקיל, א קניפּ טון אין דער באַק — שמח בחור בילדותך!

— טאָ פאַר וואָס האָט מען דיך געהייסען גערן? — האָט פרידקין געשמייכעלט און זיך נישט געקענט באַפרייען פון'ם בילד, ווי שווארץ איז אונטערגעשפּרונגען, ווען די שפּילקע איז איהם אריין.

— וואָס?—האָט שווארץ געקוקט אויף פרידקינ'ען, פאַרגעסען וואו ער האַלט — יעס, מיט א חודש צוריק האָב איך געקראָגען א בריעף פון א שטעדטיל אין פּענסילווועניא, וואו מען האָט מיך געבעטען כ'זאָל אָננעמען א שטעל פאַר צוואַנציג דאָלאַר א וואָך. כ'האָב געוואוסט, אַז דאָ איז מען נישט פון מיר צופרידען, די שבירות זיינען קלאָגעדיגע, האָב איך געוויזען אונזער פּרעזידענט דעם בריעף. ר'ווייסט דאָך, אין אַזאַ פאַל ווערען זיי תמיד ווייכער, האָט דער פּרעזידענט אָנגעהויבען בע־מע... די אונטערשטע שורה, ער האָט מיר געגעבען א פינפעריל א חודש אָן הוספה און מיך גע־הייסען בלייבען. הייגט, כ'ווייס פון קיין פּתור, פון קיין חלום, שיקט מען נאָך מיר און מען זאָגט מיר אָפּ! סטייטש? טענה'ן זיי, אַז כ'האָב קיין רעכט צו רייסען א אינגעל פאַר אַן אויער! דאָס, וואָס ער האָט מיך שיעור מיט דער שפּילקע פאַר א קאַליקע נישט געמאַכט, איז גאָרנישט! נו, וואָס זאָגט איהר, אידען, וואָס טוט מען? די אַנדערע וואָך האָב איך שוין אויף קיין „רענט" נישט, ס'וועט מיר אויסקומען צו געהן בעטלען א פּאָר טאָלער, אַז נישט שטעלט מען מיך אַרוים מיט'ן ווייב און קינדער אויף דער גאַס! כ'ווייס, אפשר באַלאַנגט עמיצער פון אייך צו דער „אגודת המורים"? טאָמער וואָלטען זיי געקענט פּועל'ן... אַז נישט, וועלען זיי מיך אַוועקשיקען אַהן א סענט געלד!

— איך באַלאַנג, — האָט ראַבינאָוויטש געלאָזט פאַלען א וואָרט, נור קיינער האָט איהם נישט געהערט.

— אז איצט איז שווער צו קריגען א שטעל, — האָט שוואַרץ ווייטער גערעדט, אין מיטען זמן, ווען זיי גיבען מיר כאָטש א פופ־ציג טאָלער, וואָלט איך ארויסגעגאַנגען אין גאס פעדלען, פאַרפאַלען! אז מען דאַרף אין אמעריקא קיין העברעאיש נישט!

— און וואו דאַרף מען עס יע? — האָט זיך קרוזע אָנגע־רופען,—שלמה מימון האָט נאָך מיט הונדערט יאָהר צוריק געזאָגט, אז ס'איז בעסער צו האַנדלען אין דייטשלאַנד מיט הינד, ווי מיט...

קרוזע האָט זיך געכאַפּט, אז זיין משל פּאַסט נישט אהער, אז דאָרט רעדט זיך גאָר וועגען פילאָזאָפיע, און זיך אָפּגערוקט אָן א זייט.

— נו, — האָט שוואַרץ געקוקט פון איינעם אויף'ן צווייטען, — קיינער פון אייך באַלאַנגט ניט צו דער „אגדת המורים"?

אַלע האָבען זיך איבערגעקוקט. יעדער האָט גערעכענט, אז דער אנדערער איז א מיטגליד, האָט זיך אויסגעלאָזט, אז א חוץ ראַבי־נאָוויטש'ען האָט קיינער נישט באַלאַנגט.

— קען מען מיט מלמדים עפּעס אויספיהרען? — האָט ראַבי־נאָוויטש גאַליג געשמייכעלט. — אָט זיינען מיר פינף לעהרער... ווען מיר וואָלטען אָבער געווען אָרגאַניזירט, וואָלט צו דעם נישט געקומען, מען זאָל אין מיטען זמן איבערלאָזען א איד אָהן פּרנסה! מאָרגען קען דאָס טרעפען מיט יעדען איינעם פון אונז! אז מיר זיינען אַליין שולדיג, מיר וואָלטען שוין היינט געקענט זיין א מאַכט, דעמאָלט וואָלט מען א לעהרער נישט געקענט אָפּזאָגען אזוי — מיר נישט, דיר נישט! און שכירות וואָלטען מיר געקראָגען גרעסערע און... און...

ער האָט מיט אמאָל גענומען רייבען איין האַנד אין דער צווי־טער, זיך אויסגעצויגען ווי א כאַרט, ווען ער קלייבט זיך א שפּרונג טון, ארויסגענומען פון בוזעם קעשענע א ביכעל מיט קוויטאַנציעס און זיך געווענדעט צו שוואַרצ'ן:

— יעדנפאלס, מיסטער שווארץ, גיט מיר דעם אדרעס פון אייער סקוהל, אָדער, ווארט, כ'וועל בעסער מיט אייך אַליין אַרי־בערגעהן. פאר א חודש שכירות גאראנטיר איך אייך! און איצט —האָט ער זיך געווענדעט צו די איבריגע — מאַך איך אייך אַלע פאר מימגלידער פון דער „אגדה", נאָט, שרייבט אוים די קוויטאַנ־ציעס און צאָהלט איין צו פופציג סענט.

אַלע, אויסער קרוזען, האָבען זיך איינגעשריבען. שווארצ'עס צושראָקענע אויגען, דאָס פארלירען פון דער שטעל, אַלץ האָט גע־ווירקט, אז קיינער האָט צומאָל נישט איבערגעפרעגט, וואָס איז אזוינס די „אגדה", געפיהלט, אז דאָס איז נויטיג, ס'איז א פארזי־כערונג. קרוזע האָט נישט געהאלטען פון קיינע אָרגאַניזאַציעס, פיינד געקראָגען ראַבינאָוויטש'ען, ווען יענער האָט דערמאָנט, אז מען דארפט זיך אָרגאַניזירען, געזעהן אין איהם א דורכגעטריבענעם פיהרער פון א יוניאָן, א סאָציאַליסט; און סאָציאַליסטען האָט ער פיינד געהאַט תכלית שנאה. ער האָט זיך ארומגעטראָגען מיט א פּלאַן, אז אויב מען וויל באַקעמפען סאָציאַליזם, דארף מען איינ־פיהרען מען זאָל לערנען אין די שולען דאָסטאָיעווסקי'ס „ביעסי".

— מיר זעהען שעהן אויס, — האָט ראַבינאָוויטש צוגענומען די פופציג סענטינע — א העברעאישער לעהרער האָט א שעהנעם פנים, ס'מאַכט נישט!

— יע, — האָבען עטליכע שטימען פארענדיגט מיט ראַבי־נאָוויטש'ען.

עס איז געוואָרען שטיל. ראַבינאָוויטש איז געווען צופרידען ,וואָס ער האָט געמאַכט פיער מיטגליעדער און זיך שוין געקליבען אוועקצוגעהן. שווארץ האָט זיך פארגעסען, אז ער האָט נור וואָס זיך געקלאָגט, געגלויבט, אז ראַבינאָוויטש וועט אַלץ פאר איהם איינ־אָרדענען, זיין חשך'דיג אויסזעהן איז פארשוואונדען און ווי א זיי־דענער יונגערמאַנטשיק מיט א לייכטען קאָליר אין די בלאַסע באַ־קען, האָט ער זיך אוועקגעזעצט אין אַן עק טיש און ארויסגענומען

א פּעקעל מיט כתבים. ער האָט זיי צולעגט, געקוקט אויף זיס־קינד'ען און זיך געבעטען עפּעס מיט די אויגען.

— האָסט עפּעס אָנגעשריבען? — האָט זיסקינד איהם גע־פרעגט.

— אָנגעוואָרפען א פּאָר חרוזים, טאָקע היינט... ס'איז געווען שווער אויפ'ן הארץ... מען דארף זיי נאָך איבערשרייבען... האָב איך אָנגעשריבען א מין קינה אויף אונזער גורל... כ'מיין — האָט ער זיך געריוויטעלט ווי א מיידעל — דער רעיון האָט געדאַרפט זיין, ווי אזעלכע יונגע לייט, ווי מיר, מאטערען זיך... אז ס'וואָלט געווען וואו צו דרוקען? — האָט ער פאַרענדיגט מיט א זיפץ.

— לייען, — האָט זיסקינד זיך נעהענטער צוגערוקט.

קרוזע האָט א נישט אויפגעלעגטער זיך צוריק צוגעשלעפּט צו דער קאַנאַפּע, געוואָלט דערמיט אויסדריקען זיין פּראָטעסט, אז אזא איד, ווי שווארץ, דארף נישט שרייבען, און זיך אויסגעצויגען.

די איבריגע האָבען ארומגערינגעלט שווארצ'ען, וועלכער האָט ארויסגענומען עטליכע שטיקלעך פּאַפּיער, זיי נישט געקענט איינ־לעגען, זיך נערווירט, נאָך אמאָל זיך ארומגעקוקט צי אלע הערען און אָנגעהויבען מיט א פּוילישע אויסשפּראַך:

נגועי־הזמן.

הה! אזעק ואפעה כי לעמל יולדתי,
ואוסיף להתאונן כי בלי מטרה חונכתי,
גם כל אדם כל היום כעבד,
בזעת אפו יעבוד למען מצא זבד.
אבל אוי לאנשים כמוני לריק ייגעו
למלאכה לא למדו ידיהם ולא נגעו
גם להשכלה נפשם אותה בצלה לשבת
פנימה לא באו יוכלו דבשה רדת.
לזאת הולכים כל היום קודר בצללים

חשך משחור תארם, ראשם סחרחר כגלגלים
השקט בל ידעו נפשם פנימה
העבר יקללו, ובהוה לא ימצאו נחמה.
הורים, הקשיבו לאיש מנת כוסו רזה
הן אדע אהבתכם לבניכם כמות עזה
רק באהבתכם הפרוע בלי פלס
תדאגו לצאצאיכם הביאם לגן־עדן בעלס.
אָכן זכרו כי לא מלאכים נחנו
אשר בלא לחם בשמים יחיו ירונו
רק בני תמותה מגושי עפר ירכבון
ובאין לחם ייעפו וילאו ולמעצבה ישכבון.
לכן השיבו אל לבבכם דברי האמתים
בדמי פצעי לבבי המה כתובים וחרותים
יעידו עלימו עדים נאמנים נגועי הזמן
נמצאים בכל מקום נופלים חללים כדומן.
אל תשחיתו מפרי בטנכם רחמיכם ככה
למדום היטב, למדום תורה, למדום מלאכה
וימצאו חן ושכל בעיני אלהים ואנשים
ישבעו לחם ונפשותם אל יהיו יבשים!

בשעת שווארץ האָט געלייענט זיינען אַלע געשטאַנען איבער איהם געבויגענע און געקוקט אין די שטיקלעך פּאַפּיער מיט אָפענע מיילער. ראַבינאָוויטש האָט איהם געהאָלפען לייענען, פאַרענדיגט יעדען פערז פריהער פאַר'ן מחבר און אַ צופרידענער געקוועטשט צו די אַרומיגע מיט די אויגען, פּונקט ווי אַ איד, וואָס קוקט אַ מגיד אין מויל אַריין און אַז דער מגיד הויבט אָן אַ באַקאַנטען פסוק, פאַרלויפט ער איהם דעם וועג, ענדיגט דעם פסוק און קוקט זיך אַרום, צי דער עולם באַמערקט זיינע בקיאות.

פרידקין האָט געקוקט אויף די קורצע שורות, נישט געוואוסט דעם טייטש פון פיעלע ווערטער, ווי ער וואָלט אַריינ־געקוקט אין אַ שווער שטיקעל „פיוט“ און זיך געוואונדערט.

ווי ר׳נאָך דערוואקסענע מענשען, וואָס דארפען קלערען וועגען א תכלית, גיבען זיך אָפּ מיט אזעלכע שטות׳ערייען. ליעדער זיינען ביי איהם אין גאנצען געוועזען אן איבריגע זאך און זיך אָפּט גע־חדוש׳ט ווי ר׳נאָך מיושב׳דיגע מענשען, מיט וועלכע ס׳איז א פארגעניגען צו פארברייינגען, קענען ווערען מיט אמאָל אזוי קינדיש און אָנהייבען רעדען אין גראמען. דאָס איז אן עסק פאר א בדחן, צי פאר א ליץ! אָט איז שווארץ — זיך נור וואָס געקלאָגט, אז מען האָט איהם געקוילעט אָהן א מעסער, צוגענומען ביי איהם דאָס שטיקעל פרנסה, און ווי צופלאָכטען ער איז מיט אמאָל געוואָרען, ווי ער וואָלט געוועזען דער גליקליכסטער מענש אויף דער וועלט! א קלייניגקייט, ער האָט אָנגעשריבען א ליעדעל און אין דער היים שטארבען מסתמא ס׳ווייב מיט די קינדער פאר א שטיקעל ברויט!

קרוזע האָט זיך אויסגעדרעהט צו דער וואנד. פון פארדרוס האָט ער געשפיגען, געשאָלטען, גערעדט צו זיך אליין. ער האָט גע־טראכט, אז מען דארף אזא איד, ווי שווארץ, וואָס מיינט אז פּאָעזיע באשטעהט פון מאכען גראמען, אזוי אָנלערנען, ער זאָל פארזאָגען א צעהנטען נישט צו נעמען א פעדער אין דער האנד אריין! ס׳איז א פחותת הכבוד פאר דער העברעאישער ליטעראטור אזא איד זאָל ארומגעהן און זיך האַלטען פאר א משורר! נו טאקע, וואָס פאר א ליעבע און דרך ארץ קען א לעזער האָבען צו העברעאישע שרייבער, אז שווארץ איז איינער פון זיי? ער האָט נור נישט פארשטאנען, ווי ר׳נאָך זיסקינד, ראבינאָוויטש און אפילו דער אידיאָט פרידקין, הערען זיך איין מיט אזעלכע ערנסטע פנים׳ער, וועלען דאָך געוויס זאָגען מבינות, זיך שפּארען, זיך באציהען מיט דער זעלבער ערנסט־קייט, ווי זיי וואָלטען זיך באצויגען צו ר׳ יהודה הלוי׳ס, אָדער ביאליק׳ס א ליעד? וואָס טוט זיך דאָ? האָט ער שוין גאָר קיין געשמאק נישט, צי זיי האָבען נישט?

שווארץ האָט געענדיגט, געבליבען זיצען מיט א טרוקענעם האלז, אן אויסגעליידיגטער, ווי אן אויסגעקאָכטער טשייניק, זיך געשעמט אויפצוהויבען די אויגען און מורא געהאט אז ס׳געפעלט

נישט דעם עולם. ער האָט געקוקט אויף די שטיקלעך פּאַפּיער מיט נישט קיין אנגענעמען נאָך־טעם און איהם אַליין האָט זיך איצט אויסגעדוכט, אז נישט דאָס האָט ער געוואָלט שרייבען, אז צום עיקר, צום תמצית איז ער גאָר נישט צוגעקומען, אז דאָס וואָס האָט איהם אזוי געקווייל, וועה געטון, איז געבליבען ביי איהם. אויפ'ן פּאַפּיער זיינען טויטע ווערטער, אַ טרוקענער פּראָטאָקאָל וועגען צעריסענע שיף, וועגען ווייניג ברויט און אז ער וועט שרייען פון היינט ביז איבער אַ יאָהר, אז די שיף זיינען ביי איהם צעריסען, וועט איהם עמיצער גלויבען? ער האָט דערפיהלט אז קרוזע איז גערעכט — ער האָט קיין טאַלאַנט נישט! ער טויג צו גאָר־נישט — אפילו צו מלמדות! ער האָט צונויפגעקוועטשט די שטיקלעך פּאַפּיער, זיי צוקנייטשט, אריינגעשטופּט אין קעשענע. ס'האָט איהם מעהר נישט געאַרט, צי דאָס ליעד געפעלט זיי. און אז ס'וועט זיי געפעלען, טאָ וואָס? וואָס פארשטעהען זיי? אָט קרוזע, ווען עס געפעלט איהם... און ס'האָט איהם נאָך מעהר געקרענקט, וואָס קרוזע האַלט נישט פון איהם, וואָס ער האָט זיך אויסגעדרעהט צו דער וואַנד...

די צוהערער האָבען זיך אויסגעגלייכט, זיך איבערגעקוקט, פער־שטאַנען אז איצט דאַרף מען עפּעס זאָגען און יעדער האָט געוואַרט אַ צווייטער זאָל אָנהויבען פריהער.

— נישט שלעכט, — האָט ראַבינאָוויטש זיך צוגעניצט, אַ ציה געטון דעם אויבערשטען טייל פון קערפּער, איהם אַ בויג געטון, אז ער האָט זיך שיעור נישט צונויפגעגאָסען מיט'ן אונטערשטען און די אויגען האָבען ביי איהם מאָדנע געשמייכעלט — אָבער איהר ווייסט דאָך אז איך בין אַ פּראַקטישער מענש! די פראַגע איז, צי מען קען „מאַכען אַ לעבען" דערפון? כ'מיין צו די ליעדלעך בעצאָהלען זיך? צי אין אמעריקאַ איז דאָ אַ „מאַרקעט" פאַר דער סחורה? ווי איהר קוקט מיך אָן, האָב איך אויך אַמאָל געשריבען, כ'געדענק כ'האָב גע־שיקט שלח־מנות מיין טאַטען אַ שיר! די צייטען, פאַרשטעהט איהר מיך, וואָס מען האָט געקענט פון לעדיג געהן משוגע

ווערען, זיינען שוין לאנג אוועק! אין אמעריקא וואו „טיים איז מאָני“, איז אויב עס בעצאָהלט זיך, איז קיין זאך קיין חרפה — אפילו ליידלעך! נור אויב עס בעצאָהלט זיך נישט — איז אַן עולה צו פּטר'ן די צייט...

— פיין, ראבינאָוויטש! פיין! — האָט קרוזע זיך אזוי צע־לאכט אז ער האָט זיך אזש צוגעהאלטען פאר'ן בויך.

זיסקינד האָט נישט ליעב געהאט ראבינאָוויטש'ען, איהם גע־האלטען פאר א טרוקענעם נפש, געפיהלט אז ער דארף איהם ענט־פערן, לאָז ער נישט מיינען אז געלד האָבען הייסט רייך זיין! ער האָט געהאט אָהן א שיעור פאקטען אויף וועלכע איהם צו צושלאָגען, זיך נישט געקענט בעפרייען פון א נור וואָס איבערגעליינטע פראזע, ווי פון א פער'עקשנ'טער פליעג — אז אָהן ברויט קען יעדער מענש לעבען א טאָג, אָבער אָהן פּאָעזיע נישט — און אָבגעהוסט:

— ראבינאָוויטש, איהר זייט אומגערעכט...

— ניין, פריינד זיסקינד, — האָט ראבינאָוויטש איהם איבער־געהאקט — א שאָד וואָס ס'איז איצט שפּעט, מיר וועלען נאָך רעדען דערפון, ביי א געלעגענהייט, וועט איהר זעהן אז איך בין גערעכט— און ער האָט זיך געווענדעט צום עולם—אידען, ווער פון אייך געהט?

פרידקין און שווארץ האָבען זיך אויפגעשטעלט:

— א גוטע נאכט!

— א גוטע נאכט!

— א גוטע נאכט! — האָט זיסקינד זיי בעגלייט און אָנגענור־מען שווארצען פאר א האנד — איהר דארפט נישט הערען וואָס ראַ־בינאָוויטש זאָגט אייך, דאָס איז א סוחר, וואָס האָט זיין אייגענע נשמה פערהאנדעלט, אויב איהר פיהלט אז איהר האָט וואָס צו שריי־בען — שרייבט:

— איהר מיינט כ'נעם זיך צום הארצען וואָס יעדער זאָגט?— האָט שווארץ הארציג געדריקט זיסקינד'ס האנד — אויב אזוי וואָלט איך שוין לאנג געדארפט אויפהערען שרייבען! מען האָט גרעסערע פּאָעטען פון מיר ארונטערגעריסען! נו, א גוטע נאכט!

— אַ גוטע נאַכט! קומט אָפּטער!

אין אָפּגעם שלאָף־צימער, וואו זיי זיינען פערביי געגאַנגען, זיינען געלעגען זיסקינד'סביידע אינגלעך, אין ווייסע, לאַנגע נאַכט־העמדער, געשלאָפען מיט פערוואָרפענע הענטלעך, איינער אַרום דעם צווייטענס האַלז. אויף זייערע פּנים'ער איז געלעגען אַזאַ רוהיגקייט ווי זיי וואָלטען געשמייכעלט און ס'איז שווער געווען פערבייצוגעהן מען זאָל זיך נישט אָבשטעלען. צוקאָפּענס איז געזעסען די באָבע מיט'ן צועפענטען מויל, ווי אַן איינגעפאַלענער קבר, געהאַלטען אַ טלית־קטנ'דעל, דערזאָגט די לעצטע ווערטער פון „המפּיל" און זיך נישט געכאַפּט, אַז די קינדער שלאָפען שוין.

שוואַרץ איז געבליבען שטעהן אַ צושטראָהלטער, אָבגעשטעלט זיינע בעגלייטער:

— קוקט!

זיי האָבען זיך איינגעקוקט, ווי די קינדער שלאָפען, גאַרנישט נעזעהן און געהויבען מיט די אַקסלען:

— וואָס איז דאָ נתפּעל צו ווערען — האָט ראַבינאָוויטש געעפענט די טהיר—ס'ערשטע מאָל זעהט איהר, ווי אַ באָבע לייענט מיט אייניקלעך קריאת־שמע?

שוואַרץ האָט ניט געענטפערט, בלויז געפיהלט ווי מען וואָלט איהם אָפּגעגאָסען מיט קאַלטע וואַסער.

אַז קרוזע איז געבליבען מיט זיסקינדען האָט ער איהם גע־פרעגט:

— נו, ווי איז אייך געפעלען דער שיר?

— ס'איז גאָרנישט.

— טאָ פאַרוואָס האָט איהר עס איהם נישט געזאָגט?

— בין איך דאָס מחויב יעדען איינעם צו פערשאַפען עגמת־נפש? און אַז כ'וועל איהם זאָגען וועט ער אויפהערען שרייבען? אַ מענש האָט אַ שטיקעל נחת אין לעבען, דאַרף איך עס איהם נישט צושטערען!

— פון אייער שטאַנדפּונקט — האָט קרוזע זיך געבייזערט — וואָלט מען קיין קריטיק אין גאַנצען נישט געדאַרפט.

— ס'קאָן זיין אַז נישט — האָט זיסקינד זיך פערקלערט — איבריגענס, האָב איך וועגען דעם קיינמאָל נישט געטראַכט.

— אויב איהר וואָלט געווען אַ רעדאַקטאָר, — האָט קרוזע שוין געשמייכעלט — וואָלט איהר יעדען „קרענק" געדרוקט, האַ?

זיסקינד האָט נישט געענטפערט.

— און איך — האָט קרוזע צוגעלעגט אַ פינגער צום האַרץ — וואָלט דעם גרעסטען אידישען שרייבער נישט געדרוקט, אויב אין זיין זאַך וואָלט געפעהלט דער אידישער בעגריף פון שעהנקייט!

— קיין נייעס, — האָט זיסקינד געשמייכעלט — אחד העם האָט עס שוין געטון פאַר דיר. כ'האָב דיר שוין נישט איינמאָל געזאָגט, אַז איהר האָט פערוואַנדעלט דאָס יודענטום אין אַ דאָגמע, פון רמב"ם ביז אחד־העמ'ן און מערקווירדיג אַז ס'אידישע פאָלק האָט נישט געוואָלט אייער טובה, אייך תמיד גע'רודפ'ט!

— ווי איך זעה רעדען פון דיר די „ספירות" ארוים — האָט קרוזע געקוקט אויף איהם מיט אַ ביטול — וועסט שוין באַלד בעשאַפען אַ גולם אויך, האַ?

זיסקינד האָט נישט געענטפערט. עס איז געוואָרען אַזוי שטיל, אַז מען האָט געהערט ווי די שלאָפענדע עטהעמען אין צוויי צימער. זיסקינד האָט געוואָלט געהן שלאָפען, אוים לאַנגווייליגקייט יעדען אבענד געבליבען זיצען מיט'ן „באָרדער", געוואוסט אַז קרוזע וועט זיך קלאָגען, ער געהט שטאַרבען, ער וועט איהם טרייסטען, אין האַרצען אָבער האָט ער זיך געשראָקען, פיעל מאָל נישט געקענט איינשלאָפען, געמיינט אַז קרוזע וועט זיך אַ וואָרף טון אויף איהם מיט זיין געפּאָלדעוועטען בויך, דעם טערמאָמעטער אין מויל און וועט איהם דערשטיקען. פון קרוזעס פלאַן וועגען זיין העברעאישען וואָכענבלאַט, איז דער שמועס תמיד איבערגעגאַנגען אויף רעליגיע, פון רעליגע אויף לעהרעריי, פון לעהרעריי אויף קרוזעס קרענק און אַזוי אַן אָבענד נאָך אַן אָבענד.

— כ'דאַרף אויפגעבען די „היברו“ — האָט קרוזע צוריק אַריינ־גענומען דעם טערמאָמעטער אין מויל — כ'טאָר זיך נישט אויפרע־גען, דאָס הרג'ט מיך אוועק!

— אַז דו טראַכטסט צופיעל פון מאָגען — האָט זיסקינד זיך אַראָפּגעלאָזט צו־פוסענס פון דער קאַנאַפּע — הער אויף טראַכטען וועסטו זיין געזונד!

— אַז ס'איז נישט בלויז דער מאָגען — האָט קרוזע זיך פער־ענטפערט.—הערט אויף דער מאָגען, טוט מיר וועה ס'האַרץ, כ'שלאָף קיין נעכט נישט, מיט איין וואָרט, כ'פיהל ווי די קרענק צעוואַקסט זיך אין מיר, ווי זי וואָלט געהאַט טויזענדער לאַפּעס. יעדע לאַפּע גראָבט זיך אַריין מיט איהרע נעגיל אין אַנאַנדער גליעד און נאַגט, נאַגט מיר אַרויס דעם מאַרך פון די ביינער! וואָס ווייסטו? כ'פיהל אַז אויב כ'וועל נישט אויפגעבען די „היברו“ איז נאָך מיר! נעכטען זיצענדיג אין סקוהל האָב איך געמיינט אַז ס'עקט זיך מיט מיר! ס'האָט מיר מיט אַמאָל גענומען שווינדלען פאַר די אויגען און כ'האָב דערזעהן ווי די קינדער אַרום מיר בלעקען אַרויס די צינג־לעך. כ'ווייס נישט וואָס ס'איז געוועזן מיט מיר, נור עהרען וואָרט, כ'וועל שווערען, ווי די צינגלעך האָבען גענומען וואַקסען, געוואָרען דין ווי פלעמליך, דורכגעברענט מיר די קליידער און ווי פּיאַווקעס גענומען מיר נאַגען ביים האַרץ, אַז ס'איז מיר נישט גוט געוואָרען.

די מעשה האָט זיסקינדען דורכגעשוידערט. ער האָט מורא גע־האַט צו קוקען קרוזען אין די אויגען אַריין, זיך אָבער געמאַכט קור־ראַזש:

— אַז דו רעדסט אַזעלכע מעשיות, ביזטו דאָך אַן אמת'ער משוגע'נער!

— קיינער ווייס נישט וועמען דער שוך קוועטשט! — האָט קרוזע אָפּגעזיפצט און זיך אויסגעצויגען מיט פערוואָרפענע הענד, ווי ער וואָלט אוועקגעפאַלען.

עס איז געוואָרען נאָך שטילער. יעדער האָט געקוקט אין אַנאַנ־דער זייט, ווי זיי וואָלטען זיך נישט געוואָלט טרעפען איינער מיט'ן

צוויימענס בליק. קרוזע האָט זיך איינגעקוקט אין דעם ברודיגען מאַנזשעט וואו די ציפערען זיינען געווען אויסגעשטעלט, פערשני־דעלט דעם שטערען און איבערגעריסען די שטילקייט:

— פון פראַנשווייגער צעטעלעך האַלטסטו עפּעס?

— ס'איז אַ ראַיעלע לאָטעריע.

— ווֹעסט אפשר זיין אַ שותּף צו אַ האַלבען לוז?

— וואָס פאַר אַ נומער האָסטו?

— אַ נומער!? דאַכט זיך, באַלד — 2223.

— אויב דו קענסט קריגען ביי דיין „קאָלעקטאָר" 4545, וועל איך נעמען.

— רעכענסט דער נומער איז מעהר מזל'דיג? — האָט קרוזע געשמייכעלט.

— כ'ווייס נישט — האָט זיסקינד זיך פערלוירען — כ'ווייס נור אַז אויף 4545 האָט מיין טאַטע געוואונען, דערנאָך מיינער אַ פעטער, איצט מיינער אַ ברודער, דערצו איז יוד הא ואו הא בגמטריה 45, פארשטעהסט?

— זיסקינד! זיסקינד! — האָט זיך געהערט ווי בערטע רופט פון אַנאַנדער צימער — צייט צו מאַכען נאַכט! דער „גאַז־ביל" איז שוין אַזוי אויך גרוים!

— טאַקע שפּעט, — האָט זיך זיסקינד אויפגעשטעלט — אַ גוטע נאַכט!

— אַ גוטע נאַכט! — האָט זיך קרוזע אויסגעדרעהט צו דער וואַנד, געטראַכט אַז ער וועט מאָרגען אויסטווישען ס'צעטעלע, פּרו־בירען, פארגעסען אַז ער איז קראַנק, געבליבען ביז אַ שטיק אין דער נאַכט, נישט קיין אויסגעטוענער, גע'חלום'ט אַז 4545 האָט געוואו־נען ס'גרויסע געווינס און ער, קרוזע, גיט אַרוים אַ מאָדערנעם העב־רעאישען וואָכענבלאַט.

5

גרין איז געזעסען ביי זיך אין צימער און איבערגעשריבען א דרשה פון „אַמעריקאַנער רעדנער“ פאַר זיינ'ס א תלמיד, וואָס האָט געדאַרפט די טעג בר־מצוה ווערען.

דאָס איבערשרייבען איז איהם נמאס געוואָרען, האָט ער א שאַר געטון פון זיך דאָס פּאַפּיער, פערצווינגען א סיגאַרעט און געהאַט פּער־דרוס וואָס ער פּטר'ט זיינע טעג אין א „היברו־סקוהל“, ווען איבער'ן גאַנצען לאַנד האַלט מען אין איין עפענען פּאָלקס־שוהלען. ער האָט נעכטען געהערט ווי א קלאַס אינגלעך מיט מיידלעך האָבען געזונ־גען זיינ'ס א ליעד, האָט ער אַזש געציטערט פון פרייד, געווען זיכער אַז זיין אַרבייט איז נישט אַרויסגעוואָרפען און די שטענדיגע ספקות צו מען דאַרף שרייבען אידיש זיינען פערשוואונדען. ער האָט אפילו געהאַט א פּלאַן ווי נאָך אידיש צו מאַכען פאַר א וועלט־שפּראַך. מען דאַרף נאָר אָנשרייבען אין אידיש א ווערק וואָס זאָל מרעיש עולם זיין, וועלען שוין גוים אויך אָנהויבען צו לערנען אידיש. ווי איינ־פאַך!

ער האָט א קוק געטון אויף דער איבערגעשריבענער דרשה, צוריק דערפיהלט די וואָכעדיגקייט, אַרויסגענומען דעם דינעם, שוואַרצען זייגער און זיך גע'חדוש'ט פאַרוואָס מים שולץ קומט נישט. איהם איז סתם געפעלען וואָס אַן אַמעריקאַנער מיידעל, א געענדיגטע פון „נאָרמאַל קאָלעדזש“, דרעהט זיך אַרום איהם, זעצט איבער זיינע לידער אין ענגליש, רעדט א קאָמישען אידיש, איז פאַר־אינטערעסירט אין די פּאָלקס־שוהלען. ער איז זיכער געווען אַז מיס־טער שולץ קלויבט איהם מאַכען פאַר פּרינסיפּאַל און זיך שלעכט געפיהלט וואָס דורך איהם וועט מען צונעמען ביי פרידקינען די שטעל, כאָטש ער האָט געהאַלטען אַז די פרידקינס זיינען א קללה פאַר די אַמעריקאַנער תלמוד־תורות.

גרין האָט גענומען שפּרייזען איבער'ן צימער, יעדע ווײַלע אַרויסגענומען פון דער אויבערשטער קעשענע, פון זײַן פריש געוואַשענעם „פּאַלם־ביטש" אַנצוג אַ ברייטען, ווייבערשען קאַם, שטאַלץ פּעריסען דעם קאָפּ, פּאַרקעמט די צעוואָרפּענע האָר, וואָס זיינען גלייך ווידער צעפּאַלען פּאַסמעסווייז איבער'ן שטערען און אין גאַנצען האָט ער דערמאָנט אי אַ דענדי, אי אַ פּריזירער.

ער האָט זעהר געוואָלט פּטור ווערען פון מאַדאַם בליאַש, אַ פרוי פון אַ יאָהר פערציג, אַן אָנגעשטעלטע אין די פרויען־שוטץ־געזעלשאַפט, וואָס דערגעהט איהם די יאָהרען מיט איהרע ליעבע־בריעף און סטראַשונקעס פאַר די לעצטע עטליכע וואָכען. ער האָט היינט ווידער ערהאַלטען פון איהר אַ בריעף אין וועלכען זי זידעלט איהם, רופט איהם מערדער, בעט זיך ער זאָל היינט צו איהר קומען, סטראַשעט אַז זי וועט זיך סם'ען.

גרין האָט געוואוסט אַז דאָס אַלץ איז אַ ליגען, אַז זי וועט זיך נישט סם'ען, אַז ווען זי שרייבט די אַלע סטראַשונקעס, שמירט און פּודערט זי זיך בעת־מעשה זי זאָל אויסזעהען יונגער.

ער האָט אויך געטראַכט פון מאַדאַם שאַפּיר, דעם אינגעל'ס מוטער, וועמען ער האָט צוגעגרייט צו בר־מצוה און געפיהלט אַז מען דאַרף זיך בעפרייען פון די ווייבער.

עס האָט זיך געהערט אַ קלאַפּ אין טיר.

גרין האָט אויף גיך בעהאַלטען מאַדאַם בליאַש'ס בריעף און צוגעגאַנגען צו דער טיר:

— ווער איז דאָס?

— איך!

— אַ, בעססי! הייסט עס, וואו שטעהסטו, וואו? הינטער דער טיר? — און ער האָט זי געעפענט.

פאַר איהם איז געשטאַנען מאַדאַם בליאַש אין אַ לייווענטען „נאָרפאָלק" אַנצוג ביז צום טריט. אויף'ן קאָפּ האָט זי וואוילעריש געטראָגען אַ קליינע מענערשע פּאַנאַמאַ, ארומגענומען מיט אַ קרעם וואואַל, וואו פון הינטען האָט זי זיך נאַכלעסיג פאַרקניפּט און

אראָפּגעפּאַלען איבער די פּלייצעס ווי א פליגעל. א מיש־מאַש פון פערפומען האָבען איהם א זעץ געטון אין פנים אריין.

גרין דערזעהענדיג מאַדאַם בליאַש, האָט זיך עטוואָס פערלוי־רען. ער האָט חשק געהאַט צו פערמאַכען הינטער איהר די טיר, זאָגען, אז ער וויל זי מעהר נישט זעהן, נור ער האָט כלומרשט א שמייכעל געטון:

— האַללאָ, גוט וואָס איהר זייט געקומען, כ'האָב זיך נור וואָס געקליבען געהן צו אייך.

מאַדאַם בליאַש איז אריין, זיך אוועקגעזעצט אויף גרין'ס בעטיל, אראָפּגעוואָרפען די פּאַנאַמאַ, זיך פאַריכט די האָר, איינגע־צויגען די ליפּען און ארויסגעבלעזעלט:

— טאַקע — — — און וואו וואָלט איהר בעססי'ן געלאָזט?

— וואָס הייסט? — האָט גרין פון דער זייט א קוק געטון אויף איהר און געפיהלט ווי דער צונג פּלאָנטערט זיך ביי איהם — כ'וואָלט זי מיטגענומען.

— איהר ווייסט דאָך אז איך האָב פיינד „בייבעס", ביי מיר איז נישט קיין קינדער גאַרטען — האָט זי גאַליג צונויפגעדרעהט די ליפּען ווי א שנוק, זיך אויפגעשטעלט און מיט פערלעגטע הענד אויף א הינטען געמען געהן איבער'ן צימער.

זי האָט פאַנאַנדערגעקנעפּעלט דעם זשאַקעט, פערבייגעהענדיג אריינגעלאָזט א האַנד אין זיינע פּאַסמעס האָר און וויָיך גערעדט, כמעט זיך געפּיעשטשעט:

— קומט, גרין, לאָמיר צופאָהרען צום ים. ס'איז אזא היץ...

גרין האָט דערפיהלט ווי שווערע נעבלען פערפּיום הילען איהם איין, געשראָקען בעססי זאָל יעדע ווייל נישט אָנקומען, לייכט ארויסגעדרעהט דעם קאָפּ פון איהר האַנד און זיך געבעטען ביי איהר:

— כ'קען איצט נישט פאָהרען, כ'בין זעהר פערנומען. איהר זעהט — האָט ער איהר געוויזען אויף דער איבערגעשריבענער דרשה — כ'מוז דאָס פאַרטיג מאַכען אין א שעה ארום.

— הייסט עס, מען דאַרף אייך לאָזען אליין, — האָט מאַדאַם

בליאַש אויסגעשטרעקט דעם קאָפּ, ווי זי וואָלט זיך איינגעהערט. געזעהן, אַז גרין ענטפערט נישט, האָט זי זיך אויסגעגלייכט און אַ צישע געטאָן מיט די ציין. — שרעקט נישט, כ'וועל אייער בעסי'ן נישט קאַליע מאַכען, אונשולדיגע מיידלעך שלעפּען זיך נישט אַרום ביז האַלבע נאַכט אין "טשאַיניטאַון"! וואָס איך קאָן איהר יאָ זאָגען איז, אַז זי זאָל זיך אויסוואַשען דעם קאָפּ!

— אָבער צו וואָס די אַלע רייד? — האָט גרין אַ זעץ געטון מיט דער פויסט אין טיש אַריין, — איך בעט אייך, לאָזט מיך איצט אַליין!

— וואָס מיינט איהר, וואָס? איהר וועט דאָס מיך טרעטען מיט די פיס, מיין בלוט מיר צאַפּען לעבעדיגערהייט? — האָט מאַדאַם בליאַש פון כעס צושפּרייט די הענד, אויסגעבויגען די פינגער מיט די פערשאַרפטע, מעניקיורטע נעגעל, וואָס האָבען געפינקעלט ווי ביי אַ קאַץ. — אַזוי בעהאַנדעלט מען דאָך ניט קיין... פּאַדליעץ! ניין, כ'געה איצט נישט אַרויס פון דאַנען! איהר זייט אַ דאָן־זשואַן, אַ „יובאַטשניק", און אייער סמאַרקאַטשקע וועל איך די אויגען אויסדראַפּען!

עס האָט זיך געהערט, ווי עמיצער לויפט איבער די טרעפּען, באַלד נאָכדעם אַ קלאַפּ אין טהיר.

גרין אין איבער אַ רגע געבליבען זיצען אַ צוטומעלטער, ווי ער וואָלט נישט געוואוסט וואָס צו טון און אַ בלאַסער געפענט די טהיר. בעסי איז אַריין מיט צוויי טונקעל־באָרדע טוליפּאַנען אין דער האַנד. די אויבערשטע ליפּ איז געווען אַזוי בע'טעמ'ט פערשאַרצט, די עטליכע ציין האָבען פון צופיעל ווייסקייט אַזש אַרויסגעבלענדט פון מאַטען פּנים, אַז יעדער פערבייגעהער, ווער עס האָט זי נור באַמערקט, האָט איהר געמוזט נאָכאַמאָל אַריינקוקען אין פּנים אַריין. זי האָט זיך געוואָלט אַרומכאַפּען מיט גרינ'ען, נור דערזעהענדיג מאַדאַם בליאַש, איז איהר אויבערשטער טהייל פון קערפּער געבליבען אין אַ פּאָזע פון נישט קיין פאַרענדיגטע באַ־

וועגונג. מאַדאַם בליאַש האָט זיך מיט איהר באַגריסט ווי אַלטע, גוטע פריינד.

— האַללאָו, בעסי דאַרלינג! וואָס מאַכט איהר? איהר זעהט זעהר גוט אויס! אָ, גוט וואָס איהר זייט געקומען, — האָט מאַדאַם בליאַש זיך גענומען צורעכט מאַכען די פריזורע. — כ'אַרבייט שוין מיט גרינ'ען איבער אַ שעה, ער זאָל קומען פאַרלעזען אויפ'ן ליטעראַרישען אָבענד פון די סטרייקענדע דרעס־מייקערינס, און עס געהט נישט. איך רעכען, אַז איהר וועט געווים ביי איהם פועל'ן!

— מיסטער גרין, פאַרוואָס זאָלט איהר טאַקע נישט געהן?

— האָט בעסי זיך ביי איהם געבעטען.

גרין האָט געשמייכעלט, צוגעשטעקט ס'פּנים צו די טוליפּאַנען און זיך אַ קרום געטאָן:

— דאַכט זיך זעהר אַ שעהנע בלום און שמעקט נישט.

— מען זאָגט דאָך: טוליפּאַנען זיינען ווי שעהנע מיידלעך,— האָט מאַדאַם בליאַש אַריינגעוואָרפען, — וואָס שעהנער — אַלץ פוסטער!

— מיסטער גרין, זאָגט איהר מיר צו? — איז בעסי צוגעשטאַנען צו איהם.

— וואָס איז שייך, — האָט גרין אַ שאָקעל געטון מיט'ן קאָפּ און די האָר זיינען איהם אַריין אין די אויגען — אז מיס שולץ הייסט, מוז מען! כ'האָב טאַקע אַ נייע ליעד היינט אָנגעשריבען, כ'האַלט עס פאַר אַ מייסטערווערק, די בעסטע זאַך, וואָס איך האָב ווען געשריבען!

— אָ, מיסטער גרין... — האָבעןביידע מיט אַמאָל גענומען זיך פּיעסטשען, — לעזט עס פאָר, פּליעז!

גרין האָט גענומען דאָס בויגען פּאַפּיר מיט דער בר־מצוה דרשה, זיך געשטעלט אין מיטען צימער און מיט פּאַטאָס געזאָגט:

— „ווערטהער פאַטער, טהייערע מוטער, פריינדע און געעהרטעס פּובליקום!

„איך ביו האָיטע דרייצעהן יאָהר אַלט געוואָרען...“

מאַדאַם בליאַש האָט זיך געקייקעלט פון געלעכטער. מיס שולץ האָט נישט געוואוסט וואָס דאָ קומט פאָר, נור זעהענדיג ווי מאַדאַם בליאַש לאַכט, האָט זי אויך געלאַכט, זיך געבעטען ביי גרינ'ען ער זאָל איהר זאָגען וואָס דאָס איז.

דערווייל האָט זיך מאַדאַם בליאַש אוועקגעזעצט שרייבען אַ בריעוועל גרינ'ען. זי האָט איהם געוויזען, אַז זי שטעהט העכער פון אַלע קליינליכקייטען, לאָז ער נישט מיינען, אַז זי איז עפּעס אַ יענטע, זי קען אימער פאַרבויגען, ווען עס האַנדעלט זיך וועגען איהר, און איהם עטליכע מאָל געבעטען, ער זאָל למען השם נישט פאַרגעסען צו זיין היינט ביי איהר.

זי איז אויפגעשפּרונגען כלומרשט אַ צופרידענע, זיך וואוילע־ריש אָנגעטון די פּאַנאַמאַ, אריבערגעבויגען די וואואַל פון פאָרענט און געכאַפּט אַ קוק אין שפּיגעל.

— איצט פּאַק איך זיך שוין ! גוד־באַי, בעסי, פערבלאַנדזשעט אַמאָל ! און איהר, — האָט זי זיך אויסגעדרעהט צו גרינ'ען, — פאַרגעסט נישט צו זיין איבער אַכט טאָג זונטאָג, פּונקט אַכט אוהר אין אָוענד און אייער „מייסטערווערק“, — האָט זי זיך צולאַכט, — לאָזט אין דער היים !

— ווי דען, ווי דען... — האָט גרין אונטערגעברומט, זי ארויס־בעגלייט און געדאַנקט גאָט וואָס ער ווערט זי שוין פּטור.

ביי דער טהיר האָט זי איהם אריינגעשטעקט אין דער האַנד דאָס בריוועל.

אַז זיי זיינען געבליבען אַליין, האָבען זיי זיך דערפיהלט פרייער און זיך צושמייכעלט. בעסי האָט זיך אוועקגעזעצט ביים טיש און איידער גרין האָט זיך געכאַפּט וואָס זי טוט, האָט זי שוין געהאַט איבערגעלעגט יעדעס פּאַפּירעל, יעדעס בוך און אויפ'ן טיש איז אויסגעוואַקסען אַ באַרג מיט שמות, ווי אָנגעגרייט ארויסצו־וואַרפען.

— מיס שולץ, גאָט איז מיט אייך, — האָט גרין ארויפגעלעגט

א האנד אויף די אָנגעוואָרפענע פּאַפּירען, — וואָס ווילט איהר פון מיינע כתבים?

— אָ, ענטשולדיגט, מיסטער גרין, — האָט בעסי זיך געכאַפּט, וואָס זי האָט דאָ אָפּגעטון, געהאָלפען גרינ׳ען צוריק אריינלעגען די פּאַפּירען און גיך א פרעג געטון: — ווען געהען מיר אין גרינוויטש־ווילעדזש?

— אין אָבענד. איצט איז נאָך צו פריה.

— ווייסט איהר גאָר וואָס? — האָט בעסי איהם אָנגעכאַפּט פאר א האנד, — קומט צו אונז, וועלען מיר עסען צוזאַמען אָבענד־ברויט און דערנאָך וועלען מיר צופאָהרען, גוט?

גרין האָט געקנייטשט א ווייַלע דעם שטערען, ווי ער וואָלט געווען אין א פארלעגענהייט און אָנגעהויבען שטאַמלען:

— צו וואָס נעהט איהר איצט א היים? בלייבט דאָ. און אויב ס׳הונגערט אייך, וועלען מיר צוגעהן אין א רעסטאָראַנט!

— נאָו, מיסטער גרין, — האָט בעסי פערשאַרצט די אויבער־שטע ליפּ און געשמייכעלט מיט צוויי ציין, — כ׳האָב צוגעזאָגט אַהיימצוקומען! איהר האָט פארגעסען, אז היינט איז פרייטאָג־צו־נאַכט? קומט, מיין מוטער קאָכט אַזעלכע גוטע פיש, זיסע, ווי איהר האָט ליעב. קומט מיט, איך בעט אייך!

גרין האָט נישט געענטפערט, זיך געוואונדערט, ווי ר׳נאָך איז איהם מיט אַמאָל פרידקין געקומען אויפ׳ן זינען, זיך דערמאָנט אָן די זיסע פיש און זיך צושמייכעלט.

— כ׳וועל אייך זאָגען דעם אמת, מים שולץ, כ׳האָב זיך שוין אַזוי אָפּגעוואוינט פון א פאַמיליע, אז כ׳פיהל זיך נישט גוט צווישען עלטערע מענשען...

— אָ, קומט, — האָט בעסי זיך געפּיעשטשעט, נישט איינ־געשטאַנען אויף אָן אָרט און דערמאָנט א קעצעל, ווען ס׳לאַשטשעט זיך. — איהר וועט זיך גוט פיהלען, איהר וועט זעהן! איהר דאַרפט שוין קענען מיין פּאָטער, ער איז דאָך אַזא גוטער און כ׳וועל אייך פערטרויען א סוד, — האָט זי זיך צולאַכט, געוואַרט א ווייַלע, אָבי

איהם צו פּעראינטערעסירען, — מיין מוטער גלייכט אייך, זאָגט אז איהר מוזט זיין זעהר א קלוגער...

— טאַקע? — האָט זיך גרין עטוואָס פערלוירען.

זי האָט א כאַפּ געטון זיין שטרויענעם העט, איהם אָנגעטון גרינ'ען איבער אַן אויער, איהם בעטראַכט פון אַלע זייטען, ווי א מאָדעל, און זיך געבויגען פון געלעכטער.

גרין האָט מיטגעלאַכט, אָנגענומען מים שולץ פּאַר די הענד, געקוקט איהר אין די אויגען האָט זי נישט אויסגעהאַלטען, זיך ארויסגעדרעהט און אַן עפּען געטון די טהיר:

— קומט!

איבער די קליינע הילצערנע הייזלעך, נישט ווייט פון באָטאַ־נישען גאָרטען, האָט זיך געצויגען א בלויער הימעל, דורכגעשפּרייט מיט בלוטיגע פּאַסען. ערטערווייז זיינען די פּאַסען געוועזן צו־דריוועלט און די פעדים האָבען זיך צעצווייגט אין דער בלויקייט ווי שטיקלעך רעגענבויגען. די פּאַסען זיינען געוואָרען טונקעלער, ברייטער, זיך צונויפגעגאָסען און איבער'ן הימעל זיינען געשוואומען קאַ־לירטע בערג, טייכען און חיות.

זיי זיינען געגאַנגען געאָרעמט, געקוקט ווי די זון פאַרגעהט און געשוויגען. פון ביידע זייטען וועג, אויף די גרינע לאָנקעס, האָבען מיידלעך געשפּיעלט אין טענים, אין פּילקע, געלעגען שורות־ווייז אויפ'ן גראָז, געזונגען, געגודערט און מיט זייערע קאָלירטע, פלי־הענדע קליידער, לייכטע טריט, האָבען זיי פול געמאַכט די לופט און אויסגעזעהן פון דער ווייטענס ווי מען וואָלט פונאַנדערגעלאָזט אַלע פויגעל פון זאָאָלאָגישען גאָרטען.

גרין איז געווען גוט געשטימט, געקוקט יעדע מיידעל, וואָס איז פאַרבייגעגאַנגען, אין די אויגען, און אַלע האָבען דעמאָלט ביי איהם אויסגעזעהן שעהן.

זיי זיינען אריין אין א קאַר. די קאַר האָט זיך אויפגעהויבען בארג־ארויף — איז פאַר די אויגען געלעגען א שטיק פון באָטאַני־שען גאָרטען. קליינע נאָדעל־בוימלעך, ווי קאַרליקעס, זיינען גיי־ען

אויסגעזעצט שורות־ווייז ווי ווייט ס'אויג האט געקענט כאפען. צווישען די בוימלעך, אין א קליין שטעהענדיג וואסער, האבען זיך געטוקט עטליכע ווייסע קאטשקעס און אויסגעזעהן ווי שטיקלעך דורכזיכטיגע וואלקען.

גרין האט פארגעסען וואו ער איז, געקוקט אויף די קארליקלעך־בוימלעך, אויפ'ן וואסערעל, געפיהלט אין זיך די בלויע שטילקייט וואס ארום, און געוועזן זיכער, אז באלד וועט פון ערגעץ וואו זיך בעווייזען א פרינץ מיט א פרינצעסין, אויך קארליקלעך.

די קאר האט זיך אפגעשטעלט. ס'איז ביי איהם קיין ספק נישט געווען, אז מים שולץ טראכט דאס זעלבע וואס ער, ווי אנדערש האט ניט געקענט זיין, האט ער געוויזען מיט דער האנד אויף די קליינע בוימלעך און זיך געווענדעט צו איהר:

— ס'פעהלט נור א פרינץ מיט א פרינצעסין, אמת?

זי האט צועפענט א פאר אויגען, איהם אנגעקוקט ווי א פערריקטען און זיך צולאכט:

— אז כ'ווייס נישט וואס איהר מיינט? רעדט מיט מיר פראזע!

גרין האט זיך געכאפט, זיך עטוואס פארלוירען און איהר אייבערגעגעבען וואס ער האט געמיינט.

די קאר איז אראפ פון בארג און מיט א קלינגעריי זיך אריינגעשניטען אין א שמוציגער גאס. פון ביידע זייטען גאס האבען אהן און ענד זיך געצויגען שורות מיט וועגעלעך. צעיורענע איטאליענערינס אין טיכלעך, ווי קליינשטעדטעלדיגע אידישע ווייבער, ארומגערינגעלט פאר די קליידער מיט קליינע איטאליענערלעך, זיינען געגאנגען פון איין וועגעלע צום צווייטען, זיך געדונגען, געארבייט מיט די הענד, געקויפט מציאות. זייערע געשרייען האבען טויב געמאכט, זיך געהויבען איבער די קעפ, געקרעלט אין האלז. די רויטע בייטשען קרעלען, די לאנגע גאלדענע אוירינגלעך, די שרייענדע זיידענע קליידער, די פערסישע שאל־טיכער, די קופקעס ווייבער מיט קינדער ארום יעדער טרעפ, זייער גודערען, די וועגעלעך מיט גרינס

וואָס נור איטאַליענער עסען, די באַרעלס מיסט אויף טריט און שריט — אַלץ האָט עדות געזאָגט, אַז די גאַס איז אַ שטעדטעל פאַר זיך אין דעם גרויסען ניו־יאָרק.

— ווי געפעהלט אייך עפּעס דאָס איטאַליענישע שטעדטעל?

— האָט גרין זיך געווענדעט צו מיס שולץ, — תמיד ווען כ'בין אין די מקומות דאַכט זיך מיר, אַז ס'איז גאָר קיין ניו־יאָרק נישטאָ! ס'זיינען בלויז פאַראַן גאַליציאַנער שטעדטלאַך, אונגאַרישע, סלאַווישע, כינעזישע...

— און די פינפטע עוועניו? — האָט איהם בעסי איבערגעהאַקט.

— וואָס, איהר מיינט טאַקע, אַז פינפטע עוועניו האָט צו טון מיט אַמעריקאַ? — האָט גרין געשמייכעלט, — גלויבט מיר, אַז די אידישע העסטער סטריט איז אינערליך מעהר אַמעריקאַניש ווי די פינפטע עוועניו.

אַן עלטערער איד, אַ פּעדלער, בעלאָדען מיט קאָשיקלעך וויין אין אַריין אין קאַר. ער איז געבליבען שטעהן אַן אַ זייט, געוואָרפען מיט די אויגען, ווי אַן איבערגעשראָקענער האָז, אויסגעמיטען צו טרעפען זיך מיט עמיצענס בליק און יעדעס מאָל וואָס די קאַר האָט זיך אַ טרייסעל געטון, האָבען די קאָשיקלעך, וואָס האָבען אַראָפּגעהאַנגען פון זיינע אַקסלען, איהם אָנגעהאַקט די זייטען. די פּאַסאַזשירען האָבען געלאַכט פון דעם איינגעהויקערטען איד, מיט דער אַריינגעמאַכטער באָרד אין וועסטעל, ווי זיי בעטראַכטען אַ כינעזער, זיך געוויצעלט אויף זיין חשבון און גרין האָט געהערט ווי זיין שכן, אַ ניגער, האָט געגעבען צו פאַרשטעהן דער ניגערטע, מיט וועלכער ער איז געזעסען, אַז דער פּעדלער איז אַ „קעטאָליק דזשו" און יענע אידען וואָס אַרבייטען שבת, גאָלען די בערד, זיינען „פּראָטעסטענט־דזשוס". גרין האָט פון'ם ניגערס אויסטייטשונג זיך אַזוי פונאַנדערגעלאַכט, אַז די גאַנצע קאַר מענשען האָבען איהם אָנגעקוקט. ער האָט זיך אויפגעשטעלט און געלאָזט דעם איד זיך זעצען. דער פּעדלער איז געוואָרען דרייסטער, אַפּנים זיך דער־

פּיהלט זיכערער אין שכנות מיט א איד און א שטופּ געטון גרינ׳ען אין דער קניע, ווי אַן אַלטען בעקאַנטען:

— לאַנג אין לאַנד?

גרין האָט זיך איבערגעקוקט מיט מים שולץ, געשמייכעלט און געענטפערט:

— נישט לאַנג.

— ס׳אַרא לאַנדסמאַן?

— א פּוילישער.

— כ׳בין דאָך אויך א פּוילישער! — האָט דער פּעדלער ארויס־געשלעפּט פאַר שמחה די באָרד פון וועסטעל, געוויזען מיט׳ן גראָבען פינגער פון דער פערמאַכטער האַנד אויף מים שולץ — אייער ווייב?

ער האָט געזעהן, אַז מים שולץ האַלט זיך פאַר די זייטען פון לאַכען, האָט ער זיך געכאַפּט, פערשאַצט דעם שוואַרצען, שטרויענעם קאַפּעליוש, וואָס איז איהם געפאַלען איבער די אויגען און נאַאיוו א פרעג געטון:

— אודאי א כלה?

ער האָט נישט געוואַרט אויף אַן ענטפער, ארויסגענומען דעם זייגער, אפנים געשראָקען ער זאָל נישט אריינפאָהרען אין שבת אריין, געזעהן ווי עס ווערט טונקעל, האָט ער פון עגמת־נפש פאַר־קוועטשט די ליפּען און גערעדט ווי צו זיך.

— ווי אויף צו להכעיס, שלעפּט זיך היינט די קאַר!

— מאַכט איהר כאָטש ביזנעס? — האָט גרין איהם געפרעגט.

— געלויבט השם יתברך, נישט צו פערזינדיגען, — איז דאָס אידעל געוואָרען ערנסט. — אביסעל מאַך איך, אביסעל די קינדער, מען קומט דורך!

— און אהיים, נאָך פּוילען מיין איך, בענקט זיך גאָרנישט?

— און אַז ס׳בענקט זיך? איך וועל שוין אהיים נישט פאָה־רען. די קינדער זיינען אַלע דאָ, כ׳האָב דאָרט קיינעם נישט. מען קען נישט זאָגען, אין דער היים איז ס׳לעבען געווען בע׳טעמ׳טער. צי כ׳וואָלט איצט געקענט דאָרט זיין, ווייס איך נישט, נור גלויבט

מיר, ווי כ׳בין אַן אָרימאַן, וואָלט איך זיך פונדעסטוועגן געלאָזט קאָסטען אַ פּופּציגער, כ׳זאָל זיך איינמאָל דורכשפּאַצירען איבער׳ן שטעדטעל.

דער איד האָט אָפּגעזיפצט, זיך פערטראַכט אַ ווײַלע און גע־ענדיגט:

— מען זאָגט, כ׳וואָלט עס נישט דערקענט, אַזוי האָט עס זיך פאַר די לעצטע יאָהרען אויסגעבויט.

די קאַר האָט זיך אָפּגעשטעלט. מיס שולץ האָט אָנגעכאַפּט גרינ׳ען פאַר אַ האַנד און זיך געלאָזט צום ארויסגאַנג:

— אָט זיינען מיר!

זיי זיינען אריין אין שטוב. מיסטער שולץ איז זיי אַנטקעגען געקומען. ער האָט הארציג באַגריסט גרינ׳ען, איהם אריינגעפיהרט אין זאַל און אַ געשריי געטון מען זאָל אריינברענגען טהעע. אַ שבת׳דיגער ריח פון געקאָכטע פיש האָט זיך געטראָגען פון קיך.

— פון וואַן געהט איהר? — האָט דער פאָטער כלאחר יד אַ פרעג געטון.

— כ׳האָב געטראָפען מיסטער גרינ׳ען נישט ווייט פון אונזער הויז, — האָט בעסי נישט טראַכטענדיג געענטפערט, — האָב איך איהם ארויפגעבעטען.

— גוט, מיין טאָכטער!

גרינ׳ען האָט בעסי׳ס ליגען אַ גרילץ געטון אין די אויערען. ער האָט זיך דערמאָנט אָן מאַדאַם בליאַש און זיך געטראַכט, אַז אין די היגזיכטען זיינען אַלע פרויען גלייך.

מיסטער שולץ האָט ארויסגענומען פון אַ לעדערנעם שייטעל אַ פּאָר ברילען, זיי אויסגעווישט מיט אַ פּאַפּירענעם דאָלאַר, זיי אָנגע־טון, צועפּענט איבער׳ן טיש אַ אידישע צייטונג און גענומען לייענען.

מיסטער שולץ איז אריבערגעקומען נאָך אַמעריקאַ צו אַכצעהן יאָהר. ער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך אַ פּעקעל מיט העברעאישע כתבים, גע׳חלומ׳ט צו ווערען אַ משורר, זיך באַלד ארומגעזעהן, אַז

קיינער דאַרף עס אין אַמעריקאַ נישט און ווי טויזענד אַנדערע אי־מיגראַנטען, איז ער אַרוים אויף דער גאַס פּעדלען. צום יאָהר האָט ער געעפענט מיט אַ שותף אַ קליינעם פּלאַץ, שולץ ענד קאָ. אָנגע־הויבען צו אַרבייטען זעהר אַ ביליגע ליין הויזען און דער ערשטער געגומען פונאַנדערשיקען אַרום ניו־יאָרק פּעדלערס מיט פּעק סחורה, וואו סלאַווען און איטאַליענער האָבען געאַרבייט. מיסטער שולץ האָט אָנגעהויבען זיך אַרויפצואַרבייטען, גענומען קאָנקורירען מיט אַלטע פירמעס און וואָס גרעסער די אימיגראַציע איז געוואָרען, אַלץ שנעלער איז ער געוואַקסען. גרינע אידען, וואָס האָבען נישט גע־וואָלט אַרבייטען אום שבת, זיינען אָנגעקומען צו איהם, געווען צופריעדען וויפיעל זיי האָבען געקראָגען, געאַרבייט אַזעלכע לאַנגע שטונדען ווי אין דער היים. דער פּלאַץ האָט דערווייל געהאַלטען אין איין פאַרגרעסערען זיך, אויסגעוואַקסען אין אַ קורצער צייט אין אַ זעקס־שטאָקיגער געביידע, וואָס איז נור מעגליך געווען אַ דאַנק דער ריזיגער אימיגראַציע, און וואו אידישע פּעדלערס זיינען נור געווען בנמצא, האָבען הונדערטער דאָלאַר געהאַלטען אין איין שטראָמען צו שולצ'ען.

אז די געשעפטען האָבען זיך שוין אַליין געפיהרט, האָט שולץ זיך אָנגעהויבען צו פאַרזאָרגען מיט אַ ביסעל עולם־הבא. ער האָט געקויפט די שוהל „מחזיקי־תורה", וואו ער איז געווען פּרעזידענט, געעפענט די תלמוד תורה, זיך אָפּגעגעבען מיט קהל'שע זאַכען, מקרב געווען לומדים און געהאָפט, אז זיין הויז וועט ווערען אַ „בית ועד לחכמים".

אויסערליך האָט ער זיך כמעט אין גאַנצען נישט געביטען, פיעלע פון זיינע עלטערע אַרבייטער, צומיינסטען בן־תורה'ס, זיינען ביי איהם געווען איינגעהער, געקומען אַ שבת ראש־חודש, אַ יום־טוב טרינקען אַ גלעזעל ווייַן. ער האָט פאַרנומען אַ געוועהנליכען „פלעט" אין זיין אייגען הויז און האָט זיך געפיהרט ווי אַ היימישער רייכער בעל־הבית.

בעסי האט אריינגעבראכט צוויי גלעזער טהעע, אונטערגע־טראגען איינס דעם פאטער, דאס צווייטע גרינ'ען, אליין האט זי זיך אוועקגעזעצט אויבען אן, גענומען די אידישע צייטונג און אנגע־הויבען אזוי קאמיש ארויסצורעדען די ווערטער, אז אלע האבען זיך צולאכט.

— אז דאס רעדט ווי א גוי אידיש ! — האט דער פאטער א זופ געטון דעם טהעע און זיך אויסגעדרעהט צו גרינ'ען. — איהר ווייסט, כ'האב בעשלאסען צו מאכען פרידקינ'ען פאר אוים פרינ־סיפעל, איהר זייט גערעכט, דער מענש פאסט לחלוטין נישט פאר דער שטעל !

— דאס האט איהר שוין לאנג געדארפט טון !

— ווייסט איהר עפעס פון א פרינסיפעל ?

— גראדע איצט נישט, נור איהר דארפט נישט דאגה'ן, איהר וועט קריגען !

— וואלט איהר אפשר געוואלט אננעמען די שטעל ? — האט מיסטער שוליץ א שמייכעל געטון און געקוקט וואס פאר אן איינדרוק עס וועט אויף גרינ'ען מאכען.

— כ'וואלט אנגענומען, — האט גרין זיך געקווענקעלט.

— וואס מיינט איהר — כ'וואלט ?

— כ'וועל אייך זאגען דעם אמת, — ס'וועט אויסקומען, אז איך האב פרידקינ'ען ארויסגעשטופט.

— פרידקין וועט בלייבען, — האט איהם שוליץ בערוהיגט, — ער וועט אפילו קריגען ביז ענדע זמן די זעלבע שכירות, נור פרינ־סיפעל וועט ער מעהר נישט זיין ! און אויף ווינטער וועט מען איהם הייסען זוכען אן אנדער שטעל ! נו, וואס זאגט איהר ?

גרין האט גלייך נישט געענטפערט, ווי ער וואלט זיך גע'ישוב'ט, נישט געוואלט ארויסווייזען, אז ער איז שטארק צופרידען און גע־זאגט—כלומרש א גלייכגילטיגער :

— גוט !

מאדאם שוליץ האט אריינגעשטעקט דעם קאפ :

— צייט ליכט בענשען, האַ?

זי האָט דערזעהן גרינ'ען, זיך א שמייכעל געטון און זיך גע־וועגדעט צו איהם:

— האַללאָו מיסטער גרין, איהר וועט מיטהאַלטען מיט אונז! גו, גו, קיינע תירוצים!

שולץ האָט אויסגעטון די ברילען, זיי געלאָזט ליגען אויפ'ן טיש, אריין אין א צווייטען צימער און מען האָט געהערט ווי ער איז מקבל־שבת.

— כ'האָב מורא, — האָט גרין זיך געווענדעט צו מיס שולץ, אייער פאָטער וועט אייך נישט לאָזען געהן אין גרינוויטש־ווילעדזש?

— ער דאַרף נישט וויסען!

— און אז ער וועט פרעגען, וואו איהר זייט אזוי שפּעט גע־ווען?

— ער וועט נישט פרעגען, — ער געהט באלד נאָכ'ן עסען שלאָפען.

— און די מוטער?

— די מוטער געהט אויך שלאָפען!

— בעסי, בעסי, — האָט זיך געהערט פון עס־צימער דער מוטער'ס קול, — זיי אזוי גוט און נעם ארויס פון דער „סייף" די לייכטערס!

בעסי האָט זיך גענומען פאַרען ביי דער אייזערנער קאַסע, גרויס ווי א האַלבע וואַנד, געדרעהט ביים קעפּעל פון שלאָס, צו־גויפגעשטעלט לויט א פאָרמעל די ציפערען און זי געעפענט. זי האָט ארויסגענומען דריי פּאָר זילבערנע לייכטער, א זילבערנע קאַנדי־ליאַברע, ווי א מנורה, א שמייכעל געטון צו גרינ'ען און ארויס פון צימער.

גרינ'ען איז געוואָרען אונהיימליך. ווען ער וואָלט נישט גע־ווען קיין בן־בית ביי בעסי'ס עלטערען, וואָלט איהם קיין זאַך נישט געאַרט, אזוי אָבער האָט ער געהאַט דאָס געפיהל, ווי ער נוצט אויס

די מענשען, בענוצט זיך מיט זייער צוטרוי צו איהם, טאָ מיט וואָס איז ער בעסער פאַר פרידקין׳ען?

אז מיסטער שולץ האָט אָפּגעדאַוונט, זיינען אַלע אריין אין עס־צימער. דער צימער איז געווען אזוי בעלויכטען, אז ס׳האָט אזש געבלענדט די אויגען. ביי א ווייס־געדעקטען טיש איז גע־זעסען די גאנצע משפחה אויסגעזעצט לויט דער עלטער. דער בעל־הבית האָט אָנגעגאָסען א גלאָז וויין, זיך אויפגעשטעלט מאַכען קדוש און געקוקט צו דער טיר, ווי ער וואָלט געוואַרט אויף עמיצען. א איד האָט אריינגעשטופט אַן אויסגעבעטע וועגעלע, וואו שולצעס פאָטער, א פּאַראַליזירטער זקן, איז געלעגען. אַלע זיינען אזוי גע־וואוינט געווען מיט׳ן זיידע, אז קיינער האָט זיך צומאָל אויף איהם נישט אומגעקוקט. דער זיידע, א צוקנייטשטער, מיט א פּאָר אויגען, וואָס האָבען געקוקט אין איין ריכטונג, האָט געהאַלטען אין איין עפענען און צומאַכען דאָס איינגעפאַלענע מויל, ווי א פיש ווען ער טרינקט וואסער. גרין האָט זיך באַגעגענט מיט׳ן אַלטען׳ס שטאַ־רען בליק, דערפיהלט קאַלטע דרעשטשעס און זיך אויסגעדרעהט. נאָך׳ן קדוש האָט דער איד ארויסגעפיהרט ס׳וועגעלע, קיינער האָט וועגען זיידען א וואָרט נישט דערמאָהנט, ווי ער וואָלט גאָרנישט גע־ווען אין שטוב. די בעל־הבית׳טע איז געזעסען נעבען מאַן, אוים־געטיילט פּאָרציעס פיש און אז א האַלבער טיש האָט שוין געהאַט אָפּגעגעסען, האָט זי זיך איצט געמאַכט פּלאַץ, זיך אָנגעשפּאַרט אָן טיש מיטביידע עלענבויגענס, געזעסען איבער א שיסעל מיט פיש און גרויס הנאה געהאַט פון עסען.

— נו, מיסטער גרין, ווי שמעקען אייך מיינע פיש? גענוג זיס? — האָט די בעל־הבית׳טע איהם געפרעגט.

— כ׳האָב שוין לאַנג אזא שטיקעל פיש נישט געגעסען, מיט אַן אמת! — האָט גרין געענטפערט.

— ווייסט, — האָט שולץ א שטופּ געטון דעם ווייב מיט׳ן עלענבויגען — א לעבעדיג פישעל איז טאַקע געשמאַקער!

— זיי רייסען אָבער א הויט, די גנבים! — האָט ס׳ווייב גע־

ענטפערט — ווייסען שוין אליין נישט וויפיעל זיי זאָלען נעמען פאר א פונט פיש, נו, איז עס נישט קיין רציחה, ביזט א מבין וויפיעל כ׳האָב געצאָהלט? זעבציג סענט א פונט!

שולץ האָט גענומען נאָך די פיש א ביסעל בראנפען, צוגערוקט די פלאַש צו גרינען און איינגעשטילט ס׳ווייב:

— אידען דארפען פרנסה, נעמען זיי, נו פטור, פטור!

— חכם, — האָט ס׳ווייב געקלאַפּט מיט׳ן גאָפּעל אָן טעלער — גוט אז גאָט האָט דיר געהאָלפען און דו קענסט! וויפיעל מיינסטו קענען צאָהלען אזא פרייז?

— הויבט זיך אָן! — האָט שולץ אויסגעצויגען די פיס אויף א שטוהל און זיך פערטיעפט אין דער צייטונג.

פון איין געריכט צום צווייטען האָט אזוי לאנג גענומען אז די קלענערע קינדער זיינען דערוויייל אפּערגעגאנגען פון טיש, זיך צו־לעגט אויף דער פּליושענער אָטאָמאַנע, וואָס איז געשטאַנען ביים פענסטער און איינציגווייז איינגעשלאָפען.

ס׳איז קיין חדוש נישט, — האָט די מאדאם זיך פארענטפערט פאר גרינען וואָס די קינדער שלאָפען איין אין מיטען עסען — וואָס זיי צוארבייטען א טאָג! אז דאָס רוהט א מינוט נישט!

גרינען האָט געלאנגווייליגט, ער האָט שוין געוואָלט זיין אויף דער גאַס. בעססי האָט עס באַמערקט, אָנגעריהרט מיט איהר שוך זיין פוס, האָט ער זיך א כאַפּ געטון, זיך באַגעגענט מיט איהר בליק אוןביידע האָבען זיך צושמייכעלט.

ביים צימעס האָט זיך מיסטער שולץ א פערשלאָפענער אויפ־געהויבען פון טיש, זיך ענטשולדיגט פאר גרינען, אז ער איז נישט עפּעס מיט אלעמען און זיך געבעטען:

— קינדער, בעטס מיר!

מיסעס שולץ האָט אויסגעטרונקען א גלאָז טהעע, זיך אריינ־געזעצט אין א וויעג־שטוהל, זיך א ווייל איינגעהערט וואָס בעססי דערצעהלט, ביסלעכווייז פעריסען דעם קאָפּ, געעפענט א מויל און זיך געלאָזט הערען איבער׳ן צימער.

— מא, פליעז, מא — — — — האט בעססי זי אנגענומען ביי א האנד.

זי האט זיך א כאפ געטון, ווי מען וואלט זי אפגעגאסען מיט קאלט וואסער, פערלוירען גע׳טענה׳ט אז זי שלאפט נישט, זיך אויפגעשטעלט און זיך פארענטפערט:

— די היץ מאטערט אוים! א גוטע נאכט מיסטער גרין.

— א גוטע נאכט!

ביי דער טיר האט זי זיך דערמאהנט אן די קינדער וואס זיינען געשלאפען אויף דער אטאמאנע און זיך א רים געטון:

— לא׳מיך, בעססי, כ׳וועל לעגען די קינדער!

— איך וועל זיי שוין לעגען — האט בעססי צוגעהאלטען די מוטער — געה שלאפען, כ׳בעט דיך!

— אל־רייט!

די ליכט האבען געהאלטען ביים אויסגעהן, געקנאקט ווי מען וואלט אויף זיי געשאטען זאלץ און אנגעפילט דעם עס־צימער מיט אנגעברענטס. די צורוקטע שטוהלען, די שירים אויף׳ן טיש, די אויסגעגאנגענע ליכט, אלץ האט געמאכט די לופט געדיכטער און אנגעיאגט אויף גרינען דאס בענקעניש פון א היימישען פרייטאג־צו־נאכט, ווען טאטע־מאמע שלאפען שוין און אליין דרעהסטו זיך אויף׳ן געלעגער, ווייסט נישט וואס דו ווילסט און אלץ אין דיר וויל א געשריי טון.

— וואס איז? וואס האט איהר זיך אזוי פערטראכט? — איז בעססי לייכט אריין אן אנגעטאנענע — קומט, איך בין גרייט!

6

אין דער „גרינער־לאַפּע“ האָט זיך געטומעלט. די קליינע, נידריגע צימערלעך, פון אַ שמאָלער, צוויי שטאָקיגער געביידע, וואָס האָט אויסגעזעהן פון דערווייטענס ווי אַ פּויעריש הייזעל, זיינען פול געווען מיט מענשען. אַ הילצערנע, נישט קיין געפאַרבטע, טרעפּ, ווי אַ לייטער, מיט אַ פּאָרענטש, וואָס האָט אונטער דער קלענסטער משא זיך אָנגעהויבען צו שאָקלען און קרעכצען, ווי זי וואָלט גע־האַלטען ביים איבערברעכען זיך, האָט געפיהרט אין דעם רעסטאָ־ראַנט. נאָפט און ליכט לאָמטערנען האָבען קוים בעלויכטען דעם קאָרידאָר, וואו אויף די טירען זיינען געווען אויסגעמאָלט גרינע לאַפּעס פון חיות און פויגעל און דערמאָנט אָן כשוף׳מאַכעריי. די צימערלעך זיינען געווען געפּאַקט מיט מענשען וואָס מען זעהט זעל־טען אין ניו יאָרקער גאַסען. די מענער נאַכלעסיג אָנגעטון, מיט פערזאָרגטע פּנים׳ער אפילו ווען זיי לאַכען; די פרויען אין האַלב־מענערשע קליידער, מיט אָרומגעשווירענע קעפּלעך האָר, סיגאַרעטס אין מויל, האָבען געמאַכט ביים ערשטען בליק דעם איינדרוק פון איבערגעטוענע אינגלעך. און ס׳האָט זיך געדאַכט די אַלע מענשען שלאָפען ביטאָג און מיט דער נאַכט ווען דאָס געזעץ דרעמעלט איין אינטער׳ן שלאָף פון איהרע געהאָרכזאַמע קינדער, קריכען זיי אַרויס פון זייערע שלאָף־צימערלעך, שאַרען זיך אונבאַמערקט אַרום די ווענד פון די טענעמענט הייזער און איילען זיך אין „ווילעדזש“ אַריין.

ביי גרין געפאַרבטע טישען זיינען געזעסען יונגע־לייט מיט מיידלעך, געטרונקען, געזויכערט און דער טומעל איז געשטאַנען איבער אַלעמענס קעפּ ווי אַ פאַרע און געקרעלט אין האַלז. אויף די ווענד האָבען געהאָנגען נישט קיין אויסגעגלייזטע קריגלעך, טעפּ־

לעך מיט לאַנגע העלזער, ליימענע טעפּ, וואָס דערמאָהנען אין אויסגעגראָבענע אַנטיקען.

דער בעל־הבית פון פּלאַץ א נידריגער, א ברייטביינינגער, אָנגעטון, איין גאַט ווייס פּארוואָס, אין א נאַציאָנאַלע אונגארישע קאַפּאָטע, ארומגענומען ארום בויך מיט א ברייטען גרינעם גארטעל, וואָס האָט זיך אין דער רעכטער זייט פערבונדען אין א קניפּ און פון צווישען די פראַנזען האָט ארויסגעקוקט א האַלב־קיילעכדיגער ציבעק, באַציערט מיט קאָלירטע קרעלען, איז געלאָפען פון איין טישעל צום צווייטען, נאַכלעסיג געהאַלטען אין עק מויל א קליין פּיפּקעלע, גענומען באַשטעלונגען און מיט יעדען איינעם גערעדט אויף זיין לשון.

זיין ווייב, אן עלטערע ברונעטקע, אָנגעטון אין לויזע, שרייענדע קליידער, וואו גאַנצע שנורען מטבעות האָבען געלומפּערט ארום האַלז, ארום די בלויזע הענד, האָט אויסגעזעהען ווי א שפּאַנישע גאַסען זינגערין. איהר שווארצע ארומגעשוירענע האָר, דורכגענומען מיט א שווארץ סאַמעטיל, זיינען געפאַלען איבער די באַקען און זיי געמאַכט יונגער. זי האָט זיך יעדע ווייַלע צוגעזעצט צו אַנאַנדער טישעל, מיטגעטרונקען, גענומען געלד און עס אריינגעשאָטען אין די פאַלדען פון איהר קלייד, ווי אין א קעשענע.

ביי א לאַנגען טיש זיינען געזעסען א חברה יונגע־לייט מיט מיידלעך און געזונגען „טהע יענקס אַר קאַמינג“ מיט'ן ניגון פון „מה קא משמע לן, דער רעגען“. עטליכע גוים וואָס זיינען געזעסען דערנעבען האָבען מיטגעהאָלפען.

קעגענאיבער ביי א טישעל איז געזעסען א יונגער־גוי מיט א דאַמע. ביידע מיט פערלאָפענע אויגען. דער גוי האָט סקיצירט אויף דער וואַנד דער דאַמעס בילד. פון גרויס בעגייסטערונג האָט זי געכאַפּט זיין האַנד און איהם א קוש געטון. דער גוי איז אויפגעשפּרונגען, קוים איינגעשטאַנען אויף די פיס, נישט געקענט אָבער דערלאָזען א דאַמע זאָל איהם קושען די האַנד. צוגעפאַלען מיט די ליפּען צו איהרער און געשטאַמעלט:

— יו מאָס׳נט... עי לײדי מאָס׳נט...

— אָ, — האָט די דאַמע אױפֿגענומען די האַנט פֿון האַרץ, אױסגעשניטען מיט איהר אַ ברײטען זשעסט און איהם נאָכאַמאָל אַ קוש געטון — אַזאַ האַנד איז אַן עהרע צו קושען!

דער גוי איז געפֿאַלען דער דאַמע צו די פֿיס, בעהאַלטען זײנע הענד, זי זאָל זײ ניט געפֿינען און געקושט איהר קלײד. די דאַמע האָט דוקא געזוכט זײנע הענד, זיך געאַמפּערט מיט איהם און בײדע זײנען געבליבען ליגען אײנער אין צװײטענס אָרעמס.

דער אַרומיגער עולם האָט זיך צומאָל ניט אַרומגעקוקט.

אין אַ װינקעל אױף אַ מאַטראַץ איז געזעסען דער רעדאַקטאָר פֿון „געצענדיענער“, אַרומגערינגעלט מיט זײנע מיטאַרבײטער און געלײענט קאַרעקטורען.

בײ׳ם אַרײנקומען איז בעססי געבליבען שטעהן מיט אַ צו־עפֿענט מױל, און יעדער װער עס האָט זי נור אָנגעקוקט, װי זי װאַרפֿט מיט די אױגען אין אַלע זײטען, האָט דערקענט, אַז דאָס מײדעל איז דאָ צום ערשטען מאָל.

עמיצער האָט באַמערקט גרין׳ען. דער גאַנצער טיש האָט זיך אַ הױב געטון, גענומען אַפּלאָדירען און געזונגען מיט׳ן אידישען ניגון — טהע יענקס אַר קאַמינג, קאַמינג, קאַמינג...

אַ מאַן פֿון אַ יאָהר עטליכע און פֿערציג, מיט אײנגעפֿאַלענע באַקען, פֿינקעלדיגע אױגען און אַ קלײן קײלעכדיג פּליכעל, װי אַ טעַ־לער׳ל, האָט פֿון דער זײט אַ װאָרף געטון אַן אױג אױף בעססי׳ן, זיך אױפֿגעשטעלט, געמאַכט פּלאַץ, אױסגעשטעקט אַ האַנד צו גרין׳ען און געקוקט אױף׳ן מײדעל:

— האַללאָ גרין! װאָס באַקענט איהר מיך ניט מיט אײער לעדי?

— אַז איהר גיט מיר ניט קײן געלעגענהײט — האָט גרין זיך פֿאַרענטפֿערט און זיך אױסגעדרעהט צו בעססי׳ן — באַקענט אײך: שלמה מאַנדעל, מיס שולץ!

מאַנדעל האָט געהאַלטען אַ װײלע מיס שולצ׳ס האַנד אין

זיינער, דורכגענומען דאָס מיידעל מיט זיינע עטוואָס שוין פער־לאָפענע אויגען, געוואָלט וויסען וואָס פאַר'א איינדרוק זיין נאָ־מען וועט מאַכען אויף איהר און ווען חברה לצים וואָלטען ניט ביי'ם טיש געזעסען, וואָלט ער אליין דעם מיידעל, וואָס האָט זיין נאָמען צו'ם ערשטען מאָל געהערט, פּערטרויט, אַז דאָס האָט מען איהר פאָרגעשטעלט דעם גרעסטען אידישען ראָמאַניסט.

דער עולם ארום טיש איז א ווײַלע אנשוויגען געוואָרען. מאַנ־דעל איז געוואָרען אויפגערוימט וואָס א מיידעל זיצט נעבען איהם, זיך איבערגעקוקט מיט'ן עולם און א שטופּ געטון גרינ'ען:

— פארוואָס באַקענט איהר זי ניט מיט די איבריגע?

און איידער גרין האָט צייט געהאַט איהם עפּיס צו ענט־פערן, האָט שוין מאַנדעל געהאַלטען בעססי'ן אונטער'ן אָרעם און אָנגעהויבען אימיטירען א פּאָרזיצענדען:

— דאָס איז ניט קיין אַנדערער, ווי אונזער גרויסער, אפשר דער גרעסטער הומאָריסט — משה חוזק; איצט וועל איך אייך פאָרשטעלען דעם זאַ־גענאַנטען, גרויסען אידישען ראָמאַניסט — זאַלקינד.

— פאַרוואָס נישט דער גרעסטער? — האָט זיך עמיצער אָנ־גערופען.

— ווייל איך בין דער גרעסטער! — האָט מאַנדעל געענט־פערט, זיך צולאַכט פון דער אייגענער חכמה און ווייטער פאָר־געשטעלט — ביג, ביג — א מאַהלער, זיינע בילדער בעציערען די וואַנד פון דער „גרינער לאַפּע“; וויים — דער גרעסטער אידישער קריטיקער.

— אַז וויים איז דער גרעסטער, טו וואָס בין איך? — האָט א בחור מיט א קאָפּ בלאָנדע האָר זיך אויפגעשטעלט.

— אַז כ'וועל האַלטען ביי דיר וועסטו זיין דער גרעסטער! — האָט מאַנדעל זיך אזוי צולאַכט, אַז ער האָט זיך אַזש אוועקגעזעצט.

דער עולם האָט מיטגעלאַכט. בעססי, וואָס איז צו'ם ערש־טען מאָל געווען צווישען אַזאַ עולם, האָט זיך געפיהלט גליקליך,

ביי יעדער געלעגענהייט ארויסגעצייגט ווי דאַנקבאַר זי איז גרינען. זי האָט געקוקט אויף די עטליכע דאַמען וואָס זיינען געזעסען אַרום טיש, בעטראַכט זייערע קליידער, ווי זיי האַלטען זיך און געוועזן ביי זיך זיכער, אַז זי קען מיט זיי אַלע קאָנקורירען.

מאַנדעל האָט גענומען קלימפּערען מיט די הענד אין די הויזען־קעשענעס:

— אידען, לאָמיר שטעלען אביסעל וויין!

באַלד האָבען אָנגעהויבען צו פליהען זילבערנע מטבעות. א בלאַסער בחור מיט א שוואַרץ בערדיל, ווי א גרימירטס, האָט צו־נויפגענומען דאָס געלד און מאַנדעל האָט אויפ׳ן קול גענומען רופען דעם בעל־הבית.

— פּעטער, קומט נור אַהער!

דער אייגענטהימער האָט זיך ניט געמאַכט הערען, אפנים ניט אָנגעשטאַנען וואָס מען רעדט צו איהם אידיש, און זיך געדרעהט ביי אַנדערע טישלעך. מאַנדעל האָט צוגערופען די אייגענטימערין מיט א פינגער:

— איהר רעדט דאָך אידיש?

— כ׳האָב זיך דאָ אויסגעלערענט.

— וואו, אין „ווילעדזש״?

זי האָט זיך צולאַכט.

— אָבער איהר רעדט אידיש? — האָט מאַנדעל איהר גע־גלעט די האַנד און די אויגען זיינען ביי איהם געוואָרען שמאַלציג.

— יעס.

— ווי הייסט איהר?

— רעגינאַ.

— כ׳מיין אין אידיש?

— רעגינאַ! — האָט זי א ציה געטון מיט די אַקסלען, און די שנורען־מטבעות האָבען זיך צוקלימפּערט.

— אין אידיש הייסט איהר נישט רעגינאַ — האָט ער זי

ארומגענומען מיט א האנד — אין אידיש הייסט איהר רייזעל, הא?
נו, רייזעלע, וואס הערט זיך מכח א גלעזיל וויין?

זי האט זיך ארויסגעדרעהט פון מאנדעלס הענד און צוגע־לאפען צו א צווייט טישעל, וואו דער עולם האט אנגעהויבען ארויסצוגעהן.

דער אייגענטימער האט צוגעטראגען עטליכע קריגלעך וויין, גלעזער, און דער עולם האט אנגעהויבען צו טרינקען, געווארען אלץ לעבעדיגער. אין מיטען זינגען האבען די בענקלעך זיך גערוקט און די מענער האבען זיך געדרעהט ארום די צושטראהלטע דאמען, ווי פליגעלעך ארום א פלאם.

גרין האט דערפיהלט ווי בעססי'ס פינגער פלעכטען זיך אין זיינע, בויגען זיך און זי רוימט איהם איין אין אויער:

— ס'איז א אידיש פלאץ?

— ווי דען?

— און ווער איז דער וואס זיצט אויפ'ן מאטראץ?

— דאס איז דער רעדאקטאר פון „געצענדיענער".

— פון וואס?

— ס'איז א מאנאט־זשורנאל, ס'הייסט „געצענדיענער".

— וואס איז ער, אן אינדיאנער?

— וואס פאלט דיר איין? — האט זיך גרין צולאכט.

— כ'וויים, אינדיאנער זיינען געצענדיענער — האט זיך בעססי פערלוירען.

— נא, ס'איז א איד, מיר אידען האנדלען מיט אלץ! — האט ער איהר שטארקער געדריקט די האנד.

הינטער גרינ'ען ביי א קליין טישעל איז געזעסען אן עלטערער מאן, כמעט גרוי, מיט א לאנג־האריגען אידען, א געבוירענער באהעם וואס קיינער וויים ניט פון וואנען ער קומט, וואס איז זיין שפראך. גרין האט באמערקט ווי דער אייגענטימער פון פלאץ האט זיך אויך צוגעזעצט, זיך איינגעהערט ווי דער גראהער מאן האט גערעדט וועגען ענגלישען קעניג, עדוארדען, ווי וועגען זיינ'ס

א בעקאַנטען. און אַז ער האָט אַרויסגענומען א גאָלדען זייגער׳ל און געוויזען אַז דאָס איז א מתנה פון קעניג, האָט דער בעל־הבית פערבויגען זיין נאַציאָנאַלע אונגאַרישע קאַפּאָטע, א ווינק געטון מיט אַן אויג צו׳ם לאַנג־האָריגען איד און אַריינגעוואָרפען אויף אידיש:

— ער האָט געטראָפען א יאָלד מען זאָל איהם גלויבען!

גרין האָט געוויזען בעססי׳ן אויף׳ן גראָהען מאַן:

— זעהסט, דער אַלטער ביי׳ם טישעל, דאָס איז דער „דזשענטעלמען״ וועגען וועמען אָסקאַר ווייַלד רעדט אין זיין „דע־פּראָפונדיס״. אַז מען האָט ווייַלדען געפיהרט א געשמידטען אין תפיסה און דער עולם האָט איהם אויסגעפייפט און באַשפּיגען, איז דער אַלטער מאַן געווען דער איינציגער וואָס האָט געצויגען דעם צילינדער און איהם בעגריסט.

א מאַן איז געבליבען שטעהן אין דער טהיר, געזוכט מיט די אויגען, זיך אָפּגעשטעלט אויף׳ן יונגען גוי מיט דער דאַמע, וואָס זיינען געזעסען געאַרעמט. דער גוי האָט דערפיהלט אַז מען קוקט אויף איהם, האָט ער א דרעה געטון מיט׳ן קאָפּ, געוואָרען געל ווי קיט און זיך אַרויסגעדרעהט פון דער דאַמעס הענד. דער מאַן האָט געמאַכט עטליכע טריט, זיך אָפּגעשטעלט און גערעדט צו דער דאַמע:

— לוסי, כ׳בעט דיך, געה אהיים, ס׳קינד וויינט!

זי האָט ניט געענטפערט. מיט איין ציה, ווי א חיה, איז ער געשטאַנען ביי׳ם יונגען גוי, איהם אָנגעכאַפּט פאַר׳ן האַלז, אַראָפּגעלאָזט איהם א פּאַטש אַז יענער האָט פערוואָרפען דעם קאָפּ, ווי ער וואָלט געווען פון גומע, און דורכגעזייעט דורך די ציין:

— טכויער! וואָס האָסטו מיר צוגענומען ס׳ווייב?

גרין האָט געזעהן ווי דער גרויער מאַן האָט זיי צונומען, געפועל׳ט ביי דער דאַמע זי זאָל אהיים געהן, געטרייסט דעם יונגען גוי, וואָס איז געזעסען און געכליפּעט, צי דערפאַר וואָס מען

האָט איהם געשלאָגען, צי דערפאַר וואָס די דאַמע איז אוועק און זיך דערמאָהנט:

Men have gone to heaven for smaller things than that.

א יונג בחור'ל, נישט קיין ראַזירטער, איז אריינגעקומען פון קיך. יעדער האָט גרייט געהאַט א שמייכעל, געוואָלט כאַפּען דעם בחור'לס בליק, איהם בעגריסען. נישט קוקענדיג אויף קיינעם, האָט ער דורכגעוואָרפען אַלעמען, זיך צוגעשאַרט צו מאַנדעלען און זיך אוועקגעזעצט. ביי'ם טיש איז געוואָרען לעבעדיגער. אַלע האָבען געוואוסט אז איצט קען מען בעטען אויפ'ן בחור'לס חשבון וואָס ס'האַרץ גלוסט. דער בעל־הבית מיט'ן ווייב זיינען געשטאַנען הינ־טער זיינע פּלייצעס, גענומען באַשטעלונגען און געהאַלטען אין איין מאַכען קאָמפּלימענטען. דאָס בחור'ל, א מיעדער, האָט קיי־נעם נישט באַמערקט, אָפּגעשטופּט די בעלי־בתים פון זיך און געהאַלטען אין איין טענה'ן צו מאַנדעלען, וועלכער האָט איהם קוים פערשטאַנען:

— נישט גוט צו זיין א זוהן פון א גרויסען מענשען! נישט גוט!

— ערפינדערט מען אליין א טעלעפאָן! — האָט מאַנדעל איהם גענעבען צו פאַרשטעהן האַלב אין אידיש.

— ס'וועט נישט העלפען! — האָט דאָס בחור'ל איהם ארי־נגערעדט אין אויער אריין — מען וועט סיי־ווי־סיי נישט רופען ביי'ם נאָמען, מען וועט אַלץ הייסען דעם טאַטענס א זוהן!

— איהר ווילט ווערען באַריהמט? — האָט מאַנדעל איהם אָנגענומען פאַר א האַנד — איך האָב פאַר אייך א פּלאַן!

— וואָס פאַר א פּלאַן?

— דאָס טעאַטער — האָט מאַנדעל אָנגעהויבען — קען אייך נישט מאַכען בעריהמט. ס'איז קיין נייעס נישט אין אַמעריקאַ! איך האָב פאַר אייך עפּיס אַנדערש! פאָלגט מיך און גיט ארויס א אידיש וואָכענבלאַט, איהר שמייכעלט?

— וועט מען זאָגען, אז כ'פּטר דעם טאַטענ'ס געלד! —

האָט דאָס בּחור'ל אָנגעשפּאַרט די פויסטען אָן טיש און אויף זיי אַרויפגעלעגט די גאָמבע.

איבּער אַלעמענס קעפּ האָט זיך געטראָגען אַ וואַלס. אויפ'ן צווייטען שטאָק האָט מען געטאַנצט. די דינע סטעליע האָט זיך אַזש געבּויגען אונטער'ן וואַלס און ס'האָט אויסגעזעהן, אַז איין גוטער שפּרונג און די ברעטער וועלען זיך נעמען שיטען איבּער אַלעמענס קעפּ. דער עולם איז נישט איינגעזעסען, זיך געהויבּען צו'ם טאַקט און יעדער האָט געזוכט אַ דאַמע מיט וועלכער צו כאַפּען אַ טאַנץ.

גרין האָט אַ כאַפּ געטון בּעסי'ן מיט אַ האַנד אַרום דער טאַליע. אַ צושטראַהלטע האָט זי זיך צוגעטוליעט צו איהם, נישט געפרעגט וואוהין ער פיהרט זי און אַרויפגעלאָפען מיט איהם אויף'ן צווייטען שטאָק.

אין אַ גרויסען האַלב־פינסטערען זאַל, איבּער אַ גלאַנציגער פּאָדלאָגע, האָבּען זיך געדרעהט עטליכע פּאָרלעך אונטער'ן טאַקט פון אַ וואַלס. אַ הויכער, דאַרער מאַן איז געזעסען בּיי אַ פּיאַנאָ און געשפּיעלט מיט'ן גאַנצען קערפּער.

גרין איז געשוואומען מיט בּעססי'ן, נישט געפיהלט ווי זי לעגט זיך איהם אויף די הענד, אַזוי לייכט האָט זי זיך איהם אויסגעדוכט. ער האָט זיך געדרעהט, געלאָפען מיט איהר פון איין ווינקעל אין צווייטען און וואו ער האָט דערזעהן אַ לעדיגע בּאַנק, זיך אַ לאָז געטון צו איהר, איז יעדעס מאָל אויסגעוואַקסען אַ פּאָרעל, פערנומען די בּאַנק און ער האָט זיך ווייטער געדרעהט.

זיי זיינען שטעהן געבּליבּען, זיך אָנגעקוקט, זיך צושמייכעלט און גליקליכע זיך צוגעזעצט. בּיידע האָבּען געפיהלט איינער דעם צווייטען עפּעס צו זאָגען, זיך פערשטאַנען אויפ'ן בּליק און גרין אַרויפלעגענדיג זיין האַנד אויף איהרער האָט סתם אַ פרעג געטון:

— נו, ווי טאַנץ איך?

— פיין, זעהר פיין!

א יונגער מאן מיט א מיידלישע טאליע איז אונטערגעקומען מיט א דאמע:

— האללא, גרין!

— האללא, ליפשיץ!

ליפשיץ האט צוגעפיהרט זיין דאמע עטוואס נעהנטער און אנגעצייגט אויף גרינגען:

— באקענט אייך. מיסטער גרין, א אידישער דיכטער און דאס איז מיס מאער.

— זעהר אנגענעם — האט מיס מאער עטליכע מאל איבער־גע׳חזר׳ט און זיך אוועקגעזעצט נעבען גרינגען — ס׳ערשטע מאל וואס כ׳באקען זיך מיט א אידישען דיכטער.

גרין איז געווען בייז אויף זיך פארוואס ער האט זיך פער־לוירען פאר דער דאמעס נאמען, כאטש ער איז נישט געווען זיכער צי דאס איז דעם מיליאנער מאער׳ס א טאכטער. ער האט פארגעשטעלט בעססי׳ן, באמערקט אז זי האט זיך אויף פערלוי־רען, חשק געהאט עפיס צו זאגען מיס מאער, אז זי זאל זיך בע־ליידיגען און געבליבען אנשוויגען.

— ווי כ׳זעה, זייט איהר דא ס׳ערשטע מאל. — האט ליפ־שיץ זיך וואוילעריש געקלאפט איבער דער קניע מיט א זיידענער הענטשקע און אויסגעזעהן צו זיין צופרידען מיט זיך.

— פארוואס זייט איהר אזוי זיכער? — האט בעססי איהם א קוק אן געטון און געפיהלט ווי זי ווערט רויט.

— פשוט דערפאר ווייל כ׳זעה אייך דא ס׳ערשטע מאל — האט ער זיך צולאכט און די פולע באקען האבען זיך ביי איהם נערוויטעלט, ווי ביי אן אפגעמאלט מיידעל.

— איהר קענט דען אלעמען וואס קומען דא אהער? — האט בעססי קוים געשמייכעלט.

— כמעט — האט ער זיך איינגעקוקט אינ׳ם זייגעריל וואס האט ביי איהם געשטעקט אין א לעדערנעם בראסלעט, פער־שנאלט ארום דער האנד — כ׳קום דא דריי מאל א טאג פאר די

לעצטע צעהן יאָהר. פינף בעלי־בתים האָבען זיך שוין געטוישט דורך דער צייט און דער עולם, פארשטעהט איהר מיך, איז א געקליבענער, וואָרפט זיך א נייע פּנים גלייך אין די אויגען! אָט ווייז איך אייך, כ'בין איצט דורכגעגאַנגען מיט מיס מאער — ער האָט זיך בשעת־מעשה צוגעבויגען צו בעססי'ן, צוגעלעגט א האַנד צום מויל, געזעגט שטילער — דאָס איז דעם מיליאָנער מאער'ס יונגסטע טאָכטער — האָט יעדער איינער אונז נאָכגע־קוקט. גלייך דערקענט, אז זי איז נישט פון „ווילעדזש". יעס, מיך קען דאָ יעדער. צומיינסטען ווייסען צו מאָל נישט, אז כ'היים ליפשיץ, אלע רופען מיך ביטהאָווען.

— איהר זייט דען א קאָמפּאָזיטאָר? — האָט בעססי איהם געפרעגט.

— נאָ, — האָט ער געמאכט א מינע ווי א פארשעמט מייד־על — איך בין א קריטיקער! אויב איהר אינטערעסירט זיך מיט מוזיק און לייענט „די צייט", דאַרף אייך מיין נאָמען זיין בע־קאַנט. כ'שרייב צוויי מאָל א וואָך אונטער'ן נאָמען „ליאָ".

בעססי האָט זיך געפיהלט שולדיג וואָס זי האָט אזא נאָמען קיינמאָל ניט געהערט, איז רויט געוואָרען, זיך פערלוירען וואָס זי איז רויט געוואָרען און געשטאַמעלט:

— געלייענט, אודאי געלייענט! זייט איהר דאָס? אָ, זעהר אַנ־גענעם!

ליפשיץ, א צושמאָלצענער פון נחת, האָט זיך עטוואָס אונ־טערגעהויבען, געגעבען בעססי'ן די האַנד, מעשה ספּאָרט, פון אוי־בען אראָפּ און אין גאַנצען האָט ער אויסגעזעהן ווי א יונג מיידעל, וואָס קריגט דעם ערשטען קאָמפּלימענט. ביי איהם אין מח האָט זיך עפּיס אָנגעהויבען פּלאָנטערען פון א מיט, ווי ביי א קנויל, וואו מען קען קיין אָנהויב געפינען, געזעהן, אז דאָס שוויי־גען פארציהט זיך שוין א ביסעל צו לאַנג און אז דאָס קען שטערען מיס מאער דעם שמועס מיט גרינען, האָט ער אָנגעהויבען וואָס ס'איז איהם געקומען אין קאָפּ אריין:

— יעס, מיט גרינגע זיינען מיר אַלטע פריינד! כ׳בין אויך אַמאָל מיט יאָהרען צוריק געווען אַן העברעאישער לעהרער, גוט אָבער וואָס כ׳בין עס פּטור געוואָרען! כ׳פאַרשטעה טאַקע נישט ווי ר׳נאָך כ׳האָב דעמאָלט געלעבט? אַז אויף סיגאַרעטס געהט מיר היינט מעהר אַוועק וויפיעל כ׳האָב דעמאָלט פערדינט! טענה איך מיט גרינגען — וואָס דאַרפסטו עס? גרין איז אַ טאַלאַנט־פולער מענש און איך האָב אַ גרויס בעקאַנטשאַפט, איז ווען ער וואָלט נישט געווען אַזא איינגעשפּאַרטער, וואָלט איך שוין פאַר איהם עפּיס געקראָגען! דען לאָמיר זיך נישט נאַרען, ווען איך רייס זיך נישט בעצייטענס אַרויס פון דער איסט־סייד, וואָס וואָלט פון מיר געוואָרען? אַ גענאָסע! פּונקט אַזא תכלית, ווי פון טויזענד אַנדערע, וואָס גיבען אַוועק זייערע בעסטע יאָהרען, פּטר׳ן קאַריערעס, אַבי אַ פּאָר דעמאַגאָגען, זייערע פאָרשטעהער, זאָלען קענען לעבען ווי די גראַפען!

— לויט אייך, מיסטער ליפּשיץ — האָט בעססי איהם איבערגעריסען — זיינען גאָר קיין אָרענטליכע מענשען נישט פאַראַן!

— פאַראַן, אָבער נישט צווישען פיהרער פון פאַרטייען. יעדער פיהרער, כמעט אָהן אויסנאַם, איז אַ דעמאַגאָג! איך בין איבערצייגט, אַז די אמת׳טע, אינטערעסאַנטסטע מענשען זיינען טרעמפּס און מיליאָנערען. ביידע דאַרפען קיינעם נישט חנפ׳ענען, דאַרפען קיינעמ׳ס טובה נישט... יעס, וואָס האָב איך געוואָלט אויספיהרען? — האָט ליפּשיץ איינגעקנייטשט דעם שטערען — יע, לעצטע וואָך בין איך געווען פאַרבעטען צו הילדהיימען אויף אַבענד־ברויט — דאָס איז דער אינגסטער ברודער פון די קופּער־מאַגנאַטען. ביים עסען האָט ער מיר פאָרגעלייענט ליעדער פון אַ יונגען סערבישען דיכטער, גאַנץ טשיקאַווע לידער, האָב איך גראַדע געהאַט ביי זיך גרינ׳ס לעצטע סעריע און זי איהם פאָרגעלייענט. וואָס זאָל איך אייך זאָגען? ער וואָלט קיינמאָל נישט געגלויבט, אַז מען זאָל אין אידיש קענען שרייבען אַזעלכע לידער און מיך זעהר געבעטען כ׳זאָל גרינגען ברענגען צו איהם. דאַכט

זיך גוט,, האַ? דאַרף מען אַ בעסערע גע־לעגענהייט? טענה'ט גרין, אַז הילדענהיים וויל איהם זעהן, לאָז ער קומען צו איהם, ער האָט אויך אַן אדרעס. זאָג איך אייך אַז דאָס איז פון איהם אַ משוגעת! איך, וואָלט פאַר איין לעזער ווי הילדהיים אוועקגעגעבען די פּאָר הונדערט לעזער פון דער איסט־סייד! נור גאָרנישט — האָט ליפּשיץ געשמייכעלט — גרינען דאַרף מען אַלץ מוחל זיין! איהר ווייסט אַז ער איז אַ גרויסער דיכטער?

— אודאי ווייס איך! — האָט בעססי שטאָלץ געענטפערט און זיך פערררויטעלט.

— איך שרייב אויך פּאָעזיע — האָט ליפּשיץ אריינגעוואָרפען ווי ער וואָלט גאָרנישט אויסען געווען — אַזוי פאַר זיך, כ'דרוק אָבער נישט. יעס, האָט איהר מאָרגען צייט?

— וואָס איז דען?

— מאָרגען אבענד זינגט קארוזא אין לאַ־באָהעם.

— כ'ווייס. ער זינגט אין סטאַדיום פון סיטי קאָלעדזש. כ'האָב אבער קיין בילעט מעהר נישט געקענט קריגען.

— אויב איהר האָט נישט דאַגעגען — האָט זיך ליפּשיץ עט־וואָס אונטערגעהויבען און זיך פערנויגט — קען איך אייך מיט־נעמען אין מיין לאָזשע.

— אין געגענטייל — האָט בעססי איהם געדאַנקט, געוואָלט ער זאָל זיך אָפּטשעפּען פון איהר, בייז געווען וואָס גרין האָט זיך אַזוי פאַרעדט מיט דעם מיליאָנערס טאָכטער, אַז ער האָט אָן איהר אין גאַנצען פאַרגעסען און געטראַכט ווי ר'נאָך איהם געבען אָנצוהערען אַז זי וויל געהן אַהיים.

— טאָ וואו וועל איך אייך באַגעגענען מאָרגען? — האָט ליפּשיץ זי געפרעגט.

— וואָס? — האָט זיך בעססי אַ כאַפּ געטון — וואו איהר וועט מיך טרעפען? קומט אריבער נאָך מיר אום זיבען אוהר, באַלד — גוט, קומט אום זיבען, וועט איהר קומען?

— וואָס פאר א פראגע? — האָט ליפשיץ ארויסגענומען א נאָטיץ־ביכעל — וואו וואוינט איהר?

— גיט ס'ביכעל, וועל איך אייך פערשרייבען.

מיס מאער האָט זיך דערווייל אויפגעשטעלט, זיך געזעגענט מיט גרינען און אויסגעשטעקט א האנד צו בעססי'ן:

— אייער בעקאנטשאפט איז מיר זעהר אנגענעם! צום ווי־דערזעהן!

אז מיס מאוער מיט ליפשיץ'ען זיינען אוועק, איז בעססי גע־בליבען זיצען אָן אָנגעצויגענע מיט אראָפּגעלאָזטע אויגען. גרין האָט נישט געוואוסט וואָס דאָס זאָל בעדייטען און זיך צוגערוקט צו איהר:

— וואָס איז, בעססי? ביזט ברוגז?

— אודאי בין איך ברוגז!

— אויף מיר?

— אויף דיר!

— פארוואָס?

— פאר.. דו ווייסט...

— אסור — האָט ער זי אָנגענומען פאר דער גאָמבע.

— דו לאָזט מיך זיצען אזוי לאנג, געה!

— ביזט דאָך געזעסען מיט ליפשיצען?

— ער איז א נאר!

— ביזטו טאקע ברוגז?

— אודאי בין איך ברוגז! — האָט זי אָנגעשפּארט דעם קאָפּ אָן איהם — כ'וויים נישט וואָס דו האסט געהאט צו רעדען אזוי פיעל מיט מיס מאער? זי איז דאָך דיר א ווילד־פרעמדע?

— ווייל זי איז א פרעמדע איז דאָ וואָס צו רעדען — האָט גרין געשמייכעלט.

— ווען זי וואָלט נישט געווען א מיליאָנער'ס א טאָכטער...

— וואָס? — האָט גרין איהר איבערגעשלאָגען די רייד.

— גאָרנישט...

— שעהם זיך, בעססי! געה, — האָט ער א מאך געטון מיט דער האַנד און זיך עטוואָס אפּגערוקט פון איהר.

ער האָט מיט אמאָל דערפיהלט, אז ער איז געפּעגטעט, חשק געהאַט אין דער זעלבער רגע אויסצורייסען אלץ מיט'ן וואָרצעל, קיין זאך נישט צו דערלאָזען, אבי ער זאָל בלייבען פריי. בעססי האָט אונטערגעשפּארט דעם קאָפּ מיט א האַנד, פערשאַרצט די אויבערשטע ליפּ און געביסען מיט די צוויי ציין די אונטערשטע. די אויגען זיינען ביי איהר פארלאָפען און טרערען האָבען זיך געקייקעלט איבער די באַקען. גרין האָט נישט געקענט זעהן קיין טרערען, געפיהלט ווי דער כעס לאָזט נאך און זיך צוריק צו־גערוקט צו איהר.

— נו, בעססי, באַרוהיג זיך!

— אז כ'האָב דיך ליעב!

— זאָג נישט, קינד מיינס!

— פארוואָס?

— ווייל דיין טאַטע וועט נישט נעמען א מלמד פאר אן איידעם!

— ער וועט יאָ נעמען!

— ער וועט נישט נעמען!

— וועל איך קומען צו דיר, גוט?

— גוט!

— מיין גרוים אינגעל! ווייסט, ליפשיץ האָט מיך איינגע־לאַדען כ'זאָל מאָרגען געהן מיט איהם אין סטאַדיום, קארוזא זינגט, זאָל איך געהן?

— געה, פארוואָס נישט?

— און דיך וועט נישט אַרען?

— פארוואָס זאָל מיך אַרען?

— און איך וויל ס'זאָל דיך אַרען!

— ביזט א נאַרעלע!

— טאָ פאַרוואָס וואָלט מיך געאַרט ווען דו געהסט מיט אַ צווייטער?

— ווייל ביזט אַ נאַרעלע!

— מיין אינגעל! ווייסט, כ'האָב זיך טאַקע שטענדיג פאַרגע־שטעלט אַז אַ דיכטער איז אַנאַנדער מענש, טוט נישט די אַלע מיאוסע זאַכען וואָס מיר טון, אמת? הער איין, וואָס איז ליפשיץ, אַ קריטיקער?

— ער איז אַ גאָרנישט!

— וואָס מיינסטו?

— כ'מיין — האָט גרינען באַנג געטון צו וואָס ער האָט זיך אַרויסגערעדט און עס געוואָלט צוריקכאַפּען — ער איז אַ גאַנץ פּע־היגער יונגערמאַן... שרייבט איבער מוזיק... שרייבט לידער אויך, וואָס ווילסטו נאָך?

— ניין — האָט זי זיך געטוליעט צו גרינען — כ'וועל נישט געהן מיט איהם.

— אַז דו וועסט נישט געהן, וועל איך מיט דיר זיין ברוגז! — האָט גרין זי אַרומגענומען.

— כ'וועל אסור געהן! — האָט זי זיך געפּיעשטשעט.

ער האָט זיך צולאַכט, זי אַרומגעכאַפּט, געקושט וואו ער האָט נור געטראָפען. גליקליכע זיינען זיי געזעסען אין דעם האַלב־לעדי־גען זאַל, ביי אַן אָפען פענסטער, נישט באַמערקט ווי פאַרלעך האָבען יעדע ווײַלע פערביינגעטאַנצט, נישט געזעהען ווי די נאַכט האָט געשפּונען, געשפּונען, פאַרענדיגט דעם שוואַרצען געוועב און דער פריהמאָרגען האָט דאָ און דאָרט זיך גענומען אַרויסדריוולען אין העלע שטרייפען.

דער אייגענטימער, אַ פערשלאָפענער, אין אַ לויזען כאַלאַט, האָט יעדע ווײַלע אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ, געקוקט צי מען קען שוין פערמאַכען און גערעדט עפּים צו זיך.

מיט'ן טאָג זיינען זיי אַרויס אויף דער גאַס. ס'איז געווען שטיל. זיי זיינען געגאַנגען געאַרעמט, מיט פערריסענע קעפּ. אַ

מיטעל־יעהריגער איטאַליענער וואָס האָט צוגענומען די בארעלס מיסט, האָט אָפּגעשטעלט דעם וואָגען, זיי נאָכגעקוקט, געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ, ווי ער וואָלט זיך אָן עפּיס דערמאָנט, האסטיג אויסגע־לעדיגט א בארעל מיסט אין וואגען אריין, א טרייב געטון ס׳פערד און זיך פונאנדערגעפייפט.

7.

פרידקין האָט געשפּרייזט איבער׳ן חדר און זיך איינגעהערט ווי זיינע תלמידים זאָגען עברי. און אז די קינדער האָבען זיך צוזונגען אויף דער העכסטער אָקטאַווע, האָט זיך פרידקין אוועק־געזעצט אויף זיין שמאָל און הויך בענקעל און מיט הנאה בע־טראַכט ווי די חברה מאַכען „פּיסקעס“. איהם פלעגט זיך דאַכ־טען, אז דער ברייטביינינגער דזשייק׳על, מיט די הערעלעך ביז דעם האַלבען שטערען, זעהט פּונקט אויס ווי א ביקעל, און אז ער זאָגט נישט נור ער שלינגט; סעם בלאָזט זיך אָן ווי אן אינדיק, שפּריצט, און אז ס׳קומט צו בן בג־בג“, דאַכט זיך, אז ער שפּייט אויס די ווערטער; פיליפּ האָט א פּנים ווי א פויגעל מיט אזא לאַנג, דאַר נעזעל און דאָס אינגעל שמייכעלט תמיד. פרידקינען פאַלט איין, אז ס׳וואָלט געווען אינטערעסאַנט צו מאַכען דעם אינגעל וויינען — עס האָט זיך איהם געוואָלט וויסען צי זיין פּנים וועט דעמאָלט אויך שמייכלען. ער האָט גענומען שפּרייזען מיט דער ווירע אין דער האַנד און מיט אמאָל זי אַראָפּגעלאָזט איבער פּי־ליפּ׳ס הענטיל.

פיליפּ האָט א צאַפּעל געטון, אויסגעשריען „אַאוטש“, גע־כאַפּט זיין הענטיל צום מויל און בלאָזענדיג האָט ער זיך צע־וויינט. דער גאַנצער קלאַס האָט אויפגעהערט זאָגען און אלע האָבען מיט הנאה געקוקט, ווי דאָס אינגעל וויינט. פרידקין איז גע־שטאַנען און בעטראַכט פיליפּען. ער האָט געוויינט, זיך פערגאַנ־גען אליין העכער און אין צווייטען צימער האָט דער לעהרער אויך אויפגעהערט צו זאָגען מיט די קינדער — האָט זיך פרידקין עט־וואָס דערשראָקען, אז דער פּרעזידענט וואָס האָט זיך געדרעהט אין קאָרידאָר זאָל נישט דערהערען — האָט ער געהייסען אלעמען

זאָגען מיט אמאָל, אזוי, אז מען זאָל איבערשרייען דעם קינד'ס שטימע. אליין האָט ער צוגעקלאַפּט צו'ם טאַקט מיט דער ווירע אין טיש, געגלעט פּיליפּ'ען ביז ער איז טאַקע אנשווייגען געוואָרען.

פרידקינען איז מיט אמאָל איינגעפאלען, אז ער איז א קאָמאנדיר און די ג..ע ממזרים — זיינע זעלנער, מוזען איהם פאָלגען, אָט:

— בי קוויִט! — און דער גאנצער קלאַס איז געבליבען שטיל.

— גאָ אהעד! — און אלע זאָגען!

ער האָט געשפּרייזט א צופרידענער איבער'ן חדר, געקלאַפּט מיט דער ווירע און געזונגען מיט א סקארבאָווען ניגון:

„— — — מאין באת? מטפּה סרוחה! ולאָן אתה הולך? למקום עפר, רמה ותולעה!"

און די קולות זיינען געוואָרען אלץ שטארקער, זיך געריסען פון די קינדער'ס מיילער, אָפּגעהילכט אין ענגען צימער און אז מען האָט זיך לאנג איינגעקוקט האָט זיך געדאכט אז פון די געשרייען הענגט איבער די קינדער'ס קעפּ א שטויביגער נעפעל.

סידני, א בחור'ל פון א יאָהר דרייצען, איז געזעסען מיט אָן אָפען מויל, געשאָקעלט מיט די ליפּען, הפּנים אָפּצונארען דעם לעהרער, אז ער זאָגט, בשעת מעשה געמאכט קייקעלעך פון פּאפּיר, זיי גענעצט אין מויל און געשאָסען אין אנדערע אינגלעך.

פרידקין האָט עס באמערקט, זיך געמאכט נישט זעהענדיג און הינטערוויילעכס איהם אראָפּגעלאָזט די ווירע איבער די פּלייצעס. דאָס אינגעל איז אויפגעשפּרונגען, א געשריי געטון צום לעהרער: „גראַרי-היר!" — און זיך צעוויינט.

די חברה זיינען מיט אמאָל שטיל געוואָרען, אויפגעשפּרונגען אויף זייערע פּלעצער, ברייט צועפענט די נייגעריגע אויגעלעך און געמורמעלט:

— קיס הים, טיטשער, קיס הים!

פרידקין איז געוואָרען ווי פערטויבט פון דער פּלוצלונגער

שטילקייט. ער האָט זיך פאַרשעמט פאַר'ן קלאַס און מיט כעס געגומען שלאָגען דעם אינגעל. סידני האָט זיך צעקוויטשעט, ארויס פון דער באַנק, איינגעקוועטשט די פויסטען, זיך געשטעלט אין א פּאָזע פון א „פייטער" און זיך פאַרמאָסטען אויפ'ן לעהרער.

פרידקינען האָט דאָס בלוט א שלאָג געטון אין פּנים אריין. ער האָט געכאַפּט דאָס בחור'ל, איהם אויפגעהויבען, מכבד געווען מיט עטליכע „בענקלעך" אין געזעס אריין, געעפענט די טהיר און מיט איהם ארויס אין קאָרידאָר.

דער גאַנצער קלאַס איז ארויף אויף די בענק און מיט א ווילדען „הורא" בעגלייט דעם לעהרער מיט'ן תלמיד.

פרידקין איז צוריק אריין א בלאַסער. ער האָט חשק געהאַט צו צורייסען דעם גאַנצען קלאַס, געזוכט מיט די אויגען אויף וועמען אויסצולאָזען זיין כעס.

די חברה האָבען אינסטינקטיוו פאַרשטאַנען, אז איצט איז א געפאַהר אָנצוהויבען מיט'ן לעהרער, זיינען זיי אלע געזעסען מיט אראָפּגעלאָזטע אויגען און זיך געשטיקט פון געלעכטער. פרידקין האָט א קלאַפּ געטון מיט דער ווירע אין טיש און דער קלאַס האָט זיך ווידער צושריען.

איהם איז מיט אמאָל אלץ נמאס געוואָרען. דער ענגער קלאַס, די שמוציגע פּנים'ער פון די קינדער און זייערע ווילדע קולות... ער האָט זיך נישט איינגעהערט וואָס זיי זאָגען, בלויז געפיהלט ווי די קולות מישען זיך אויס, ווי עס גרילצט אין די אויערען, ווי די הייטלעך ציהען זיך אָן ביז צום פּלאַצען — — — און דאָס זעלבע חזר'ט זיך איבער פאַר די לעצטע צוועלף יאָהר. ער האָט פון כעס א רוק ארויף געטון דאָס פענסטער, דערזעהן עטליכע יונגע־לייט וואָס קוקען מיט ערשטוינטע אויגען ארויף צו איהם, וואונדערען זיך וואָס דאָרט קומט פאָר — האָט זיך פרידקין פאַרשעמט, צוגעהאַקט דאָס פענסטער און אוועק אין א ווינקעל. ער האָט געפיהלט ווי די קולות פערטויבען איהם, יאָגען אָן א שווערע מיעדקייט איבער אלע זיינע גלידער און ער האָט זיך צוגעזעצט.

איהם איז מיט אמאָל איינגעפאַלען אַז ער איז אַ מאַראָקער רבי, טראָגט אַ טורבאַן, זיצט אויף דער ערד מיט די פיס אונטער זיך, האַלט אַ יאַמבוס אין דער האַנד און שרייט, ממית'ט די תּלמידים. עס האָט זיך איהם נישט געגלויבט אַז דאָס קומט פאַר אין אמעריקאַ, אַז פרידקין מאַכט דאָ אַזעלכע קולות, שלאָגט צום טויט די קינדער.

ער האָט דערפיהלט אין קאַרק ווי אַ פּאָר אויגען קוקען אויף איהם, אַ ציטער געטון און זיך אויסגעדרעהט. פאַר איהם איז געשטאַנען מיסטער טורש, איינער פון די גרינדער פון דער „היברו־סקוהל“. מיסטער טורש, אַ איד אַ גביר, איז תּמיד געגאַנגען מיט פאַרלעגטע הענד פון הינטען. ער איז אריין לייכט מיט אַ פאַררי־סענעם קאָפּ, אַ שאָקעל געטון צום לעהרער מיט זיין לאַנגער גרוי־ליכער באָרד אַזוי קונציג, אַז דאָס פּנים האָט זיך נישט בעוואוינען און זיך איינגעהערט ווי די אינגלעך זאָגען, פאַרקוועטשענדיג איין אויג:

— קינדער, „דאָנט קעטש“! — האָט ער זיך געווענדעט צום קלאַס און אליין גענומען מיטזינגען — טראַ — טאַ — טאַ — טאַ. טראַ — טאַ — טאַ — טאַ! — און צוגעקנאַקט מיט אַ פינגער.

ער האָט געפרעגט אַ אינגעל די ברכה פאַר „פלוימען־צימעס“, געבעטען פרידקינען ער זאָל יעדען טאָג זאָגען מיט די קינדער „ברכות־הנהנין“, מעהר אכטונג געבען אויף די „שוא נע און שוא נח'ס“ — און געקוואַלען ווי די חברה זאָגען עברי.

פרידקין איז געשטאַנען אין דרייען אַ געבויגענער, געהאַלטען אויף'ן אויג יעדעם אינגעל, זיך געווישט דעם נאַסען שטערען און געטראַכט אַז מען דאַרף עפּעס אריינוואַרפען אַ וואָרט, לאָז ער נישט מיינען אַז פרידקין איז אַ תּם. ער האָט געוואַרט מיסטער טורש זאָל אַ קוק טאָן אויף איהם, האָט ער געוויזען מיט דער האַנד אויף זיין נאַסען שטערען און הכנעה'דיג אַ שמייכעל געטון:

— אַ חמימה — — — —

— האַ, האַ, האַ, — האָט זיך טורש הילכיג צולאַכט — ס'איז קיין עין־הרע דאָ וואָס ס'זאָל וואַרמען! מה־דאָך — האָט ער

אָנגעהויבען מיט א ניגון — די גמרא זאָגט אז פון בלויזען הויך פון קינדער וואָס לערנען ווערט שוין ווארעם, על אחת כמה וכמה — — —

דאָ האָט זיך טורש צופינטעלט, נישט געוואוסט ווי צו ענדיגען די „תורה", א קלאַפּ געטון פרידקינען אין דער פּלייצע, זיך פונאַנ־דערגעלאַכט און גענומען ארויסגעהן. ביי דער טיר האָט ער זיך א כאַפּ געטון, ווי ער וואָלט עפּיס פארגעסען, זיך אויסגעדרעהט, געשטעלט א טריט און זיך געווענדעט צו פרידקינען:

— מיסטער פרידקין — — —

פרידקין איז אונטערגעלאָפען, מאָדנע געשמייכעלט, ווי ער וואָלט געזאָגט: — איהר דארפט זיך נישט מטריח זיין, מיסטער טורש, אָט בין איך!

— מיר האָבען דאָך היינט עפּעס א שטיקעל „מיטינג". דער וועד עמי־הארצים — האָט טורש זיך א כאַפּ געטון מיט דער האנד פאר'ן מויל, זיך ארומגעקוקט און געשמייכעלט פון דער אייגענער חכמה — כ'מיין דער ועד־החנוך וויל זיך דורכרעדען מיט די לעה־רער. איהר ווייסט — איז טורש געוואָרען מיט אמאָל ערנסט — מיר געפעלט עס אין גאַנצען נישט! וואָס וויל ער, מיסטער שולץ? דער „סיסטעם" געפעלט איהם נישט?

— דאָס זאָג איך דאָך — האָט פרידקין אָנגעהויבען צו שטאַמ־לען — אונזער „היברו" איז פונקט אזוי גוט, ווי „עני" סקול אין „גרייטער־ניו־יאָרק, אלא־מה? עפּעס א לעהרער גרין, וואָס שרייבט ליעדלעך אין די אידישע צייטונגען — — —

— וואָס שרייבט ער? — האָט טורש צוגעלעגט א האנד צום אויער ער זאָל בעסער הערען.

— ליעדלעך שרייבט ער — איז פרידקין געוואָרען דרייס־טער — ער שרייבט אידישע „סאָנגס", וויל ער איינפיהרען מען זאָל לערנען זשארגאָן, ווי כ'בין א איד!

— טע, טע, טע — האָט טורש פארקוועטשט דאָס רעכטע

אויג און געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ — אזוי גאָר? נו, מיר וועלען זעהן!

אז טורש איז ארויס האָט פרידקין לייכטער אָפּגעעטהעמט. איהם האָט הנאה געטאָן וואָס ער האָט גרינגען אונטערגעשטעלט א פיסעל. ער האָט זיך אוועקגעזעצט, זיך נישט איינגעהערט וואָס די קינדער זאָגען, עטליכע מאָל פּרובירט א טראַכט צו טון וואָס גרינגען צו ענטפערען, גאָרנישט געקענט צוטראַכטען און א מיעדער איז איהם אויף'ן זינען געקומען דעם סעקרעטאר'ס טאָכטער, מים קליין. ווער וויים, פיליכט איז עס טאַקע פּאר איהם א שידוך? מען דארף געבען אָנצוהערען דעם סעקרעטאר אז ער וועט זיין ביי איהם אין אבענד, זאָל ער מיינען — — — דערווייל קען ער ביים „מיטינג" אריינוואָרפען א וואָרט, שאָדען קען עס נישט!

פרידקין האָט זיך ארומגעקוקט. דער קלאַס איז נישט גע-ווען רוהיג. טייל אינגלעך זיינען געשטאַנען, זיך געשפּיגען איינער דעם צווייטען אין די פּנים'ער, אנדערע האָבען זיך געשלאָגען. ער האָט א קלאַפּ געטאָן מיט דער ווירע און ארויסגערופען א צושראָ-קען, אויסגעשמירט אינגעל, וואָס איז געשטאַנען אויף א באַנק.

— גיב א האנד!

ס'אינגעל האָט געקוקט אויף'ן לעהרער, אויף די קינדער, אויסגעשטרעקט א טרייסלענדע האנד, געצאַטעוועט פרידקין זאָל איהם נישט א קלאַפּ טון און געהאַלטען אין איין כאַפּען די האנד צו זיך.

— וויפעל וויירעם ווילסטו?

דאָס אינגעל האָט צושראָקען געשמייכעלט און געענטפערט:

— גאָרנישט.

פרידקין האָט איהם דערלאַנגט מיט דער ווירע איבער דער האנד און איהם אָנגענומען פּאר אַן אויער:

— וויפיעל צאָהלסטו א וואָך?

— כ'צאָהל נישט.

— ביזט א יתום?

— יעס־מעס !
אלע האבען זיך צולאכט.
— נו פרעג איך דיך — האט פרידקין אנגענומען דעם אינגעל פאר דער גאמבע — א אינגעל וואס האט נישט קיין טאטע, א יתום, וואס צאהלט ניט קיין שכר־למוד, זאל זיין אזוי שלעכט ? ווייסטו אז יעדע מינוט ווען דו ביזט נור שלעכט, ווארפט מען דיין טאטען מיט א שטאפעל נידריגער, אז דיין טוידטער טאטע ליידט איבער דיר, קען נישט ליגען אין קבר, ווייסטו עס ?
ס'אינגעל האט זיך פארשעמט און מיט פערלאפענע אויגען ווי א שולדיגער געענטפערט :
— איך זאג יעדען טאג קדיש !
— דאס איז ווייניג — האט זיך פרידקין אויסגעגלייכט, הנאה געהאט וואס ער האט איבערגעשראקען דעם אינגעל — אויב דו ווילסט נישט דיין טאטע זאל זיין אין גי־הנום, זיי גוט, טשעפע זיך מיט קיינעם נישט, פאלג דיין לעהרער, דען אז מען האט קיין טאטע, איז דער לעהרער דער טאטע, אז נישט וועט מען איהם בראטען און ברענען — — —
דער קלאס איז געווארען רוהיג. די אינגלעך האבען זיך איינגעהערט און יעדען איז אויפ'ן זינען געקומען אנאנדער מעשה וועגען טוידטע, וואס ער האט געהערט פון זיין מוטער. אלע האבען געקוקט אויפ'ן אינגעל, רחמנות געקראגען וואס ער האט קיין טאטע, און זיך געשושקעט.
א צופרידענער וואס ער האט אזוי איבערגעשראקען דעם קלאס, האט פרידקין זיך צוגעזעצט, ארויסגענומען דאס זייגעריל — נאך א פיערטעל שעה.
די טיר האט זיך פלוצלונג אויפגעפראלט און א דארע, שווארצע אידענע, ווי א שד, איז אריין. נאך איהר האט זיך נאכגעשארט, אונטערשפרינגענדיג אויף איין פיסעל, דער געלער סידני מיט א לאכענדיג, גנבה'יש אויגעל.
די אידענע האט אראפגערוקט דאס טיכעל פון קאפ, גענומען

איהר גנעל בחור'ל פאַר דער האַנד און זיך געווענדעט צו פרידקינען מיט אַ מענה־לשון:

— דו ביזט דאָס זיין רבי? דו ווערסט דאָס שלאָגען מיין קינד, אַזאַ שוואַך קינד, אַז דערשלאָגען זאָלסטו ווערען? זעה נור, זעה, אין אַמעריטשקע ווערט דאָס אַ מלמד?! אַזאַ יון! אַזאַ גאָלע־מאָרדע! אַ גליק וואָס „מיינער" איז נישט אין דער היים, אַז נישט וואָלסטו זיך אַ וויסט יאָהר אויסגעריכט!

פרידקין איז געשטאַנען אַ צוטראָגענער, נישט געוואוסט וואָס צו טון, געקוקט אויף דער דאַרער אידענע, אויף איהר שמד'לניק סידני'ן, ווי ער האָט אונטערגעוואונקען צו דער חברה מיט אַן אויגעל — — —

און די אידענע האָט ווייטער געשריען:

— אַ חטא, סידני האָט נישט געוואוסט וואו ער האַלט! ווערט ער נישט זיין קיין רבי, בין איך ווייטער בדלות! מען שלאָגט נישט היינטיגע צייטען, ס'איז נישט יוראָפּ!

פרידקין איז געשטאַנען ווי אויף הייסע קוילען, זיך געטריי־סעלט:

— אַרויס פון דאַנען, מכשפה!

באַלד איז אַריין דער סעקרעטאַר און אַלע זיינען אַרויס פון קלאַס.

אַז פרידקין איז צוריק אַריין, זיינען שוין די קינדער נישט גע־ווען. ער האָט דערזעהן אויף'ן ברעט, וואָס האָט געהאַנגען אויף דער וואַנד, אַן אויסגעמאָלטען מענש מיט אַ שישקע אויף דער נאָז. אונטער'ן מענש איז געשטאַנען אויפגעשריבען: „פּראָפעסאָר פריד־קין". פרידקין האָט אַ ביטערען שמייכעל געטון, אָפּגעמעקט זיין נאָמען, גענומען דעם שטעקען און איז אַראָפּ אין שוהל צום „מי־טינג".

— 8 —

אַז פרידקין איז געקומען צום מיטינג זיינען שוין אַלע געוועז אין שוהל. די שוהל איז געווען קוים בעלויכטען. בלויז צוויי גאַז־רעהרען האָבען געברענט אויף דער מזרח־וואַנט, וואו דער „ועד־החינוך" מיט די לעהרער זיינען געזעסען און געוואַרט אויף פרידקין'ען. די קליינע שוהל, מיט דער ווייסער געוואַשענער פּאָדלאָגע, וואָס האָט אַזש געפינקעלט פון ווייסקייט, מיט די לעדיגע, שטומע בענק, ווי אויף זיי וואָלט קיינמאָל קיינער ניט געזעסען, אַלץ האָט געווירקט, אַז יעדער איינער, ווער ס'איז אַריינגעקומען אין דער שוהל, האָט גענומען גערן פּאַמעליכער, גערעדט שטילער, זיך איינגעהערט אין זיין אייגען קול, אַזוי פרעמד האָט עס אָפּגעקלונגען.

פרידקין האָט זיך פערלוירען, עפּעס אַ שאָקעל געטון צום פּרעזידענט מיט'ן קאָפּ, ווי ער וואָלט איהם באַגריסט און זיך געזעצט אויפ'ן ערשטען לעדיגען אָרט.

— אויף וואָס וואַרט איהר, רבותי? — האָט טורש מיט אַ שמייכעל צונומען זיין לאַנגע באָרד.

— טאַקע אויף וואָס? — האָט גאַנז, אַן עלעגאַנט אידעל, געהאַלטען אין איין דרעהען זיין בריליאַנטען פינגעריל, וואָס האָט זיך געצונדען אין גרין־בלויע רויט, — מיר קענען דאָך אָנהויבען!

דער פרעזידענט האָט זיך אַרומגעקוקט, ווי ער וואָלט געוואָלט וויסען צי אַלע זיינען שוין דאָ, זיך פערלוירען און געוואָרען בלאַס, ווי איינער וואָס געהט ס'ערשטע מאָל רעדען פאַר אַ פּובליקום. ער האָט זיך אַ וויש געטון מיט אַ טיכעל דאָס מויל און אָפּגעהוסט:

— כ'מיין — — אַלע ווייסען צו וואָס מיר זיינען זיך דאָ צונויפגעקומען... מיר, דער „ועד־החנוך" — האָט ער אַ מאַך געטון מיט דער האַנד און געוויזען אויף טורשען און גאַנזען — זעהען

איין אַז אונזער סקול פיהרט זיך נישט ווי עס בעדאַרף צו זיין — — — איך וויל דאָ חס וחלילה קיינעם נישט בעשולדיגען, איך מיין מיר דאַרפען זיך דורכשמועסען און טאַקע פרעגען ביי די לעהרערס, זיי פאַרשטעהען זיך אויף „חנוך“ בעסער ווי מיר און צו־זאַמען אויסאַרבייטען עפּיס אַ נייעם „סיסטעם“, וואָס זאָל בעסער־אַרבייטען.

דער פּרעזידענט האָט זיך אָפּגעווישט דעם שטערען, ווי ער וואָלט אָפּגעטון אַ שווער שטיקעל אַרבייט און געוואַרט עמיצער זאָל זיך אָנרופען. עס איז געוואָרען שטיל. די לעהרער זיינען געזעסען ערנסטע, געטראַכט וואָס צו זאָגען. ס'האָט זיך בלויז גע־הערט דאָס קלאַפּען פון וואַנד־זייגער, וואו פון דער שויב האָבען אַ מתנה פון פּרעזידענט נאָך זיין פערשטאָרבענער מוטער.

— נו, מיסטער פרידקין — האָט טורש זיך געווענדעט צום פּרינסיפּעל — וואָס שווייגט איהר?

— מיסטער פרידקין איז דאָ לענגער פאַר אונז אַלעמען, — האָט גרין זיך אָנגערופען — איז טאַקע אינטערעסאַנט צו הערען זיין מיינונג!

— איך — האָט פרידקין גענומען שטאַמלען און געבלאָזען די באַקען ווי ער וואָלט עפּיס געקייעט — כ'וויים נישט פאַרוואָס איהר האָט אַלע מיט אַמאָל געוואָרפען אַן אומ'חן אויף אונזער אָראָפּגעקוקט גרויסע גאָלדענע אותיות: מרת חיה שולץ, נ"ע, סקול — — —

— הייסט עס מיסטער פרידקין איז צופרידען מיט דער סקול ווי זי איז — און דער פּרעזידענט האָט זיך געווענדעט צו וואַקס־מאַנען — וואָס זאָגט איהר?

וואַקסמאַן איז די גאַנצע צייט געשטאַנען ווי אַן אָנגעלאָדענער, גרייט אויסצושיסען. דער שטייפער קאַפּעליוש פערשאַרצט און די קורץ־געשווירענע האָר האָבען זיך ביי איהם אויפגעשטעלט, ווי זיי וואָלטען געווען עלעקטריזירט. גלייך ווי ער האָט דערהערט זיין נאָמען, האָט ער אַ רוק געטאָן דעם קאַפּעליוש, אויסגעצויגען

דעם דאַרעָן האַלז, ווי ביי אַן אָפּגעצופּטען האָהן, אויסגעמיטען אַלע־מענס בליקען און אריינגערעדט אין פּרוכת:

— ווי די סקול פיהרט זיך איצט, איז זי אַ דורכפאַל, פּונקט אזא דורכפאַל ווי הונדערט אנדערע סקולס איבער׳ן גאַנצען לאַנד! אונזער סקול איז אַ נאָכקרימעניש נאָך די אַסימילאַטאָרישע סקולס. דאָרט לערנט מען קאַטעכיזם, ביי אונז — ברכות, אַ שטיקעל חומש און אין דעם באַשטעהט דאָס גאַנצע ביסעל אידישקייט!

ער האָט זיך פאַרקרעקט. עס האָט אויסגעזעהן ווי אַלע גע־דאַנקען האָבען זיך ביי איהם מיט אַמאָל אַ שפּאַר געטון אין האַלז אריין און איהם נישט געלאָזט ווייטער רעדען. ער האָט אַ פינטעל געטון מיט די אויגען און פאַרטגעזעצט:

— וואָס דאַרפט איהר מעהר? אונזער סקול עקזיסטירט שוין איבער צוואַנציג יאָהר און איך וועל געבען פינף דאָלאַר אויפ׳ן נאַציאָנאַל פאַנד, אויב איהר וועט געפינען אַ אינגעל אַ יאָהר נאָכ׳ן ענדיגען, וואָס זאָל קענען, נישט קיין סך, בלויז אַ פּרשה חומש! איהר וועט עס נישט געפינען! טאָ צו וואָס, פרעגט זיך, דאַרפען מיר די „היברו־סקול"? עס איז דאָך אַרויסגעוואָרפען אייער צייט, אייער מיה, — האָט וואַקסמאַן געטייטעלט מיט אַ פינגער אויפ׳ן „ועד־החנוך" — אַ שאָד אידיש געלד און דער עיקר — האָט ער געקלאַפּט מיט אַ פויסט אין אַ צועפּענטער האַנד, געשני־רעלט דעם שטערען, אַפּנים געזוכט אַ פּאַסיג וואָרט — איהר וועט עס דאָך תמיד האָבען אויף אייער געוויסען, וואָס איהר האָט גע־מאַכט פון אידישע קינדער גוים!

וואַקסמאַן איז געבליבען שטעהן אַן אויסגעלעדיגטער, ווי ער וואָלט אַלץ פון זיך אַרויסגעשאָטען, נישט געווען צופרידען וואָס דער געדאַנק איז ביי איהם פערלאָפען אויף אַ פריהער און געזוכט איהם צוריקצוכאַפּען.

בשעת וואַקסמאַן האָט זיך געקאָכט, האָט טורש צונומען די באָרד מיט די פינף פינגער פון זיין לינקער האַנד און געשמייכעלט:

— טאָ וואָס איז אייער עצה?

— מיין עצה — האָט וואַקסמאַן איבערגע׳חזר׳ט די צוויי ווערטער עטליכע מאָל — יעס, מיר דאַרפֿען אין גאַנצען אויפגעבען דעם אַלטען פּראָגראַם און אָנהייבען צו לערנען „עברית-בעברית“. ווען אַ אינגעל וועט פאַרשטעהן וואָס ער זאָגט, וועט ער שוין במילא קענען „עברי“, וועט ליעב קריגען זיין שפּראַך, וויסען וואָס אַ איד איז און אַז ער וועט ענדיגען די סקול וועט ער אין אַ חודש אַרום נישט פאַרגעסען וואָס ער האָט געלערנט. נאָך אַמאָל, מיין פּלאַן איז מען זאָל איינפיהרען אין אַלע קלאַסען פון ערשטען ביז דעם לעצטען „עברית-בעברית“.

ער איז אַנטשוויגען געוואָרען, געפיהלט, אַז ער האָט אַ הונדערטסטעל נישט אַרויסגעזאָגט, אַז די געדאַנקען האָבען זיך ביי איהם אויסגעמישט און דעם עיקר האָט ער דורכגעלאָזט. אָן אויסגעמאַטערטער האָט ער זיך אַוועקגעזעצט, אַ קוק געטון אויף זיינע צוויי חברים — ראָזען און מיללער — געזעהן ווי זיי זיינען צופרידען מיט איהם, האָט ער זיך אַביסעל בערוהיגט. בשעת וואַקסמאַן האָט גערעדט האָבען ראָזען מיט מיללערן אַנגעקוואָלען און געקוקט פון איין פּנים אויף׳ן צווייטען צו זעהן וואָס פאַר אַן איינדרוק ס׳מאַכען אַזעלכע קלאָרע, קלוגע רייד, ווי זייער חבר רעדט. זיי האָבען זיך יעדע ווייל אָנגעשטויסען מיט די עלענבויגענס, זיך איבערגעקוקט און מען האָט געזעהן בחוש, אַז די צוויי בחורים ווערען ברייטער פון פרייד, אַזוי צופרידען זיינען זיי געווען וואָס וואַקסמאַן רעדט. און אַז ער האָט זיך אויסגערעדט פאַר עברית-בעברית זיינען זיי אַזש אונטערגעשפּרונגען:

— יאַ, יאַ, וואַקסמאַן איז גערעכט!

— הייסט עס — האָט דער פּרעזידענט רעזומירט וואַקסמאַנס דרשה — איהר זייט דערפאַר מען זאָל לערנען „עברית בעברית“ — און ער האָט זיך געווענדעט צום סעקרעטאַר, וואָס האָט די גאַנצע צייט זיך גע׳חדוש׳ט, וואָס אַ יונגערמאַן ווי וואַקסמאַן זאָל זיין אין אַמעריקאַ אַזוי פּאַנאַטיש און וועלען ריידען לשון קודש — מיסטער קליין, פאַרשרייבט וואָס וואַקסמאַן זאָגט!

— מיר שיינט — האָט גאַנז זיך אָנגערופן אַז אונגעדול־דיגער — אַז מיללער און ראָזען זיינען איינשטימיג מיט וואַקס־מאַנען.

— דאָס הייסט — האָבען זיך ביידע מיט אמאָל אויפגע־שטעלט און גענומען רעדען צוזאַמען — נישט אין אַלע פּרטים גלייכען מיר זיך אויס, נור ס'מאַכט נישט, איהר מעגט פאַרשרייבען אַז מיר זיינען איינשטימיג מיט איהם.

— און איהר, מיסטער גרין — האָט דער פּרעזידענט ליעבליך אַ שמייכעל געטון — זייט איהר איינשטימיג מיט מיסטער וואַקס־מאַנ'ס פּלאַן?

גרין האָט זיך געביסען די נעגעל, כמעט זיך נישט איינגעהערט וואָס זיינע קאָלעגען רעדען, געוואוסט אַלע זייערע טענות אויף אויס־ווענינ און געטראַכט ווער ס'איז שעדליכער פאַר די תלמוד־תורות: צי די פרידקינס, צי די וואַקסמאַנס? ער האָט זיך איינגעקוקט אין פּרעזידענט און געענטפערט:

— איך בין נישט איינשטימיג מיט וואַקסמאַנען!

— וואָס איז אייער פּלאַן? — איז גאַנז אריין אין דער מיט.

— כ'בין זיכער, אַז איהר וועט מיין פּלאַן נישט אָננעמען,— האָט גרין געלאָסען אָנגעהויבען און פאַרלעגט אַ פוס אויף אַ פוס.— פונדעסטוועגען וועל איך אייך בעטען, איהר זאָלט מיך אויסהערען.

— בכבוד גדול, רעדט! — האָבען זיך עטליכע מיט אמאָל אָנגערופען.

גרין האָט עטליכע מאָל זיך אַ ביס געטון אין דער אויבערשטער ליפּ, ווי ער וואָלט אַזוי ר'נאָך זיך געוואָלט דעם ענין קלאָרער מאַ־כען און פאַרטגעזעצט:

— אַז דאָ האַנדעלט זיך נישט צי מען וועט לערנען עברית־בעברית, צי עברית־באַנגלית, די צרה ליגט טיעפער! די קינדער האָבען פיינט די „היברו סקול" ! ס'איז ביי זיי אַן אָפּקומעניש! זיי געהען אהינצו, ווייל זיי האָבען מורא פאַר די עלטערען. די גאַס, די פּאָבליק־סקול, אַלץ ארום איז געגען אידישקייט, פּרעגט זיך,

וואָס האָבען די „היברוס" געטון אום צו קענען קאָנקורירען מיט דער אמעריקאַנער גאַס, מיט דער אמעריקאַנער פּאָבליק־סקול? איך זעה, איהר שמייכעלט, נו טאַקע, ס'איז דאָך אפילו שווער זיך פאָר־צושטעלען די „היברו" זאָל קאָנקורירען מיט דער גרויסער אמערי־קאַנער פּאָבליק־סקול, מיט דער רוישענדער גאַס, וואָס בלענדט, שלינגט איין פאַר אונזערע אויגען הונדערטער מענשען יעדען טאָג, טוט זיי איבער, קראַצט זיי אָרום, גיט יעדען א שטיקעל גומע צו קייען און שפּייט אויס פאַרטיגע אמעריקאַנער. די זאַך איז אָבער נישט אזוי. ווען איהר וועט זיך צוקוקען אביסעל טיעפער, וועט איהר באַמערקען, אז די גאַס האָט אונז אלעמען פאַרבלענדט. אי־בער נאַכט קען מען פון דער אייגענער הויט נישט ארויס. אפילו איינער, וואָס איז דאָ געבאָרען געוואָרען, דורכגעמאַכט פּאָבליק־סקול, איז נאָך נישט אַן אמעריקאַנער! ס'מוז נעמען דורות אז א איד זאָל זיך פּאָלשטענדיג אמעריקאַניזירען! הייסט עס, אז די גאַס, די פּאָבליק־סקול ווירקען אויסערליך. ס'איז אַן אויסערליכער דרוק און א געגענזייטיגער דרוק וואָלט איהם לייכט געקענט באַ־זייטיגען. און דאָס איז די איינציגע זאַך וואָס די „היברוס" דאַרפען אויפטון, איינפּלאַנצען אין די קינדער ליעבע צו אלעס וואָס איז אידיש! וואָס זאָג איך, איינפּלאַנצען, דאָס האָבען שוין די מוטערס געטון. מען דאַרף די ליעבע צו אידישקייט ענטוויקלען, זעהן זי זאָל נישט אָפּשטאַרבען. די היברו סקול האָט געדאַרפט זיין די קייט, וואָס פאַרבינדט די עלטערען מיט'ן קינד — דערווייטערט זי נאָך דאָס קינד פון די עלטערן. אין אלע „היברוס", כמעט אָהן אויס־נאַם, שעהמען זיך די קינדער מיט אידיש, מיט א אידישען נאָמען; הערט מען דאָס וואָרט „משה", לאַכט מען פּונקט אזוי אין די פּוים־טען און מען קרומט איבער, ווי פּאָליאַקען, ווען זיי דערהערען דאָס וואָרט „מאָשעק". פרעגט זיך, וואָס האָבען די „היברוס" געטון זיי זאָלען די אלע מכשולים אוועקנעמען, זיי זאָלען דערנעהנטערען דאָס קינד צו די עלטערען? גאָרנישט! מיט זייער שלעכטען ענגליש האָבען זיי דאָס לעצטע שטריקעל איבערגעריסען, אוועקגענומען ביי

די קינדער דעם רעספּעקט צו די עלטערען, וואָס רעדען נישט קיין ענגליש (און דאָס זיינען דאָך כמעט אַלע טאַטעס, וואָס שיקען זייערע קינדער אין די „היברוס"), און דער סוף איז, אַז זיי, די קינדער, וואַקסען קיין גוים אויך נישט, ס'וואַקסט עפּעס אַ הויקער אויפ'ן אידישען קערפּער, אַ קאַלטון, וועלכען מיר האָבען נאָך קיינמאָל ניט געהאַט.

גרין האָט אָפּגעווישט די בלעזלעך פון די ליפּען און ווייטער גערעדט:

כ'וועל אייך דערצעהלען אַ פאַל, און אַזעלכע פעלע וועט איהר געפינען יעדען טאָג אין יעדער „היברו־סקול", וועט איהר זעהן, אַז אונזערע סקולס זיינען געגען אידישקייט. איך האָב עס אַליין בייגעוואוינט. פאַר פּסח, ווען מען לערענט די פיער־קשיות אין ענגליש, איז געקומען אַ אינגעל צום לעהרער און געבעטען ער זאָל מיט איהם לערנען די פיער קשיות אויף אידיש. זיין פאָטער — האָט ער גע'טענה'ט, — פאַרשטעהט נישט קיין ענגליש. דער לעהרער האָט נישט געענטפערט. און אַז ס'איז געקומען דאָס אינגעל זאָל זאָגען די פיער קשיות, האָט ער אַ באַליידיגטער געענטפערט, אַז ער וועט נישט זאָגען. ער וויל נישט לערנען די פיער קשיות אויף ענגליש, ער וויל אויף אידיש. — האָט דער לעהרער מיט'ן פּרינסיפּאַל דעם אינגעל גוט צושלאָגען. און וואָס מיינט איהר איז געווען דער סוף? ס'אינגעל האָט נישט געזאָגט, געווען זעהר אַן איינגעשפּאַרטער. פרעגט זיך—וואָס טראַכט זיך אַזאַ אינגעל, ווען דער כעס געהט איהם איבער? אַז זיין פאָטער איז עפּעס אַ ווילדער מענש, רעדט אַ לשון וואָס אַלע שעהמען זיך דערמיט. דערצו געהאַט מסתמא אַ פאַרשטערטען יום־טוב. ביים סדר האָט ער זיך געווים דערמאָנט אָן די קלעפּ, זיין מח'ל האָט ניט באַגריפען פאַר וואָס מען האָט איהם געשלאָגען און מעהר ווי אַ שנאה צו דער „היברו" האָט ביי איהם נישט געקענט בלייבען. אַזאַ זאַך — האָט גרין זיך געקלאָגט — וואָלט נאָר געקאָנט פּאַסירען אין

פּאָזען, וואו דייטשען לאָזען נישט די פּוילישע קינדער אפילו דעם קאַטעכיזם לערנען אויף פּויליש!

גרין איז אַנשווייגען געוואָרען. אַלע האָבען געמיינט אַז ער האָט געענדיגט. וואַקסמאַן האָט געהויבען מיט די אַקסלען, אָנגע־קוקט די חברים און זיך אַ פרעג געטון:

— און וואָס איז מכוח העברעאיש?

— איך בין געגען עברית־בעברית — האָט גרין געענטפערט —ווייל ס'אידיש לעבען דאָ איז געגען דעם. אין ארץ ישראל איז פּיליכט אַ פּלאַץ דערפאַר, נאָר דאָ, איז עס אַ דורכפאַל. דער בעס־טער בעוויז איז, אַז אין די עטליכע ניו יאָרקער „עברית־בעברית" שוהלען ענדיגען יעהרליך גאַנצע פינף קינדער און דאָס זיינען כמעט אַלע קינדער פון „כלי־קודש", וואָס וואָלטען אָהן די שוהלען אויך געלערענט העברעאיש.

דאָס איז אַ פאַקט, אַז וואו מען לערנט נישט קיין אידיש, הערט מען במילא אויף צו לערנען העברעאיש און וואו מען האָט פאַרביטען אידיש אויף דער לאַנד־שפּראַך, איז פון העברעאיש און אידיש־קייט קיין זכר געבליבען. מיר דאַרפען לערנען מיט די קינדער אי־דיש. יעדעם אינגעל וואָס קומט אין דער „היברו" קען אידיש, פאַרשטעהט וואָס מען דערצעהלט איהם. די מוטער האָט איהם איינגעוויגט אין אידיש, איהם געקושט און געשלאָגען אין אידיש, איהם דערצעהלט פון זיידען און עלטער־זיידען אין אידיש... מאָדנע, כמעט יעדעם אידיש קינד אַז ס'קומט אָן אין דער „היברו" איז עס אָנגעזאַפּט מיט פאָלק־לאָר, גלייך ווי ער הערט שלמה'ס נאָמען, ווייס ער אַלע מעשות, וואָס זיין מוטער האָט וועגען איהם געלייענט אין טייטש־חומש און אין דער „היברו" פאַרגעסט ער עס. ווען די לעה־רער וואָלטען מיט איהם געלערענט אידיש, וואָלט ער עס במילא ליעב באַקומען, דען ס'איז דאָך אין זיין בלוט און וואָלט זיך נישט נאָר געשעמט מיט זיין טאַטע־מאַמע, נאָר...

דאָ האָט זיך גרין אָפּגעשטעלט, ווי ער וואָלט נישט געוואוסט

ווי צו ענדיגען, געקלערט א ווײלע און א מאך געטון מיט דער האנד:

— אין קורצען, איך מײן מען זאָל לערנען דאוונען, ברכות, קדיש אין העברעאיש און אויב אפילו דאָס קינד פארשטעהט נישט, מאכט אויך נישט אוים, דאָס איז ביי אונז א קולט, פונקט ווי קרבנות אמאָל ביי אידען! מען האָט נישט געוואוסט פארוואָס מען ברענגט קרבנות, דער זין איז געווען דעם עולם פרעמד, ס'האָט אָבער גאנץ געמאכט דאָס אידישע לעבען, איהם געגעבען אַן אינהאַלט. די איבריגע צייט דאַרף מען אָפּגעבען אויף אנדערע לימודים און אלע זאָלען ווערען געלערנט אין אידיש.

גרין האָט זיך אװקגעזעצט. טורש און גאנז האָבען די אויגען נישט אראָפּגעלאָזט פון איהם און ס'איז שווער געווען צו זאָגען צו זיי זיינען איינשטימיג מיט איהם, צי זיי קוקען איהם אָן ווי א משוגענעם. וואקסמאַן האָט אויפגעהויבען א האנד — געהייסען האָט עס ער פארלאַנגט א וואָרט. אז דער סעקרעטאַר האָט פאר־שריבען גרין'ס פאָרשלאַג האָט דער פרעזידענט זיך אָנגערופען:

— מיסטער וואקסמאַן האָט ס'וואָרט!

וואקסמאַן האָט זיך אויפגעשטעלט, קרענקליך געשמייכעלט און ס'האָט אויסגעזעהן אז מיט'ן שמייכעל אליין וויל ער מבטל מאכען גרין'ס טענות. דאָס מאָל האָט ער געקוקט אויף גרינען, עטליכע מאָל אָפּגעהוסט און אָנגעהויבען:

— ס'וואונדערט מיך, ווי מיסטער גרין האָט גאָר געקענט מאַ־כען אזא פאָרשלאַג? אונזער יחום איז אביסעל עלטער פון טייטש־חומש! צי וואָס אָנהויבען מיט'ן „צאינה־וראינה", אז מען קען אָנ־הויבען מיט אברהם אבינו?

— גוט, גוט! — זיינען מיללער מיט ראָזענען אויפגעשפרונ־גען, שטאַרק צופרידען מיט וואקסמאַן'ס פארגלייך און הנאה געהאַט וואָס דער „ועד החנוך" שמייכעלט.

— מיסטער גרין טענה'ט — האָט וואקסמאַן א צופרידענער פאָרטגעזעצט—אז זשארגאָן וועט דערנעהנטערן ס'קינד צום פאָטער,

אויב אַזוי, איז אין לדבר סוף! וועט שפּאַנאַליש דערנעהנטערן דעם ספרד'ישען קינד מיט זיינע עלטערען, ענגליש — דאָס ענגלישע און אַזוי ווייטער. פרעגט זיך, פאַרוואָס זאָל עפּעס זשאַרגאָן האָבען די בכורה? מיסטער גרין ווייס פּונקט אַזוי ווי איך דאָס צייט מיר זיינען אין גלות, האָבען מיר שוין נישט אויף איין שפּראַך גערעדט און זיי אַלע זיינען פאַרגעסען געוואָרען, פּונקט אַזוי וועט מיט דער צייט פאַרגעסען ווערען זשאַרגאָן! וואָס רעד איך, אין אַמעריקא איז זי שוין טוידט! די גאַנצע יוגענד רעדט נישט און שעמט זיך מיט זשאַרגאָן.

— דאָס טענה איך דאָך — האָט זיך גרין אָנגערופען.

— אָט דאָס זעהט איהר, יאָ — האָט וואַקסמאַן זיך נישט אָפּגעשטעלט — די אַלע אוצרות וואָס אידען האָבען געשאַפען אין פרעמדע שפּראַכען און דער נאָך זיי איבערגעטראָגען אין העברעאיש... דאָס וועט פיליכט זיין מיט זשאַרגאָן אויך, כאָטש כ'זעה נישט ס'זאָל זיין וואָס איבערצוטראָגען? — האָט ער אַ שמייכעל געטון — אָבער נעמען זשאַרגאָן פאַר אונזער נאַציאָנאַלע שפּראַך, דאָס איז אַן אונזין! דאָס ווידער, וואָס מיסטער גרין שלאָגט פאָר, מען זאָל לערנען דאַוונען און ברכות אין העברעאיש, פאַרשטעה איך נישט וואָס ער מיינט דערמיט.

ווען וואַקסמאַן האָט זיך אָוועקגעזעצט, האָבען אַלע געקוקט אויף גרינען, געוואָרט זיכער, אַז ער וועט איהם ענטפערען. גרין איז געזעסען, די פּערלענטע הענד אָנגעשפּאַרט אָן די קניהען, כמעט זיך נישט צוגעהערט וואָס וואַקסמאַן האָט גערעדט און געטראַכט אַז מען דאַרף איהם נישט ענטפערען, די רייד זיינען אַרויסגעוואָרפען. עס רעדט אַ מענש וואָס זעהט לחלוטין נישט וואָס עס טוט זיך אונטער זיין נאָז, חלום'ט וועגען די אַלטע העברעער וואָס האָבען איינגענומען יריחו מיט שופר'ס. נישט נאָר מיר — איז גרינען איינגעפאַלען — נאָר אַפילו די חכמי התלמוד האָבען שוין מיט די אַלטע העברעער קיין שיכות געהאַט. עס איז איהם מיט אַמאָל שטאַרק אומעטיג געוואָרען. ער האָט זיך געוואונדערט ווי נאָך האָט ער

א מינוט צוריק געקענט רעדען מיט אזא זיכערקייט וועגען אידיש? ער האָט דאָך פּונקט אזוי פיינט געהאַט אידישיסטען, ווי ער האָט פיינט געהאַט העברעער, געוואוסט, אז אין אמעריקא איז עס א „ביז־נעס“. סיי דער אידישיסט, סיי דער העברעער האָבען ניט קיין ליעבע צו דער זאַך, האַנדלען מיט זייערע אידעאַלען ווי מיט צוגעלע־גענע באַנאַנעס. אין אמעריקא שפּיעלט דער יחיד קיין ראָליע נישט. קומען זיך צונויף צעהן מענשען גרינדעט מען א סאָסייעטי, א יוניאָן, א פּאַרטיי, מען פאַרטרעט עמיצען! פּונקט אזא מסחר געהט דאָ אָן מיט העברעאיש און אידיש. מעהר נאָך מיט העברעאיש. אין נאָמען פון אידענטום קאָנקורירט מען איינער מיט'ן צווייטען, מען שטעלט זיך ניט אָפּ פאר קיין זאַך, אַלץ איז כשר, מעג אפילו דאָס אידענטום אונטערגעהן, אבי א פּאָר כלל־פאַרזאָרגערס זאָלען זיך ארויסשטופּען אין דער עפענטליכקייט. ער האָט געקוקט אויפ'ן „ועד החנוך“. דער פּרעזידענט — א געוועזענער משכיל, אליין גע־שריבען „שירים“, איצט א ביזנעסמאַן, די געשעפטען געהען גוט, בעקאַנטע זיינען ציוניסטען, גיבען זיך אָפּ מיט „חנוך“, דאַרף מען אויך באַלאַנגען אהין. גאַנז — אָן אמעריקאַניזירטער, רעדט מעהרס־טען ענגליש, וויים אז מען דאַרף דאָס אידענטום רעפאָרמירען, אי־דיש איז עפּעס א פּרעמדע מכה, וואָס מיר האָבען מיטגעבראַכט פון דער אַלטער היים און כמעט אַלץ וואָס מיר האָבען מיטגעבראַכט טויג נישט, דאַרפען מיר זעהן איבערטוישען אידיש אויף ענגליש. גרין האָט געקוקט אויף גאַנזען ווי ער איז אומגעדולדיג, האַלט אין איין דרייען דאָס בריליאַנטענע פינגעריל, קוקט מיט בטול אויף די לעהרער און איהם איז איינגעפאַלען אז אין דער היים וואַרט מען מסתמא אויף איהם מיט'ן „פּאָקער“. בלויז דער אַלטער טורש איז גרינען געפעלען. א פּשוט'ער איד, איז אין כעס וואָס אידען פאַר־דרעהען זייערע נעמען, בעגרייפט נישט אז אידיש איז א פרעמדע שפּראַך. וואָס הייסט זיין געגען אידיש? אמת, העברעאיש איז ביי איהם הייליג, וועגען אידיש אָבער טראַכט ער נישט, פּונקט ווי ער טראַכט נישט וועגען זיין געזונטען מאָגען, ס'איז אין איהם,

ס'איז אַ שטיק פון זיין לעבען. גרינען איז אַ רחמנות געווען אויף'ן גרויען איד, וואָס איז געזעסען די גאַנצע צייט, נישט פאַרשטאַנען זיינע, גרינ'ס טענות און נאָך ווענינער פאַרשטאַנען וואָס וואַקסמאַן האָט גערעדט.

— איהר ווילט אַ וואָרט? — האָט דער פּרעזידענט זיך גע־ווענדעט צו פרידקינען וואָס האָט געהאַלטען איין פינגער אין דער לופטען.

— כ'וויל באַמערקען — האָט פרידקין זיך פאַרלוירען — אַז אויב אַפילו מיסטער גרין'ס פּלאַן זאָל זיין אַ גוטער, אין וואָס כ'בין איבערצייגט אַז נישט...

— מיט וואָס זייט איהר איבערצייגט? — האָט איהם גרין איבערגעהאַקט די רייד, באַלד חרטה געהאַט קוקענדיג אויף זיין אי־דיאָטיש פּנים, געהאַט פאַראיבעל אויף זיך אַליין, צי וואָס ער האָט זיך נאַריש נעמאַכט און פאַרמישט מיט זיין פּלאַן אַזאַ קאַשע.

פרידקין האָט נישט געוואוסט וואָס צו ענטפערען, איהם אָנגע־קוקט און אָנגעהויבען צו שטאַמלען:

— וואָס האָב איך געוואָלט זאָגען? אַז מען האָט מיר איבער־געהאַקט די רייד! יאָ. כ'מיין דער פּלאַן וועט נישט קענען אָנגע־ווענט ווערען אין דער פּראַקטיק. די קינדער וועלען די „טיטשערס" די קעפּ אָראָפּדרעהען, ווען זיי וועלען הערען אַז מען לערענט חומש אין זשאַרגאָן. אַזוי איז אויך שווער צו האַלטען אַ קלאַס, ווי נאָך ווען מען וועט פאַרטייטשען אין זשאַרגאָן?

— ווער איז אייך שולדיג אַז איהר קענט נישט האַלטען אַ קלאַס? — איז טורש איהם אַריין אין די רייד — מען האָט אונז אויך פאַרטייטשט דעם חומש אויף אידיש, נו, דעריבער? כ'פאַר־זיכער אייך אַז מיר האָבען מעהר דרך ארץ געהאַט פאַר'ן אַלטען מלמד, ווי די קינדער דאָ האָבען דרך־ארץ פאַר אייער ענגליש.

פרידקין האָט זיך פאַרשעהמט און אָוועקגעזעצט. דער עולם האָט געשמייכעלט.

מיסטער גאַנז האָט אַרויסגענומען דעם גאָלדענעם זייגער, אַ שאָקעל געטון מיט׳ן קאָפּ און אונטערגעטראָגן דעם זייגער דעם פּרעזידענט.

— טאַקע שפּעט! — האָט דער פּרעזידענט מעכאַניש אויך אַ קוק געטון אויף זיין אייגענעם זייגער און זיך געוווּנדערט צו גרינען —כ׳וועל אייך זאָגן, ביי מיר האָט איהר אַפילו געפּועלט, מיסטער גרין. אייער פּלאַן איז נישט קרום. כ׳פאַרשטעה אַז אידיש לערנען וואָלט דערנענטערט דאָס קינד צו די עלטערען, כ׳מיין אַז מען זאָל פּאַרטייטשען דעם חומש אויף אידיש, נאָר איהר ווייסט דאָך אַז מיר זיינען נישט די איינציגע בעלי־בתים, פּאַראַן נאָך דירעקטאָרען וואָס שטיצען די סקול, און אַז זיי וועלען עס הערען, וועט ווערען אַ גיצעקו. פּיעל, בין איך זיכער, וועלען זיך אָפּזאָגען פון דער סקול, מען דאַרף אַלץ נעמען אין אַנבעטראַכט, נישט געאיילט זיך — האָט דער פּרעזידענט געצויגען די ווערטער און זיך געוווּנדערט צו גאַנזען — וואָס זאָגט איהר, מיסטער גאַנז?

גאַנז האָט זיך אויפגעשטעלט, ווי צום געהן, פאַרריכט דעם לאַנגען שניפּס, פאַרקנעפּעלט דעם ראָק אויפ׳ן אונטערשטען קנעפּעל און איהם גלייך צוריק אויפגעקנעפּעלט און גערעדט סתם אַזוי — איך בין געגען זשאַרגאָן. זעהט, וואַקסמאַן׳ס פאָרשלאַג טאָר מען נישט אָוועקמאַכען מיט דער האַנד, מען דאַרף איהם אויפנעמען. ביים צווייטען „מיטינג", זונטאַג אָבענד, דאַכט זיך, האָבען מיר דעם „נעקסטען מיטינג", האַ? — האָט ער זיך אויסגעדרעהט צום סעקרעטאַר, געוואַרט ביז יענער וועט אַ שאָקעל טון מיט׳ן קאָפּ אויף יאָ און ווייטער גערעדט — וועלען מיר זיך באַקאָנען מיט דער פראַגע גרינדליך און באַשטימען וואָס מיר האָבען צו טון, נישט וואָהר?

— מען דאַרף זיך נישט איינרייסען מיט מיסטער גרין — האָט דער פּרעזידענט געשמייכעלט — מאָרגען קען ער באַשרייבען אונזער „מיטינג" אין די „פּייפּערס".

— וואָס מיינט איהר? — האָט איהם גאַנז איבערגעפרעגט.

— איהר ווייסט גאָרנישט? — האָט זיך דער פּרעזידענט גע־חדוש'ט — מיסטער גרין איז דאָך אַ שרייבער, ער האָט נעכטען אויך געהאַט אַ „שטיקעל" — זיך בשעת־מעשה אויסגעדרעהט צו גרינען — און אַ גוט שטיקעל, כאַ, כאַ, כאַ!

גאַנז האָט אָפּגעמאָסטען גרינען פון אויבען אַראָפּ און ס'איז שווער געווען צו זאָגען צי דער קוק איז געווען ביטול, צי דרך־ארץ וויל ער שרייבט אין די „פּייפּערס".

גרין האָט זיך פאַרלוירען, זיך געפיהלט באַליידיגט, געזעהן אין גאַנז'ן לייכטען שמייכעל אַז ער האַלט נישט שטאַרק פון אידישע שרייבער, טראַכט מסתמא ווען ער וואָלט געהאַט אַ רוהיגען קאָפּ, וואָלט ער אויך עפּעס אָנגעשריבען. אַ קונץ צו שרייבען אין איד־דיש! ער האָט נישט געקענט פאַרטראָגען גאַנז'ס זאַטען פּנים און זיך פערנייגט:

— אַ גוטע נאַכט!

— מיר געהן אויך — האָט וואַקסמאַן איהם נאָכגעשריען — וואָס אײַלט איהר זיך אַזוי?

די לעהרער זיינען אַרויס פון שול, לייכטער אָפּגעאָטעמט און געבליבען שטעהן.

— ס'געהט עמיצער פון אייך אין קאַפע? — האָט גרין זיך אַ פרעג געטון.

— לאָמיר געהן — האָט זיך עמיצער אָנגערופען.

אַלע האָבען זיך אַ שאָט געטון אין מיטען דער גאַס, געגאַנגען אין אַ ברייטע שורה און געשוויגען.

וואַקסמאַן האָט אין מיטען געהן אַרויפגעלעגט אַ האַנד אויף גרינען:

— נו, דאַרף מען פאַר זיי שרייבען? גאַנז, דאַכט זיך, אַ באַלעזענער איד און וויים נישט אַז גרין איז אַ אידישער שרייבער! פאָלגט מיך און שרייבט העברעאיש, דאָרט וועט איהר האָבען אמת׳ע פאַרהערער און דערצו עולם־הבא!

— געוויס, געוויס — האָט מיללער מיט ראָזענען אונטערגעכאַפּט — מיט אייער אַרט שרייבען וואָלט איהר אין העברעאיש געמאַכט אַ „היט"!

גרין האָט געפיהלט אַז מען דאַרף זיי צושלאָגען, מאַכען לעכערליך און דאָס איז דאָך אַזוי גרינג! ער האָט אָבער קיין חשק נישט געהאַט. איהם האָט געערגערט פאַרוואָס דאָס אידישע פאָלק האָט קיין באַדערפניש פאַר שרייבער. דער אַלטער מחבר מיט׳ן פּעקעל אונטער׳ן אָרעם, וואָס איז פאַרשוואונדען פון דער אידישער גאַס פעהלט זיי נישט און אויף אַ שרייבער קוקט מען ווי אויף אַ הפקר מענש, אַ קונדעס מיט אַ גרינגען קאָפּ, וואָס באַשרייבט יעדע נאַרישקייט. איהם זיינען אויפ׳ן זינען געקומען פיעלע פון זיינע באַקאַנטע. כמעט אַלע אַז זיי רעדען מיט איהם זאָגען די זעלבע אויסגעדראָשענע ווערטער: „אַי, מיסטער גרין, אַ שאָד וואָס איהר זייט דאָרט נישט געווען, איהר וואָלט געהאַט וואָס צו באַשרייבען!" די ווערטער פלעגען איהם תמיד דענערווירען, ווי זיין עובדה אין לעבען וואָלט געווען צו באַשרייבען יעדע קרינגעריי און רכילות!

ראָזען מיט מילערען האָבען אריינגענומען פרידקינען אין דער מיט.

— איהר געהט דאָך מיט אונז, הא? — האָט מיללער זיך אָנגערופען.

— מען זאָגט דאָרט זיינען פאַראַן שעהנע מיידלאַך, כאַ, כאַ, כאַ — האָט זיך פרידקין צולאַכט ווי אַ בהמה.

— איהר זייט נאָך קיינמאָל נישט געווען אין וועקסלערס קאַפּע? — האָט זיך ראָזען אָנגערופען.

— נאָ!

— גוט, מיסטער פרידקין, כ׳וועל אייך באַקאַנען מיט די שעהנסטע מיידלאַך — האָט ראָזען איהם גענומען אונטער׳ן אָרעם און א קיצעל געטון.

— וואָס מיינט איהר? — האָט פרידקין וואוילעריש א זאָג געטון — ס׳פעהלען מיר מיידלאַך? אָט יאָגט מיך דער סעקרעטאַר ארום שוין עטליכע וואָכען, וויל מיר געבען זיין טאָכטער!

— נו, אין וואָס געהט עס?

— נישט קיין מיאוס מיידעל — האָט פרידקין ערנסט געזאָגט —מיט קאָלירען אין פנים, ווי זי וואָלט איצט געקומען פון יוראָפּ, נאָר די צרה איז, וואָס זי איז א גאַליציאַנער, ס׳הארץ לאָזט מיר עפּעס נישט!

— אויב זי געפעהלט אייך — האָט מיללער זיך אָנגערופען — ווי זאָגט די גמרא: „כל הפיות שוות“, מען נעמט און מען האָט חתונה, גאַליציאַנער מוידען זיינען נאָך בעסער ווי ליטוואַטשקעס, ווי כ׳בין א איד — און ער האָט איהם עפּעס איינגערוימט אויפ׳ן אויער.

פרידקין האָט זיך געבויגען פון לאַכען, אָנגעכאַפּט ראָזענען, איהם עס איבערדערצעהלט, געוויזען אויף מיללערן און געשריען:

— אי, איז דאָס א חזיר!

ער איז געווען גוט אויפגעלעגט וואָס גרינס פּלאַן איז דורכגעפאַלען, זיך געפיהלט לייכט און וואו די לעהרער וואָלטען איהם נישט גערופען וואָלט ער מיטגעגאַנגען.

גרין האָט זיך נישט איינגעהערט, ווי די מענשען ארום איהם וואָלטען געווען פרעמדע. ער האָט געשפּרייזט מיט פאַרקוועטשטע פויסטען, עטליכע מאָל זיך אָנגעשלאָגען אָן א דורכגעהער, זיך נישט ענטשולדיגט און געגאַנגען ווייטער. זיי זיינען אריין אין קאַנעל

סטריט. עס איז שוין געווען פינסטערלאך. צוויי גרויע פּאַסען ליכט האָבען דורכגעשניטען די פינסטערניש, געצייכענט צעשוואומענע סילועטען איינעם העכער פונ׳ם צווייטען און פון דער ריעזיגער וואולוואירט געביידע, האָט אַ בלאַס קיילעכדיג ליכט, ווי אַ מאַטע לבנה, געקוקט ווי פון אַ טונקעלען שלייער, אויסגעשניטען אין דער נאַכט אריין צוויי פּאַסען, ווי פון מאַטען זילבערנעם שטויב, זיי דורכ־געקרייצט ווי אַ דריי־עק, באַלויכטען די שטאָלענע פּאָרענטשעס פון דער הענג־בריק, וואָס האָבען פון דערווייטענס אויסגעזעהן ווי ריזיגע הארפען, איז אויפ׳ן הארצען מיט אמאָל געוואָרען אזוי שווער. אַלע האָבען זיך אָפּגעשטעלט, געקוקט אויף די גרויע פּאַסען ליכט, אויף די ריעזיגע האַרפען, ווי פון פּיאַלעט, אויפ׳ן בלייכען שטיק פייער, וואָס האָט געהאָנגען איבער קאַנעל סטריט, ווי אַ באַהאַלטען אויג פון דעם גאָט פון שטאָהל און אייזען, האָבען זיך אַלע מיט אמאָל איבערגעקוקט, פערגאַפטע ארויסגעלאָזט אַן „אה ה“ און שטומע זיך געשלעפּט אין קאַפע אריין.

— 9 —

דער קיילעכדיגער טיש, וואו גרין מיט זיינע חברים האָבען זיך אוועקגעזעצט, איז באַלד געוואָרען פאַרנומען. פון אַלע זייטען האָבען באַקאַנטע געשלעפּט בענקלאַך און זיך אַרומגעזעצט. די קאַפּע איז געווען געפּאַקט. מענשען אָהן רעק זיינען געזעסען איבער גלעזער טהעע, איבער קאַפּע, הויך געשמועסט, כמעט געשריען און ווען אַ פרעמדער וואָלט אַריינגעקומען, וואָלט איהם אויסגעדאַכט אַז מען קריגט זיך.

גרין האָט געזופּט אַ גלאָז קאָפּע און געמיטליך זיך איינגעהערט, ווי זיין קאָלעגאַ קאַץ, אַ פאַרזעהעניש מיט אַ משופּע'דיג פּנים, וואָס מאַכט דעם איינדרוק אַז אָט, אָט צעוויינט ער זיך, האָט איהם דערצעהלט זיין בריה'שקייט אין „הלכות־נשים“. גרין האָט געוואוסט אַז קאַץ זאָגט קיין איין אמת וואָרט ניט, אַז דער בחור פּערלירט זיך אינגאַנצען אין געגענוואַרט פון אַ פרוי, ווערט שטום, די אויערען צופלאַמען זיך ביי איהם און אין גאַנצען זעהט ער אויס ווי אַ צומעקעט קאַלב. ער האָט זיך מעהר ניט איינגעהערט וואָס קאַץ האָט דערצעהלט, דערזופּט די קאַפּע און זיך געוואונדערט ווי מענשען ווערט ניט דערעסען צו רעדען אַלץ דאָס זעלבע.

וואַקסמאַן האָט צוריק אַרויפגעבראַכט די פראַגע וועגען אידיש און העברעאיש. דער עולם אַרום טיש האָט זיך געהיצט, געריסען און ס'האָט אויסגעזעהן אַז די מענשען באַלאַנגען צו צוויי פאַרשידענע ראַסען. דאָ האָט מען קיין זאַך ניט געשוינט. טאַטע־מאַמע, אַלץ איז פאַרשוואונדען און מיט שוים אויף די ליפּען, מיט פאַרקוועטשטע פויסטען האָבען די העברעער געוואָלט מאַכען צו נישט די אידישע ליטעראַטור און פאַרקעהרט — די אידישיסטען האָבען דאָס זעלבע געטון מיט דער העברעאישער.

— און מענדעלע? איז אַ בחור אויפגעשפּרונגען און ס'האָט אויסגעזעהן אַז ער פליהט וואַקסמאַנען אין די אויגען אריין — די העברעער האָבען ניט אַזאַ ריעז ווי מענדעלע!

קרוזע וואָס איז די גאַנצע צייט געזעסען אַן אַ זייט איבער אַ צוריבענעם טאָמייטאָ־הערינג מיט ציבעלעס, ווי די דעבאַטע וואָלט איהם ניט אָנגעגאַנגען, געקייט דעם הערינג און שטיל אריינגעטענה'ט אין אַ יונגען־מאַן די נויטווענדיגקייט דאָ אין אַמעריקאַ פון אַ גוטען העברעאישען וואָכענבלאַט, איז מיט אַמאָל אריין דעם בחור אין די רייד:

— מענדעלע האָט דאָך געשאַפען אַ נייעם סטיל אין העברעאיש! ער האָט ניט איבערגעזעצט, ער האָט איבערגעשריבען אַלע זיינע ווערק אויף דאָס ניי און יעדער מיט אביסעל געשמאַק וועט זאָגען אַז אין העברעאיש זיינען זיי פיעל בעסער!

— פונקט מענדעלע?—איז ראָזען מיט די אָפּגעגעסענע ציין אריין קרוזען אין דער מיט — די בעסערע שרייבער האָבען דאָך אַלע געשריבען העברעאיש! נעמט פּרץ'ן, נאָמבערגען, כ'וויים — נאָר די וואָס קענען ניט קיין העברעאיש זיינען געגען! האָבען זיי אַ שניאור, אַ טשרניכאָווסקען? כ'רעד שוין ניט פון קיין ביאַליק!

— זעה נאָר ווי זיי נעמען זיך איבער מיט'ן העברעאיש? — האָט אַ יונגער מאַן מיט עפּעס פויגלישעס אין פּנים אַרויסגענומען די פּיפּקע פון מויל און אויסגעשפּיגען — און ווי מיינט איהר איז באַשאַפען געוואָרען די פוילישע ליטעראַטור? זיי האָבען אויך געהאַט זייער „העברעאיש“ — געשריבען אין לאַטיין. און דער ערשטער פוילישער שרייבער וואָס האָט ניט געקענט קיין לאַטיין און געשריבען אין פויליש, איז געווען דער פאָטער פון דער פוילישער ליטעראַטור.

— אַז כ'וויים? — האָט זיך עמיצער אָנגערופען — האָבען זיי אַ שלום־עליכם? איין אַש שאָקעלט אַלעמען אויס פון אַרבעל! אַז העברעאיש איז גאָרניט מסוגל צו האָבען אַזעלכע, העברעאיש

איז געגען לעבען! אויף העברעאיש קענט איהר האָבען אַזעלכע „בלאָפערס" ווי שניאור, קינה־זאָגערס, ווי ביאַליק, אָבער אַ שרייבער וואָס זאָל זיך ביי איהם אָפּשפּיגלען דאָס אמת'ע אידישע לעבען, דאָס וועט איהר ניט האָבען!

די טענות האָבען גרינען געגרילצט אין די אויערען. ער האָט אוועקגעדרעהט דעם קאָפּ, געזוכט אַנאַנדער טישעל, וואו זיך אוועקצוזעצען. פון דער קיך האָט זיך געהערט אַ ריח פון געפּרעגעלטע פיש, וואָס האָט געאיבעלט און געקרעלט אין האַלז. גרינען זיינען מיט אַמאָל נמאס געוואָרען אַלע ארום טיש, די גאַנצע קאַפע. ער האָט זיך גע'חדוש'ט ווי מענשען קענען טאָג איין, טאָג אויס איבער'חזר'ן די זעלבע רייד, דערביי זיך נאָך קאָכען און הנאה האָבען. ער האָט זיך איינגעקוקט אין סאָניען, אַן עלטער מיידעל, וואָס זיצט תמיד אין קאַפע, טראָגט פּאַרזיכטיג צו דאָס סיגאַרעטעל צו די ליפּען, איז איהם איינגעפאַלען אַז זי האָט מסתמא קיין הנאה ניט פונ'ם רויכערען, ס'איז ביי איהר אַן אָפּקומעניש, טוט עס בלויז, מען זאָל זי האַלטען פאַר אַ פּאַרטגעשריטענע.

ער האָט געזעהן ווי סאָניע האָט אויסגעצויגען דאָס דאַרע העלזעל, ווי אַ יונג העהנדיל, געהאַלטען דאָס רויכענדע סיגאַרעטעל צווישען צוויי פינגער און איינגע'טענה'ט אין שושנה'ן, אַן ארץ־ישראל מיידעל מיט אַ מאַנסבילש פּנים, אַז העברעער זיינען די אמת'ע אסימילאַטאָרען. שושנה האָט סאָניען ניט געלאָזט ענדיגען, זיך איבערגעבויגען צו איהר און וואָס סאָניע האָט זיך אַלץ ווייטער אָפּגערוקט, אַלץ מעהר האָט זי זיך גערוקט צו איהר, ביסלעכווייז אויסגעשטרעקט אַ האַנד, דעם גאַנצען קערפּער, זיך געצאַטעוועט ווי אַ קאַץ, ווען זי געהט כאַפּען אַ מויז. זי האָט מיט אַמאָל אָנגעכאַפּט סאָניען פאַר ביידע הענד, אָפּגעאַטעמט און מיט אַ הייזעריגען באַס זי גענומען איבערצייגען אַז די אידישיסטען זיינען מה־יפית אידען.

גרין האָט זיך אויסגעבויגען מיט'ן בענקעל און געוועזען זיכער,

אז ערגעץ אין אַ ווינקעל זיצען בלויזע אידישיסטען אַרום אַ טישעל און מיט דער זעלבער התפעלות, מיט דער זעלבער שנאה קריגט מען זיך ווער עס האָט מעהר בייגעטראָגען צו דער אידישער ליטעראַ־טור—ליטווישע, פּוילישע, צי גאַליציאַנער אידען. און ווער ווייס? מעגליך, אז צווישען ליטווישע און גאַליציאַנער אידישיסטען איז די שנאה אפשר גרעסער, ווי צווישען העברעער און אידישיסטען? און צו וואָס דאַרף מען דאָ די אויסגעדאַרטע סאַניע מיט די סיגאַ־רעטלאַך? די צעיאַווירענע מוידען פון „שרון“, וואָס גיבען אין גדן אריין דעם „ש ל ו ם“?

אַן אַלטער בחור אין פּענסנע, אויף אַ דין שטאָלען קייטעלע, איז אונטערגעקומען מיט קאָרעקטורען אין די קעשענעס און מיט אַ פּעקעל כתבים אונטער'ן אָרעם. ער איז געגאַנגען פון איינעם צום צווייטען מיט אַ „שלום“, אונטערגעטראָגען עטליכע יונגע־לייט דעם לעצטען „השלח“, געפיהרט חשבונות. ער האָט געזעהן ווי קרוזע עסט „טאָמייטאָ־הערינג“ איז ער געוואָרען אַ צושטראַלטער און גענומען דערצעהלען דעם עולם אז פאַר אַ „טאָמייטאָ־הערינג“ איז צוגעקומען אין העברעאיש אַ נייע וואָרט און ווי דאָס קלינגט עכט ביבליש!

גרין האָט דעם בחור ליעב געהאַט, זיך בלויז געוואונדערט ווי אַ מענש קען אַלץ מקריב זיין צוליעב אַ שפּראַך. געהט שוין אַזוי אַרום יאָהרען איבער ניו יאָרקער גאַסען און קומט אומעטום דורך מיט דער „חברה הספרדות“, שטעלט יעדען שבת אָפּ דעם רב־הכולל, מוסר'ט איהם, פאַרוואָס ער רעדט ניט קיין העברעאיש און דער רב, אַן אַלטער, קלוגער יוד, טרייבט איהם ניט פון זיך, ענט־פערט אויף'ן „שבתא טבא“ מיט אַ ברייטען „גוט־שבת, מיסטער ראַפּסקי“! גרין האָט געוואוסט אז ראַפּסקי גיט אוועק זיין גאַנץ פאַרדינסט אויף העברעאישע אויסגאַבען, זאַמעלט, געהט תמיד אַרום מיט אַ פּושקע, רייסט פון טויטע און לעבעדיגע און שיקט דאָס געלד נאָך פּאַלעסטינא, נאָך רוסלאַנד, שטיצט העברעאישע אויס־

גאַבען, פּלאַנעוועט דאָ מיט קרוזען אַרויסצוגעבען אַ וואָכענבלאַט און געטראַכט פאַרוואָס האָט אידיש ניט אַזעלכע „פאָולס".

— שלום, מר. ראַפּסקי — האָט גרין זיך געווענדעט צו איהם אויף העברעאיש.

— שלום, שלום — האָט ראַפּסקי איהם אַריינגעשטעקט צוויי פינגער, אַראָפּגענומען דעם העט וואו דער קאָפּ איז געווען אָפּגע־גאָלט און דערמאָנט אָן „עלה קרח" — האָט איהר שוין געזעהן דעם לעצטען „השלח"? איהר מעגט לייענען, שניאור האָט דאָ אַ וואונדערבאַר ליעד!

גרין האָט ביי איהם גענומען דעם „השלח", איבערגעקוקט דעם אינהאַלט, געוויזען מיט דער האַנד ראַפּסקי זאָל זיך זעצען און שטיל געזאָגט:

—בלויז מיר ביידע זיינען אויף צרות!

— וואָס מיינט איהר?

— כ'מיין דער עולם האָט חתונה!

— יע, דער עולם האָט חתונה — האָט ראַפּסקי איבערגע־חזר'ט גרין'ס ווערטער.

— נו?

— וואָס נו?

— און איהר ראַפּסקי?

— איך וועל אויך חתונה האָבען — האָט ראַפּסקי גוטמוטיג געענטפערט — קאַרג מיידלאַך זיינען פאַראַן? מען דאַרף זיך נאָר פריהער איינאָרדענען, איצט גראַדע בין איך אַביסעל פערדרעהט, מען דאַרף אוועקשיקען נאָך ירושלים אַ צוויי הונדערט דאָלאַר, מען דאַרף האָבען טויזענד דאָלאַר דאָ אַרויסצוגעבען אַ וואָכענבלאַט...

— האַלא, מיסטער גרין — איז מאַדאַם בליאַש אונטערגעקו־מען פון אַ זייט און איהם אַריינגערוקט אַ האַנד — ווי געהטס? קומט צו אונזער טישעל!

— כ'דאַרף דאָ זעהן עמיצען — האָט גרין זיך געוואָלט אַרויס־

דרעהען פון איהר און זיך אומגעקוקט צו ראַפּסקי שטעהט נאָך.

ראַפּסקי איז שוין ניט געווען, בלויז זיין „שלום" האָט זיך געהערט פון אַנאַנדער טישעל.

— וועט איהר צוקומען ? — האָט זי איהם אַ דריק געטון די האַנד.

— יע.

אין טיר פון קאַפע האָט זיך באַוויזען דער ראָמאַנען שרייבער העלד. ער איז אַריין ווי אַ רוח, מיט צופלויגענע פּאָלעס פון צוקנעפּעלטען ראָק, מיט ברייט צועפּענטע אויגען, געלאָפען פון איין טישעל צום צווייטען און עפּעס געזוכט. ער איז צו צו גרין'ס טישעל, עפּעס אַ ברום געטון, דערזעהן מאַדאַם בליאַש, אַ שווים געטון צו איהר, זיך וואַרעם באַגריסט. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט דערנעבען, אַראָפּגעוואָרפען דעם קאַפּעליוש און אַ קוטשמע שוואַרצע האָר ווי דראַטפּעס, האָבען זיך צושאָטען ביז איבער די אויגען.

ער האָט גענומען רופען מיט אַמאָל אַלע קעלנערס. באַשטעלט וועגעטאַריאַנער מאכלים, זיך געזידעלט.

גרין האָט איהם ניט געקענט פאַרטראָגען און בייז געווען אויף זיך פאַרוואָס ער פאַרגינט איהם ניט מאַדאַם בליאַש.

מיט אַ ווילדען, „האַלאָ, גרויסע מענשען" איז אַריין אין קאַפע דער דיכטער קליין, אַ ברייטביינינגער בחור מיט אַ פול מויל צונג. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין מיטען שמאָלען דורכגאַנג פון קאַפע. זיך ניט איינגעהערט וואָס די חברה רעדען, גענומען שלעפען פון די קעשענעס פּראָגראַמען פון פאַרשידענע קאָנצערטען. געזונגען שטיקער פון שטראוס'עס אָפּערא.

העלד, אַן אויפגעקאָכטער, וואָס קליין לאָזט איהם ניט רעדען, האָט איהם אַ שטופּ געטון פון זיך און ער איז געפאַלען אויפ'ן קעלנער, וואָס איז דורכגעגאַנגען מיט אַ שיסעל זופּ. דער קעלנער האָט געוואָלט דערכאַפּען די שיסעל, נאָר עס האָט זיך באַלד דערהערט אַ מזל טוב פון די אַרומיגע טישלאַך.

קליין האָט זיך דערשראָקען. צונויפגעשארט די פּראָגראַמען, א קלאַפּ געטון ווייסען איבער די פּליִיצעס און געמאַכט פּליטה.

א ספרדיש מיידעל פון א יאָהר דרייצען איז צו צום טישעל מיט א פּאַק צייטונגען.

— האַללאָ, קיידי. שלום, שלום — האָט א קאַרטוניסט מיט א פּיפּקע אין מויל א וואונק געטון צום מיידעל — טאַנץ א „דזשיג“ קויף איך ביי דיר צוויי „פּייפּערס“.

דאָס מיידעל האָט גערעדט האַלב ענגליש, האַלב העברעאיש, געקענט אַלעמען ביי די נעמען, געוואונקען פארשייט מיט אן אויגעל:

— מיסטער העלד קויפט א „טאָג“, מיסטער קאַץ — א „פאָר־ווערטס“.

העלד האָט גענומען א צייטונג, איהר צוגעוואָרפען א ניקעל און זיך געוואונדערט צו מאַדאַם בליאַש אז אַלע ארום האָבען געהערט:

— נו, זאָגט אַליין, וואָס טויגען אייערע אנשטאַלטען? איהר האָט געזעהן דאָס ספרדישע מיידעל, ווי זי שענקט שוין בע־צייטענס א צולאָג צו דער צייטונג? וואָס טוט איהר פאר זיי?

גרין האָט ניט געקענט הערען ווי העלד פּרעדיגט מאָראַל, גע־וואָלט ארויס אויף דער גאַס, געפיהלט ווי טיעף אין איהם זיצט עפּעס א מענשעל, לאָזט איהם ניט געהן, וויל ניט אז ווייס זאָל בלייבען מיט מאַדאַם בליאַש. ער האָט זיך דערמאָנט אז מאָרגען קומט צו איהם בעססי, ניט געוואָלט טראַכטען דערפון, ניט ווילענ־דיג זיך א רוק געטון מיט דער שטוהל און זיך איינגעהערט ווי פרייד־קין רעדט מיט שושנה'ן:

— אין ארץ ישראל, זאָגען אַלע, זיינען פאַראַן שעהנע מייד־לאך — האָט פריידקין אָנגעבלאָזען א פּאָר באַקען און מען האָט דערקענט אז ערגיץ דאָרט טיעף אין בויך שמייכעלט ער — איהר זייט אויך פון ארץ ישראל?

— איך בין אָבער ניט שעהן — האָט שושנה קאָקעטיש גע־ענטפערט און געמאַכט בשעת מעשה אזא מינע, ווי זי וואָלט זיך מיט אן אמת געהאַלטען פאר א שעהנע.

— און לויפען קענט איהר? — האָט פרידקין געשמייכעלט.

— וואָס מיינט איהר? — האָט דאָס מיידעל איהם אָנגעקוקט, ניט פאַרשטאַנען וואָס ער פרעגט זי — וואָס פאַלט אייך איין צי איך קען לויפען?

— איך מיין — האָט פרידקין איינגעצויגען די גאָמבע — איך מיין, אז ארץ ישראל מיידלאַך דאַרפען קענען רייטען, לויפען. איהר האָט אמאָל געלייענט „אשמת־שומרון“?

— מאַפּע'ס, מיינט איהר?

— יע.

— געלייענט.

— דאָרט געדענק איך — האָט פרידקין געלאַכט אין זיך — האָב איך געלייענט ווי א מיידעל איז געריטען אויף א פערד. איך געדענק נאָך ס'לשון — „סוס דוהר“. ער, מאַפּע מיין איך, האָט געקענט לשון־קודש, כאַ, כאַ, כאַ!

גרין האָט זיך צולאַכט. ס'איז איהם זעהר געפעלען געוואָרען ווי פרידקין טענה'ט איין מיט א מיידעל. אנשטאָט צו מאַכען איהר א קאָמפּלימענט, פרעגט ער זי צי זי קען לויפען. ער האָט געקוקט אויף די בחורים מיט די בלייבע פּנים'ער וואָס זיינען מיט אמאָל אנשוויגען געוואָרען, געבליבען זיצען איבער די אויסגעטרונקענע גלעזער טהעע און קאַפּעס. דער שוויים איז גערונען איבער די שטערנס. דער פאַרדימפּעטסטער ריח פון געפּרעגעלטע פיש האָט געקרעלט אין האלז און אין די אויגען. אין די אַראָפּגעלאָזענע קעפּ איז געלעגען אזא טיעפע גלייכגילטיגקייט, אז ס'איז שווער געווען צו גלויבען די מענשען זאָל'ן האָבען עפּעס אַן אינטערעס אין לעבען.

א בלאַסער יונגערמאַן מיט א געפּלאַכטען קעסטעלע אויף דער האַנד איז צוגעקומען צום טישעל. ער האָט אַרויסגענומען א קליין קישעלע, עם א קוועטש געטון, האָט עס זיך צומיאַקעט ווי א קעצעל.

— קויפט אידען, קויפט! פינף סענט א שטיק!

קיינער האָט איהם צומאָל ניט אָנגעקוקט און דער יונגערמאַן

האָט שוין געוואָלט געהן ווייטער, האָט קרוזע פּונקט אויפגעהויבען די אויגען און איהם בעגריסט:

— האַללאָ, שווארץ! וואָס מאַכט איהר?

שווארץ האָט זיך פערוויטעלט, ניט גע׳חלום׳ט דאָ צו טרעפען באַקאַנטע און געטראַכט ווי ר׳נאָך זיך ארויסצוכאַפּען פון דאַן. קרוזע האָט עס באַמערקט, איהם פריינדליך אוועקגעזעצט נעבען זיך:

— וואָס מאַכט איהר?

— ווי איהר זעהט, מיסטער קרוזע.

— אוים מלמד?

— יעס.

— נו, ביים „פּעדלען" מאַכט איהר בעסער אוים?

— פּערדינען, פּערדינט מען מעהר — האָט שווארץ געוואָרפען די אויגען אין אַלע זייטען — נאָר „פּעדלעריי" איז ניט פאַר מיר! ס׳איז אַ מיאוסע באַשעפטיגונג!

—איהר וועט אפשר טרינקען אַ קאָפע?

— נאָ, כ׳דאַנק!

— און וואָס הערט זיך מכח שרייבען?

— מ׳שרייבט צו ביסלאָך — האָט שווארץ זיך פארלוירען ווי אַ מיידעל, אוועקגעשטעלט דאָס קעסטעל מיט שפּיעלצייג, זיך ארומ־געקוקט, פּאַמעליך ארויסגעשלעפּט אַ מאַנוסקריפּט — כ׳האָב אָנ־געהויבען אַ גרעסערע זאַך, פון אַמעריקאַנער לעבען... כ׳וויים... איהר האַלט ניט פון מיין שרייבען, פונדעסטוועגען — האָט זיך שווארץ פארהוסט און קרוזע האָט געזעהן ווי העגד און פים ציטערען ביי איהם, ווי ער וואָלט זיך געבעטען ביי אַ מערדער ער זאָל איהם שענקען ס׳לעבען — פונדעסטוועגען, וואָלט איך אייך געבעטען, אויב איהר האָט אַ מינוט צייט, אַזוי גוט צו זיין, כ׳מיין...

קרוזע האָט ניט געקענט צוקוקען דעם צער פון דעם יונגענמאַן גענומען ביי איהם דעם מאַנוסקריפּט, געוועהן בייז אויף זיך פאַר־

וואָס ער זאָגט איהם ניט, אז ער טאָר ניט שרייבען, אז דער מאַנו־סקריפּט איז גאָר ניט ווערט, אז... אז...

שוואַרץ האָט איהם אַריבערגעקוקט איבער'ן אַקסעל, נאָכגע־פאָלגט יעדע באַוועגונג, געוואָלט וויסען וואָס פאַר אַן איינדרוק עס מאַכט אויף קרוזען און מיטגעלייענט מיט די אויגען, מיט'ן גאַנ־צען גוף. ער האָט פאַרגעסען אז ער איז אַ „פעדלער", אז היינט איז דער לעצטער טאָג פאַר די מיאוקענדע קישעלאַך, מאָרגען וועט זיין אין „מאַרקעט" אַ ניגערעל מיט אַ קעפּעל פון אַ מאַלפּע און אויב ער פאַרקויפט ניט היינט דאָס קעסטעל שפּיעלצייג, מעג ער עס מאָרגען אַרויסוואַרפען.

אַרום טיש איז געווען שטיל. סאָניע האָט דורך די פערמאַכטע ציין פאַרצויגען עפּעס אַ פאָלקס־ליעדעל. די בחורים האָבען געוואָר־פען קרענקליכע בליקען אויף איהר, אָפּנים זי געהאַלטען פאַר אַ שעהנע, מקנא געווען יענע אין שכנות, וואָס האָבען איהר בשעת אין זינגען געגלעט די הענד. שושנה האָט פון אומעט פאַרביסען די אויבערשטע ליפּ, געוואָלט איבערגעוואָלט פאַרטרייבען די מרה־שחורה פון אַלעמענס פּנים'ער און אָנגעהויבען וואוילעריש:

— שירו, שיר, שיר, שיר!

— גילו, גיל, גיל, גיל!

סאָניע האָט זיך אויפגעשטעלט. אַ הויכע, אַ דאַרע, מיט איינ־געפאַלענע אויגען, מיט צולאַנגע הענד, האָט זי אָנגענומען מיט די שפּיץ־פינגער איהר קלייד, געמאַכט מיט די איינגעפאַלענע אַקסלען צום טאַקט, געדרעהט מיט'ן אויסגעדאַרטען האַלז און ס'האָט אויס־געזעהן ווי דער טויט וואָלט געטאַנצט איבער'ן טישעל.

קיינער האָט ניט מיטגעהאָלפען. די בחורים האָבען אָפּער־געוואָרפען די פּיס, איינגעגראָבען די קעפּ אין די אַקסלען, אויסגע־מידען צו קוקען אויף סאָניען, וועמעס באַוועגונגען זיינען געוואָרען אַלץ פאַרשייטער, ווי זיי וואָלטען זיך געטראַכט — נו, אז מען וועט שוין זינגען אַ פרעהליכס וועט לייכטער ווערען?

— לאָמיר ערגעץ געהן, האָט זיך איינער אָנגערופען.

— וואוהין? — האט א צווייטער געפרעגט.

— אומעטיג.

— טאקע אומעטיג.

— זאל איך אהיימפאהרען? — האט קאץ א צוג געטון מיט די אקסלען.

— פאהר, פאהר! — האט גרין איהם געטריבען מיט דער האנד — דיין ווייב ווארט דאך מסתמא אויף דיר!

— אז דארט איז נאך אומעטיגער, ברודער! — האט קאץ א מאך געטון מיט דער האנד און טיעפער זיך ארייגגעזעצט אין בענקעל.

גרין האט ניט געקענט הערען ווי העלד לאכט, פארברענגט מיט מאדאם בליאש. ער האט זיך אויפגעשטעלט, געוואלט ארויסגעהן, דערזעהן פאר זיך העלדען, האט ער אן אלעם פארגעסען און זיך א ווענד געטון צו מאדאם בליאש:

— איהר געהט?

— כ'געה!

עס איז געווארען שטיל. דער עולם איז געבליבען זיצען מיט ארא[?]געלאזטע קעפ, ווי יעדער וואלט זיך ארייגגעקוקט אין זיין אייגען הארץ. פון דער קיך האט זיך געטראגען דער ריח פון געפרעגעלטע פיש מיט א קנאקעריי, ווי מען וואלט געשאטען אין פייער ארייין זאלץ.

— 10 —

פרייטאָג, ווען פרידקין איז אהיים געקומען עסען אָבענד־ברויט, איז איהם די בעל־הבית'טע אנטקעגנגען געקומען:

— אַ מיידעל האָט דאָ געפרעגט אויף אייך, מיסטער פריד־קין. אַ חידוש איהר האָט זי נישט באַגעגנט? זי איז נור ווָאם ארויס פון שטוב.

—איהר האָט דאָך איהר געקאָנט הייסען ווארטען! — האָט פרידקין אָנגעבלאָזען אַ גאָמבע.

— אודאי האָב איך איהר געהייסען — האָט זיך די בעל־הבית'טע פארענטפערט — כ'האָב איהר געזאָגט, אַז איהר דארפט יעדע מינוט אָנקומען, איז זי געבליבען זיצען אַ ווײַלע, דערנאָך האָט זי מיר איבערגעלאָזט פאר אייך אַ בריעף, געזאָגט, אַז זי וועט דאָ זיין אין אָבענד.

פרידקין האָט געעפענט דעם בריעף, דערקאָנט אַז עס איז פון שושנה'ן און זיין אָנגעבלאָזענע גאָמבע האָט אָנגעהויבען שמייכ־לען. ער האָט באַטראַכט דעם בריעף, אַ שמעק געטון צו איהם און גענומען לייענען מיט די אויגען:

„...קיינמאָל טרעפט מען אייך ניט! און צו וואָס האָט איהר זיך פארקליבען אַזוי הויך? און אייער בעל־הבית'טע געפעהלט מיר אויך ניט! וואָס האָט זי אַזוי געקוקט אויף מיר, ווי איך וואָלט געקומען עמיצען ביי איהר צונעמען. ווארט אויף מיר, כ'וועל זיין פונקט ניין אין אָבענד. קומט אנטקעגען, כ'וויל קיי־נעם ניט באַגעגנען.

אייער שושנה."

פרידקין איז געווען גליקליך. אַ מיידעל האָט נאָך קיינמאָל צו איהם אַזוי ניט געשריבען. ער האָט עטליכע מאָל איבערגעלייענט

דאָס בריוועל, חשק געהאַט עס צו ווייזען דער בעל־הבית'טע, זיך געקווענקעלט, געקוקט אויפ'ן בריוועל, אויף איהר, מיט אַמאָל זיך פונאַנדערגעלאַכט און אריין צו זיך אין צימער. א באַליידיגטע האָט איהם וויערא אָנגעקוקט, אינסטינקטיוו דערפיהלט, אַז אין בריעף איז עפּעס געווען וועגען איהר, ניט ווילענדיג אַ קוק געטון אין שפּיגעל, וואָס איז געהאַנגען קעגען־איבער און זיך געטרייסט, אַז זי איז פעל שעהנער פאַר'ן שווארצען מיידעל, וואָס אַז דאָ געווען.

פרידקין האָט באַטראַכט זיין צימער, אַוועקגערוימט אַלע ניט נויטיגע זאַכען, איבערגעשטעלט דאָס טישעל, געקלערט וואָס נאָך צו טון, אַ קליינינקייט, ס'ערשטע מאָל וואָס אַ מיידעל דאַרף צו איהם קומען! ער האָט אויפגעזוכט עטליכע שווערע ביכער, זיי אָפּגעשטויבט, ארויפגעלייגט אויפ'ן טיש, ארויסגענומען פון זיין „טראָנק" אַ פאָטאָגראַפיע פון אַ שעהן מיידעל, וועלכע ער האָט אַליין ניט געקענט — זי געהאַט צוגענומען ביי אַ באַקאַנטען פאָ־טאָגראַפיסט און אָנגעשטאָכען דאָס בילד מיט שפּילקעס איבער זיין בעט. לאָז שושנה ניט מיינען, אַז זי איז איין־און־איינציג, אַז זי דאַרף זיך צופיעל איבערנעמען, נישקשה, ס'זיינען פאַראַן שעהנערע מיידלעך פון איהר!

פרידקין איז געבליבען שטעהן פאַר'ן שפּיגעל. ער האָט לאַנג געדרעהט דאָס אָפּגעבליאַקעוועטע פּנים, געמאַכט גרימאַסען, באַ־טראַכט זיין הויט, די נאָז, די אויגען און געקומען צום באַשלוס, אַז כאָטש ער איז שוין ניט יונג, איז ער אָבער ווייט ניט קיין מיאוס'ער, והא ראיה — שלאָגט זיך אַ מיידעל אַליין אָן צו קומען צו איהם.

אָן אויפגערוימטער האָט ער זיך גענומען איבערטון, געזוכט אַ ריין העמד, האָט זיך פונקט געמאַכט, אַז אַלע זיינע העמדער זיי־נען געווען אין דער וועש. ער איז געבליבען שטעהן אין פאַרלע־גענהייט, געשאָלטען די בעל־הבית'טע, צו וואָס זי האָט אוועקגע־געבען די העמדער, און געטראַכט, אַז איצט אַראָפּצוגעהן קויפען

א העמד איז ניט פּאַסיג. אידען האָבען שוין מסתמא מקבל־שבת געווען, געהען פון די שוהלען און ער, פרידקין, איז גוט בעקאַנט אין דער געגענד, זעהט מען איהם קויפען אום שבת, זאָגט מען איהם גלייך אָפּ פון דער שטעל. ער האָט זיך גע׳ישוב׳ט א ווײַלע, גענומען זיך אַליין בארוהיגען, אז דאָרט וואו ער וועט קויפען איז א קריסטליכע געגענד און באשלאָסען, אז נאָכ׳ן עסען וועט ער אראָפּגעהן און זיך קויפען א ספּאָרטיש העמד.

אן אויפגעלעגטער האָט ער זיך גענומען ראזירען, דערנאָך האָט ער זיך אײַנגעוואַשען, אָנגעריבען די באקען ביז צום בלוט. און מיט׳ן האַנדטוך אריבערגעוואָרפען איבער׳ן אקסעל, איז ער אריין אין קיך און געוואָרען רעדעוודיגער.

— קען איך אפשר היינט פריהער אָפּעסען?

— איהר דאַרפט אוועקגעהן? — האָט די בעל־הבית׳טע פאַר־זוכט די סוף און זיך א פרעג געטון.

— היינט אָבענד קומט צו מיר א גאַסט — האָט פרידקין זיך אײַנגעהאַלטען ער זאָל ניט שמייכלען.

— דאָס מיידעל קומט צו אייך? — איז די בעל־הבית׳טע געוואָרען נייגעריגער.

— יעס, זי איז א פּאַלעסטינער, רעדט העברעאיש, ווי מיר— אידיש. מיר קענען זיך שוין יאָהרען — האָט פרידקין א מאַך גע־טון מיט דער האַנד און געמאַכט בשעת מעשה אזא מינע, ווי דאָס מיידעל וואָלט געווען זיינס אן אַלטע געליעבטע, פון וועלכער ער וואָלט שוין לאַנג געוואָלט פּטור ווערען.

— פאַר וואָס איז זי ביז איצט ניט געקומען צו אייך? — האָט די בעל־הבית׳טע געפּרעגט און איז רויט געוואָרען.

— זי איז ניט געווען אין ניו־יאָרק — האָט פרידקין אָפּגע־הוסט.

— צייט, צייט, מיסטער פרידקין — איז זי נאָך רויטער גע־וואָרען — לאָמיר האָבען נחת, איהר זייט דאָך שוין ניט קיין בחור׳ל!

פרידקין האָט געפּיהלט, אז ער איז היינט דער העלד, ווי די גאַנצע וועלט וואָלט זיך אינטערעסירט מיט איהם און פונקט ווי יעדער מאַנסביל האָט ליעב צו רעדען מיט א פרוי וועגען זיינס א באַקאַנטע, אזוי האָט פרידקין גרויס חשק געהאַט צו פרעגען די בעל־הבית׳טע, ווי שושנה איז איהר געפעהלען.

ער האָט מיט איין האַנד ארומגענומען די בעל־הבית׳טע פאַר דער טאַליע, זי א דריק געטון צו זיך, עטוואָס איבערגעבויגען און געפּיהלט ווי די קיך, די פּאָדלאָגע הויבען אָן אַוועקצושווימען פון אונטער זיינע פיס. ביידע האָבען זיך איבערגעקוקט, דערנאָך האָט זיך די בעל־הבית׳טע ארויסגעדרעהט פון איהם, זיך אָפּגעשאָקעלט, זיך גענומען פאַרען ביי די טעפּלעך און געזאָגט צו פרידקינ׳ען:

— זעצט אייך אוועק, גיב איך אייך עסען!

פרידקין האָט זיך געדרעהט, געשמעקט, ניט חשק געהאַט ארויסצוגעהן פון קיך און זיך געשראָקען ניט אָפּצוטרעטען דעם קינד, וואָס האָט זיך געשלעפּט אויף אַלע פיער, די הענטלעך. וואו ער האָט זיך א דרעה געטון איז איהם דאָס קליינע מיידעלע מיט די קלוגע אויגעלעך געוועזען אין וועג און ער האָט געהאַט ס׳געפּיהל, אז ס׳וועט זיך וואַרפען אויף איהם ווי א הינטעל.

ער האָט גיך געגעסען, כמעט ניט געקייט און די געדאַנקען זיינען געלאָפען פון שושנה צו דער בעל־הבית׳טע. ער האָט אַליין ניט געוואוסט, וואָס פאַרע ס׳געפעהלט איהם בעסער. ער האָט נאָך איצט געפּיהלט אַן אַנגענעמע וואַרימקייט פון דער בעל־הבית׳טע׳ס ווייכען קערפּער.

נאָכ׳ן עסען האָט פרידקין אָנגעטון דעם ראָק מיט׳ן קאַפּעליוש און איז אַרויס פון שטוב. אויף די טרעפּ איז איהם עמיצער אַנטקעגען געקומען, זיך ניט איינגעקוקט ווער דאָס איז, און אַז ער איז שוין געווען אין קאָרידאָר, האָט ער זיך דערמאָהנט, אז ס׳איז געוועזען זיין בעל־הבית, סאַשאַ. איהם האָט באַנג געטון, פאַרוואָס ער האָט איהם ניט באַגריסט, געוואָלט היינט מיט אַלע זיין גוט, מורא גע־

האט, אז עמיצער זאָל איהם ניט באַליידיגען אין שושנה'ס געגענ־ווארט.

ארויסקומענדיג אויף דער גאַס האָט ער באַלד וועגען אַלעם פאַרגעסען. עס איז שוין געוועזען טונקעל. כמעט אַלע אידישע שפּייז־געוועלבען זיינען שוין לאַנג געווען פאַרמאַכט. עלטערע אידען זיינען געגאַנגען פון שוהל. פרידקין האָט זיך געהיט, גע־שפּרייזט דורך הינטערשטע געסלעך, ניט געוואָלט מען זאָל איהם באַמערקען, ווי ער געהט אריין אין א גאַלאַנטערי־געוועלב. ער האָט זיך אריינגע'גנב'עט, געבעטען דעם קרעמער מען זאָל איהם צייגען העמדער. דער קרעמער האָט אָנגעהויבען אָנצוואַווארפען אויף דער צאָהלבאַנק קעסטלעך, שאַכטלעך. פרידקין האָט געזוכט, אונטערגעטראָגען יעדעס העמד צום ליכט, פּרובירט מיט די פינגער די סחורה, באַטראַכט דעם קאָליר.

עטליכע אינגלעך האָבען איהם דערזעהן, ווי ער שטעהט און קויפט אום שבת, האָבען זיי גענומען אריינשרייען אין געוועלב:

— האַללאָ, רבי! האַללאָ רבי!

דער קרעמער האָט זיי גענומען טרייבען פון דער טהיר, איז באַלד די קופּקע גרעסער געוואָרען. צווישען די קינדער זיינען גע־ווען פיעל פון זיינע תלמידים. די קינדער האָבען זיך געשושקעט, באַלד האָבען זיי אויפגעזוכט אַן אַלטע בלעך, זיך אויסגעשטעלט ארום געוועלב, ווי א קאַפּעליע, און אָנגעהויבען צו זינגען מיט א סקאַרבאָוועז נגון:

— טאַ־טאַ, טאַ־טאַ, טראַ־טאַ,טאַ־טאַ! האַללאָ, רבי! האַללאָ, מיסטער פרידקין!

פרידקין האָט געפיהלט, ווען א גרוב עפענט זיך פאַר איהם, וואָלט ער אריינגעשפּרונגען. ער האָט ניט געוואוסט וואָס ער זאָל טון, געפרעגט דעם קרעמער צי ס'איז ניטאָ עפּעס א הינטער־טיר. ס'איז ניט געווען. דערווייל זיינען די געשרייען געוואָרען גרעסער. פאַרבייגעהענדיג האָט דער עולם גענומען קוקען אין געוועלב אריין, גאַרנישט געזעהן און זיך אויך אָפּגעשטעלט.

דער קרעמער האָט זיך ניט געקענט אָפּיאָגען פון די אינגלעך, געשראָקען זיי זאָלען ניט אויסברעכען דאָס פענסטער, ניט פאַרשטאַנען וואָס דאָ קומט פאָר, געזעהן, אז דער קונה שטעהט אָן איינגעקאָרטשעטער מיט א פּאָר צושראָקענע אויגען, איז איהם איינגעפאַלען, אז טאָמער איז עס א משוגע׳נער. זייערע בליקען האָבען זיך באַגעגענט. דער קרעמער האָט קיין אויג ניט אַראָפּגענומען פון פרידקין׳ען, זיך געוואָלט איבערצייגען צי איז עס טאַקע א משוגע׳נער און פרידקין האָט פון גרויס שרעק ניט געקאָנט איבערטראָגען דעם קרעמער׳ס בליק, האָט ער נאָך ברייטער צו־עפענט די אויגען, ניט קיין ריהר געטון מיט זיי און געקוקט אין דערזעלבער ריכטונג. דער קרעמער האָט ניט אויסגעהאַלטען, אַראָפּגעלאָזט די אויגען, א צושראָקענער זיך אהינטערגעשאַרט הינטער דער צאָהל־באַנק, פון זיכערקייט וועגען געכאַפּט די אייזערנע מאָס אין דער האַנט און זיך געבעטען ביי פרידקין׳ען:

— אויב איהר וועט ניט אַרויסגעהן, וועלען די „באָמס“ די „ווינדע“ מיר אויסהאַקען!

פרידקין האָט אַראָפּגערוקט דעם שטייפען קאַפעליוש איבער די אויגען, אויפגעשטעלט דעם קאָלנער פון רעקעל, פעסט געהאַלטען דאָס העמד אונטער׳ן אָרעם און איז אַרויס פון קראָם. די קינדער האָבען זיך צושאָטען, געזעהן אז ער ציהט אָפּ, האָבען זיי צוריק זיך א לאָז געטון נאָך איהם מיט א הורא און וואָס איינער האָט נור געכאַפּט אין דער האַנט אריין, האָט ער איהם נאָכגעוואָרפען. זיי האָבען איהם ארומגערינגעלט, פאַרלאָפען אין פּנים אריין און א קאַץ־מוזיק האָט איהם באַגלייט:

— האַללאָו, מיסטער פרידקין! אי, וואַי!

— האַללאָו, רבי!

— רבי, רבי, רבי! אי, וואַי, וואַי!

— שבת־גוי!

— שבת־גוי!

— א בראָך צו דיין קאָפּ, מיסטער!

—אי, וואי, וואי, געפּילטע פּיש!

פרידקין איז געלאָפען. ער האָט זיך עטליכע מאָל א שטעל אָפּ געטון, געפיהלט, אז אויב ער וועט כאַפּען א אינגעל רייסט ער איהם אויס א האַנט, וועט איהם אָנכאַפּען פאַרביידע אויערען, דרעהען אַזוי לאַנג, ביז ער וועט איהם ס'קעפּעל אַראָפּדרעהען, וועט איהם א שטיק באַק אויסרייסען, וועט איהם צופּאַסעווען, צושניי־דען אויף שטיקער. יעדעס מאָל ווען ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָבען די חברה זיך צושאָטען און ווי ער האָט זיך נור אויסגע־דרעהט, זיינען זיי שוין ווידער געוועזן אַרום איהם. אין מיטען לויפען איז איהם איינגעפאַלען, אַז מענשען מיינען אַז אַ משוגע'נער טראָגט זיך איבער די גאַסען און אַ באַנדע אינגלעך לויפען איהם נאָך. ער האָט געזעהן ווי מענשען שטעלען זיך אָפּ קוקען, מורא געהאַט אַז אַ באַקאַנטער פון „היברו־סקול" זאָל איהם ניט אַנטקעגען קומען, איז ער אַריין אין ערשטען טענעמענט הויז, וואָס ער איז פאַרביי־געלאָפען. ער איז אַרויף אויפ'ן העכסטען שטאָק, גע־שטאַנען דאָרט ניט טויט, ניט לעבעדיג, ווי אַראָפּצוגעהן אויף דער גאַס וואָלט געהייסען גע'הרג'עט צו ווערען. ער האָט געהעשעט ווי אַן אויסגעמאַטערטער הונד, געפיהלט אַ וועהטאָג אין דער זייט פון צופיעל לויפען און מיט אַמאָל איז איהם איינגעפאַלען, אַז דאָ צו שטעהן איז ניט קיין פּלאַן — ס'קאָן נאָך אַרויסקומען אַ פרוי און איהם אָננעמען פאַר אַ גנב. ביים קלענסטען שאָרך האָט זיך איהם אויסגעדאַכט, אַז מען עפענט די טיר, מען באַפאַלט איהם, און ס'ערשטע מאָל אין לעבען האָט ער דערפיהלט, אַז מלמדות איז אַ מיאוס'ע פּרנסה, ערגער ווי צו זיין אַ שינדער. איהם האָבען זיך געפּלאָנטערט אין קאָפּ עטליכע אינגלעך און ער האָט געשוואָרען, אַז זונטאָג וועט ער זיך מיט זיי אָפּרעכענען. פּאַמעלעך גענומען געהן אַראָפּ פון איין שטאָק אויפ'ן צווייטען, געצעהלט די טרעפּען און זיך געשראָקען די קינדער זאָלען איהם ווידער ניט אָפּהאַלטען.

דעם קאָרידאָר איז ער דורכגעגאַנגען אויף די נעגעל, קוים גע־עפענט די טיר און אַרויסגעקוקט. די קינדער זיינען זיך שוין געהאַט

צוגאַנגען. ער האָט זיך גיך אַרויסגעכאַפּט און גענומען שפּרייזען אַהיים. איצט ערשט האָט ער זיך דערפיהלט מיעד. אַז ער איז אַהיים געקומען האָט ער מיט קיינעם קיין וואָרט ניט אויסגערעדט, זיך פאַרמאַכט ביי זיך אין צימער און געבליבען זיצען אין דער פינסטער אָהן כחות. ס'לעבען איז איהם ניט געווען ניחא. ער האָט געטראַכט, אַז גוט וואָס ער איז געגאַנגען אַליין. וואָס וואָלט ער אָבער געטון ווען ער געהט מיט שושנה'ן, צי מיט אַן אַנדער מיידעל? פינסטערע מחשבות האָבען זיך געלעגט איבער פּריד־קינ'ען, גע'טענה'ט צו איהם, אַז אויב ער בלייבט אַ מלמד, בלייבט ער אַן אייביגער בחור. נו, טאַקע, ווי וועט ער זיך ווייזען מיט דעם ווייב אויף דער גאַס? ער דאַרף זעהן וואָס גיכער פּטור צו ווערען פון דער פּרנסה, זיך איין מאָל פאַר אַלע מאָל צושלאָגען צו עפּעס. דורך פּראָטעקציע קען מען אַלץ דערגרייכען! ער האָט זיך דער־מאָנט אַן סעקרעטער, אָן זיין מיידעל, ניט געזעהן קיין בייז וואָס זי איז אַ גאַליציאַנער און געטראַכט, אַז ווען ער וואָלט גענומען דעם שדוך ערנסט, וואָלט ער פּילייכט שוין היינט געהאַט אַ „קאָנ־גרעגיישאָן“, פון דעם וואָס ער פאַרדרעהט זיך אַ קאָפּ מיט שושנה'ן וועט קיין פּרנסה ניט זיין!

אַ מיעדער און אויסגעמאַטערטער האָט פּרידקין זעהר געוואָלט שושנה זאָל היינט ניט קומען, איהר געוואונשען זי זאָל ברעכען הענט און פיס וואו זי איז, דען ווען ניט זי וואָלטען די אַלע צרות ניט געווען.

ער האָט אַ ציטער געטון — מען האָט אָנגעקלונגען. דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אַז שושנה קומט. ער האָט ניט גע־וואוסט וואָס צו טון מיט'ן העמד, פאַר כעס, וואָס ער קען עס ניט אָנטון, האָט ער עס צוקנייטשט, אַריינגעוואָרפען אין דער מלבושים שאַנק און זי פאַרהאַקט. ער האָט אינסטינקטיוו זיך פאַרקעמט מיט די פינף פינגער די האָר, זיך אָפּגעפּוצט מיט די הענד דאָס רעקעל און איהר אַנטקעגען געגאַנגען. ער האָט באַמערקט ווי סאַשע זיצט אין עס־צימער אַן אָנגעבלאָזענער, זיך דערמאָהנט, אַז

אויף די שטיגען האָט ער איהם ניט באַגריסט, האָט ער איצט אַ שאָקעל געטון צו איהם מיט'ן קאָפּ. סאַשע האָט עס ניט באַמערקט, געהאַלטען די פּיס אויף אַ שטוהל און אַז פּרידקין איז דורך, האָט ער זיך אויפגעשטעלט, איהם נאָכגעקרימט ווי ער געהט, געשטעלט די פּיס ווי אַ צועפּענטע שער און גערעדט צו זיך:

— אַ נו יעוואָ ק'טשאָרטו!

פּרידקין איז געשטאַנען אין דער צועפּענטער טיר, געוואַרט מען זאָל אַרויפקומען. סאַשע איז אויך צוגעקומען, גערעכענט, אפשר קומט מען צו איהם, עטליכע מאָל אַראָפּגעשריען ווער עס געהט און אַז פּרידקין האָט איהם פאַרזיכערט, אַז דאָס געהט מען צו איהם, איז סאַשע נאָך אַלץ געבליבען שטעהן.

שושנה האָט זיך מיט פּרידקינען באַגריסט און אָפּגעאָטעמט:

— איהר וואוינט אַזוי הויך!

פּרידקין האָט געשמייכעלט און געוויזען אויף דער אָפענער טיר:

— קומט אַריין!

סאַשע איז זיי נאָכגעגאַנגען, די הענד אין די הויזען־קעשענעס, געפּיהלט ווי די נכפּה עסט איהם און זיך געטראַכט ס'זאָל איהם געהן אין לעבען, וועט ער זיי אָפּשפּיעלען אַ חתונה. ער האָט געשליידערט מיט די פּיס וואָס ס'איז איהם געשטאַנען אין וועג, אַריין אין קיך, וואו ס'ווייב איז געזעסען איבער אַ בוך און אויסגעשאָסען:

— כ'מאַך דעם א י נ ט י ל ל י ג ע נ ט נאָך היינט צו „מופען“!

— וואָס שוין ווידער?

— כ'וויל ניט אין שטוב ביי מיר קיין מוידען! — האָט סאַשע אַרויסגעכאַפּט די הענד און זיך געהיצט — פאַר זעקס נישטיגע דאָלער אַ חודש זאָל יעדער מעגען קומען צו מיר אין הויז אַריין?! ווי כ'בין אַ איד, וויערא, אַז פּונקט צעהן אַ זייגער פאַרשלים איך דעם געז־מיטער און כ'מאַך נאַכט! און אויב דעם

א י נ ט ע ל ל י ג ע נ ט געפעהלט ניט, קען ער מאָרגען „מופען"!

— סאַשע — האָט ס'ווייב איהם געוואָלט באַרוהיגען — געה שלאָפען און מאַך ניט קיין לייטישע געלעכטער!

— איך געה ניט שלאָפען ביז די מויד וועט ניט ארויס פון מיין שטוב! איך דערלעג נאָך צו איהם! מיך קאָסט אליין דער ציי־מער זעקס דאָלער און איצט וואו איז וועש און ווער איז דאָס מחויב איהם צו באַדיענען, וועט ער מיר נאָך ברענען גענז אויך? א וועהטאָג איהם אין די זייטען!

— סאַשע, אויב דו געהסט ניט שלאָפען, געה איך ארויס פון שטוב! — האָט וויערא צוגעמאַכט דאָס בוך און אריין אין צוויי־טען צימער זיך בעטען דאָס בעט.

פרידקין האָט לייכט געעפענט די טיר, דערזעהן די בעל־הבית'טע און זי געפרעגט:

— האָט איהר אפשר א גלאָז טעע?

— אפילו צעהן, — האָט די בעל־הבית'טע א שמייכעל גע־טון, אויפגעהערט בעטען און אריין מיט איהם אין קיך.

סאַשע האָט זיך פארשעהמט פאַר פרידקינען און זיך גענומען פאַרען ביי דער „סינק". איהם האָט געקרענקט פאַרוואָס פריד־קין באמערקט איהם ניט, געוועזן בייז אויפ'ן ווייב, פאַרוואָס זי שמייכעלט, זעהר געוואָלט ווייזען פרידקינען אַז ער, סאַשע, איז דאָ דער בעל־הבית און ווען וויערא האָט געהאַלטען אין אָנגיסען דעם טעע, האָט ער זי מיט אמאָל א פרעג געטון:

— וואו האלסטו די „ריסיטס" פון דער מאשין?

— געהסט דאָך שלאָפען, וואָס דארפסטו די „ריסיטס"?

ער האָט ניט געענטפערט, אָן עפען געטון דעם בופעט און גענומען וואַרפען אויף דער פּאַדלאָגע וואָס ס'איז איהם געקומען אין דער האַנד אריין. ער האָט די קוויטאַנציעס ניט געפונען, האָט ער זיך א דרעה אוים געטון צום ווייב מיט פארקוועטשטע פויסטען:

— איך רעד און א הונד בילט איז ביי דיר אַלץ איינס! ווי ו'בין א איד, ג'געה היינט אוועק פון שטוב! וואָס מיינסטו, כ'וועל

ארבייטען פאַר'ן טייוועל און דו וועסט לייענען ביכער? איצט, אַז דו האָסט ניט די „רעסיטס", געה און באַצאָהל זינגער'ן נאָך אַ מאָל פאַר דער מאַשין! אַז נאָך פאַר דער חתונה האָב איך גע־וואוסט, אַז ס'איז ניט קיין שידוך פאַר מיר!

— משוגע'נער, — האָט ס'ווייב כלומרשט געלאַכט, זיך גע־שעהמט פאַר פרידקינען און געוואָלט פאַרגלעטען ס'זאָל אויסקו־מען ווי אַ שפּאַס, — וואָס ווארפסטו אַלץ ארוים? ס'ליגט ניט דאָרט!

— וואו דען ליגען זיי? — האָט ער אַ געשריי געטאָן, אַז ס'ווייב האָט זיך אַזש אָפּגערוקט.

— ביזט טאַקע דער בעל־הבית — האָט זי מעהר זיך ניט גע־קענט איינהאַלטען, — נאָר וויין ניט דיינע הינטישע שטיק! מען ווייס אַזוי אויך ווער דו ביזט!

— כ'געפעהל דיר ניט, מיין געלערנטע דאַמע? האָסט אַ ברירה! אפילו יעצט! — איז סאַשע אונטערגעגאַנגען נעהענטער צום ווייב.

פרידקין האָט זיך דערשראָקען, מורא געהאַט סאַשע זאָל איהם אַמאָל ניט אָפּשפּילען אַ חתונה, האָט ער געכאַפּט די צוויי גלעזער טעע און מיט אַ נעביך פּנים אריין צו זיך אין צימער.

שושנה איז געשטאַנען ביים שפּיגעל, זיך איבערגעקעמט די האָר, זיי אריבערגעוואָרפען אין צוויי פּאַסמעס איבער די אַקסלען, געקוקט פונ'ם שפּיגעל אויף פרידקינען, געזעהן, אַז ער איז גלייכ־גילטיג, האָט זי פאַרדרעהט די פּאַסמעס אין אַ קנופּ, איהם פאַר־שטאָכען מיט האָר־נאָדלען, זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן בעטעל און אַ הויב געטון מיט די אַקסלען:

— טעע.

זי האָט עטליכע זופּ געטון, איבערגעוואָרפען אַלע ביכער, וואָס זיינען געלעגען אויפ'ן טיש, באַקוקט די ריפּראָדוקציעס, וואָס זיינען געהאַנגען אויף דער וואַנד, אריינגעקוקט אין דעם קליידער שאַנק, איז פרידקינען איינגעפאַלען, אַז זי קאָן נאָך אויפרוקען דעם שופ־

לאַד מיט די ברידיגע וועש. ער האָט זיך אַזוי אוועקגעשטעלט, ער זאָל פאַרשטעלען דעם שופלאַד, געוואָלט פאַרפיהרען אַ שמועס, ניט געוואוסט ווי, און סתם אַ זאָג געטון:

— פאַר וואָס טרינקט איהר ניט, דער טעע ווערט דאָך קאַלט?

— איהר ווייסט, מיסטער פרידקין — האָט שושנה זיך צוריק צוועקגעזעצט אויפ'ן בעטעל, — כ'דאַרף זיך לערנען ענגליש!

— איהר קענט דען ניט?

זי האָט אַ שאָקעל געטון מיט'ן קאָפּ אויף ניין און זיך אָנגערופען מיט אַ שולדיגע מינע:

— קריגט מיר עפּעס אַ לעהרער?

— פאַר פערציג סענט אַ לעסאָן קענט איהר קריגען אַ גוטען לעהרער!

— כ'האָב קיין געלד ניט — האָט שושנה אַ הויב געטון מיט די אַקסלען.

— ר'ווייסט, ווען ס'מאַכט זיך מיר כ'זאָל איינעם לערנען העברעאיש און דערפאַר זאָל מען מיך לערנען ענגליש...

— אַז איהר ווילט, וועל איך אייך לערנען — האָט פרידקין איהר פאָרגעשלאָגען, און געטראַכט, אַז אַזוי נאָך הויבען זיך אָן אַלע ליעבעס.

— איהר קענט דאָך בעסער העברעאיש פון מיר! — האָט שושנה ניט ווילענדיג אָנגעריהרט מיט די שפּיץ פינגער זיין האַנד.

— רעדען קען איך ניט!

— גוט, נו — האָט שושנה אַ פּאַטש געטון איין האַנד אָן דער צווייטער און איז אויפגעשפּרונגען — ווען פאַנגען מיר אָן?

— אפילו איצט!

זי האָט געטון עטליכע זופּ, אוועקגערוקט דאָס גלאָז טעע, גענומען פון טיש אַ ליידיג זייטעל פּאַפּיער און עס גענומען רייסען אין שטיקלעך, די שטיקלעך אין נאָך קלענערע און באַשאָטען מיט זיי דעם טיש.

פרידקין האט דערוויל גענומען זוכען צווישען זיינע ביכער און זי א פרעג געטון:

— איהר קענט גאר קיין ענגליש ניט?

— אביסעל פארשטעה איך!

אין א ווײלע ארום זיינען זיי ביידע געזעסען ביי א קיילעכ־דיג טישעל און וואו זיי האבען זיך ניט געזעצט, געוואלט ס'זאל אויסקומען באקוועמער, האבען זייערע פיס זיך אלץ צוזאמענגעט־ראפען. שושנה האט געלייענט א מעשה וועגען א שלאפעדיגער פרינצעסין, הנאה געהאט פון ארויסריידען די ווערטער און ס'האט אויסגעזעהן, אז דער בלויזער פראצעס פון לייענען באפרידיגט זי. פרידקין איז געזעסען ווי אין פיבער, געפיהלט ווי זיינע פיס צי־טערען און עס ווערט איהם אלץ ווארימער. ער האט געקוקט פון דער זייט, באטראכט איהר ברוינעם האלז, דעם קאפ האר, געזעהן ווי פון דער אפשטעהענדער בלוזע קוקט ארויס א בלויע שלייפעל און די ברוסטען, צוויי קליינע, שטייפע עפעלעך, זעהען זיך ארויס ביז אין דער העלפט. ער האט נאך אזעלכע קליינע ברוסטען קיינ־מאל ניט געהאט געזעהן. ער האט געלייענט, געהערט פון חברים, אז מיינסטען ראמאנען הויבען זיך אן פון א לעסאן, עפעס ניט געגלויבט און אין דער זעלבער צייט האט איהם דער בלויזער גע־דאנק, אז ס'קען עפעס ווערען, געלאשטשעט און גערעגט. ער האט געפיהלט ווי זיינע פיס וויעגען זיך אין אן אנגענעמע ווארימקייט, עפעס פלאנטערט זיך ארום איהם, געוועזן אין א פארלעגנהייט, ווי ר'נאך מען קריכט ארויס פון דעם פלאנטער און פיעל מאל ניט געכאפט וואס שושנה רעדט צו איהם. מיט'ן שכל האט ער פאר־שטאנען, אז א צווייטער אויף זיין פלאץ וואלט אין מיטען לייענען זי ארומגענומען ארום דער טאליע, גארניט מאכענדיג זיך דערפון, וואלט זיך נעהענטער צוגערוקט, און דער געדאנק האט זיך ביי איהם אזוי אויסגעשפיצט, אז פון בלויזען רוקען זיך נעהענטער וואלט איינער אריין אינ'ם צווייטען. זי וואלט אלץ געהאלטען אין איין לייענען, וואלט געוועזן אזוי פארטון אין דער מעשה פון דער שלא־

פענדער פּרינצעסין, אַז זי וואָלט קיין זאַך ניט באַמערקט. דער־נאָך, אַז מען האָט זי שוין פעסט, פאַרוואָרפט מען איהר קאָפּ צו זיך אויף דער ברוסט, דאָס ביכעל פאַרמאַכט מען, צי מען וואַרפט עס אַרונטער אויף דער פּאַדלאָגע און — — — דאָס אַלץ האָט פרידקין פאַרשטאַנען מיט'ן שכל, געפיהלט ווי די הענד ריהרען זיך ניט פון אָרט, ווי זיי וואָלטען געוועזן געלעהמט. איהם איז מיט אַמאָל אויפ'ן זינען געקומען, ווי די קינדער האָבען איהם געיאָגט, ווי ער איז געלאָפען ווי אַ משוגע'נער איבער'ן גאַס, מענשען האָ־בען נאָכגעקוקט און איצט זיצט ער מיט אַ מיידעל, איז איהם אַלץ אויסגעקומען אַזוי וואָכעדיג און ער איז נאָך מעהר ביי זיך גע־פאַלען.

— איהר שלאָפט? — האָט זי איהם אָנגענומען פאַר אַ האַנד,
— ווי לייענט מען דאָס וואָרט?

פרידקין האָט זיך פאַרלאָרען, ניט געקאָנט איהר קוקען אין פּנים אַריין, ווי זי וואָלט געוואוסט זיינע רעיונות, איבערגעלייענט דאָס וואָרט און אין געדאַנק זיך גענומען זידלען. ער האָט באַ־מערקט ווי שושנה לייענט אַלץ פאַמעליכער, ווי זי וואָלט זיך גע־קליבען איינשלאָפען, איהרע פּים ליגען כמעט אויף זיינע, איהרע שפּיץ פינגער בריהען איהם און אין צימער איז מיט מאָל גע־וואָרען אַזוי הייס, דאָס טישעל האָט זיך געלייגט אויף איהם, ווי אַ שווערע משא, האָט פרידקין אַליין ניט וויסענדיג ווי ר'נאַך, דערפיהלט שושנה'ס קאָפּ אויף זיך. דאָס ביכעל איז טאַקע אַראָפּ־געפאַלען, געלעגן אונטער זייערע פּיס. די שווערע, פליישיגע שושנה איז געזעסען אויף זיינע קניהען און ער האָט זיך גע'חדוש'ט ווי לייכט זי איז.

שושנה האָט זיך מיט אַמאָל אַרויסגעריסען פון זיינע הענד:
— מען געהט?!

פרידקין האָט זיך איינגעהערט און זי גענומען באַרוהיגען:
— וואָס פאַלט אייך איין, ס'געהט קיינער ניט!

זי איז געבליבען זיצען אויף אַ ווינקעל פון בעט, די האָר צו־

שאָטען, געקוקט אַזוי ווילד און אונבעהאָלפען אויף פרידקינען, ווי ער וואָלט זי אומגליקליך געמאַכט.

פרידקין האָט ניט געקאָנט אויסהאַלטען איהר קוק, פון זי־כערקייט וועגען גענומען פאַרשליסען די טהיר.

שושנה האָט זיך אַ וואָרף געטאָן צו איהם:

— כ'בעט אייך, דאָס טוט ניט, פאַרשליסט ניט...

ער האָט זי אַרומגענומען, אָנגעהויבען באַרוהיגען, געפיהלט אויף זיינע הענד איהרע טרעהרען, געוואָלט זי צוריק אָוועקזעצען, האָט זיך שושנה צוהעשעט.

פרידקין האָט ניט געוואוסט וואָס צו טון, מורא געהאַט מען זאָל ניט דערהערען אין צווייטען צימער ווי זי וויינט און געשטאַמעלט:

—וואָס איז, שושנה, ס'איז אייך ניט גוט? איהר ווילט אפשר אביסעל וואַסער?

זי האָט ניט געענטפערט, געבליבען מיט'ן פנים אויף זיינע הענד, געוויינט און געציטערט ווי אַ פיש. פרידקין האָט ניט פאַר־שטאַנען פאַרוואָס זי וויינט. ער האָט דאָך איהר גאָר ניט געטון? נו, אַז מען טוט אַ מיידעל אַ קוש, דאַרף מען מאַכען אַזאַ חתונה? און ווען ניט זי, וואָלט ער איהר אפשר קיינמאָל קיין קוש געטון! פון פאַרדרוס האָט ער איהר געגלעט דעם קאָפּ און זיך געבעטען:

— שושנה, נו באַרוהיגט אייך, שושנה... מען קען נאָך אריינ־קומען...

זי האָט זיך געווישט מיט אַ טיכעל די אויגען, דערנאָך גע־נומען זיין האַנד אין איהרע און איהם געפרעגט:

— האָסט מיך ליעב?

פרידקין האָט זיך צופינטעלט, ניט געוואוסט וואָס צו ענט־פערען און געשטאַמעלט:

— כ'מיין... כ'ווייס... ווי דען...

— איהר דאַרפט וויסען — איז שושנה געוואָרען דרייסטער און זיך גענומען שפּיעלען מיט זיינע פינגער — אַז מיך האָט נאָך

קיינער ניט געקושט, אַז איהר ווילט ניט, גלויבט ניט, נאָר כ'פאַר־זיכער אייך, אַז איהר זייט דער ערשטער!

פון צווייטען צימער האָבען זיך געהערט גוואַלדען, ווי מענ־שען וואָלטען זיך געצאַמפּערט. פרידקין מיט שושנה'ן האָבען זיך אַ ווײַלע איינגעהערט און געבליבען זיצען ארומגענומענע אויפ'ן בעטעל. זי האָט איהם געלעקט דאָס פּנים:

— כ'וועל אייך זאָגען דעם אמת, פון ערשטען מאָל, ווען כ'האָב מיט אייך גערעדט, זייט איהר מיר געפעלען געוואָרען... אַן איינזאַמער, עלענדער בחור און אַז מען איז ניט שעהן, טאָ וואָס? דאָס איז ניט אַלץ! איך בין אויך עלענד, האָב איך גע־טראַכט, אַז מיר וואָלטען געוועזן אַ גוט פּאָרעל! נו טאַקע, איהר וואָלט ניט געדאַרפט נעמען אויף זיך אַן איבעריגען עול! מיר וואָלטען געלעבט ווי איצט, איך פאַרדינען פאַר מיר! איבריגענס, אַז כ'וועל זיך אביסעל „אויסגרינען" רעכען איך אליין צו עפענען אַ פּלאַץ.

— וואָס, איהר זייט אַ גוטע שניידערין?

— כ'מאַך אַליין אַ גוט שטיקעל ארבייט! ווען כ'וואָלט ניט געקענט, וואָלט איך ניט געאַרבייט אין אַזאַ רייך פּלאַץ!

די קולות אין צווייטען צימער זיינען געוואָרען העכער. זיי האָבען זיך איבערגעקוקט, געהויבען מיט די אַקסלען.

— מען קריגט זיך? — האָט שושנה געפרעגט.

— מיין בעל־הבית איז אַ משוגע'נער!

דער גאַז־פלאַם האָט זיך אָנגעהויבען צו זעצען און אין צי־מער איז געוואָרען טונקעל.

די גאַז געהט אויס — האָט שושנה זיך אויפגעשטעלט.

פרידקין האָט גאָרניט געענטפערט, אַ צוטראָגענער געקוקט, ווי דאָס פלעמעל ווערט אַלץ קלענער, געוואוסט, אַז די גאַז קען ניט אויסגעהן, ס'איז ניט קיין „קוואָדער־מיטער", און זיך גע־ישוב'ט צי ער זאָל אריין צו סאַשע'ן, צי ניט. מיט אַמאָל איז געוואָרען שטאָק־פינסטער. פרידקין האָט אַן עפען געטון די טהיר,

ניט געוואוסט, וואָס ס'איז מיט אַמאָל געוואָרען, געבליבען שטעהן אין דער טהיר און זיך איינגעהערט.

— איך דאַרף ניט מען זאָל ברענען מיין געז! — האָט זיך געהערט סאַשע'ס קול — איך דערלעג צום באָרדער! מיך קאָסט מעהר ווי זעקס דאָלאַר דאָס צימער! לאָז ער „ארויסמופען" ! איך וועל יעדען אָבענד אָפּשליסען די געז!

— ביזט אַ גראָבער יונג — האָט וויערא וויינענדיג געענט־פערט — ווי באַליידיגט מען אזוי מענשען? מען לאָזט זיי זי־צען אין דער פינסטער? ווילסט טייערער פאַר'ן צימער, זאָג, ניט פאַרדרעהען די געז, ווען אַ פרעמדער מענש איז אין הויז!

פרידקין האָט זיך געכאַפּט אַז סאַשע האָט אָפּגעשלאָסען די געז און אַ באַליידיגטער צוריק אַריין צו זיך. ער האָט ניט גע־וואוסט וואָס צו טון פון פאַרדרוס, אַ לענגערע צייט געשטאַנען מיט שושנה'ן ביי דער טהיר, געוואַרט און זיך איינגעהערט, ווי זיי וואָלטען מורא געהאַט מען זאָל זיך ניט וואַרפען אויף זיי. פאַר־מעלעך האָט ער געעפענט די טהיר, געשטאַנען אַ ווײַלע מיט אַן אָנגעשפּיצט אויער, און אַז ער האָט גאָרניט מעהר געהערט, האָט ער מיט שושנה'ן זיך גענומען גנב'ענען אויף די שפּיץ נעגעל, גע־טאַפּט אין דער פינסטער און ביז ער האָט געעפענט די טהיר און ארויס אין קאָרידאָר אַריין, איז איהם עטליכע מאָל הויל געוואָרען ביים הארץ, יעדעס מאָל געמיינט אַז סאַשע באַפאַלט איהם.

.11

צומאָרגענס איז פרידקין געלעגען ביז א שטיק אויפ'ן טאָג אין בעטעל און אַלץ געטראַכט, אז ער וועט מוזען זיך געהן זוכען אן אַנדער צימער. ער וועט זיך ניט לאָזען באַליידיגען פון אזא גראָבען יונג, ווי סאַשע! דערצו האָט ער צוגעזאָגט שושנה'ן, אז נאָך היינט געהט ער זוכען א דירה. נו טאַקע, ס'קומט צו איהם א מיידעל צו גאַסט, שליסט מען אָפּ די גאַז און מען לאָזט איהם זיי־צען אין דער פינסטער! וואָס, ער צאָהלט ניט? א שווייניעריי! וואָלט לאַנג זיך שוין אויפגעהויבען, האָט ער אָבער אָפּגעמאַכט מעהר ניט אריינצוגעהן צו די בעלי־בתים, געלעגען אביסעל לענגער ער זאָל זיך איינשפּאָרען דעם אָנבייסען און קענען גלייך געהן עסען מיטאָג. נאָך היינט לאָזט ער זיי וויסען, אז ער ציהט זיך ארויס. טיעף אין הארצען האָט איהם באַנג געטון נאָך וואָס ער האָט פאַרפיהרט אַן עסק מיט שושנה'ן און צומיינסטען האָט ער זיך געערגערט צו וואָס ער האָט זיך געאיילט איהר געבען א וואָרט.

איז עס טאַקי וואהר אז א בחור זאָל זי קיינמאָל ניט האָבען גע־קושט? א מיידעל וואָס דרעהט זיך תמיד צווישען בחורים און א געוואַלדיג שעהנע איז זי אויך ניט? דערצו אויב ער פאַרבינדט זיך מיט איהר, מוז ער אויפגעבען אַלע פּלענער, וועט בלייבען אויפ'ן גאַנצען לעבען א מלמד... ער וואָלט זעהר גערן זיך גע־וואָלט ארויסדרעהען פון איהר, געפיהלט, אז ער קריכט אריין אין א פּלאָנטער. צו אַלע צרות איז נאָך איצט צוגעקומען א נייע— געה און זוך א צימער. און דו וויסט שוין וואו דו פאַלסט אריין? דאָ איז ער שוין צוגעוואוינט, זיך איינגעלעבט מיט דער בעל־הבית'טע און מיט אמאָל נעהם אראָפּ די בילדער פון די ווענד, די ביכער פון טיש, פּאַק אַלץ איין און דער איטאַליענער וואָס פיהרט אייז וועט דיך אויף זיין גאַס וועגעלע איבערציהען. פרידקין האָט

פון יעדער קלײניגקײט געמאַכט אַ װעזען, גענומען יעדע זאַך אַזױ שװער אַז ער האָט זיך געהאַלטען פאַר אַן אומגליקליכען מענשען.

שפּעט אױפ'ן טאָג איז ער אַרױס פון בעטעל, זיך געשעהמט צו געהן זיך אַרומװאַשען, לאַנג געשטאַנען הינטער דער טהיר און זיך אײנגעהערט. ס'איז געװען שטיל. ער האָט לײכט געעפענט די טהיר, זיך װידער אײנגעהערט און זיך גענומען גנב'ענען אין באַד־צימער אַרײן. אַן אַרומגעװאַשענער האָט ער דערפיהלט, אַז ס'הונגערט איהם, באַמערקט אַז אין שטוב איז קײנער ניטאָ און געכאַפּט אַ קוק אין קיך. אױפ'ן טיש איז געשטאַנען אָנגעגרײט דער אָנבײסען פאַר איהם. ער האָט איהם כמעט שטעהענדיגער־הײט אַרײנגעכאַפּט, זיך עטװאָס בארוהיגט און װי אַ אינגעל, װען ער װיל ניט געהן אין חדר, געמט זוכען תירוצים, אַבי ניט צו האָ־בען קײן געװיסענסביסע, אַזױ האָט פרידקין איצט גענומען אױס־זוכען בלױז מעלות און שבחים אױף זײן בעל־הבית'טע, אַבי ניט צו דאַרפען געהן זוכען אַן אַנדער צימער.

ער האָט געהערט װי זײן בעל־הבית'טע מיט'ן קינד זײנען אָנגעקומען פון דער גאַס, איז ער צוריק אַרײן צו זיך. ער האָט השק געהאַט אַרױסצוגעהן צו איהר, זיך מיט איהר אױסשמועסען, פאַרװאָס ס'איז איהם געקומען אַזױ גראָב צו באַהאַנדלען, געהאַט די גאַנצע דרשה אױף דער שפּיץ צונג, זיך עטליכע מאָל אָפּגע־שטעלט און געבליבען יעדעס מאָל שטעהן בײ דער טיר. ער האָט געהערט װי זי שלעפערט אײן דאָס קינד, ניט געהאַט קײן מוט אַרױסצוגעהן און זיך צוריק אַװעקגעזעצט. ער האָט זיך געװיגט אױף דער שטול, זיך צוגעהאַלטען מיט אײן פינגער אָן טיש ער זאָל ניט אָנװערען דעם גלײכגעװיכט, און, זיך געפּלאָנטערט װי אין אַ שפּינװעב. ער האָט אָפּגע'פּטר'ט מעהר װי אַ האַלב לעבען, גאָר־ניט געטאָן פאַר זיך און איצט איז איהם נאָך ערגער, װי מיט פופ־צעהן יאָהר צוריק, װען ער איז נאָר אַריבערגעקומען. ער האָט זיך מיט אַ מאָל דערפיהלט אַלט, צובראָכען, מיט אַ צור־קנײטשט פּנים און אַ שרעק, אַז ער װעט שױן אַזױ ס'גאַנצע לעבען

אָפּפינסטערען אין אַזאַ צימערעל, האָט איהם ארומגענומען. ער האָט פּארמאַכט די אויגען, געזעהן ווי די פליגען וואָס אויף דער וואַנט, אויף דער סטעליע, צוואַוואַקסען זיך, ווערען פארוואַנדעלט אין שפינען. די שפינען רעדלען זיך ארויף, אראָפּ, ציהען אָן פּעדים פון אַלע ווינקלען, פלעכטען זיך ארום איהם.

די בעל־הבית'טע איז אריין אַ בלאַסע, געוואָלט אַ שמייכעל טון, געזעהן פרידקינ'ס צוזודערט און ערנסט פּנים, איז דער שמייכעל ערגעץ אינגעוועניג ביי איהר געבליבען שטעקען און אָן איבערגעשראָקענע האָט זי געשטעלט אַ טריט אויף צוריק, ווי זי וואָלט געוואָלט צוריקגעהן, און אָנגעהויבען צו שטאַמלען:

— מיסטער פרידקין... איהר דאַרפט זיך גאָרניט מאַכען דערפון... ער איז משוגע...

— דאַרף מען מיך אַזוי באַליידיגען און אויסלעשען די גאַז?

— אַז ער פארשווארצט מיר תמיד ס'פּנים — האָט די בעל־הבית'טע זיך גענומען ווישען די אויגען — וואָס האָב איך ביי איהם? איהר זעהט דאָך! כ'וואָלט געגאַנגען פאַר אַ קעכין, וואָלט איך מעהר געהאַט! כ'טענה מיט איהם, משוגע'נער, מיסטער פרידקין ברענט אוים צופיעל גאַז, בעט נאָך אַ האַלבען דאָלאַר אַ חדש, ניט געהסט אָפּשליסען די גאַז? פאַלגט ער מיך? ער האָט דאָך שיעור מיך ניט געוואָלט אויפעסען!...

די בעל־הבית'טע האָט געווישט די רויטע אויגען, געשטאַנען אין דער טיר און לייכט געהעשעט. פרידקין האָט זיך איינגעקוקט, זי געוואָלט באַרוהיגען און אַ זאַג געטון:

— וואַוינט מען ניט מיט איהם!

— דער סוף וועט זיין, אַז מיר וועלען זיך צוגעהן — האָט די בעל־הבית'טע צרויסגעוויינט — איהר זייט נאָר אַ מבין, וואָס ־ער מענש טיילט מיר אוים? וואו כ'געה מיט איהם האָב איך חרפּות און בושות! מעהר ווי ס'לעפּעל עסען ביי איהם האָב איך ניט, דאַרף מען שטעהן מיט אַזאַ נישט?

פרידקין האָט זיך גענומען דרעהען ארום איהר, ווי אַן אַלטער

קאַטער אַרום אַ הייסע שיסעל מילך. ער האָט געפּריסקעט, גע־שמעקט, זי באַרוהיגט און נאָך אַ לענגערען ישוב־הדעת זי אָנגע־נומען פאַר די הענט:

— נעמען זיך שטאַרק צום האַרצען דאַרף מען אויך ניט!

— אַז איהר ווייסט ניט, מיסטער פרידקין — האָט זי לייכט זיך אַרויסגעדרעהט פון זיינע הענט און אָנגעשטעלט אַ שנעבעלע — וואָס איך האָב איבערגעלעבט פון נעכטען אָן! כ׳בין דאָך שיעור ניט משוגע געוואָרען!

פרידקין איז געוואָרען גערירהט און איהר גענומען גלעטען די האָר. זי האָט עטוואָס איינגעבויגען דעם קאָפּ, געגלעט מיט איהרע אויסגעאַרבייטע פינגער זיינע הענט. זייערע פינגער האָבען זיך איינגעפלאָכטען, געציטערט אוןביידע האָבען זיך מיט גלאַנציגע פאַרלאָפענע אויגען אָנגעקוקט איבער אַ מינוט. אַ כוואַליע היץ האָט מיט אַמאָל אַ שלאָג געטון איבער זייערע קעפּ, זיי צוגעפיהרט צום ניט אויפגעבעטען בעטעל. זי האָט אויף שטום־לשון זיך עפּעס געבעטען ביי איהם מיט די אויגען, זיך לייכט געוועהרט, איהם אַ קוש געטון. ער האָט קיין זאַך ניט געזעהן, געפיהלט בלויז ווי די כוואַליע היץ פאַראַליזירט איהם.

אין אַ ווייל׳ע אַרום האָבען זיי האַלב־פאַרשעהמטע זיך אָנ־געקוקט. יעדער פון זיי האָט געוואָלט וואָס גיכער פּטור ווערען פון צווייטען, בלייבען מיט זיך. סיי פרידקין, סיי וויערא האָבען ניט געגלויבט וואָס דאָ איז פאַרגעקומען. יעדער פון זיי האָט געפיהלט פון זיינע איינענע הענט דאָס לייב פון צווייטען.

וויערא האָט איינגעגראָבען דאָס פּנים אין קישען און אַזוי גע־בליבען ליגען. פרידקין האָט זיך געפיהלט שולדיג, אויפגעהויבען איהר קאָפּ און זיך געבעטען:

— וויערא, ביזט בייז? זיי ניט בייז!

— כ׳בין ניט — האָט זי אַ פאַרשעהמטע געענטפערט און איהם ניט געקענט קוקען אין די אויגען אריין — קוקט ניט אויף מיר אַזוי־ איהר זעהט אויס ווי איהר וואָלט געטרונקען אַפּיום־

— דו ווייסט — האָט זי פרידקין ארומגענומען — כ׳האָב שוין לאַנג געבענקט נאָך דיר.

— האָב איך אייך די ערשטע צייט פיינד געהאַט! — האָט וויערא געשמייכעלט און נים אויפגעהויבען די אויגען.

— פאַרוואָס?

ביידע האָבען זיך מיט אמאָל אָנגעקוקט, ווי איינער וואָלט גע־לייגט די שולד אויפ׳ן צווייטען און זיך אויפגעשטעלט. מען האָט אָנגעקלונגען.

— עפענט נים — האָט וויערא אָפּגעשטעלט פרידקינ׳ען.

— אפשר איז עס צו מיר?

— אָל־רייט, כ׳עפען גלייך — האָט וויערא זיך צורעכט גע־מאַכט די האָר און ארויס פון צימער.

פרידקין איז געבליבען אין דער טיר, געוועזן נייגעריג ווער עס קען איצט צו איהם קומען. אָן די טריט האָט ער דערקענט סאַשע׳ן, עפעס נים געגלויבט און אַ פאַרציטערטער זיך איינגעהערט. ס׳איז געוועזן סאַשע. פרידקין האָט אויף גיך צוגעמאַכט די טיר, זי פאַר־מעלעך צוגעשלאָסען, קוועטשענדיג דעם שליסעל, מען זאָל נים הע־רען און געוועזן זיכער, אַז ער איז אַ פאַרפאַלענער. סאַשע וועט געוויס דערקענען וואָס דאָ איז געוועזן, וועט באַלד אויפברעכען די טיר, איהר פרעגען אַ „פרעטענזיע". ער האָט אָנגעשפּיצט די אויערען, געהערט טעמפּע קולות, באַלד אַ פאַרשטיקט געוויין און אַ בלאַסער, מיט אַ הוילקייט ביים האַרץ, ווי עס וואָלט זיך דאָרט עפעס אָפּגעריסען, האָט ער געוואַרט מען זאָל אָנקלאַפּען אין טיר. ער האָט אַ קוק געטון דורכ׳ן פענסטער, געקלערט צי מען קען זיך נים אָפּטראָגען. די הויך האָט איהם אַ שווינדעל געטון פאַר די אויגען און ער האָט זיך אָפּגערוקט. פון זיכערקייט וועגען האָט ער געעפענט זיין קליין מעסערעל, אַז אפשר וואָס, ווען, זאָל ער האָ־בען מיט וואָס זיך צו פאַרטיידיגען און געבליבען שטעהן ביי דער טיר. קאַלטע טראָפּענס שוויים האָבען ארויסגעשלאָגען ביי איהם אויפ׳ן שטערען און ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ער האָט ערגעץ גע־

לייענט פּונקט אַזאַ מעשה, ווי ס'האָט מיט איהם דאָ פּאַסירט, דער אונטערשייד איז, וואָס דאָרט רופט מען זיך אַרויס אויף אַ דועל.

— מיסער פרידקין... פּליעז, מיסטער פרידקין...

פרידקין האָט געפיהלט ווי די כחות געהען איהם אויס, ווי סאַשע וואַרפט זיך אויף איהם. ער האָט קוים געפענט די טיר, פעסט געהאַלטען דאָס צועפענטע מעסערל און געוואַרט.

— איהר וועט מיר ענטשולדיגען, מיסטער פרידקין — האָט סאַשע פאַרלוירען געשמייכעלט — כ'מיין, איהר דאַרפט זיך דערפון גאָרניט מאַכען, וואָס 'איז נעכטען געווען... — ס'טרעפט אַמאָל, כ'האָב נעכטען אין אַ רומענישען קעלער איבערגעכאַפּט די מאָס, איהר ווייסט דאָך, האַ, האַ, האַ!

מען האָט אָנגעקלונגען. סאַשע איז געלאָפען עפענען די טיר. אַ קרענקליך צופלאַמטער מיט אַ פּאָר פאַרלאָפענע אויגען, איז ער געבליבען שטעהן. ער האָט אינסטינקטיוו דורכגענומען זיינע פינף פינגער איבער'ן צושויבערען קאָפּ האָר, וואו פון פאָרענט זיינען זיי געווען שיטער און אויפ'ן סאַמע פראָנט זיך אוועקגעשטעלט אין צוויי צונויפגעפלאָנטערטע שפּיצען, ווי מען מאָלט געוועהנליך די הערנער ביים טייוועל.

פון זיינע איינענע פינגער האָט איהם אַ שלאָג געטון אין פּנים אַריין דער ריח פון וויערא'ס לייב או וואו ער האָט זיך ניט אַ דרעה געטון האָט ער געפיהלט דעם ריח פון פּוידער און שווייצער קעז. ער האָט באַמערקט אַרום איינעם פון זיינע קנעפּלאָך אַ לאַנגע שוואַרצע האָר, זי אַוועקגענומען און איבער אַ רגע ניט געקענט פּטור ווערען פון איהר. ווי ער האָט זי ניט געוואָרפען, האָט זיך די האָר ווי אַ דין שלענגעל געדרעהט, זיך ניט געוואָלט אָפּוויקלען ביז ער האָט פון כעס זי ניט צוריסען אויף שטיקלעך.

— האַלאָ, פרידקין, — איז קרוזע אַריין.

— פרידקין איז אַזוי איבעראַשט געוואָרען, זעהענדיג פאַר זיך קרוזע'ן, אַז ער האָט אפילו פאַרגעסען איהם צו באַגריסען.

דער דיקער קרוזע האָט זיך אוועקגעזעצט, געפּראַכט ווי אַ

גאַנץ און איידער פרידקין האָט צייט געהאַט עפּעס צו זאָגן, האָט ער איהם געפרעגט:

— וואָס איז דער מעהר, פרידקין? ביזט ניט געזונט? זעה נור ווי דו זעהסט אויס? ווי א האָהן נאָך תשמיש!

פרידקין האָט זיך פאַרלוירען, צוגעגאַנגען צום שפּיגעל, זיך כלומרש גע'חדושט צי ער זעהט טאַקע שלעכט אויס און א הויב געטון מיט אַן אַקסעל:

— כ'בין עפּעס ניט מיט אַלעמען!

קרוזע איז ניט איינגעזעסען, זיך איבערגעגאַנגען איבער'ן צימער און זיך צוגעזעצט אויפ'ן בעטעל. ער האָט גענומען אין דער האַנט אריין א האָר־נידעל, וואָס איז דאָרט געלעגען, זי געבויגען, דערנאָך זי באַטראַכט, זיך א כאַפּ געטון און עס אונטערגעטראָגען פרידקינ'ען מיט א שמייכעל:

— פון וואַן קומט עס צו דיר?

פרידקין איז בלאַס געוואָרען, גענומען פון איהם די האָר־נאָדעל, ווי ער וואָלט עס צום ערשטען מאָל געזעהן און זיך מיט אַמאָל איינגעקאָרטשעט ווי אַן אַלטער, ערטערווייז אויסגעצופּטער האָהן:

— כ'ווייס טאַקע ניט!

— עה, זיי זיך מודה, — האָט קרוזע איהם א קיצעל געטון אונטער'ן אָרעם.

— האָסט ניט פאַרגעסען דיינע אַלטע שטיק! — האָט פרידקין איהם א קלאַפּ געטון איבער די פּלייצעס און זיך כלומרש אויך צולאַכט — נו, וואָס הערט זיך?

— ווייסט, זיסקינד לערנט שוין ניט אין דער תלמוד־תורה!

פרידקין האָט אַן אַלעם פאַרגעסען און אויסגעגלאָצט א פּאָר אויגען:

— מען האָט איהם אָפּגעזאָגט?

— ער האָט זיך אַליין אָפּגעזאָגט!

— וואָס הייסט, ער האָט אַן אַנדער שטעל?

— יאָ!

— וואו?

קרוזע האט זיך אויפגעשטעלט, זיך דורכגעגאנגען עטליכע מאל איבער'ן צימער, זיך צוריק אוועקגעזעצט, זיך פארטראכט, אפנים פארגעסן אז פרידקין ווארט אויף אן ענטפער.

— וואס, ס'איז עפעס געשעהן מיט זיסקינד'ען?

— אה, — האט קרוזע זיך א חאפ געטון — ברעכט ער דעם קאפ, כ'פארגין זיי נאך א משומד, אז א צווייג, פארשטעהסטו מיך, נעמט איינדארען, איז וואס גיכער זי ברעכט זיך אפ, פאלט ארונ־טער, אלץ געזונטער פאר'ן בוים... ווען ניט דאס ווייבעל, וואלט איך א שפיי געטון און פטור! זאגסטו, ער איז ניט געווען דא?

— מיינסט עס מיט אן אמת? — האט פרידקין אן איבער־ראשטער אנגעכאפט קרוז'ען פאר א האנד — ער האט מיר געזאגט אז ער האט ארבייט פאר א „מישאן"־הויז, זעצט פאר זיי עפעס אי־בער אין אידיש, נור ס'זאל האלטען אזוי ווייט...

— האסט גערעכנט, אז אזא ארבייט גיט מען רבנים? — האט קרוזע מאדנע געשמייכעלט — דער וואס גלויבט ניט אין יעזוסען, אדער אמוועניגסטענס מאכט ניט דעם אנשטעל צו ער גלויבט, וועט אזא ארבייט ניט קריגען!

— ווער זאל זיך ריכטען אויף אזא משוגעת? — האט פריד־קין א הויב געטאן מיט די אקסלען — כ'בין אבער זיכער, אז ער גלויבט ניט!

בשעת זיי האבען גערעדט, איז זיסקינד שטיל אריין, געבלי־בען שטעהן אין דער טיר, זיך איינגעהערט און ביי די לעצטע ווער־טער האט זיין בלאס פנים א צוג געטאן, ווי ער וואלט איבערגע־טראגען א וועהטאג.

— דארפסט ניט זיין אזוי זיכער — איז זיסקינד צוגעגאנ־גען צום טיש — כ'וואלט ניט געגלויבט, וואלט איך צהין ניט אנ־געקומען.

דערזעהענדיג זיסקינד'ען האבען ביידע געעפענט אזעלכע אוי־

גען, ווי מען זעהט ביי אַ מענשען, ווען ער קריגט אַ שטאַרקען קלאַפּ איבער׳ן קאָפּ.

קרוזע האָט געהאַלטען, אַז פאַר אַ איד דאַרף זיין אַ פּחיתות־הכבוד אפילו אָנצוקוקען אַ משומד און ער האָט זיך אָוועקגעדרעהט. ער האָט איינגערוימט פרידקינען ער זאָל איהם דאָ פאַרהאַלטען ביז בערטע וועט קומען און איז אַרוים פון צימער.

פרידקין האָט זיך געוואונדערט, פאַרוואָס זיסקינד, פאַר ווע־מען ער האָט שטענדיג דרך־ארץ געהאַט, איז איהם געוואָרען פרעמד און דערווידער. ער האָט מעהר אין איהם ניט געזעהן קיין חבר. דער אַלטער האס און פאַראַכטונג וואָס ליגט אומבאַוואוסט אין יעדען איד צו אַ משומד, האָט זיך איצט דערוועקט ביי פרידקינען און ער האָט געפיהלט, אַז ער וועט איהם באַלד באַליידיגען, מיאוס באַליידיגען. דאָס קליינע מענשעל, ביי וועמען אַלץ איז געווען איינגעטיילט אין העכערע און נידריגע ראַנגען, וואו דער מיטעל־פונקט איז ער, פרידקין, דאָס מענשעל האָט ביים וואָרט „משומד" צומישט די ראַנגען, זיך אויפגעהויבען העכער און זיך דערפיהלט בכח אָנצושפּייען זיסקינדען אַ פול פּנים, ניט קוקענדיג אויב ער איז אפילו גערעכט. דאָס ערשטע מאָל אין יאָהרען האָט זיין פאַר־זשאַווערטער מח געאַרבייט שנעל, ספּאַזמענהאַפט. ער האָט חשק געהאַט צו פאַרפיהרען מיט זיסקינדען אַ וכוח, געליטען וואָס ער ווייס ניט „מה להשיב לאפּיקורס" און זיך געהאַלטען אין איין חזר׳ן — נו, אַז ס׳וועט זיין ס׳גרעסטע געפאַהר פאַר מיינס אַ קינד, כ׳מיין, אַז מ׳ל׳ע צו זיין מיינס אַ קינד וועט שמעקען מיט סכנות־נפשות, וועל איך עס ניט מ׳ל׳ע זיין?

ער האָט געקוקט אויף זיסקינדען, ווי ער איז געזעסען אַ פאַרלאָרענער, נערוועז געמישט דאָס קליינע תנ״ך׳ל, וואָס איז געלעגען אויפ׳ן טיש און ס׳האָט אויסגעזעהן אַז ער קלייבט זיך צו פאַרטיידיגען.

שפּרייזענדיג האָט זיך פרידקינען געדאַכט, אַז מען האָט אָנגע־קלונגען. ער איז ניט געגאַנגען עפענען. אין אַ ווײלע אַרום האָט

ער זיך עס נאָך אַמאָל דערמאָנט, געטראַכט, אַז מען איז שוין מסתמא אוועקגעגאַנגען, האָט מען פּונקט דעמאָלט אָנגעקלאַפּט אין טיר.

בערטע איז אַריין. זיסקינד האָט זיך אויפגעשטעלט, גע־מאַכט צוויי טריט, זיך פאַרלאָרען און זיך צוריק אַוועקגעזעצט.

— אויף אַזאַ גאַסט האָב איך זיך גאָרניט גערינכט — האָט פרידקין אַ שמייכעל געטאָן און איהר געשטעלט אַ שטול.

זי האָט גאָרניט געענטפערט, זיך אַוועקגעזעצט, פאַרבראָכען די הענד, ווי זי וואָלט געהאַט אַ מסוכנ׳דיגען חולה אין שטוב און זיך געווענדעט צו פרידקינען:

— נו, מיסטער פרידקין, וואָס זאָגט איהר צו מיין אומגליק?

— ס׳ארע אומגליק? — האָט פרידקין זיך געמאַכט תמ׳ע־וואַטע.

דאָס ווייבעל האָט איהם אַ קוק אָן געטאָן מיט אַזאַ בטול, אַז פרידקין האָט זיך פאַרלאָרען, געפּיהלט ווי ס׳פּנים ווערט ביי איהם גאַריש און ער האָט אָנגעהויבען שטאַמלען:

— גלויבט מיר, מיסעס זיסקינד, אַז ער מיינט עס אַליין ניט! איהר קענט איהם ניט?

— וואָס מיינט איהר? — האָט דאָס ווייבעל זיך אָנגעהויבען קאָכען — אַ מענש ליגט גאַנצע טעג אין „טשווירטש“, וועט איהר מיר איינריידען אַז ער מיינט גאָרניט דערמיט? אַז די חברים נעמען זיך נאָך אָן פאַר איהם, וואָס קען איך מיר, אָרימע, העלפען? ווען אַזאַ אומגליק פּאַסירט צווישען פּראָסטע אידען, וואָלט מען איהם די ביינער צובראָכען! און דאָ, „היברו טיטשערס“... כ׳ווייס, מען פאַרליעבט זיך אין אַ שיקסע, אָבער צו ווערען מיט אַמאָל אַזוי משוגע...

זי האָט זיך אָנגעהויבען ווישען מיט אַ טאַשענטיכעל די נאָז און זיך שטיל פונאַנדערגעוויינט. עס איז מיט אַמאָל שטיל גע־וואָרען. דאָס אָפּגעהאַקטע העשען האָט זיך געלייגט ווי אַ משא, פול געמאַכט דעם צימער, איז פרידקינען ענג געוואָרען, זיך ניט

געקענט קיין ריהר טון, ווי דער צימער וואָלט געווען אָנגעפּאַקט מיט מענשען. פרידקין, ביי וועמען ס'גרעסטע פאַרגעניגען איז גע־ווען צו מאַכען וויינען אין קלאַס אַ אינגעל, האָט זיך איצט אַליין נע'חדוש'ט, פאַר וואָס ביי זיך אין צימער קען ער קיינמאָל ניט הערען ווי מען וויינט. ס'איז איהם איינגעפאַלען, אַז די בעל־הבית'טע שטעהט הינטער דער טיר, הערט זיך איין וואָס דאָ קומט פאָר, האָט ער זי אָן עפּעס געטון, קיינעם ניט געזעהן און ס'האָט איהם פאַרדראָסען פאַרוואָס אַזעלכע נאַרישקייטען קומען איהם איצט אין קאָפּ אַריין. ער האָט געטראַכט אַז ס'וויבעל איז גע־רעכט, מען דאַרף זיסקינדען גוט אָנזידלען און געפיהלט אַז דער חוב ליגט איצט אויף איהם.

זיסקינד איז געזעסען אַ בלאַסער, געפינטעלט מיט די אויגען, געהויבען מיט די אַקסלען, ווי ער וואָלט ניט געוואוסט וואָס מען וויל פון איהם, און זיך אויסגעדרעהט צום ווייב:

— כ'וויים ניט וואָס דו ווייגסט? אַז מיט דיר קען מען ניט רעדען! דו ביזט ניט פעראַנטוואָרטליך פאַר מיר! וואָס אַרט מיך ניט, פאַרע איבערצייגונגען דו האָסט?

— איבערצייגונגען? — האָט ס'וויבעל איהם איבערגעריסען, צונומען די הענד און אויפגעשפּרונגען מיט אַ וויינענדיג געלעכ־טער — אַ מענש געהט זיך שמד'ען און רעדט וועגען איבערציי־גונגען! נו, וואָס שווייגט איהר? — האָט זי זיך אויסגעדרעהט און אַ געשריי געטון אויף פרידקינען — וואָס זאָגט איהר איהם גאָרניט?

פרידקין האָט זיך פאַרלאָרען, גענומען געהן צו זיסקינדען, געבליבען אין מיטען צימער, פאַרוואָרפען נאַריש דעם קאָפּ און בשעת־מעשה זיך געטראַכט וואָס וויל מען פון איהם, וואָס איז ער דאָ שולדיג? ער איז געווען בייז אויף זיך פאַרוואָס ער איז אַזאַ בטלן, געווען זיכער, אַז ביי אַ צווייטען וואָלט עס אַרויסגעקומען אַזוי נאַטירליך און, ווי איינער וואָס וויל ניט טראַכטען, פאַר־קוועטשט די אויגען און שלינגט אַראָפּ אַ לעפעל ריצענאויל, פונקט

אזוי האָט זיך פרידקין א לאָז געטון צו זיסקינדען, איהם אָנגע־כאַפּט פאר א לאַץ פון ראָק, אז יענער האָט זיך אזש פון שרעק אונטערגעהויבען, און ווילד איהם אויסגעשריען אין פּנים אריין:

— ווילסט מיר טאקע איינרעדען, אז דו טוסט עס אויס אי־בערצייגונג?

— אויב דו קאָכסט זיך ווי מיין ווייב, זויל איך דיר ניט ענטפערען!

— ווער קאָכט זיך? — איז פרידקין רויט געוואָרען און גע־שריען נאָך העכער — כ'לייד נאָר ניט קיין עולות! וואָס לעגסטו אריין די יראה אין דער טמאה? ווילסט זיך שמד'ען שמד זיך! ברעך אין קאָפּ! געדענקסט, דו האָסט מיר אליין אנומעלט געזאָגט, אז דו ליידסט דערפון וואָס דו מוזט לערנען מיט די קינדער דינים פון שולחן ערוך, און זיך געוואונדערט פארוואָס מען פאַלט אָן אויף א מיסיאָנער? אז דו ביזט ניט בעסער!

— אמת — האָט זיסקינד געלאַסען געענטפערט — כ'האָב אין קיין זאַך ניט געגלויבט, תמיד אָבער געפיהלט, אז מיר פעהלט א גלויבען... מיין פרוי ווייס עס, ניט איין מאָל האָב איך מיט איהר וועגען דעם גערעדט...

— און דאָס אידישע גלויבען — האָט פרידקין אָנגעהויבען.

— דאָס אידישע גלויבען האָט מיך ניט באפרידיגט — האָט זיסקינד איהם ניט געלאָזט ענדיגען — כ'האָב דאָרט גאָרניט גע־פונען... ווענינגסטענס, גאָר ניט פאר מיר...

— אָבער „יאָסעלע פאנדריק“? — האָט ס'ווייב זיך הים־טעריש צולאכט — דאָרט האָסטו געפונען די ישועה, הא? א קלאָג וואָס פון דיר איז געוואָרען, מיין מאַן!

זיסקינד האָט גאָרניט געענטפערט, געזעסען א בלאַסער און מען האָט געקענט זעהן, אז ער ליידט זעהר.

— און דאָס קריסטליכע גלויבען האָט דיך באַפרידיגט? — האָט פרידקין ווידער געפרעגט.

— יאָ. איהר מעגט לאַכען. שפּייען מיר אין פּנים אריין, נור גלויבט מיר, ווען ניט דאָס קריסטענטום, וואָלט איך שוין היינט געווען אויפ׳ן עולם־האמת!

— הלואי, רבונו של עולם! — האָט ס׳ווייבעל צושפּרייט די הענד.

— פאַר די לעצטע צוויי חדשים — האָט זיסקינד ווייטער גערעדט — בין איך ארומגעגאַנגען, ווי אין א היהנער־פּלעט, מיינע ליידען זיינען געווען שרעקליך, כ׳האָב געמיינט אז כ׳וועל פון זינען קומען און מיט אמאָל, ווי פון זיך, האָט א געהיימע האַנד אראָפּ־גענומען פון מיינע אויגען א הייטעל און ס׳איז מיר ליכטיג גע־וואָרען. איך האָב פון זיך אליין א י ה ם דערקענט, דערפיהלט אין זיך ד ע ם, וואָס האָט געליטען פאַר די מענשענס זינד. מיינע ליידען האָבען אויפגעהערט, די נשמה האָט זיך באַרוהיגט און איהר — האָט ער מיט די הענד געוויזען אויפ׳ן ווייב און פרידקינען — איהר איינגע׳עקשנ׳טע, בלינדע, קענט עס ניט באַ־גרייפען!

— משוגע! — האָט ס׳ווייבעל פאַרבראָכען די הענד — ער איז מיט אַן אמת משוגע!

— כ׳פאַרשטעה ניט — איז פרידקין געוואָרען ערנסטער. אום ס׳זאָל דיר לייכטער ווערען, האָסטו בעדאַרפט דוקא דעם קריסטליכען גאָט, האָסט דאָך געקענט זיך ווענדען צום אידישען?

— ער איז צו ווייט... צו ווייט פון אונז... — האָט זיסקינד אויפגעהויבען די אויגען.

— און דער קריסטליכער?

— ער איז צווישען אונז — האָט זיסקינד א צושטראַהלטער

גענענטפערט — אין מיר, אין דיר, דאַרפסט נאָר ווע‏לן, דאַרפסט נור תשובה טון...

— רעדסט דאָך טאַקע ווי אַ מיסיאָנער! — האָט זיך פרידקין צולאַכט.

— נו, וואָס זאָגט איהר צו מיין אומגליק? — האָט ס'ווייבעל זיך אויפגעשטעלט, איז צוגעגאַנגען צום מאַן, אַרויפגעלייגט אויף איהם ביידע הענד און זיך געבעטען מיט טרעהרען אין די אויגען: — אויב דו האָסט ניט רחמנות אויף מיר און אויף דיר אליין, האָב רחמנות אויף דיינע צוויי קינדער! אידען ווע‏לן דאָך אונז אויסמיידען ווי אַ פעסט, כ'בעט דיך, ווי לאַנג ס'איז ניט שפּעט, באַרעכען וואָס דו טוסט...

זיסקינד האָט אַרומגענומען מיט איין האַנד דאָס ווייב, איהר אַ קוש געטון אין שטערען און גאָר ניט געענטפערט.

— נו, כ'בעט דיך...

— זינדיג ניט, מיין ווייב!

זי האָט זיך אַ ריס געטון פון איהם, פאַרוואָרפען דעם קאָפּ מיט די גרינליכע אויגען, ווי אַ שלאַנג, ווען ער געהט אַ ביס טון, און איהם אַ שפּיי געטון אין פנים אַריין:

— משומד!

ער האָט געמאַכט צוויי טריט אויף צוריק, זיך גענומען ווישען דאָס פנים, איז זי אַ צורייצטע מיט'ן פאַררויסענעם קאָפּ צוגעלאָפען און איהם גענומען שלאָגען, וואו זי האָט נור געטראָפען. וואָס זי האָט אַראָפּגעלאָזט אַ פּאַטש איז די האַנט ביי איהר, ווי לייכטער געוואָרען, און ס'האָט אויסגעזעהן אַז זי וועט איהם דער־הרג'ענען. ער האָט זיך ניט געוועהרט, געשטאַנען מיט אַן אַראָפּגע־לאָזטען קאָפּ און געפינטעלט מיט די אויגען.

פון די קולות האָט וויערא געעפענט די טיר און אַן איבערגע־

שראַקענע אריינגעקוקט. איהר קינד איז געקראָכען אויף אַלע פיער, געזעהן ווי מען שלאָגט זיך, האָט עס זיך פונאַנדערגעוויינט.

— וואָס שטעהסט איהר ווי א גולם? — האָט וויערא זיך גע־ווענדעט צו פרידקינען — זי וועט דאָך איהם דער׳הרג׳ענען!

פרידקין האָט זי קוים אָפּגעריסען פון מאַן. זי האָט עפּעס גע־נומען זוכען אין אַלע ווינקעלעך, מיט אמאָל זיך געכאַפּט, אז איהר קאַפּעליוש זיצט ביי איהר אויפ׳ן קאָפּ און גענומען ארויסגעהן. אין דער טיר האָט זי זיך צוריק אויסגעדרעהט און גענומען גראַזשען דעם מאַן:

— צווישען אונז איז אַלעס געענדיגט! זאָלסט ניט דערוואַ־גען אריבערטרעטען מיין שוועל, כ׳וועל דיך ארויסבריהען, משומד דו!

זיסקינד האָט זיך מיט אמאָל אויסגעגלייכט און מיט צער אין פּנים האָט ער אָפּגעשטעלט דאָס ווייב מיט א פינגער:

— פאַרוואָס שלאָגסטו מיך? וואָס האָב איך דיר געטון?

דאָס ווייבעל איז ארויס מיט וויערא׳ן. זיסקינד האָט זיך אראָפּגעלאָזט אויפ׳ן בעטעל, אָנגעשפּאַרט דאָס פּנים אָן די הענט און אזוי געבליבען זיצען.

פון צווייטען צימער האָט זיך געהערט ווי דאָס ווייבעל א פאַרוויינטע קלאָגט זיך פאַר וויערא׳ן וואָס פאַרא אומגליק ס׳איז איהר געשעהן.

12.

דעם לעצטען טאָג פון „שבעה“ איז שולץ אָפּגעזעסען אַ גאַנ־צען אָבענד ביז שפּעט אין דער נאַכט און געוואָלט אָנשרייבען אַ שיר פאַר דער מצבה פון זיין פאָטער. עס האָט זיך אָבער ניט גע־שריבען. די ווערטער זיינען ארויס פון קאָפּ, ווי ער וואָלט קיינ־מאָל קיין העברעאיש ניט געקענט. אַ דענערווירטער האָט ער אוועקגעלייגט די פעדער, גענומען שפּרייזען פון איין צימער אין צווייטען, געזעהן ווי בעסי איז געלעגען ביי זיך אין שלאָף־צימער אין די קליידער, האָט ער אויסגעשטרעקט אַ האַנט, געוואָלט זאָגען אַז ס'איז צייט זי זאָל זיך לעגען, זיך דערמאָנט אַז ער רעדט ניט מיט איהר און אויף די נעגעל איז ער צוריק ארויס פון צימער.

ווען ס'ווייב האָט איהם איבערגעגעבען, אַז בעסי איז פאַר־ליעבט אין גרינען און מיינט מיט אַן אמת מיט איהם חתונה צו האָבען, האָט שולץ זיך אַ הויב געטאָן, אוועק פון טיש, וואו ער האָט גענעסען מיטאָג, דורכגעגאַנגען עטליכע מאָל דעם עס־צימער און זיך געווענדעט צו בעסי'ן, ארויפלייגענדיג זיין האַנט אויף איהר אַקסעל:

— ס'איז טאַקי אַן אמת, וואָס די מאַמע דערצעהלט?

— און אַז ס'איז אַן אמת? — האָט בעסי זיך אַ רוק געטון זי זאָל קענען קוקען דעם פאָטער אין די אויגען.

— וויל איך טאַקי, אַז דו זאָלסט זיך מיט איהם מעהר ניט זעהן.

— ניט געפונען קיין אַנדער צייט זיך אויסצושמועסען, ווי ביים עסען! — האָט ס'ווייב זיך אריינגעמישט.

— וואָס הייסט? — האָט בעסי זיך ניט צוגעהערט צו דער מוטער.

— דערווייל בין איך נאָך דיין פאָטער — האָט שולץ ניט גע־לאָזט דער טאָכטער ענדיגען — און דו דאַרפסט מיך פאָלגען.

— אַז דו דאַרפסט עס גאַרניט פאַרלאַנגען פון מיר...

— כ'פרעג דיך ניט! — האָט שולץ אַ געשריי געטון, זי אָנ־גענומען פאַר אַ האַנט און גערעדט ווייכער — זאָגסטו מיר צו, אַז דו וועסט זיך מיט איהם מעהר ניט זעהן?

— משוגענער, הערסט אויף, אַז ניט געה איך אַוועק פון טיש!

— געה, געה, ביזט ניט בעסער פון איהר! — און ער האָט זיך צוגעבויגען צו דער טאָכטער. — זאָגסטו מיר צו?

— ניין!

— אויב אַזוי, געה שוין אַוועק פון טיש — האָט ער זי אַ שלעפּ געטון — אויב דו ווילסט מיך ניט פאָלגען, ווייז זיך ניט פאַר מיינע אויגען!

גלייך ווי בעסי איז אַוועק פון טיש איז איהם דער כעס אריי־בער, געוואוסט אַז מיט בייזען וועט ער גאָרניט מאַכען און באַ־שלאָסען מיט איהר זיך דורכצושמועסען. די זעלבע נאַכט איז זיין פאָטער געשטאָרבען. דער סעקרעטער פון דער „היברו" האָט איהם אפילו געהאַט אָנגעזאָגט, אַז גרין האָט רעזיגנירט, ער איז אָבער גע־ווען אַזוי דערשלאָגען, אַז קיין זאַך איז איהם ניט געגאַנגען אין קאָפּ אריין. איצט זעהענדיג בעסי'ן, ווי זי איז געלעגען אַ ניט אויסגעטועטע האָט ער רחמנות געקראָגען אויפ'ן מיידעל, זיך אַליין גע'חדוש'ט פאַרוואָס ער האָט אַזוי אָנגעשריען אויף איהר, ניט געוואוסט פאַרוואָס ער איז נענען גרינען... די שטילקייט פון דער נאַכט, דעם פאָטער'ס טויט, די טאָכטער אין די קליידער, אַלץ האָט אויף איהם געווירקט און ער האָט באַשלאָסען זיך ניט צו מישען און אויב בעסי וויל דוקא גרינען, לאָז זיין גרין. ער איז צוריק אריין אין דער טאָכטער'ס שלאָף־צימער און זי לייכט אַ ציה גע־טון פאַר אַן ארבעל. בעסי האָט זיך אויפגעכאַפּט, דערזעהן דעם פאָטער, האָט זי צופּענט די אויגען און ארויסגעשטאַמעלט:

— אה? וואָס איז, טאַטע?

— באַרוהיג זיך, ס'איז גאָרניט, טאָכטער — האָט דער פֿאָ־טער זי געגלעט איבער'ן קאָפּ — טו זיך אויס, ס'איז שפּעט!

ער האָט געפֿיהלט, ווי עפּעס שטיקט איהם, ניט געקענט זעהן, ווי בעסי שטעהט אַ פֿאַרלאָרענע, מורא געהאַט ס'זאָל זיך באַלד ניט אָפּשפּיעלען אַ חתונה, האָט ער אַ קוש געטהון בעסי'ן אין קאָפּ:

— אַ גוטע נאַכט, טאָכטער! אַ גוטע נאַכט...

ער האָט אויפגעזוכט אין אַ קופער זיינס אַ פּעקעל מיט אַלטע כתבים, גענומען לייענען שירים געשריבען לכבוד יום־טוב, לכבוד אַלעקסאַנדער דעם צווייטען, דעם „מלך־חסד", זיך געוואונדערט וואָס פֿאַר אַ לשון ער האָט אַמאָל געהאַט, אָפּט געזיפצט — שוין אפילו געהאַט פֿאַרגעסען דעם טייטש פֿון אַ סך ווערטער — און ביסלעכווייז האָט ער כמעט גענומען צווייפלען צי ער האָט עס גע־שריבען, אַזוי פֿרעמד האָט עס איהם אויסגעזעהן. צום סוף האָט זיך שולץ מיאש געווען עפּעס אַליין אָנצושרייבען און באַשלאָסען צו קריגען עמיצען, מעג עס קאָסטען וויפֿיעל עס איז.

דער שוין כמעט גרויער שולץ איז געזעסען איבער די כתבים, געשריבענע מיט עטליכע און צוואַנציג יאָהר צוריק, פֿאַרגעסען אַז ער איז אַ פֿאַבריקאַנט, אַז ביי איהם אין „שאַפּ" „לויפֿען" הונדערט מאַשינען, אַריינגעאָטעמט דעם אַלטען ריח פֿון די האַלב־אויסגעריי־בענע פּאַפּירלעך, וואָס ער האָט געשריבען בחור'ווייז ביי זיין טאַ־טען אין שטוב און אַן אָנגענעמער ריח פֿון דער היים האָט אַ בלאָז געטהון אויף איהם. געווען אַמאָל אַ חלום — ער האָט געהאָפּט צו ווערען אַ אידישער משורר. די בלויזע ערינערונג האָט איהם צונר־מען. ס'איז איהם מיט אַמאָל שטאַרק באַנג געוואָרען, ווי די בענק־שאַפֿט וואָלט דורכגעדרונגען זיין פֿאַרוואַקסען מיט שמאַלץ האַלז און אַ צופֿליגעלטער איז שולץ ס'ערשטע מאָל אין יאָהרען, געוואָ־רען פֿאַרביטערט אויף אַמעריקאַ, געפֿיהלט, אַז ער האָט צו טייער באַצאָהלט פֿאַר די מאַשינען.

צו מאָרגענס איז ער אַריינגעקומען צו זילבערמאַנען, דעם מצבה־קריצער, אין „אָפֿיס" אַריין.

— האַלאָ!

— האַלאָ!

דער אייגענטימער, אַ קײלעכדיג אידעל מיט קורצע הענד און פיס, וואָס איז געזעסען ביים שרייב־טיש, האָט זיך אַ דרעה געטון צוזאַמען מיט דער שטוהל, געבליבען זיצען מיט׳ן פּנים צו שולצען און זיינע קורצע פיס האָבען זיך געוואַקעלט, ניט אָנגעריהרט די פּאָדלאָגע:

— וועל, מיסטער?

— כ׳וואָלט געוואָלט באַשטעלען אַ מצבה.

— זיצט, — האָט זילבערמאַן געוויזען אויף אַ שטוהל לעבען זיך — וואָס פאַר אַ מצבה וואָלט איהר געוואָלט? כ׳מיין — — — פאַר אַן עלטערען — — — ס׳ווענדט זיך וואָס פאַר אַ שטיין איהר ווילט.

— פאַר מיינ׳ס אַ פאָטער.

דער אייגענטימער האָט אַרויסגענומען אַ קאַטאַלאָג און גע־וויזען שולצען פאַרשידענע מצבות. זיי זיינען מושוה געוואָרען. שולץ האָט איהם געגעבען צוואַנציג דאָלאַר האַנד־געלד. זילבערמאַן האָט אַרויסגענומען פון אַ הינטער קעשענע אַ קנויל מיט פּאַפּירען געלד, צוגעוויקעלט דאָס האַנד־געלד, און זיך געווענדעט צו שולצען:

— זייט אַזוי גוט, מיסטער שולץ און לאָזט איבער דעם נאָמען פון אייער פאָטער און ווען ער איז נפטר געוואָרען.

— ווער וועט דען מאַכען דעם אויפשריפט? — האָט שולץ נעפרעגט.

— וואָס הייסט ווער? — האָט דער אייגענטימער צופרידען געשמייכעלט — מיר דאַרפען נאָר וויסען דעם נאָמען און דעם „דייט", דאָס׳ס אַל! דעם נוסח האָבען מיר אַ פאַרטיגען! אייער פאָטער אַ כהן געווען?

— יעס. אָבער איהר פאַרשטעהט — האָט שולץ געשטאַמעלט — איך וויל עס זאָל זיין אַ שיר אויף דער מצבה — —

— דאָס קענען מיר אויך — האָט דאָס אידעל נאַכלעסיג גע־

שמייכעלט — נאָר איהר וועט מוזען מושה ווערען מיט מיינעם א מענשען, דאָס באַלאַנגט צו איהם. ער איז א בריה אויף די זאַכען, זאָג איך אייך. ער פאַרפאַסט שירים מיט'ן נאָמען פון פאָרענט, און דער מיט, וואו איהר ווילט נאָר אליין!

דער איינגענטימער האָט זיך געווענדעט צו א מיידעל, וואָס איז געזעסען ביי א שרייב־מאשין און געקלאַפּט מיט די פינגער.

— סיידע, פיהר אריין דעם דזשענטעלמען צו שמחה'ן, האָררי אָפּ!

דער „שאָפּ" וואו מען האָט געקריצט די מצבות איז געווען שמאָל און לאַנג, ווי א קאָרידאָר אָהן פענסטער. עטליכע גוים זיינען געזעסען אין די בלויזע קעפּ ביי צאַפּעלדיגע גאַז־פלעמלאַך און געארבייט. אין דער לופט איז געשטאַנען א ווייסער שטויב וואָס האָט געקרעלט אין דער נאָז און אין האַלז. די גוים האָבען יעדע ווײַלע געקוקט אויף די גע'כתיבה'טע פּאַפּירען, וואָס האָבען געהאָנגען פאַר זייערע אויגען און אז איינער פון זיי האָט אויסגעצייכענט אַן אות אויף דער מצבה, האָט ער דעם זעלבען אות דורכגעשטאָכען אויפ'ן פּאַפּיער מיט א שפּילקע, ער זאָל קיין טעות ניט האָבען און נאָך אמאָל צייכנען דאָס זעלבע.

דאָס מיידעל האָט געוויזען שולצען מיט דער האַנד אויף א גרויען איד מיט א באַוואַקסענעם קאָפּ, ווי ביי א חכם.

— אָט איז ער!

שולץ איז צוגעגאַנגען:

— מיסטער זילבערמאַן האָט מיך צו אייך געשיקט. כ'וויל איהר זאָלט מיר אָנשרייבען א שיר אויף א מצבה.

דער אַלטער האָט אויפגעהויבען דעם פאַרשטויבטען קאָפּ, געקוקט אויף שולצען פון אונטער די מעשענע שפּאַקולען, זיי אַרויפגערוקט אויפ'ן שטערען און געשאַרט די יאַרמעלקע הין און צוריק:

— ס'וועט אייך קאָסטען א טאָלער.

— אָל־רייט, כ'זאָל נאָר זיין צופרידען, גיב איך אייך צוויי.

דער אַלטער האָט אַרויסגענומען פון א בוזעם־קעשענע א העפט

מיט א בלייפעדער, זיך אוועקגעזעצט אויף א שטיין, אראָפּגעלאָזט די ברילען אויף דער נאָז און זיך גענומען אויספרעגן:

— ווי האָט אייער פאָטער געהייסען?

— אברהם בן יוסף הכהן.

— גוט, גוט, ס'פיהלט זיך א רחבת אין דעם נאָמען — האָט דער אַלטער ווי צו זיך גערעדט — פאַראַן נעמען וואָס ס'ווילט זיך פון זיי גאָרניט מאכען — — — געווען א למדן, אייער פאָטער, האָ?

— נאָ, געווען א פּראָסטער, עהרליכער איד.

— מסתמא געווען א מכניס־אורח?

— געווען.

דער אַלטער האָט גענומען די באָרד אין דער האנד אריין, זיך פארשטעלט מיט איהר דאָס מויל, פארקוועטשט די אויגען, זיך גע'מח'ט און שטיל געזונגען מיט א ניגון פון פיוט:

— וועט מען שרייבען אזוי:

א—יש ישר הולך תמים
ב—לחמו סעד עניים צמים
ר—עבים השביע והרוה נפש
ה—לך בצל קורתו נפש
מ—עשהו זה לנפשו נופש
כ—עת במרום תמריא לחופש
ה—לך לעולמו בן ע"ז
נ—יניו יתאבלו מאתם נז.

אין צעהן מינוט צייט איז דער שיר געוואָרען פארטיג. דער אַלטער האָט אָפּגעזיפצט, ווי ער וואָלט אָפּגעטון א שווער שטיקעל ארבייט, ארויסגענומען פון וועסטעל קעשענע א שקעטעלע מיט טאַבאַק, גוט פארצויגען און מכבד געווען שולצען:

— נעמט א שמעק טאבאק!

ער האָט פארקרימט דאָס פנים, זיך געקליבען א נאָס צו טון, פון פארדרוס וואָס דער נאָס האָט זיך איהם ניט איינגעגעבען, האָט

דער מצבה קריצער געווישט די הענד אין זיין באפלעקטער באָרד, נאָכאמאָל דורכגעקוקט דאָס ליעד און עס אונטערגעטראָגען שולצען:

— נו, ווי געפעלט עס אייך?

אַז שולץ האָט געליינט, האָט שמחה איינגעבויגען אויף א זייט דעם גרויען קאָפּ, ער זאָל בעסער הערען, געצעהלט די זילבען, צוגע־קלאַפּט צום טאַקט מיט'ן רעכטען פוס, זיך ניט געקענט דערוואַר־טען ביז שולץ וועט ענדיגען און איהם איבערגעריסען:

— מיט אַן אמת, זאָגט, וואָלט מען געקענט אויף א פראָסטען אידען זאָגען א בעסערען שבח ווי איך האָב געזאָגט?

— ס'איז גוט, זעהר גוט — האָט שולץ דעם אַלטען געדריקט די האַנד.

— כ'וויים, אינדער היים — איז שמחה געוואָרען אויפגערוימ־ט'ער — אַז כ'פלעג אָנשרייבען א שיר, האָבען מענשען וואָס פאַר־שטעהן זיך אויף לשון, די אמת'ע מבינים, זאָג איך אייך, האָבען די פינגער געלעקט. פרעגט יעדען קאָוונער, וועט ער אייך זאָגען, אַז איך, שמחה דער מצבה־קריצער, האָב אָנגעשריבען אויף ר' יצחק אלחנן'ס טויט א שיר, האָט א וועלט געקלונגען דערמיט. האָט דאָרט געשטעקט א רעיון, פשש, וואָס פרעגט איהר! וואָס ברויכט מען מעהר? מען האָט עס געזונגען אין יעדען הויז! און אַז א גביר האָט חתונה געמאַכט? ווער, מיינט איהר, האָט געשריבען דעם שיר אויף דער חתונה־קאַרד? אַלץ שמחה דער מצבה־קריצער! און אַז א חתן האָט געדאַרפט שיקען א שלח־מנות דעם שווער, צי וועמען מיינט איהר איז מען געקומען? צו מיר! איז געווען א מחלוקה אין שטאָדט, האָב איך עס בעשריבען אין „המליץ”. האָט א בחור אין שטאָדט אָנגעשריבען א רעיון, האָט ער עס געבראַכט צו מיר, געוואָלט מיין הסכמה. אַלץ איך! האָט מען טאַקע לייב־טער געמאַכט א קערביל, ניט געדאַרפט אַרבייטען מיט'ן האַמער און דער עיקר געווען אַן אָנגעזעהענער מענש אין שטאָדט. האָט זיך מיר אויף דער עלטער פאַרגלוסט אמעריקא, נו, נו, זעהט איהר

דאָך — — — בויגט מען די אַלטע פּלייצעס פון דער פּריה ביז ביי נאַכט — — — א אידישער משורר האָט פון תמיד אָן א פינסטער מזל! כ'וועל אייך פאַרטרויען א סוד — איז דער אַלטער נעהנטער צוגעגאַנגען צו שולצען — דאָס אידישע פאָלק איז דאָס ערגסטע אויף דער וועלט. איהר גלויבט ניט? נו, פרעג איך אייך, איהר זייט דאָך א יודע ספר, וואָלט אזא משורר ווי איך — — — כ'ריהם זיך ניט, איהר האָט דאָך אליין געזעהן, ווי לאַנג האָט מיר גענומען אָנצושרייבען דעם שיר? צעהן מינוט. נו, פרעג איך אייך, וואָלט אזא משורר ווי איך ביי אַן אנדער פאָלק זיך אויך אזוי געמאַטערט, געדאַרפט האקען שטיינער אום צו מאַכען א לעבען, הא? נאָר גאָר־ניט, אונזער פינסטער מזל. איך בין ניט דער איין־און־איינציגער. דער אבן־עזרא איז נאָך געווען מעהר קבצן פאַר מיר — — —

זילבערמאַן איז ברייט אריין אין „שאַפּ", מיט די קורצע הענט אין די הויזען־קעשענעס. די גוים האָבען אָנגעהויבען שנעלער צו ארבייטען. דער אַלטער מצבה־קריצער האָט אויפגעהערט רעדען, זיך ארומגעקוקט, ווי ער וואָלט עפּעס געזוכט, גענומען מיט א באַרשט אָפּרייניגען דעם שטיין און בשעת מעשה זיך געווענדעט צו שולצען:

— זייט אזוי גוט, מיסטער, און באַצאָהלט, כ'מוז זיך נעמען צו דער ארבייט.

דער אַלטער האָט אריינגעשטעקט די צוויי דאָלער אין וועסטעל קעשענע, געדאַנקט, זיך ארומגעקוקט צו קיינער זעהט ניט, גענומען קלאַפּען מיט'ן האַמער אין דער דלאָטע, זיך געבויגען אין דרייען און שטיקלעך שטיין זיינען געפלויגען אין אַלע זייטען, געשפּריצט דעם משורר אין פּנים אריין, אָפּגעווייסט דעם אזוי אויך גרויען קאָפּ, און יעדען קלאַפּ באַגלייט מיט א קרעכץ.

שולץ איז ארויס אויף דער גאַס א צורודערטער, געטראַכט אז ווען ער בלייבט ביי די שירים, וואָלט ער געהאַט אזא עלטער ווי שמחה, ניט געוואָלט מעהר קלערען דערפון, גיכער געלאָפען

אין „שאַפּ“ אריין און אין מח איז איהם אַלץ געקראָכען גרין, זיך געוואָלט עפּעס קלאָר מאַכען, ווי גרין און שמחה וואָלטען ביי איהם געווען איינס און דאָס זעלבע. ביי איהם איז אויסגעקומען אַז ווען ער מאַכט חתונה בעסי׳ן פאַר גרינ׳ען, הייסט עס פאַר שמחה׳ן און אַן אויפגערעגטער זיך אָפּגעשטעלט, ווי ער וואָלט געוואָלט אין עפּעס זיך פאַנאַנדערקלייבען.

ער איז געשטאַנען אויף דער באָוערי. נאָך אַ יונגע געזונטע פרוי איז אַ שווערען פּילצענעם הוט, צעקנעפּעלטע מענערשע שיך און אין אַ ווייס־באַלאָווע קלייד, איז געשטאַנען אין מיטען גאַס אַ שכור׳ע און פאַרטשעפּעט ווער עס איז נאָר פאַרבייגעגאַנגען. אַ יונגער פּאָליסמאַן איז אונטערגעקומען און זי גענומען אונטער׳ן אָרעם. די פרוי האָט זיך אַ ריס געטאָן און גענומען שרייען:

— דו האָסט קיין רעכט ניט, אָפיסער, איך בין ניט שכור!

דער פּאָליסמאַן האָט זי ווידער אָנגענומען, געהייסען זי זאָל מיט איהם מיטגעהן, האָט די פרוי זיך אַ ציה אויסגעטון, ווי גרויס זי איז געווען, פאַרוואָרפען דאָס זיידענע קלייד איבער׳ן קאָפּ און זיך איינגעגראָבען מיט די הענט און פיס אין רינשטאָק.

דער פּאָליסמאַן, אַ דאַרער, ניט קיין הויכער, האָט געשוויצט ווי אַ ביבער, געשטאַנען איבער דער פרוי, זי געריסען און ניט גע־קענט ריהרען פון אָרט. און וואָס מעהר מענשען עס האָבען זיך ארומגעשטעלט, אַלץ איינגע׳עקשנ׳טער איז דער פּאָליסמאַן געוואָ־רען, זיך געראַנגעלט מיט דער פרוי מיט אַלע כחות און די פרוי האָט געמאַכט אַזעלכע קולות, ווי מען וואָלט פון איהר די הויט גע־שונדען.

צום סוף האָט דער פּאָליסמאַן, אַן אויסגעמאַטערטער, זי אָפּ־געלאָזט, אַ פאַרשעמטער זיך ארומגעקוקט און ארויפגעלייגט זיין האַנט אויפן ערשטען מאַן, וואָס איז געשטאַנען נעבען איהם:

— ביזט אַ סיטיזען?

— נאָ סער!

ער האט זיך א דרעה געטון, ווי ער וואלט מורא געהאט צו פארלירען צייט און אנגעכאפט אן אנדערען פאר א האנט:

— ביזט א סיטיזען?

— יעס.

— העלף מיר!

שולץ האט געזעהן, ווי א מיטעליעהריגער מאן, מיט א צע־שראקען פנים, ווי ביי איינעם, וועמען רויבער שטעלען אפ אין מי־טען דער נאכט, האט זיך ארויסגערוקט פון עולם. דער מאן האט געווארפען בליקען אין אלע זייטען, אפנים פון שרעק גארניט גע־זעהן און שטום געבעטען מען זאל איהם צורוה לאזען. די שרעק פאר'ן פאליסמאן האט גובר געווען און דער מאן האט אנגענומען די פרוי, וואו דער פאליסמאן האט געהייסען. זיי האבען זי אויפ־געשטעלט, גענומען פיהרען איבער דער באוערי אונטער דער בא־גלייטונג פון א קאץ־מוזיק.

שולץ'ן האט זיך געדאכט, אז דאס איז פרידקין, פון נייגע־ריגקייט זיך דורכגעשטופט צווישען עולם און זיי פארלאפען דעם וועג.

פרידקין, דערזעהענדיג שולץ'ן האט פארווארפען דעם קאפ, ווי ער וואלט זיך געקליבען חלש'ן, איהם אנגעקוקט א רגע, אפגע־לאזט די פרוי און גענומען אפציהען. דער עולם האט זיך גע־שטיקט פון געלעכטער.

שולץ'ן האט דערעסען די גאנצע חבריה. ער האט פאר זיך געזעהן א גלייכע ליניע — שמחה, גרין און פרידקין און באשלא־סען ס'זאל איהם געהן אין לעבען וועט ער ניט דערלאזען דעם שידוך צווישען גרינ'ען און בעסי'ן.

.13

נאָך דער סצענע ביי זיך אין שטוב מיט זיסקינד'ען איז פרידקין עטליכע טעג אַרומגעגאַנגען אַ צוטראָגענער. דאָס ערשטע מאָל האָט ער דערפיהלט, אַז ביז איצט האָט דאָס אַרומיגע לעבען איהם ניט אָנגעריהרט, תמיד פאַרביי־געשוואומען ווי אַ פלאַכער טייך צווישען הויכע ברעגען, איהם קיין מאָל ניט פאַרטשעפּעט און אויף איהם קיין שפּור געלאָזט. איהם האָט באַנג געטון, וואָס ער האָט גע'פּטר'ט מעהר ווי אַ האַלב לעבען מיט גאָרניט, טראַכטענדיג תמיד ווי זיך בלויז אויסערליך צו פאַרבעסערען און באַקוועמער מאַכען דאָס לעבען. עטליכע טעג איז ער אַרומגעגאַנגען ווי אַ נעכטיגער, און וואָס ער האָט דערמאָלט ניט געטון, אָדער געטראַכט — אין אַלעם האָט ער בלויז געזעהן עולות. די קינדער אין סקול האָבען זיך איבערגעקוקט, ניט פאַרשטאַנען וואָס מיט פרידקינען איז געוואָרען. ער איז זיך באַגאַנגען מיט זיי העפליך, ווי מיט דערוואַקסענע מענשען, זיינען די קינדער טאַקע געזעסען רוהיגער. און אַז פרידקין האָט פאַנאַנדערגעלאָזט דעם קלאַס, האָט ער ס'ערשטע מאָל אין יאָהרען זיך ניט געפיהלט אויסגעמאַטערט, אַ פרישער אַראָפּ פון די טרעפּען, אַן אויפגערוימטער זיך באַגריסט מיט די לעהרער און זיך געטראַכט אַז ער איז שוין אויפ'ן וועג פון אַ ניי לעבען.

פרידקין האָט זיך געשאַפט אַ „ברית־חדשה", אויפגעזעסען ביי זיך אַ שטיק אין דער נאַכט און געלייענט מיט התמדה. אַזוי זיינען דורך עטליכע טעג. זעהר אָפט זיצענדיג איבער'ן „ברית־חדשה", האָט ער מעכאַניש געזאָגט די ווערטער, ניט וויסענדיג דעם אינהאַלט און אין קאָפּ זיינען איהם געקראָכען בייזע מחשבות וועגען אַ אידישען פּאַפּסט, וועגען אידישע קאַרדינאַלען, וועגען דעם

מיסיאָנער זאַלקינד. ער האָט זיך אָפּט געזעהן אויפ'ן פּאַפּסט'ס גאָלדענע שטול, געוואוסט בשעת מעשה אז ס'איז אן אונמעגליכע זאַך, און פונדעסטוועגן הנאה געהאַט אויפצונעמען אידישע דע־פּוטאַציעס וועגן עלילת־דם, ארויסגעלזט „בוללעס" צו אַלע פעלקער אז עלילת־דם איז א מיאוס'ער בלבול אויף אידען. און יעדעס מאָל, ווען ער איז צוגעקומען צום עלילת־דם, איז איהם תמיד אויפ'ן זינען געקומען כוואלסאָן און פון א פּאַפּסט איז ער געוואָרען א פּראָפעסאָר, דוקא אין קייזערליכען הויף און געהאַט איין עובדה — ווייזען דער וועלט דאָס גרויסקייט פון אידען. דער „ברית־חדשה" איז איהם גיך דערעסען, דערצו איז שושנה ביי איהם גע־ווען כמעט יעדען אָוענט, ניט געלאָזט טראַכטען און ביסלעכווייז איז איהם די מעשה מיט זיסקינדען ארויס פון קאָפּ. שושנה'ס וויזיטען האָבען איהם אויך אָנגעהויבען ווערען דערווידער, און ער האָט געקלערט ווי ר'נאָך פּטור צו ווערען פון איהר. פּונקט דער־מאָלט האָט איהם דער סעקרעטאַר פון סקול איבערגעגעבען דעם בריעף ער זאָל זיך זוכען אַן אַנדער שטעל. דער בריעף האָט איהם אין גאַנצען צוטומעלט, ארויסשלאָגען ביי איהם אַלץ פון קאָפּ און פרידקין האָט געהאַלטען אין איין טראַכטען וועגן א תכלית, געקלערט ווי ר'נאָך זיך צוצושלאָגען צו עפּעס. ער האָט געזוכט פּראָטעקציע ביים סעקרעטאַר, געגעבען אָנצוהערען אַז ער איז גרייט צו יעדער צייט חתונה צו האָבען מיט זיין טאָכטער, גע־שריבען פּאַסקווילען אויף גרינען, אז ער איז א מחלל־שבת — קיין זאַך האָט ניט געהאָלפען. און וואָס נעהנטער די צייט האָט זיך אונטערגערוקט ער זאָל פאַרלאָזען די שטעל, אַלץ דערשלאָגע־נער איז ער געוואָרען. ער האָט זיך ארומגעזעהן, אז ער האָט קיי־נעם ניט אין דעם גרויסען נויאָרק, האָט צומאָל ניט פאַר וועמען ס'הארץ זיך אָפּצוקלאָגען, ער איז פרעמד, ווי ער וואָלט איצט נעכ־טען אראָפּ פון דער שיף.

און דאָ שטעהט שושנה מיט אויסגעשפּרייטע הענט, וויל איהם, ווי ער איז, איז איהם עפּעס וואַרעמער גע־

וואָרען פון בלויזען געדאַנק. ער האָט זיך דערמאָנט, אַז זי איז אַ שניידערין, קען עפּנען אַן אייגען פּלאַץ און ס'זאָל אוועקגעהן,— איז ער אַ פאַרזאָרגטער. און יעדעס מאָל, ווען איהם האָט זיך גע־דאַכט, אַז ער דאַרף נור איבערייסען די באַציהונגען צווישען איהם און שושנה'ן, קריגט ער גלייך אַ בעסערען שידוך, איז זי ווי אויף צו להכעיס, יעדעס מאָל געקומען אין אַלץ לייכטערע, דורכזיכטי־גערע קליידער, איהם זעלטען צוגעלאָזט צו זיך און געשפּיעלט זיך מיט איהם ווי אַ קעצעל מיט אַ קנויל באַנוועל. און וואָס מעהר זי האָט איהם גערייצט, אַלץ שטאַרקער האָט ער פון איהר געוואָלט פּטור ווערען און אין דער זעלבער צייט שוין גאָרניט געקענט טון עטליכע שעה איידער זי האָט געדאַרפט קומען, געשפּרייזט איבער'ן צימער אַן אויסגעפּוצטער.

שושנה איז אריינגעקומען און זיך ניט באַגריסט. זי איז גע־בליבען זיצען אין העט און ווי אַ שולדיגע, אומבאַהאָלפענע האָט זי געקוקט אויף דער פּאָדלאָגע און געשוויגען.

— וואָס איז דער מעהר, שושנה? — האָט פרידקין זי גע־פרעגט.

זי האָט אַ קוק געטון אויף איהם מיט פאַרלאָפענע אויגען, גע־מאַכט אַ ליפּ, ווי זי וואָלט געהאַלטען ביים פאַרנאַנדערוויינען זיך, זיך איינגעביסען מיט די ווייסע ציין אין דער אונטערשטער ליפּ און געבליבען זיצען אין דער זעלבער פּאָזע וואָס פריהער.

— שושנה, זאָג, וואָס איז? — איז פרידקין צוגעגאַנגען צו איהר און זי אָנגעריהרט מיט דער האַנט פאַר'ן אַקסעל — ס'האָט דיך עמיצער באַליידיגט?

— גאָרנישט, לאָז מיך צופריעדען — האָט זי זיך אַ דרעה געטון, ווי זי וואָלט געוואָלט אָראָפּשאָקלען פון זיך זיין האַנט און זיך שטיל פונאַנדערגעוויינט.

— וואָס איז, שושנה? — האָט פרידקין זיך אָנגעהויבען בע־טען ביי איהר — וואָס ווייַנסטו? מיר דאַרפסטו זאָגען. איך בין

דיר גיט קיין פרעמדער! ס'האט דיך עמיצער באליידיגט? וואס שווייגסטו?

זי האט אויפגעהויבען די אויגען, זיי אפגעווישט, געעפענט ס'מויל און זיך נאך שטארקער פארגאנגען. פרידקין האט איהר גענומען קושען די הענט, ניט געוואוסט, וואס ער רעדט:

— שושנה, וואס וויינסטו? כ'בעט דיך, דערצעהל מיר! נו, שושנה?

— איך קען ניט — האט זי שטיל ארויסגערעדט.

— וועסט מיר אויף מיין ווארט דערצעהלען! — האט פריד־קין זי געהאלטען אין איין קושען — פאר מיר דארפסטו זיך ניט שעהמען! וואס, א פרעמדער בין איך דיר?

שושנה האט א שלוקערץ געטון, זיך אנגעכאפט מיט א האנט פאר'ן הארץ און פארווארפען דעם קאפ, ווי זי וואלט געהאלטען ביים חלש'ן.

— א ביסעל וואסער? — איז פרידקין אויפגעשפרונגען.

זי האט א שאקעל געטון מיט'ן קאפ אויף יא. פרידקין האט אריינגעבראכט א גלאז וואסער, באשפריצט איהר ס'פנים, איהר אריינגעגאסען א ביסעל אין מויל אריין און זי אויסגעצויגען אויף'ן בעטעל. זי איז געקומען צו זיך, איהם געוויזען מיט דער האנד ער זאל זיך זעצען לעבען איהר און געבעטען ער זאל איהר עטוואס לויז מאכען דעם קארסעט. פרידקין האט פאנאנדערגעקנעפעלט דעם קארסעט, איהר אונטערגעלעגט נאך א קישען צוקאפענס און זיך געבעטען ביי איהר זי זאל זיך בארוהיגען. שושנה האט זיך מיט אמאל אויפגעזעצט, אראפ פון בעטעל, זיך צוריקגעזעצט אויף דער וויעג־שטוהל און ניט קוקענדיג אויף פרידקינען האט זי קוים ארויסגעזאגט:

— כ'טראג.

— וואס?—האט פרידקין געעפענט א פאר אויגען ווי א קאלב צו דער שחיטה.

— וואס דו הערסט — האט שושנה ווידער אנגעהויבען וויינען.

— פון וואַן ביזטו אַזוי זיכער? — איז פרידקין נעהנטער צו־געגאַנגען.

זי האָט ניט געענטפערט, פאַרשטעלט ס׳פּנים מיט ביידע הענד און זיך צוכליפּעט.

דאָס מאָל האָט פרידקין פאַרקוועטשט די ליפּען, איינגעצויגען די טעמפּע גאָמבע, גאָר ניט געענטפערט און גענומען שפּרייזען אי־בער׳ן צימער. טויזענדער געדאַנקען זיינען ביי איהם דורך אין איין רגע אין קאָפּ. קיין איינער פון די געדאַנקען זיינען ביי איהם ניט געבליבען, זיך פאַנאַנדערגעפלויגען און ער האָט מיט אַמאָל דער־פיהלט אַזאַ פוסטקייט, אַז ס׳איז איהם אַזש חויל געוואָרען ביים האַרץ. ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויפ׳ן בעטעל, זי אָנגעקוקט אַ ווײַלע, מיט פאַרשלאָפענע אויגען, ווי ער וואָלט נאָר וואָס אויפגע־קומען און זי איבערגעפרעגט:

— טראָגסט? — און זיך צושמייכעלט.

— גלויבסט ניט! — האָבען די נאָז־פליגעל ביי איהר געצי־טערט און פון די אויגען האָבען זיך געגאָסען טרעהרען — וואו וועל איך זיך איצט אַהינטון? וואָס האָסטו פון מיר געוואָלט?

— כ׳ווייס ניט וואָס דו ווײנסט? — איז ער מיט אַמאָל צו איהר צוגעגאַנגען — דו זאָגסט ס׳איז פון מיר?

— פון וועמען דען? — האָט זי זיך אַ שטעל אויף געטון מיט אַ פּאָר ווילדע אויגען, ווי ביי אַ סאַמקע, ווען זי פאַרטיידיגט די קינדער.

— איך גלויב דיר, כ׳גלויב דיר — האָט פרידקין צושראָקען געשטאַמעלט — נו וואָס ווײנסטו? ס׳איז מיין קינד זאָגסטו? גוט! גוט!

שושנה האָט געמאַכט עטליכע טריט צו פרידקינען, איהם אַ ווײַלע אָנגעקוקט, ווי זי וואָלט זיך געקליבען עפּעס זאָגען, אַ דער־שלאָגענע אַרויפגעלעגט ביידע הענט אויף זיינע אַקסלען, אָנגע־שפּאַרט דעם קאָפּ אָן זיין ברוסט און זיך שטיל צעווײנט. פרידקין

האָט זי צוגעפיהרט צום בעטעל, זיך אוועקגעזעצט מיט איהר און זי גענומען בארוהיגען:

— כ'בעט דיך, שושנה, בערוהיג זיך! ס'וויינען וועט דאָך דיר גאָרניט העלפען! נו, שושנה?

זי האָט זיך גענומען ווישען די אויגען, געבליבען זיצען אָנגע־שפּאַרט אָן פרידקינס אַקסעל ווי פריהער, אויסגעמיטען צו באַגע־גענען זיך מיט זיין בליק און געשווינגען.

פרידקין איז געזעסען אַ פאַרלוירענער. דאָס חתונה האָבען, וועגען וועלכען ער האָט אַזוי אָפט געטראַכט, איז איצט ביי איהם פאַרוואַנדעלט געוואָרען אין אַ שטריק, וואָס אַ פאַרבאָרגענע האַנד האָט פאַרוואָרפען ארום זיין האַלז און יעדע מינוט גרייט געווען איהם צו דערשטיקען. ער האָט געקוקט אויף שושנה'ן, געזעהן איהר פּראָפיל מיט די דיגע שוואַרצע הערעלעך ארום דער באַק, וואָס האָבען זיך אַזש געבויגען פון דינקייט, געפיהלט די הייסע פאַרע פון איהרע נאָז־לעכער און ער האָט אויפגעשווידערט. ער האָט ניט בעגריפען וואָס מען וויל פון איהם, בלויז געפיהלט ווי עס ווערט איהם ענג, קען ניט אַטהעמען, זיך דערמאָנט ווי ער האָט גע־האַלפען דעם פּאָליסמאַן שלעפּען די דאַמע אין באַלאָוועז קלייד, גרייט געווען אַלץ אוועקצוגעבען, אַבי מען זאָל איהם בעפרייען פון איהר.

— וואָס שווייגסטו? — האָט שושנה מיט'ן אינסטינקט פון אַ פרוי איבערגעריסען די שטילקייט און זיך גענומען טוליען צו איהם.

— וואָס זאָל איך זאָגען? — האָט פרידקין אָנבעהאָלפען אַ צופּ געטאָן מיט אָן אַקסעל.

— כ'זעה, אַז דו ליידסט — האָט זי אַריינגעלאָזט אַ האַנד מיט צושפּרייטע פינגער אין זיינע שיטערע האָר, עטוואָס איינגעצויגען דעם שטערען, ווי זי וואָלט געקלערט וואָס צו זאָגען — ווייסט, אַ מאַן ליידט שענער פון אַ פרוי, רוהיגער, אמת־טראַגיש. ביי אַ פרוי — איז עס מעלאָדראַמאַטיש. ווייסט, כ'האָב פיינד צופרי־

דענע, זאַטע מענער מיט אויסגעפּולטע פּנים'ער... אַ מאַן וואָס לויפט נאָך פרויען, אַ „דאַמען פאַרעהרער", האָב איך ניט ליעב, דאָס איז קיין מאַן ניט... כ'מיין ניט אַז אַ מאַן דאַרף זיין גלייכגילטיג צו פרוי־ען, ניין, אַ מאַן אָבער, וואָס זיין עובדה איז צו ווייזען מיידלעך, פּטר'ן טעג און נעכט צוליב אַ קוש, איז ביי מיר ערגער ווי אַ מאַן אַ געמבלער!—און איך זאָג דיר—האָט שושנה ארומגענומען פרידקי־נען ארום האַלז מיט איהרע נאַקעטע הענד — אַז מיר וועלען זיך זעהר גוט לעבען! ... וועסט זעהן, מיר וועלען האָבען אַ באַקוועמע היים און דער עיקר וויפיעל דו וועסט פאַרדינען וועט זיין גוט! אויב וועסט מאַכען צעהן טאָלער אַ וואָך, וועט מען לעבען פאַר צעהן. מאַכסט דען מעהר?

— געוויס, — האָט פרידקין זיך אָנגערופען, געפיהלט אַז איצט האָבען זיי זיך געביטען מיט די ראָליען — אין סקוהל אַליין האָב איך זעכצעהן דאָלאַר אַ וואָך. איצט לעסאָנס, בר־מצוות, כ'קען מאַכען אַ פינף און צוואַנציגער!

— וועלען מיר טאַקע שפּאָרען — איז שושנה געוואָרען אויפ־גערוימט — ס'קומט צונויז... כ'האָב אויך ליעגען אַ פּאָר טאָלער...

זיי האָבען זיך אַ ווײַלע אָנגעקוקט, זיך צולאַכט. שושנה האָט איהם אויסגעקושט ביידע אויגען, איהם געגלעט מיט די ליפּען אי־בער'ן אויער און שטיל איינגערוימט:

— מאָרגען וועלען מיר געהן זעהן צימערן, גוט? וועסט זעהן, ווי ריין כ'וועל האַלטען, אַז ס'וועט שמעקען פון יעדען ווינקעלע! ווען דו ווייסט ווי גוט כ'קען קאָכען? באַקען אויך! מיר וועלען ניט מאַכען קיין אָפיציעלע חתונה — האָט זי זיך געפּיעשטשעט — צו וואָס פּטר'ן געלט? אַ שאָד! מיר וועלען אריינגעהן צו אַ רב און שטעלען אַ חופּה. הא, וואָס זאָגסטו?

— אָל־רייט — האָט פרידקין געענטפערט, געפיהלט בשעת־מעשה, ווי דער פאַרוואָרפענער שטריק ציהט איהם אַלץ מעהר צו־נויף דעם האַלז און צום לעצטען מאָל זיך פּרובירט צו ווערען —

שושנה, פון וואַן ביזטו אַזוי זיכער? כ'מיין, פון וואַן ווייסטו, אַז — — — —

— אַז וואָס?

— כ'מיין — האָט פרידקין געשטאַמעלט — פון וואַן ווייסטו אַז — — — האָסט געפרעגט אַ דאָקטאָר? — כ'מיין, ביזט טאַקע זיכער אַז דו שוואַנגערסט?

— וואָס בין איך עפּעס, אַ מיידעלע? — האָט שושנה זיך גע־פיהלט באַליידיגט — רעדסט, זאָלסט מיר ענטשולדיגען, ווי אַ... פאַרוואָס זאָל איך ניט וויסען? און כ'וועל דיר זאָגען דעם אמת: די ערשטע מינוט האָב איך זיך געפיהלט אומגליקליך, איצט בין איך צופרידען. אַז מען האָט ליעב אַ מאַן, דאַרף מען וועלען פון איהם האָבען אַ קינד!

פרידקין האָט גאָר ניט געענטפערט, אַנגעשפּאַרט די עלענבויגענס אָן די קניהען, איינגערעהמט דעם קאָפּ אין די הענד און אַ פאַרצווייפעלטער, ווי אַן אומגליק וואָלט איהם געשעהן, געקוקט אין איין פונקט.

שושנה האָט אַפּערגענומען פרידקין'ס אַ האַנד, זי גענלעגט, זיך געטוליעט צו איהם, אינסטינקטיוו געפיהלט אַז מען טאָר איצט ניט זיין פרעהליך. דער לייכטסטער פלירט וועט איהם נאָך מעהר דערשלאָגען, האָט זי געשוויגען אַ ווײלע, געמאַכט די שטימונג שווע־רער, דערנאָך טיעף אָפּגעזיפצט און אָנגעהויבען:

— ווייסט, ס'איז אַ מיאוסע וועלט! אַז כ'טו אַ טראַכט האָב איך דאָך ניט געהאַט קיין איין גליקליכע מינוט אין מיין לעבען!

זי האָט איהם אַ ווײלע אָנגעקוקט, צוגעלעגט זיך זיין האַנד דאָ צו דער רעכטער, דאָ צו דער לינקער באַק, זי אַרויסגעלאָזט און געוואָרען נאָך ערנסטער:

— אַז כ'בין קיין מאָל קיין קינד ניט געווען! צו פינף יאָהר נאָך מיין מוטערס טויט, האָב איך געדאַרפט האָדעווען צוויי קליינע שוועסטערלעך. כ'האָב זיי געוואַשען, געקעמט, געהיט

די שטוב און אז איינע פון די שוועסטערלעך איז געפאַלען און זיך צוקלאַפּט, האָט מען מיך געשלאָגן. דער טאַטע איז געווען א בייזער איד, א שלעכטער, כ׳האָב פון איהם קיין מאָל קיין גוט וואָרט ניט געהערט. כ׳געדענק, ווי היינט — האָט שושנה ווידער גענומען פרידקינען פאַר א האנד — כ׳בין דעמאָלט אַלט געווען א יאָהר זיבען, מען האָט מיר געמאַכט א נייע קליידעל אויף פסח, און באַלד דעם ערשטען טאָג, ווי כ׳האָב עס אָנגעטון, ארויס אויפ׳ן הויף, האָב איך זיך פאַרטשעפּעט אָן א טשוואָק, און געמאַכט א א געוואַלד־רים. האָט דער טאַטע מיך דעמאָלט געשלאָגן! אוי, האָב איך איהם דעמאָלט פיינט געהאַט! שפּעטער האָב איך דורכ־געמאַכט א פּאָגראָם, געלעגען פאַרשפּאַרט איבער א מעת־לעת אויף א בוידעם. וואָס ווייסטו? דערנאָך די רייזע נאָך ארץ ישראל מיט א פאַרטיע יתומים... כ׳האָב שוין אביסעל דורכגעמאַכט!

— אָה, קומסט דאָך פון קישענעוו — האָט פרידקין זיך אָנ־געררופען.

— יעס, כ׳האָב דורכגעמאַכט דעם ערשטען קישענעווען פּאָ־גראָם — האָט שושנה א בליץ געטון מיט די אויגען און ס׳האָט זיך געפּיהלט, אז זי דערצעהלט שוין די געשיכטע צום הונדערטען מאָל. פיהלט, אז זי נעהמט מיט איהר אוים — כ׳בין געלעגען אויף א בוידעם, קיין פּיפּס געטון און גענאָגט א פינגער. און אז ס׳האָט מיך אָנגעהויבען שטאַרקער צו הונגערן, האָב איך ארויסגעלאָזט דעם פינגער פון מויל און אריינגענומען אן אנדערן. און ווערסט לאַכען, יעדעס מאָל ווען כ׳האָב אריינגענומען אן אנדער פינ־גער האָב איך געפּיהלט לייכטער! מיין טאַטע איז געזעסען אין א בונט שטרוי, יעדע ווייַלע ארויסגעשטרעקט דעם קאָפּ און געקוקט וואָס איך טו און מיך געטרייסט, אז מען וועט באַלד אונז ארויס־שיקען עסען. מאָדנע, תמיד ווען דער טאַטע קומט מיר אויפ׳ן זינען, דערמאָן איך זיך וואָס פאַרע אויגען ער האָט דעמאָלט גע־האַט. גרויסע, צושראָקענע, ווי ביי א משוגענעם. צומיינסטען האָט מיך געאַרט פאַרוואָס ער טענה׳ט זיך מיט מיר אוים, ווי כ׳וואָלט איבער נאַכט אויסגעוואַקסען, געוואָרען אן אמת׳ע מאַמע.

און אז דער טאַטע האָט געגומען געהן איבער'ן בוידעם, האָט מיך יעדעם מאָל אַ גרויל אַרומגענומען, ווי ניט דער טאַטע וואָלט גע־גאַנגען, נור דער בונד שטרוי, און פון היימליכקייטס וועגען האָב איך איהם יעדעם מאָל גערופען, געוואָלט זיך איבערציינגען צי איז עס טאַקע ער.

זי איז אַנשוויגען געוואָרען, זיך אויסגעווישט די פּאַרלאָפּענע אויגען און זיך פאַרטראַכט.

— און וואָס איז געווען דער סוף? — איז פרידקין געוואָרען נייגעריג.

— וואָס פרעגסטו! — האָט זי אָפּגעזיפצט. — פאַרטאָג, מיר האָבען זיך געקליבען אַראָפּצוגעהן, זיינען עטליכע חוליגאַנעס אַרויף אויפ'ן בוידעם, אַלץ צעוואָרפען און איינער האָט פאַרביי־געהענדיג אַריינגעשטעקט אַ האַנט אין דעם בונד שטרוי און גע־נומען אַרויסשלעפּען דעם טאַטען.

— כ'וועל קיינמאָל ניט פאַרגעסען ווי ער האָט דעמאָלט אויס־געזעהן! דאָס בערדיל איז ביי איהם געוואָרען אַזוי שיטער, אַז מען האָט געקענט איבערצעהלען יעדע האָר באַזונדער. ער האָט אויסגעמיטען צו קוקען אויף מיר, אַפּנים זיך געשעמט, און מיט אַ פּאָר גרויסע אויגען האָט ער זיך אַ וואָרף געטון די גוים צו די פיס, זיי אַרומגעכאַפּט, גענומען קושען און זיך צעוויינט מיט אַזאַ פרעמדער, שטעכיג קול, אַז מיר זיינען נאָדלען דורך איבער'ן גאַנ־צען לייב... כ'האָב זיך נאָך שטאַרקער איינגעטוליעט, פאַר־קוועטשט די אויגען און זיך מיט אַמאָל שטאַרק פיינט געקראָגען, פאַרוואָס איך וואַרף זיך ניט אויף די גוים, בייס ניט עמיצען אָפּ אַ פינגער... כ'האָב דאַכט זיך שטאַרק צוגעקוועטשט די אויגען און פונדעסטוועגען האָב איך געזעהן ווי די גוים האָבען איהם באַ־זוכט, צוגענומען וואָס ער האָט נור געהאַט ביי זיך. אַ יונגער שייגעץ האָט איהם אַ זעץ געטון אין פּנים אַריין, איז ער געפאַ־לען אויף די קניה און זיך באַגאָסען מיט בלוט.

— כ'האָב געפיהלט, ווי אַלץ אין מיר פּלאַצט, וויל זיך וואַר־

פען אויפ׳ן שייגעץ. כ׳האָב זיך געריסען די פינגער, זיך אויס־
געקניפּט שטיקער פלייש, פאַרוואָס כ׳לאָז שלאָגען אַ טאַטען און
געפיהלט אַז גלייך ווי כ׳וועל זיך אויפשטעלען וועט מיר עמיצער
אָפּמעסטען מיט דראָנג איבער׳ן קאָפּ...

— דערווייל האָבען זיי דעם טאַטען געהאַלטען אין איין שלאָגען,
צעריסען די קליידער אויף איהם, געוואָלט וויסען וואו ער האָט
באַהאַלטען דאָס געלט, ער האָט בלויז געקרעכצט און זיך ניט
אויפגעהערט צו בעטען ביי זיי, געקושט די הענט וואָס האָבען
איהם געשלאָגען, געקושט די פיס וואָס האָבען איהם געטראָטען
און מיט אַמאָל זיך פונאַנדערגעוויינט:

— רייזעלע, רייזעלע! זיי וועלען מיך דער׳הרג׳ענען! טאָכ־
טער מיינע, זיי ווילען דער׳הרג׳ענען דיין טאַטען...

— ס׳ערשטע מאָל האָב איך געהערט, ווי מיין טאַטע, פאַר
וועמען כ׳האָב תמיד געציטערט, וויינט און בעט, אַז איך, זיין
אכט יעהריגע טאָכטער, זאָל איהם ראַטעווען. כ׳האָב געשלונגען
הייסע טרעהרען, זיך איינגעביסען אין מיין רעכטער האַנט ביז צום
בלוט, פאַרוואָס איך הויב זיך ניט פון אָרט און די שרעק אַז מען
וועט מיך אָפּמעסטען מיט אַ דראָנג איבער׳ן קאָפּ, האָט מיך צו־
געשמידט און איך האָב זיך קיין ריהר געטון.

— דערווייל האָט אַ יונגער פויער אָנגענומען מיין טאַטען
פאַר׳ן שיטערען בערדעל און איהם גענומען אַראָפּפיהרען פון בוי־
דעם. דער טאַטע, אַ פאַרבלוטיגטער מיט קיילעכדיגע גרויסע אוי־
גען, האָט געקוקט אַזוי אומבאַהאָלפען, אַז איך האָב אַ קוויטש
געטון, פאַרגעסען, אַז כ׳קען דער׳הרג׳עט ווערען, מעהר ניט גע־
קענט זעהן ווי מען באַליידיגט מיין טאַטען. מיט איין שפּרונג
האָב איך זיך אַ וואָרף געטון אויף מיין טאַטען, זיך איינגעפּלאָנ־
טערט אין איהם מיט הענט און פיס און געשריען:

— טאַטע, געה ניט! טאַטע!

— איך האָב דערפיהלט, ווי אַ פּאָר שטאַרקע הענט נעמען מיך

ארום, הויבען מיך אויף און מיט פונקען פאר די אויגען בין איך געפלויגען אויף דער שטיינערנער פּאָדלאָגע...

בשעת שושנה האט דערצעהלט, האָט פרידקין איהר געקוקט אין די אויגען אריין, געוואָרען מיטגעריסען מיט דער מעשה און געפיהלט ווי זי וואקסט ביי איהם ביסלעכווייז אוים אין די אויגען. אלע שוועריגקייטען, וואָס דאָס פארהייראַטע לעבען ברענגט מיט זיך מיט, האָט ער איצט דורכגעלאָזט דורך די פינגער און זיך געוואונדערט פארוואָס ער האָט ביז איצט זיך אזוי געשראָקען חתונה צו האָבען. ער האָט אַלץ גענומען זעהן אין העלע קאָלירען, נים געוואָלט טראכטען, געוואוסט, אז אנדערע האָבען נאָך ווענינער פרנסה געהאַט פאר איהם, פונדעסטוועגען לעבען זיי מיט ווייבער, האָבען קינדער.

פרידקין איז געוואָרען גוט אויפגעלייגט, געמאכט שושנה׳ן קאָמפּלימענטען, געלאַכט און כאָטש ער האָט ניט געוואָלט טראַכטען, האָט פונדעסטוועגען, פון זיך אליין, ביי איהם זיך געפּלאָנטערט, וואָס פארע געריכטען זי וועט איהם קאָכען, וואָס פארע מעבעל זי וועט קויפען. איהם האָט זיך עפּעס ניט געגלויבט, אז ער געהט ווערען א טאַטע און אזוי לייכט! וואָס איז דער אונטערשייד פון היינט ביז נעכטען, ווען ער איז נאָך געווען א בחור? ניט איין נאַכט איז ער אויף־געווען, געלעגען אין בעטעל און פאַנטאזירט ווי זיין חתונה וועט צוגעהן און דאָ, מיט אמאָל, איז צו איהם געקומען א מיידעל און איהם פארטרויט, אז ער האָט שוין חתונה געהאַט, אז אין גיכען וועט ער ווערען א טאַטע. ער האָט געקוקט אויף שושנה׳ן, באַטראַכט איהרע צופּאַטעלטע האָר, די שווארצע אויגען, געוואָלט געפינען עפּעס עהנליכעס צו זיך און כאָטש עס איז צווישען זיי קיין עהנליכקייט ניט געווען, האָט ער פונדעסטוועגען אויסגעפונען, אז אין איהר פנים שפּיגעלט זיך אָפּ עפּעס פון איהם, ווען ער קוקט איהר א לענגערע צייט אין די אויגען.

שפּעט אין דער נאַכט האָט ער זי אָפּגעפיהרט. ער איז געווען

גליקליך, אָפּגעמאַכט מאָרגען צו געהן זעהן א דירה און איבער־מאָרגען צו נעמען חופּה וקדושין.

אז שושנה איז אריין אין דעם הויז וואו זי האָט געוואוינט, איז פרידקין נאָך שטעהן געבליבען. ער האָט זיך איינגעהערט ווי זי געהט איבער די טרעפּען, רוהט זיך אָפּ מיט א זיפץ אויף יעדען שטאָק, געהערט ווי זי שליסט א טיר, פאַרמאַכט און ס'איז מיט אמאָל שטיל געוואָרען. ער איז נאָך געשטאַנען א ווײַלע, מקנא געווען שושנה'ן, וואָס זי קען גלייך אריין אין בעט און א מיעדער זיך גענומען שלעפען אהיים.

דאָס שטילקייט פון די גאַסען, די איינגעקאָרטשעטע מענשען, וואָס האָבען זיך דאָ און דאָרט געאיילט, פארשווינדען אין די פינסטערע הייזער, אַלץ האָט געווירקט אויף פרידקינען און זיין גוטע שטימונג איז ביסלעכווייז פון איהם אוועק.

פון א זייטיגער גאַס איז איהם עמיצער אנטקעגען געקומען. דער פרעמדער, א הויך געוויקסיגער, איז געגאַנגען מיט פעסטע טריט און געמאַכט מיט די הענט, ווי מיט פליגלען. פרידקין האָט אינסטינקטיוו, פון זיכערקייט וועגען, שוין געוואָלט אריבערגעהן אויפ'ן צווייטען טראָטואר, זיך דערמאָנט אז ער געהט חתונה האָבען, נעמט זיך אונטער צו באַשיצען א ווייב, האָט ער זיך געמאַכט קוראַזש, גענומען געהן אויפ'ן פרעמדען און געציטערט. ער האָט געשטעלט נאָך עטליכע טריט, ניט אויסגעהאַלטען און שוין גענומען אראָפּגעהן פון טראָטואר, ווי ס'איז איהם מיט אמאָל לייכטער געוואָרען און ער האָט זיך אויפגעהערט צו שרעקען — דער פרעמדער האָט געטראָגען ברילען.

14.

ציים גרין איז אוועק פון דער „היברו", האָט ער גאַנצע טעג זיך געגומען אַרומשלעפּען איבער'ן „ווילעדזש", געגאַנגען פון איין „קנאַיפּע" אין דער צווייטער, זיך איינגעהערט ווי מענשען רעדען, געשלאָפען ביז אַ שטיק נאָך מיטאָג און געפיהלט ווי אונטער איהם שאָקעלט זיך עפּעס, קנאַקט, געוועהן זיכער אַז היינט, מאָרגען וועט אַלץ פון אונטער זיינע פיס אפּערשווימען און ער וועט בלייבען אין דער לופטען. ער האָט געהאַט פאַרדרוס צו וואָס ער געהט אין „ווי־לעדזש", געזעהן ווי מענשען קאָכען זיך, האַלטען אין איין איבער־קייען זאַכען, וואָס מ'ען האָט שוין אין איירָאָפּאַ לאַנג פאַרדייט, זיינען גרייט זיך צו שלאָגען איבער קליינינקייטען וואָס געהן קיינעם נים אָן. ער האָט געזעהען ווי אַ באַקענטער איז געשטאַנען אַרומ־געריננעלט מיט מענשען, עפּעס פערטיידיגט מיט שוים אויפ'ן מויל, האָט גרין אַרויפגעלעגט אויף איהם אַ האַנד, איהם אָפּגעפיהרט אַן אַ זיים און געפרעגט:

— מה רעש?

דער באַקאַנטער האָט געעפענט אַ פּאָר אויגען, פּערלוירען אַ צוג געטון מיט די אַקסלען, ווי ס'וואָלט איהם מיט אַמאָל קשה גע־וואָרען — צו וואָס טאַקע קאָכט ער זיך?

גרינען איז איינגעפאַלען אַז אַלע אַרום די טישלעך זיינען היפּ־נאָטיזירט. בערג מיט שמות, פערשימעלטע בלעטער, האַלב אָפּגע־ריבענע, האַלב צוריסענע ביכער ליגען איבער אַלעמענס קעפּ, מאַכען טוכלע די לופט, שלעפּערען איין און ו ו י און ו ו אָ ס די אָפּגעריי־בענע שמות ווילען, אַזוי האַנדלען די מענשען. ער האָט געפיהלט אַז מ'דאַרף זיך בעפרייען פון די שמות, מ'דאַרף אַלץ צושטערען, ווערען דער בעל־הבית איבער זיך, און אין דער זעלבער ציים

איז ער יעדען אָבענד געגאַנגען פון א טישעל צו א טישעל, מיטגעשלעפּט געוואָרען, ווי מען ווערט מיטגעריסען נאָך א מאַסע מענשען, וואָס בעווייזט זיך מיט אַמאָל אין גאַס.

טיעף און דער נשמה האָט זיך עפּעס געבלעזילט ביי איהם, עפּעס מטושטושע׳ס, אָהן ווערטער און ער האָט זיך בלויז גע׳חדושט ווי ר׳נאָך האָט ער ביז איצט געקענט גלויבען אַז די ישועה וועט קו־מען פון די פאָלקס־שוהלען? און אַז א אינגעל וועט שוין זינגען „מה קא משמע לן, דער רעגען" טאָ וואָס פאר א באַטרעף האָט עס? א טראַגעדיע איבער א פּאָר צוריסענע שיך! לאָז דער ישיבה־בחור ווערען א וואַסער־טרעגער, אָדער ווייסט איהר גאָר וואָס? מיר זיי־נען דאָך בני־רחמנים, וועלען מיר זיך צונויפלעגען, איהם קויפען א פּאָר שיך און אויס טראַגעדיע! מיט אזא באַגאַזש קען מען אפילו קיין איין טריט ניט שטעלען, דער קלענסטער הויך איז גענוג ער זאָל דאָס ביסעל אָרימקייט צובלאָזען... הייסט עס אַז וואַקסמאַן איז גערעכט? ניין, טויזענד מאָל ניין! ער, גרין, מעג אָפּלאַכען, מעג אפילו שמייסען, ווייל ער האָט געוועהטאָגט, ווייל טויזענדער פעדים בינדען איהם צונויף מיט די „ווינד־מיהלען", וועלען מסתמא איהם קיינמאָל ניט לאָזען ארויספּלאָטנערען זיך און אויב ער וועט איבער־שניידען די פעדים, וועט ער איצט פערגעהן אן בלוט, ניט זיין שולד, וואָס ער האָט צו פיעל האָפנונג געלעגט אויפ׳ן קינד, לאָמיר צונעבען ניט קיין געראָטען קינד, אָבער זיינס א קינד און די וואַקס־מאַן׳ס דאַרפען שוויינען, זיי זיינען פרעמדע און אַז זיי געהען צו, דאַרפען זיי אויסטון די שיך.

גרין האָט מעהר ניט געוואָלט טראַכטען, זיך געוואָלט בעפרייען. זיך געקאָרטשעט און זיך נאָך מעהר פערפּלאָנטערט.

„— לאָז די אימיגראַציע אויפהערען, וועט אייער גאַנצע אַרבייט זיין ארויסגעוואָרפען! די יוגענד רעדט ניט און פאַרשטעהט ניט קיי אידיש! נאָך א דור־און אידיש וועט אונטערגעהן!"

גרין האָט אויפגעשוידערט, ווי עמיצער וואָלט פון איהם ארויס־גערעדט. ער האָט זיך ארומגעקוקט, געזעהן ווי א דאַרער בעוואַק־

סענער בחור מיט לאַנגע הענד און פיס, ווי ביי אַן אָראַנגוטאַנג, שפּריצט מיט'ן מויל, האַלט אַ מיטעל־יעהריגען איד, מיט אַ פערטראַכט, קלוג פּנים, פאַר אַ לאַץ און רעדט אין איהם אריין. גרין האָט נעקענט דעם איד. דאָס איז געוועזן דער פּובליציסט ניטען — דער טאַטע פון די פאָלקס־שוהלען. ניטען האָט דעם בחור גאָרניט געענטפערט, איהם גוטמוטיג אָנגעקוקט און זיין קלוגער שמייכעל האָט דאַכט זיך גע'טענה'ט:

— דאָס אַלץ וואָס דו טענה'סט, מיין פריינד, איז אמת. כ'וואָלט דיר נאָך אַ פּאָר אמת'ן געקענט זאָגען, וואָס דו ווייסט ניט! וואָס קרימסטו זיך? כ'האָב דיר דאַכט זיך גאָר ניט געטון! כ'רעד זעהר גוטמוטיג. קענסט ניט אויסהאַלטען מיין בליק? אַז ביזט ווידער אַזוי זיכער, וואָס לאָזטו אַראָפּ די אויגען? אפשר דיינע אמת'ן זיינען קיין אמת'ן ניט...

גרין האָט פאַרמאַכט די אויגען, געזעהן פאַר זיך דעם גוטמוטיגען ניטען, דעם בעל־תשובה, דעם צוריקגעקומענעם און זיך געטראַכט אַז ער וואָלט איהם ניט פאַרטוישט פאַר אַלע העברעאישע מעצענאַטען. ער האָט זיך בלויז געוואונדערט פון וואַן נעמט זיך צו איהם אַזוי פיעל גלויבען? ווי ווערט דאָס אַ מענש ניט מיעד דאָס גאַנצע לעבען צו האַלטען אין איין בויען? בויען אויף זומפּען, אויף זאַמדען, קלאַפּען פלעקער אין וואַסער אריין, אבי עפּעס צו טון! זאָל זיין אַז דער מענש מוז אין תוך וועלען עפּעס ממשות'דיגע'ס? אויב אַזוי האָט ער גרין, ביז איצט ניט נעגלויבט אין מענש? — — פאַר וואָס הויבען זיך ביי איהם די הענד ניט צו טון? ער און דער בחור מיט די לאַנגע הענד און פיס און טויזענדער אַנדערע — זיינען גלות אידען, דער גלות האָט זיך איינגעגעסען אין זייערע אָדערען, אָפּגענומען ביי זיי הענד און פיס און ווי פלייטשיקע געוואוקסען זיצען זיי אויפ'ן אידישען קערפּער, טון גאָרניט און נאָגען זיין בלוט. און די ניטען'ס? מעגליך אַז זיי זיינען די ל"ו'ניקעס אויף וועמען די וועלט שטעהט! מעגליך! און אַז זיי וועלען גאָרניט אויסבויען? זיי וועלען אויסבויען, זיי וועלען! און אויב

נים, וועט אַלץ אונטערגעהן און קיין האַרץ וועט ניט בלייבען ס׳זאָל זיך קאָרטשען און וועהטיגען — — —

גרין האָט געפּיהלט ווי זיין אידיש לעבען ווערט חרוב, צופאַלט אין אַלע פיער זייטען ווי פאַרוועלקטע בלעטער. ס׳האָט איהם ווער נעטון, ניט געוואָלט זעהן אין אַלעם אַ צופאַל, דעם זעלבען צופאַל, דורך וועלכען ער איז געקומען אויף דער וועלט געגען זיין ווילען. ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין דער אייגענער נשמה, טיעפער, זיך איינגעהערט אין דעם רויש און געוועזן זיכער אַז דאָס קומט ניט פון חורבות, אַזוי קען נור רוישען די יוגענד, ווען זי קלאַפּט אין די טירען, זאָגט אָן אַז זי קומט.

אין דער טיר זיינען געשטאַנען בעססי מיט ליפשיצען. גרין איז געוואָרען נערוועז, געוואָלט זיין גלייכגילטיג, ניט געוואָלט זיי באַמערקען, זיך געהאַלטען אין איין קנאַקען די פינגער און זיך גע־פיהלט געקרענקט וואָס מען האָט ביי איהם עפּעס צוגענומען.

צומאָרגענס נאָכ׳ן סקאַנדאַל מיט׳ן פּאָטער איז בעססי געקו־מען צו איהם אַ פאַרווייינטע, צוגעשטאַנען אַז גרין זאָל גלייך געהן נעמען אַ דירה, אַז זי וועט מעהר ניט אהיימגעהן, אַז זי וועט זיך אַ מעשה אָנטון, אַז ער איז אַ שלעכטער, האָט זי ניט ליעב, באַגעהט זיך מיט איהר ווי מיט אַ קינד, וואָס שווייגט ער? זי האָט איהם פיינד!

זי האָט זיך אָוועקגעזעצט ביים טיש, צועפענט אַ בוך, פאַרבי־סען געגומען קנייטשען די שפּיצען פון די בלעטער, מיט אַמאָל פאַר־געסען אַז זי האָט נאָר וואָס געוויינט, אַ שמייכעל געטון און די אוי־גען זיינען ביי איהר געוואָרען שעהנער, קלאָרער, ווי די זון נאָך אַ רעגען:

— ווייסט, כ׳האָב נעכטען געטראָפען ליפשיצען, ער האָט מיר געגעבען אַ „גוט־טיים“, ניט ווי דו — — — ער האָט מיך באַקענט מיט׳ן דירינגענט, מיט עטליכע טעאַטער קריטיקער, האָבען מיר גע־האַט „פאַן“, האַ, האַ, האַ! ליפשיץ שרייבט דאָך לידער אויך,

ער האָט אונז פּאָרגעליינט, דער דיריגענט, ער איז אַ גוי, האָט קיין וואָרט ניט פאַרשטאַנען, האָבען מיר געלאַכט! ווייסט, After all, Liphschitz is a funny guy! דיר געפעלען זיינע ליעדער?

גרין האָט געפיהלט אין בעססי׳ס קול אין דעם איינציהען פון דער אויבערשטער ליפּ, אַז זי האָט שוין לאַנג פאַרגעסען, דאָס זי איז צוקריגט מיט׳ן פאָטער, אַז זי וועט זיך קיין מעשה ניט אָנטון. דאָס סימולירט זי עפּעס אַ העלדין. בעססי וועט זיך קיינמאָל קיין מאָן ניט איבערגעבען, ביז דער פאָטער און מוטער, פון וועלכע זי אַנטלויפט, וועלען ניט נעמען דאָס אונטערפיהרענס.

זי האָט איהם דערמאָנט אָן באַלזאַקס געליעבטע — די פּוילישע, פּראָווינציעלע צנועה, וואָס האָט איהם איינגערעדט אַז זי שטאַמט פון קעניגליכען הויף, וואָס זי האָט איהם צוגעשיקט סוועדענבאָרג׳ס ביכער ער זאָל האָבען פון וואָס צו לערנען. און דער ריעז באַלזאַק, וואָס האָט גענומען מיט זיינע פרויען־טיפּען איירָאָפּאַ מיט שטורם, איז געבליבען ביז׳ן טוידט אַ „סנאָב“. דרייצען יאָהר זיך געשלעפּט נאָך דער האַלב מיסטישער, האַלב זינדיגער אין געדאַנק, דאַמע, וואָס האָט איהם פערנודיעט מיט איהרע בריעף אַז פרויען דאַרפען זיין זעלבסשטענדיג, פריי און זיך איהם פאַר קיין פאַל ניט געוואָלט איבערגעבען, ביז זי האָט איהם אַזש פון פאַריז אַראָפּגעשלעפּט נאָך בערדיטשעוו, גאַנץ פּוילען זאָל זיין אַן עדות.

גרין האָט דערשמעקט אַז צווישען בעססי׳ן און ליפשיצען פּלאָנטערט זיך עפּעס, געווען זיכער אַז בעססי איז פעהיג זיך צו באַרליבען אין יעדען בחור, וועמעס נאָמען זעהט זיך אין די צייטונגען, איז איהם איינגעפאַלען אַז מען דאַרף גאָר אָפּטאָן אַ שפּיצעל. און בעססי? ער איז געווען גלייכגילטיג.

דעם זעלבען אָוועגט האָט גרין זיך געטראָפען מיט ליפּשיצען, איהם געגעבען אָנצוהערען, אַז ווען ער וואָלט זיך געדרוקט, וואָלט בעססי איהם ליעב געקראָגען. ליפשיץ האָט געשטאַמעלט, זיך

געריוטעלט און אוועקגעגאַנגען פון גרינען מיט צוויי ליעדער. אַז די ליעדער האָבען זיך אָפּגעדרוקט, איז בעססי געקומען צו לויפען מיט דער צייטונג אַהן און אַטעם:

— וואָס זאָגסטו אויף ליפּשיצען? שעהנע ליעדער! האָסט זיי געלייענט? נאָ!

גרין האָט געשמייכעלט, ניט גענומען די צייטונג אין האַנד.

— דיך דאַרף ניט פאַרדריסען — האָט בעססי אויף איהם ארויפגעלייגט אַ האַנד — איך פאַרגלייך איהם ניט צו דיר, כ׳ווייס אַז צו דיינע ליעדער קומען זיי ניט...

— פאַרקערט — האָט גרין זי, מעשה פאָטער, ארומגענומען און געגלעט איבער די האָר — כ׳בין צופרידען.

— איך אויך — האָט זיך בעססי צולאַכט און זיך מיט אַמאָל אַ כאַפּ געטון — כ׳האָב גאָר פאַרגעסען! כ׳האָב עמיצען געלאָזט אונטען, וועסט מיר ענטשולדיגען, כ׳גײה צו אַ קאָנצערט, מאָרגען וועלען מיר זיך זעהן — און זי האָט איהם אונטערגעשטעלט אַ באַק — גוד־באַי!

— גוד־באַי.

גרין איז געבליבען אליין אין שטוב, זיך איינגעהערט ווי בעססי לויפט איבער די טרעפּען און וואָס ווייטער און שוואַכער עס זיינען געוואָרען די טריט, אַלץ באַנגער איז איהם געוואָרען, געפיהלט אַז צווישען זיי איז אַלץ געענדיגט און געווען זיכער, ניט וויסענדיג פאַרוואָס, אַז ליפּשיץ האָט געוואַרט אויף איהר. ער איז צוגעגאַנגען צום פענסטער. ליפּשיץ האָט זי געפיהרט אונ־טער׳ן אָרעם.

איצט, זעהענדיג זי מיט איהם, האָט גרין זיך געפיהלט באַ־לײדיגט, זיך געשעמט פאַר זיך אַליין, וואָס פאַרא ראָליע ער שפּיעלט דאָ און זעהר געוואָלט בעססי זאָל איהם ניט באַמערקען.

— האַללאָ, גרין — איז בעססי כמעט צוגעלאָפען צו איהם, אַנגעבאַפּט זיינע ביידע הענד, זיי האַרציג געדריקט און גערעדט

מיט איין אָטעם — וועסט מיר ענטשולדיגען, כ'האָב געכטען ניט געקענט זיין ביי דיר, האסט דען געוואַרט? אַ־אַ?!

זי האָט זיך ניט איינגעהערט וואָס גרין האָט געענטפערט, זיך אויסגעגלייכט, זיך ארומגעקוקט, ווי זי וואָלט עמיצען געזוכט. און אין איהר טונקעלען אנצוג ביז צום טריט, די גרויסע וואואל, וואָס האָט פארדעקט ס'פנים, נאכלעסיג געפאלען ארום האלז, אלץ האָט דערמאָנט אן ענגלענדערין אויף דער רייזע.

גרין האָט זי קיינמאָל ניט געזעהן אזוי אָנגעטון, געווען דער־נערווירט וואָס איהרע ווייכע אויגען שמייכלען צו עמיצען, די צוויי אויבערשטע ציין קוקען פארשייט, האָט ער זי א פרעג געטון:

— פאָהרסט ערגיץ?

— וואָס פאלט דיר איין?

— אז דו האסט זיך אזוי אויסגעפוצט!

זי האָט זיך ניט געמאכט הערען, א שמייכעל געטון צו ליפ־שיצען, וואָס איז געבליבען שטעהן מיט א באקאנטען, איהם צוגע־רופען און זיך איינגעבויגען צו גרינען:

— ווען דו ווייסט, ווי ליפשיץ האלט פון דיר! טענה'ט גאנצע טעג, אז דו ביזט דער גרעסטער אידישער דיכטער, וואָס שמיי־כעלסטו?

ליפשיץ איז אונטערגעקומען ניט קיין דרייסטער, זיך פארלוי־רען פאר גרינען, מורא געהאט ס'זאָל זיך עפיס ניט אָפשכיעלען און אויסגעזעהן אזוי אומבאהאלפען, אז ס'איז א רחמנות געווען אויף איהם.

גרין איז געוואָרען אויפגערוימטער, זיך געטראכט אז ליפשיץ איז ביי איהם אין דער האנד. לאָז ער זיך שפיעלען, פארקריכען אלץ ווייטער און געפיהלט א מאָדנעם רייץ וואָס דער פלאָנטער וויקעלט זיך ארום איהם. מעשה פילאנטראָפ האָט ער צוגעוואָרפען ליפשיצען א שאָקעל מיט'ן קאָפ און כאָטש ער האָט אָפגעמאכט ביי זיך ניט צו באמערקען איהם צווישען מענשען, האָט זיך פונדעסט־וועגען ביי איהם ארויסגעכאפט:

— נו, ווי שרייבט זיך עפעס?

ליפשיץ האט זיך פארווייטעלט, עפעס א שטאמעל געטון אונ־טער דער נאז און אנגעהויבן צו רעדן וועגן עפעס אנדערש.

— ווי שעהן ער פארלירט זיך — האט בעססי א שטראהלענדע א שטופ געטון גרינען און געוויזן אויף ליפשיצן — אסור א זעכ־צעהן יעהריג מיידעל! ער איז דער איינציגער פון דעם גאנצען „באנטש" שרייבער, וואס ער רעדט ניט וועגן זיך!

ליפשיץ האט זיך נאך שטארקער פארווייטעלט, זעהר געוואלט בעססי זאל אויפהערען צו רעדען וועגן איהם, אויסגעמיטען צו טרעפען זיך מיט גרינ'ס בליק און איהר געוויזען אויף א לעדיג טישעל:

— ווילסט זיך אפשר צוזעצען?

בעססי האט זיך געכאפט אז ליפשיץ פיהלט זיך שלעכט אין גרינ'ס געגענווארט, ווייס מסתמא אז צווישען איהר און גרינען איז עפעס פארגעקומען, האט זי ארויסגעלייגט אויף גרינען א האנד— איהר וועט דאך דא זיצען? — און זיך געזעצט מיט ליפשיצען ביי אן אנדער טישעל.

גרין האט צוגערופען דעם קעלנער, עפעס געשטאמעלט, גע־זעהן ווי בעקאנטע רוקען זיך ארום בעססי'ס טישעל. ער האט גע־קוקט פון דער זייט, מיט איין אויג, באמערקט ווי בעססי פיהרט דעם שמועס, גיט דעם טאן, די אויגען פינקלען, האבען אין זיך אוואנטורישעס און די יונגעלייט רוקען זיך אלץ נעהנטער, כאפען התפעלות פון יעדען ווארט איהרס, דרעהען זיך ארום איהר.

און כאטש גרין איז געווען גלייכגילטיג צו איהר, האט עס איהם פונדעסטוועגען פארדראסען, זיך דערפיהלט מיט אמאל איינ־זאם, אויסגעשפיעלט, ווי מען וואלט ביי איהם עפעס איבערגעוואלד צוגענומען. ער האט זיך געסטארעט ניט צוקוקען אויף בעססי'ן, ניט ווילענדיג אבער האט ער יעדע ווילע געווארפען אויף איהר א

בליק פון דער זייט און געפּיהלט בשעת־מעשה ווי עס ווערט איהם הויל ביים הארץ.

צו בעססי'ס טישעל איז אונטערגעקומען א סקיצען־שרייבער, א גאַליציאַנער יונגערמאַן אין ברילען, מיט א גלאַז טהעע אין דער האַנד. ער האָט געזופּט דעם טהעע און גערעדט:

—איהר ווייסט, אידען, ליפּשיץ איז אַן אמת'ער פּאָעט! דער בחור „בלאָפט" ניט! אָט לעזט זיין לעצטע ליעד — האַפּמאַנסטאַל וואָלט זיך אסור ניט געשעמט דערמיט...

— וואָס מיר האַפּמאַנשטאַל? — האָט א ליטוואַק וואָס רעדט מיט דער „שין" זיך אָנגערופען — אזעלכע ליעדער געפינט איהר נור ביי שאָלאָגובען...

— אויב איהר געפינט זיי ביי „שאָלאָגובען" — האָט גרין נאָכגעקרימט דעם בחור און אויפ'ן אָרט חרטה געהאַט, וואָס ער מישט זיך אריין — דאַרף מען ליפּשיצעס ליעדער ניט...

בשעת גרין האָט גערעדט איז ליפּשיץ בלייך געוואָרען, גע־פּיהלט, ווען עס עפּענט זיך א גרוב, וואָלט ער אריין. אַלע האָבען עס באַמערקט און יעדער האָט זיך געטראַכט, אַז אין ליפּשיצעס שרייבען פּיהלט זיך נאָך די אונשולד, ער האָט זי נאָך ניט פאַר־לוירען, דעריבער אזוי פיעל פייער, אזא גלויבען אין זיינע ליעדער.

איהר זייט א קינד—האָט העלד, דער ראָמאַנען שרייבער, אויפגעהערט עסען און זיך געווענדעט צו גרינען — איהר וועט ביי סאָלאָגובען קיינמאָל אזעלכע ליעדער ניט געפינען! סאָלאָגוב'ס ליעדער זיינען צונעטראַכט...

העלד האָט אריינגעמאַכט א פּאַפּירענעם טישטוכעל הינטער'ן ווייסען קאָלנער, געשמאַק איינגעביסען מיט זיינע ווייסע ציין א גע־בראָטענע פּאָלקע פון א קאַטשקע און וויטער גערעדט:

— כ'האָב באַלד געזאָגט, ווען כ'האָב דורכגעלייענט זיינע

ערשטע ליעדער, אַז אין ליפּשיצען האָבען מיר אַ דיכטער פון ער־שטען גראַד.

בעססי׳ האָט אָנגעקוואָלען, געקוקט פון איינעם אויפ׳ן צווייטען, וואָס פאַרא איינדרוק העלד׳ס ווערטער מאַכען.

— נעוויס, נעוויס — האָט אַ קאַרטוניסט זיך אָנגערופען — זיי וואָלטען נאָך בעסער געווען, ווען ער שרייבט זיי אין גאַנצען ניט. ווער דאַרף דאָס האָבען גראַמען, ווער? דער עיקר — ליפּ־שיץ איז אַ ברייטער יונג און אַ הלואה קריגט מען ביי איהם אפילו אין מיטען דער נאַכט, „דאַט׳ס אָל״!

— ביזט אַן אידיאָט! — האָט העלד ארויסגעברומט פון דער שיסעל.

גרין האָט איראָניש געשמייכעלט. איהם האָט פאַרדראָסען פאַרוואָס דער עולם האָט ניט ארונטערגעריסען די ליעדער. ער האָט זיך טיעפער אריינגעזעצט אין בענקעל, שנעל גערויכערט אַ סיגאַרעט און זיך מעהר ניט איינגעהערט וואָס די חברה רעדען. פון לאַנגווייליגקייט האָט ער ארויסגענומען פון דער קעשענע אַ פּאַק מיט פּאַפּירען, זיי גענומען איבערקוקען, ענערגיש געריסען איין פּאַפּירעל נאָכ׳ן צווייטען, ווי ער וואָלט דערמיט געוואָלט שטילען דעם כעס. ער האָט אינסטינקטיוו אַ קוק געטון צו ליפּ־שיצען, געוואָלט נעמען ביי איהם אַ פּאָר דאָלאַר, באַמערקט ווי ליפּ־שיץ מיידט איהם אויס, האָט ער איהם מיט אַמאָל פיינד געקראָגען, חשק געהאַט אָנצונעמען פאַר אַן אויער און איינרוימען בעססי׳ן אַ סוד, אַז די ליעדער זיינען גרינ׳ס.

ער האָט זיך נערוועז פונאַנדערגעלאַכט.

אַלע האָבען זיך איבערגעקוקט, געקוועטשט מיט די אַקסלען.

העלד האָט געהאַלטען בעססי׳ן פאַרביידע הענד און גע־רעדט געלאַסען, ווי עס פּאַסט פאַר אַ גרויסען מענשען. ער האָט גערעדט וועגען ליפּשיצעס ליעדער, וועגען דעם אַז אידישע פרויען

זיינען צו קלוג צו קענען ליעבען און וועגען אנדערע „לעבענס-ווייז-הייטען“.

גרין האָט ניט געקענט הערען, עטליכע מאָל געוואָלט צורופען ליפשיצען, זיך אויך געוואָלט קלאָר מאַכען פאַרוואָס ס'איז איהם מיט אַמאָל געקומען אויפ'ן זינען שלעגעל, וועמען היינע באַשול-דיגט, אַז ער האָט גענומען שטיצע פון זיין ווייב'ס אָפּגענאַרטען מאַן, ניט געקענט צונויפנעמען די געדאַנקען, בלויז געפיהלט ווי דאָס וואָרט שלעגעל פּיקעט ביי איהם אין מח, ווי דאָס צופּען פון אַ צאָהן, איידער די וועהטאָגען קומען אָן. איהם האָט זיך גע-דאַכט, אַז אַלעמענס בליקען זיינען געווענדעט צו איהם, אַז אַלע ווייסען דאָס ליפשיץ האָט ביי איהם צוגענומען בעססי'ן און זיי טראַכטען זיך מסתמא, אַז דעריבער זיצט ער אַזאַ דערשלאָגענער. פון פאַרדראָס האָט ער אַ קלאַפּ געטון מיט דער האַנד איבער די שפּיציגע צאָהן-הענצלעך, ניט געפיהלט ווי זיין האַנד בלוטיגט און מיט אַ בייזער כמעט אַ געשריי געטון:

— ליפשיץ, קומט נור אהער!

— וואָס איז? — איז ליפשיץ אונטערגעקומען הכנעה'דיג.

— איהר האָט ביי זיך געלד?

— וויפיעל דאַרפט איהר?

— צעהן דאָלאַר.

— אָל-רייט.

ליפשיץ האָט אויפ'ן אָרט אויסגעשריבען אַ „טשעק“. גרין האָט אַראָבגערוקט דעם קאַפּעלוש ביז איבער די אויגען, געוואוסט אַז מען וועט איהם באַלד נעמען אויפ'ן צימבעל, זיך מיט קיינעם ניט געזעגענט און איז אַרויס.

— גרין האָט היינט געמוזט אויפשטעהן אויף דער לינקער זייט — האָט איינער זיך צוגענעצט.

— דער בחור איז אויסגעשפּיעלט, אראפּ בעצייטענס פון דער סצענע — האט א צווייטער אריינגעווארפען.

—איז ער בדלות — האט זיך דער קארטוניסט אריינגעמישט — ווייבלעך גלייכען איהם אהן ליעדלעך אויך.

— איהר רעדט אלע ווי קינדער—האט העלד מיט אטאריטעט געזאגט. — גרין, דאס איז אן ארצי־בלאפער, ער האט קיינמאל ניט געהאט וואס צו זאגען. ער איז געקומען מיט זיינע דריי־נאריגע שורות, האט בשעת־מעשה געמאכט א שטיקעל רושם. און ווייטער? וויים איך!... א קוק טוענדיג אויף זיין פנים, זעהט מען גלייך אז דאס איז די אימפּאטענץ אליין.

בעססי האט איהם גענומען פארענטפערען. זי האט פארגעלעזען זיינע ערשטע לידער און אלע האבען אויסגעפונען אן עהנליכקייט צו ליפּשיצעס. ליפּשיץ איז מיט אמאל רויט געווארען. ביים ארויסגעהן האט ליפּשיץ זיך געהייסען געבען דעם „ביל“ פאר אלעמען און איז אוועק מיט בעססי'ן.

15

ארויסגעהענדיג האָט גריז צום הונדערטען מאָל אָפּגעמאַכט ביי זיך מעהר אהין נישט צוגעהן. ער האָט געפיהלט א שלעכטען נאָך טעם. אין איין רגע האָט ער דורכגעוואָרפען כמעט אַלע באַזוכער פון פּלאַץ, נישט געקענט פארשטעהן ווי מענשען לעבען אין אזא קליין וועלטעלע, וואו איינער דעם צווייטען פערגינט נישט, וואו יעדער איז דער גרעסטער, וואו אַלץ איז אזוי נישטיג קליין — קליינע השגות, קליינע אמביציעס, כבוד אויפ'ן שפּיץ מעסער. מענשען קוויקען זיך מיט אינטריגעלעך, טרייבען רכילות ווי סריסים, און פּונקט ווי אַלטע, קראַנקע פערד ליגען און עסען פון אונטער זיך, אזוי זיצען זיי גאַנצע טעג, פאַרברענגען כלומרש'ט צווישען זיך און איין חבר שרייבט אויפ'ן צווייטען א פּאַשקווילעלע אויף א האַלבען, אויף א פערטעל שפּאַלט פון א צייטונג. מעהר קיין כח איז נישטאָ. נאָכדעם קומט מען זיך צונויף, מען שמייכעלט ווי איינער האָט דעם צווייטען אריינגעקיבעצט און ס'דאַכט זיך אז דאָ זיצען נישט קיין מענשען נאָר פּאַראָדיעס, וואָס שפּילען די ראָליעז פון מענשען.

גרין האָט געליטען, געזעהן דאָס גאַנצע אידישע לעבען ווי עפּיס א פּאַראָדיע, געפיהלט אז אַנדערש וואָלטען זיי זיך נישט געקענט ערהאַלטען אין גלות און געטראַכט צי ס'האָט זיך געלוינט אזוי פיעל צו ליידען צוליעב ר' יוחנן בן זכאי'ן? פערלייקענען דעם קערפּער אויסמעקען דעם אַלטען אידישען בעגריף „הדם הוא הנפש“ — דאָס איז דאָך אין אמת'ן נישט מעהר ווי די פּסיכאָלאָגיע פון שוואַכען.

עס איז איהם אויפ'ן זינען געקומען די אַלע “pro at contra” קעגען דעם אידישען „קהל“, וואָס קיין גוי האָט עס נאָך ביז דעם

היינטיגען טאָג נישט פּאַרדייט, ווייל ס'איז איהם פּרעמד, ס'וועט איהם תמיד זיין פּרעמד און דער „קשה־עורף“ אין איהם האָט זיך אויף א רגע דערפיהלט שטאָלצער, וואָס קיינער פערשטעהט איהם נישט, וואָס מען האסט איהם.

ער איז געגאַנגען פון איין גאַס אין דער צווייטער, זיך איינ־געהערט צו אַן אינערליכע שטימע, אַז אַ מענש וואָס פערקויפט זיין געוויסען צוליעב אַ קאַפּריז, צוליעב אַ מיידעל, אַזאַ מענש דאַרף שווייגען, דאַרף צו קיינעם קיין טענות נישט האָבען.

און ער, גרין?

ער האַנדעלט מיט זיך, מיט זיינע לידער, מיט דער אייגענער נשמה.. .נו, דעריבער?

האָט וויללאַנגען עפּיס געשאַט די אַפּטע גנבות, דאָס זיצען אין תפיסה? ער איז סיי־ווי־סיי פערבליבען דער פאָטער פון איינ־פאַכסטען, שענסטען פערז, דער פאָטער פון דער נייער פראַנצוי־זישער פּאָעזיע.

— און ר' יוחנן בן זכאי? און הונדערטער אנדערע?

איז עס אזוי שעהן, מיינט איהר, אוועקצולעגען די שווערד, ווען ס'געהט אַן ביים אייגענעם פאָלק אַ מלחמה אויף טויט און לעבען, פאַלען די זיגרייכע רוימער צו די פיס און שווערען אַז ער איז געגען דער מלחמה, אַז ער — — — אַז אַלע אמת'ע אידען זיינען געגען דער מלחמה, זיי האָבען גאָרנישט צו טון מיט די מחללי־שבת, די צדוקים, זיי פערלאַנגען בלויז מען זאָל זיי לאָזען זיצען מיט דער תורה אין יבנה און — — — ?

און ר' יוחנן בן זכאי'ס שוואכקייט האָט אונז אויפגעהאַלטען!

גרין האָט געוואוסט אַז דער פערגלייך הינקט אונטער, נישט דאָס האָט ער געוואָלט זאָגען און פּאַרט געפיהלט אַ שיכות וואָס לאָזט זיך נישט אַנטאַפּען.

ער איז געגאַנגען ניכער זיך צוגעהערט צו דער אינערליכער שטימע אַז ווי גנעיאַל אַ פּאָאַץ אָדער פּאשקוויליסט זאָל נישט זיין,

קען מען זיי העכסטענס בעוואונדערען, אבער קיין אנשטענדיגער מענש וועט זיי קיין האנד נישט געבען.

— אזוי? הא, הא, הא! אן אנשטענדיגער מענש!

איז רעבעלע דערפאר קלענער וואס ער האט געשריבען פאש־קווילען? דעריבער?

עס האט איהם דורכגעשווידערט, זיך דערפיהלט פרעמד צווי־שען דעם שטראם מענשען, וואס האט זיך געצויגען פון די שעפער. קיינער קען איהם נישט, ווייסט נישט אז ער, גרין, איז א אידישער דיכטער, אז נאך נעכטען האט ער נעגלויבט דאס די ישועה וועט קומען פון די פאלקס־שוהלען, געפלאנט זיי צו עפענען איבער'ן גאנצען לאנד, בויען עפעס. ער איז געוועזען גליקליך, דער גליקליכס־טער. און היינט? היינט פערקויפט ער די אייגענע נשמה, פיהלט אז וואס ווייטער וועט ער טיעפער זינקען, און דעמאלט? אן אור־מעט פון א פארבלאנדזשעט קינד האט זיך גענומען גנב'ענען אין איהם, זיך פערצויגען ווי א נעביל, גענומען אלץ אפטעמפען, האט זיך איהם גערדאכט אז ער איז א בלעזיל פון א שטראם וואס האט זיך געצויגען מיט הונדערטער יאהרען צוריק. ער איז אן אפגעריסען גליעד וואס קען זיך נישט צופאסען צו די אייליגע פנים'ער וואס לויפען ווי פער'סם'טע מייז פון די שעפער. נו, דעריבער, איז וואס? איז ער מעהר יחסן?

וואס איז אין גאנצען א מענש?

א בלינדער צופאל, א רינצעל אין דעם אונענדליכען וואסער וואס הייסט לעבען. ס'רינצעל גלייכט זיך אויס און ס'בלייבט קיין זכר נישט. יא, ס'בלייבט קיין זכר נישט!

— אידען, באבעס, הייסע ארבעס, קויפט אידען, א סענט א גלעזיל!

דאס קול איז גרינ'ען געוועזען בעקאנט. ער האט זיך אויסגע־דרעהט, דערזעהן שווארצען אין א העמד מיט הויזען, דאס פנים חשך, איינגעפאלען, שטעהט איבער א קאשיקעל מיט ארבעס, רופט די פערביינגעהער מיט די אויגען, מיט'ן גאנצען קערפער. זעלטען

ווען אַ פערבײַגעהער האָט זיך אָפּגעשטעלט, איהם אײַנגעשטעקט אַ סענט, זיך אַרײַנגעשיט אין דער קעשענע אַ גלעזיל אַרבעס און געלאָפען ווײַטער.

גרינען איז אײַנגעפאַלען אַז דער צוּבראָכענער, פער׳חשב׳דינער שוואַרץ, רײַסט זיך דעם האַלז און טראַכט בשעת מעשה ווי אָנצוּשרײַבען אַ שיר וואָס ער זאָל געפעלען קרוזען. ער האָט זיך פאַרשעמט, ווי ער וואָלט דערזעהן דאָס אײַגענע געוויסען און גענומען אוועקגעהן. שוואַרצעס דערשראָקענע אויגען וואָס האָבען געקוקט צו די פערבײַגעהער, זיך געבעטען מען זאָל איהם געבען צו לײַזען אַ סענט, האָבען גרינ׳ען פערפאָלגט און ער האָט זיך אומגעקעהרט.

— האַללאָ, שוואַרץ!

— האַללאָ — האָט שוואַרץ אַראָפּגעלאָזט פון חרפּה די אויגען און גרינען האָט באַנג געטון צו וואָס ער איז אונטערגעקומען.

— לײַזט זיך כאָטש?

— נישט גוט, נישט גוט — האָט ער אָפּגעזיפצט — מען מאַטערט זיך! און איהר גרין האָט אין גאַנצען אויפגעהערט שרײַבען? כ׳האָב שוין אַ לאַנגע צײַט נישט געזעהן פון אײַך קײן ליעד!

גרין האָט באַמערקט אַז גלײַך ווי ער האָט אָנגעהויבען צו רעדען וועגען שרײַבען, האָט זיך ס׳פּנים בײַ איהר געביטען, די אויגען מילדער און אין גאַנצען איז ער געוואָרען אַז אַנדערער.

— איהר פלעגט דאָך פעדלען מיט שפּיעלצײַג?

— איצט איז נישט דער סעזאָן, דערצו איז בײַ מיר ס׳ווײַב קראַנק, מען דאַרף געלד, געהט מען אין גאַס אַרײַן מיט וואָס עס מאַכט זיך נאָר

— וואָס איז אײַער ווײַב?

—כ׳ווײס, שוין זעקס וואָכען ווי מײַן ווײַב איז געלעגען געוואָרען — האָט ער זיך פערדרויטעלט — מסתמא געכאַפּט אַ צוק, ליגט די גאַנצע צײַט. כ׳וואָלט געהאַט געלד, וואָלט איך געטווישט די דירה, אפשר שאַדט איהר דער ווילגאָטש, כ׳ווײס?

— באָרגט בײַ מיר אַ פּאָר דאָלאַר — האָט גרין אַרויסגענו־

מען ליפּשיצעס טשעק און איהם אָוועקגעגעבען — איהר וועט האָבען וועט איהר מיר אָפּגעבען.

שוואַרץ האָט נישט געוואוסט פון גרויס פרייד וואָס צו טון. געהאַט אַ מינע ווי ער קלייבט זיך איהם אַ קוש טון. גרין האָט איהם געדריקט די האַנט, זיך געזעגענט און גיך גענומען אוועקגעהן.

אַז ער איז אָפּגעגאַנגען עטליכע קוואַרטאַלען האָט ער זיך דערמאָנט, אַז ער האָט אוועקגעגעבען דעם לעצטען סענט. ער האָט זיך ניט געקענט בעפרייען פון'ם פער'חשב'טען שוואַרץ, ביסלעכווייז זיך אויסגעניכטערט און באַטראַכט אַז מען דאַרף צוגעהן אין דער היברו־סקול וואָס האָט היינט אַנאָנסירט פאַר אַ העברעאישען לעהרער.

אין אָפיס האָבען געוואַרט עטליכע בחורים מיט הויכע, קיילעכדיגע פּלייצעס, שלעכט ראַזירט, ווי זיי וואָלטען זיך געגאָלט מיט טעמפּע מעסערס. די בחורים האָבען געשפּרייזט איבער'ן אָפיס, זיך פאַרהאַלטען ווי קאָנקורענטען און פון לאַנגווייליגקייט האָט יעדעס מאָל אַן אַנדערער אַרויסגעשלעפּט די צייטונג פון קעשענע, וואו ס'איז געווען אַנאָנסירט אַז מען זוכט אַ לעהרער, זיך צוועקגעשטעלט ביי אַן עלעקטריש לעמפּעל און איבערגעלייענט די אַנאָנסע, וואָס ער האָט שוין געקענט אויף אויסוועניג.

— ענטשולדיגט — איז אַ בחור אַנטקעגענגעקומען און אָפּגעהוסט — זייט איהר ניט מיסטער גרין?

— יעס.

— מיך קענט איהר מסתמא ניט, דערפאַר קען אייך יעדער — האָט דער בחור געשמייכעלט, ווי ס'וואָלט איהם שטאַרק הנאה געטהון, וואָס ער קען גרינען — איהר ווייסט, אין דער „מחזיקי", וואו איהר זייט געשטאַנען, געהט אַן אַ סטרייק.

— שוין לאַנג?

— נעכטען זיינען זיי אַרויס.

— וואָס, זיי ווילען גרעסערע שכירות?

— זיי ווילען דער מינימום זאל זיין צוואנציג דאלאר א שטונדע.

— און וויפיעל צאהלט מען דא?

— דאכט זיך פופצעהן. כ'האב אבער געהערט, אז די צוויי־טע וואך וועט מען פון דאנען אויך אראפנעמען די לעהרער.

גרין האט זיך גע'חדוש'ט צי פרידקין סטרייקט, זיך פאר־שעמט פאר'ן געדאנק, וואס איז פון זיך אליין ארויסגעשפרונגען, צי מען וואלט איהם איצט צוגענומען, כאטש ער איז צוקריעגט מיט'ן פרעזידענט.

דער פרינסיפאל, א מיטעל־יעהריגער מיט א בערדיל ווי ביי „אנקעל סעם", איז ארויס פון א קלאס, באטראכט די לעהרער מיט איין אויג, ווי ער וואלט געזוכט א באקאנט פנים. די לעהרער האבען איהם ארומגערינגעלט און די מעהר רעדעוודיגע האבען זיך גענומען רעקאמענדירען.

— איך בין נאך א לעהרער פון דער היים, געהאלטען א קלאס אין גמרא.

— כ'רעד העברעאיש פליסיגער ווי זשארגאן.

— כ'האב געלערנט אין וואלאזשין, באזיץ א גוטען העברע־איש, ענגליש פוירפעקט, ניטא קיין ווארט כ'זאל ניט קענען „ספעללען"!

דער פרינסיפאל האט אויפגעהויבען ביידע הענט, זיך פאר־שטעלט די אויערען:

— לאזט אפאטעמען! אז איהר רעדט אלע מיט אמאל!

ער האט א וואונק געטון צו א לעהרער, איהם אריינגעלאזט אין זיין פריוואט צימער און פארמאכט הינטער זיך די טיר.

די איבערגעבליבענע האבען זיך דערפיהלט נאריש, גענומען שפרייזען איבער'ן צימער, זייערע בליקען זאלען זיך ניט באגע־גענען.

גרין איז אריין דער לעצטער. ביים אריינקומען האט דער פרינסיפאל ניט אויפגעהויבען די אויגען, געהאלטען אין איבערקוק־

קען א ליסטע מיט נעמען. אז ער איז פאַרטיג געוואָרען, האָט ער אָפּגעהוסט און געוויזען אויף א שטוהל נעבען זיך:

— זיצט. וואו האָט איהר פריהער געלערנט?

— אין דער מחזיקי.

— עברית־באנגלית?

— יע.

— פאַרוואָס זייט איהר פון דאָרט אוועק?

— כ׳האָב זיך צוקריעגט מיט׳ן פּרינסיפּאַל.

— אזוי גאָר? — האָט ער פאַרקוועטשט אַן אויג און באַטראַכט גרינגען מיט חשד — ווי לאַנג ווי איהר זייט אוועק פון דאָרט?

— א וואָך.

— שווער היינט צו קריגען א גוטען לעהרער — האָט דער פּרינסיפּאַל א קוק געטאָן אויפ׳ן זייגער — טרעפט זיך שוין א בחור, וואָס ער ווייס זיין פאַך, קען ער ניט האַלטען קיין קלאַס און פאַרקערט — א בחור וואָס האַלט גוט א קלאַס, איז צומייסטען שוואַך אין די פינטעלעך. ווען כ׳קריג דעם פּאַסיגען לעהרער בין איך ניט אויסען נאָך א פּאָר דאָלאַר. יעס, הייסט עס — האָט ער זיך אויפגעשטעלט, געוויזען גרינגען מיט דער האַנט ער זאָל איהם נאָכגעהן — זייט זשע מוחל.

זיי זיינען אריין אין א חומש־קלאַס. דער לעהרער א צוטראָגענער האָט געוואָרפען מיט די אויגען ווי אַן איבערגעשראָקענער האָז, א דערשלאָגענער געקוקט אויפ׳ן פּרינסיפּאַל, זיך געבעטען מיט די אויגען ביי די קינדער, וואָס זיינען געזעסען אויף די בענק, פאַרריסען די הענט, די פיס, געוואַלדעוועט, ווי זיי וואָלטען אליין געווען אין קלאַס.

דער פּרינסיפּאַל האָט געוויזען גרינגען אויף די קינדער, גע־שמייכעלט און גערעדט צום לעהרער:

— דער עיקר, דאַרף מען קענען האַלטען א קלאַס! וואָס טויג מיר אייער העברעאיש, אז די קינדער הערען אייך ניט, קוקט!

די קינדער זיינען געוואָרען ווילדער, גענומען רעדען העכער און באַלד האָט זיך אַ אינגעל פאַנאַדערגעוויינט.

פון אויפרעגונג האָט דער לעהרער פארלאָרען דעם קאָנטראָל איבער זיך און אָפּגעמאַסטען אַ אינגעל מיט דער ווירע איבער די פּלייצעס. דאָס אינגעל האָט זיך צושריען ווי מען וואָלט פון איהם די הויט געשונדען.

— דאָס איז קיין וועג ניט, מיסטער — האָט דער פּרינסי־פּאַל די קינדער אין די אויגען גענומען שטראָפען דעם לעהרער— מיט שלאָגען וועט איהר נאָר צוטרייבען די קינדער!

גרין האָט חשק געהאַט אָנצוזידלען דעם פּרינסיפּאַל, פון פאַר־דרוס אַ קלאַפּ געטון מיט דער ווירע אין טיש, גענומען אויפ'ן אויג יעדעס אינגעל, ווי ער וואָלט זיי אויפגעצויגען אויף אַ שנור, קיין אויג ניט אראָפּגעלאָזט פון די ווילדסטע, האָבען זיי איינציגווייז אָנגעוואָרען הענט און פּיס, זיך געדרעהט, אַנשווייגען געוואָרען און אין קלאַס איז מיט אַמאָל געוואָרען אונהיימליך שטיל.

— אָט דאָס איז אַ לעהרער! — האָט דער פּרינסיפּאַל אַ שטופּ געטון דעם צעשראָקענעם יונגענמאַן און איהם איינגערוימט, אַז גרין האָט געהערט — פון בלויזען קוק האָבען די קינדער דרך־ארץ!

— זייט אַזוי גוט און פאַרטייטשט דעם קלאַס „לכה דודי“ — האָט דער פּרינסיפּאַל אויפגעמישט אַ סדור און איהם אונטער־געטראָגען גרינען.

גרין האָט מאָדנע אַ קוק געטון אויפ'ן פּרינסיפּאַל, אַז יענער האָט זיך פאַרלוירען, געמאַכט אַ מינע, ווי ער וואָלט ניט דערהערט און איבערגעפרעגט:

— וואָס?

— כ'מיין — האָט דער פּרינסיפּאַל געשמאָכעלט און אריינ־געזעצט די גראָבע פינגער פוןביידע הענט אין די וועסטעל־קעש־שענעס — כ'וואָלט אַ בעלן געווען צו הערען ווי איהר פאַרטייטשט די קינדער „לכה־דודי“.

גרינען האָט זיך זעהר געוואָלט אַ וואָרף טון דעם נאַרישען

איד דעם סדור אין פּנים אַריין און אַרויסגעהן. ער האָט געהייר־סען די קינדער אויפמישען „לכה־דודי", געפּיהלט זיך פונאַנדער־צולאַכען פון דעם עקזאַמען, וואָס מען ניט איהם, און אָנגעהויבען:

לכה דודי, לקראת כלה,

Come, my friend, to meet the bride.

— ענטשולדיגט — האָט דער פּרינסיפּאַל איהם איבערגע־האקט — כ'וואָלט „דודי" פאַרטייטשט „מיי אָנקעל".

גרין האָט זיך איהם פונאַנדערגעלאַכט אין פּנים אַריין.

— וואָס לאַכט איהר? — אודאי ווייס איך, אז מען מיינט דאָ כנסת־ישראל, נור קינדער דאַרף מען פאַרטייטשען פּשוט — „דודי" — „מיי אָנקעל".

גרין האָט ניט געענטפערט, געפיהלט ווי עפּעס האָט זיך איהם אוועקגעשטעלט אין האַלז, ווי מען וואָלט איהם איבערגוואַלד אָנ־געטון אַ היטעל מיט גלעקלעך, ניט געגלויבט, אז דאָס אידעל אין קאַפּעל זאָל פון איהם, גרינען, קענען מאַכען אַ פּאַיאַץ. ער האָט מיט אַמאָל פאַרמאַכט דעם סדור, איהם צוריקגעגעבען דעם פּרינ־סיפּאַל, האָט יענער געעפענט אַ פּאָר אויגען:

— כ'מיין, אויב „לכה־דודי" איז צו שווער, מישט אייך אויף אַנאַנדער שטיקעל! כ'וועל אייך זאָגען דעם אמת, איהר געפעהלט מיר...

גרין האָט איהם ניט געלאָזט ענדיגען, איהם אָנגענומען פאַר'ן בערדיל, זיך איינגעהאַלטען ער זאָל דעם קאָפּ ניט אַ וואָרף טון אָן דער וואַנט און דורכגעזייט דורך די ציין:

— פּעטער, איהר זייט אַ שוטה!

— וואָס?

— איהר זייט אַ שוטה, אַ פּרא אָדם, אַ מלמד!

— ארויס, שייגעץ! — האָט דער פּרינסיפּאַל אַ ריס געטון דעם קאָפּ, מורא האָבענדיג זיין באָרד זאָל ניט בלייבען ביי גרינען אין דער האנט — שלאָגען גאָר? אזא יונגאטש! עמיצער איז איהם שולדיג, אַז ער קען קיין עברי! געהערט? טאַ־טאַ־טאַ!

גרין איז גיך ארויס פון צימער, זיך געפיהלט בעפרידיגט וואָס ער האָט דעם אידעל אזוי באַליידיגט און באַשלאָסען מעהר קיין „היברו סקול" ניט צו זוכען. ער האָט זיך מיט אמאָל צולאַכט, ניט געגלויבט, אַז ער איז פעהיג געווען צו רייסען דעם פּרינסיפּאַל פאַר דער באָרד און נישט געפיהלט אַז אַ קאַלטער רעגען שפּריצט. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אונטער'ן „עלעוויטער". אַ צוג איז דורך מיט אַ געפּילדער. גרין האָט אראָפּגעכאַפּט דעם קאַפּעלוש און זיך צושריען. ער האָט געפיהלט ווי זיין שטימע וואקסט, הויבט זיך העכער, שטייגט איבער דעם געפּילדער פון דעם צוג, הילכט אָפּ אויף מיילען און איהם איז לייכטער געוואָרען.

16

פאַרנאַכט איז ראַבינאָוויטש געלאָפֿן אַריין אין דער „מחזיקי־תורה" און אין גאַנצען האָט ער אויסגעזעהן ווי אַ יונגערמאַן וואָס קומט אָנזאָגן אַ ס'ערשטע קינד. נאָך איהם האָט זיך נאָכגעשלעפּט אַ בחור מיט אַ שטעקעלע, וועמעס לאַנגע הענט און פיס האָבען זיך יעדען געוואָרפען אין די אויגען. ראַבינאָוויטש האָט זיך פאַרדעכ־טיג אַרומגעקוקט, דערנאָך האָט ער אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ אין אָפיס, וואו מיסטער קליין, דער סעקרעטאַר, איז זיך געזעסען אין קאַפּעל, די פעדער הינטער'ן אויער, געהאַלטען אין אָפּגעשיילטע באַרנע, געשניטען מיט אַ מעסעריל רייפלעך און זיך באַלעקט.

אַז דער סעקרעטאַר האָט דערזעהן די ביידע יונגעלייט, האָט ער די איבעריגע באַרנע אַריינגעכאַפּט אין מויל, ניט צוקייטערהייט אַראָפּגעשלונגען, אָפּגעווישט די הענט אינ'ם שרייב־טיש און זיך געווענדעט צו זיי:

— וואָס פאַרלאַנגט איהר?

— מיר זיינען געקומען אַראָפּנעמען די לעהרער — האָט ראַ־בינאָוויטש זיך אָנגערופען, בשעת מעשה אַרויסגענומען אַ בריעף, איהם געעפענט, אונטערגעטראָגען דעם סעקרעטאַר און אָנגעוויזען מיט'ן פינגער אויף דער חתימה פון דער „אגודת המורים".

— וואָס? — האָט דער סעקרעטאַר באַלד ניט פאַרשטאַנען וואָס מען וויל פון איהם, זיך געכאַפּט אַז ס'איז העברעאיש, געווען אין אַ פאַרלעגענהייט, ווי ער וואָלט זיך געשעמט צו זאָגן, אַז ער פאַרשטעהט ניט און אַוועקלייגענדיג דעם בריעף אויפ'ן טיש, האָט ער צווייזיידיג אַ זאָג געטון: — טו וואָס ווילט איהר?

— איהר ווייסט, אַז ס'געהט אָן אַ סטרייק צווישען העברע־אישע לעהרער? — האָט דער בחור מיט'ן שטעקעלע אָפּגעשטופּט ראַבינאָוויטשען.

— נו ?

— נו, זיינען מיר געקומען אראפנעמען די לעהרער פון אייער תלמוד תורה !

— הייסט עס — האט ־ער סעקרעטאר ארויסגענומען פון וועסטעל־קעשענע א צאהן־העלצעל און אנשטאט צו רייניגען די צייהן, האט ער עס גענומען ברעכען צווישען די פינגער — איהר ווילט אונזערע לעהרער זאלען אויך סטרייקען ?

— יעס !

— דאס וואס איהר ווילט — האט דער סעקרעטאר געשמיי־בעלט — איז נאך ווייניג, די לעהרער דארפען אויך ווע‌לען !

— אט צייג איך אייך, אז אלע לעהרער געהען גלייך ארונ־טער — האט דער יונגערמאן מיט׳ן שטעקעלע זיך געלאזט צו די קלאסען.

— אין די קלאסען געהן האט אייך קיינער ניט ערלויבט ! — איז דער סעקרעטאר פלינק איהם פארלאפען דעם וועג.

— וואס ? — איז דער בחור אין כעס געווארען — קיינער פרעגט ניט ביי אייך ! געהט, רופט א פאליסמאן, געהט, טאקע באלד, לאזט מיך ארעסטירען, נו, וואס שטעהט איהר ? רופט פאליציי !

— אז כ׳וועל רופען, וועל איך זיך ביי אייך ניט אנפרעגען — איז דער סעקרעטער געווארען בלייך — נור דאס זאג איך אייך : איהר זאלט ניט וואגען צו געהן אין די קלאסען, כ׳וועל אייך פון אלע טרעפען אראפשליידערען !

— איך וויים, אז איהר וועט רופען — האט דער בחור געאר־בייט מיט די לאנגע הענט—טו רופט באלד, סטראשעט קיינעם ניט! וויפיעל נעמט איהר א וואך דא ?

— כ׳וועל אייך לאזען וויסען דורך פאסט !

— שעהמט אייך, א איד אין די יאהרען זאל פאר פופצעהן דאלאר א וואך פארקויפען די נשמה מיט לייב און לעבען !

— וואס טויגען די געשרייען — איז ראבינאוויטש אריין צווי־

שען סעקרעטאַר און דעם בחור — דאַרף מען זיך קריעגען, אַז מען קען אויסקומען מיט גוטען! מיר זיינען דאָך ניט קיין שניידערס, צי שוסטערס, מיר האָבען דאָך צו טון מיט אינטעליגענטע מענשען, טאָ צו וואָס די קולות, אַז מיר קענען אין גוטען זיך דורכרעדען...

— דאָס זיינען אַנדערע דבורים, — איז דער סעקרעטאַר צי־געשטאַנען צו ראַבינאָוויטשען און איהם אָנגענומען פאַר אַ קנעפּעל פון ראָק — ניט ס'קומט צו דיר אַ ווילד־פרעמדער און זידעלט דיך נאָך... כ'האָב אויך אמאָל געסטרייקט. מיט יאָהרען צוריק, אַז כ'בין נור אריבערגעקומען, אַ גרינער, וואָס טוט מען? געהט מען אין שאָפּ אריין. האָט אויסגעבראָכען אַ סטרייק. אַ סטרייק? נו פאַרפאַלען, סטרייקט מען מיט. וואָס זאָל איך אייך דערצעהלען? מען זאָגט אַן ארבייטער איז אַ גראָבער נפש, ס'איז אמת. אַזוי פלעגען זיי לעקען דעם בעל־הבית, חנפ'נען, און אַז זיי זיינען ארויס אין סטרייק, איז להשמיד ולהרוג! איך, פאַרשטעהט איהר מיך, בין אַ בוקאָווינער, ווייס וואָס ביזנעס איז און אַז מען האָט אַ „ביז־נעס־איידיע" קומט מען דורך מיט דער גאַנצער וועלט. איז אַז דער סטרייק האָט אויסגעבראָכען, האָב איך פאַרשטאַנען, אַז נאָכ־צוגעבען אַלע פאָדערונגען איז אַן אונמעגליכע זאַך, האָב איך זיך דורכגערעדט מיט'ן בעל־הבית, דורכגעקומען מיט איהם און וואָס מיינט איהר איז געווען דער סוף? זיי האָבען פאַרלאָרען דעם סטרייק, געמוזט אָנקומען נאָך אויף קלענערע שכירות און איך האָב געאַרביים לייכטער ווי פריהער און דערצו נאָך געהאַט אַן הוספה. טענה איך, צו וואָס די גאַנצע חתונה? איך זעה, אַז איהר פאַר־שטעהט „ביזנעס", ווייסט איהר דאָך, אַז נאָכצוגעבען די באַדינ־גונגען איז אונמעגליך, מען וועט מוזען די „היברו" פאַרמאַכען, איז מיין פּלאַן צו העכערען אַ פּינפעריל יעדען לעהרער אַ חדש, איך בין אַ איד וואָס וויל קיין זאַך ניט בחנם, ס'האַנדעלט זיך ניט וועגען אַ פּאָר דאָלאַר, פאַר אייער טרחה וועט איהר אויך קריגען אַ פופ־צעהן דאָלאַר און איהר וועט אונטערשרייבען, אַז מיט דער „מחזיקי־תורה" איז דער סטרייק „געסעטעלט", כ'מיין...

ראַבינאָוויטש האָט געקוועטשט מיט די אויגען, געטראַכט אַז מען דאַרף דעם פּלאַן זיך איבערלייגען און זיך אַרומגעקוקט וואו זיין חבר איז.

בשעת דער סעקרעטאַר מיט ראַבינאָוויטשען האָבען געהאַלטען אין רעדען, איז זיך דער בחור מיט'ן שטעקעלע געגאַנגען פון איין קלאַס אין צווייטען און אויף העברעאיש מיט דער „הברה הספרדית" אויפגעפאָדערט יעדען לעהרער אין דעם נאָמען פון דער אגודה, זיי זאָלען אַרונטערגעהן. די קינדער האָבען זיך גענומען שיטען אין אַ' אונאָרדנונג, מיט אַ הוריי, אַז זיי האָבען שיעור ס'הויז ניט איינגעליינט.

— כ'מיין — האָט דער סעקרעטאַר זיך אַרומגעקוקט פון וואַן דער טומעל קומט — וואַרט אונטער אַ ביסעל, דער פּרעזידענט דאַרף באַלד אָנקומען, כ'פאַרזיכער אייך, אַז מיר וועלען דורכקומען, מיר לעבען דאָך ניט צווישען גזלנים!

אַז דער סקערעטאַר האָט דערזעהן ווי די קינ־ער שיטען זיך פון די קלאַסען, איז ער געבליבען שטעהן ווי אַן אָפּגענאַרטער, גאָר ניט גערעדט. ראַבינאָוויטש האָט זיך געשראָקען פאַר זיין אייגענעם געדאַנק, אויפגענעבען ביי זיך די פאַרהאַנדלונגען מיט'ן סעקרעטאַר און געוואַרט די לעהרער זאָלען אַרונטערקומען.

די לעהרער זיינען געוועזען צופריעדען וואָס מען וועט זיי העכערען די שכירות, געוועזען אָבער צושראָקען, ניט געגלויבט די בעלי־בתים זאָלען נאָכגעבען און ס'האַרץ האָט יעדען געזאָגט, אַז זאָל מען אָנהויבען לערנען העברעאיש אין אידיש, וועט די תלמוד תורה האָבען הונדערט לעהרער פאַר איינעם און זיי וועלען בלייבען אָהן ברויט.

וואַקסמאַן איז געשטאַנען צווישען מילער'ן און ראָזענען, געשפּריצט בשעת'ן רעדען און זיי איבערצייגט אין העברעאיש, אַז דער איינציגער וועג צו פאַרבעסערען דעם מצב פון די לעהרער איז צו סטרייקען.

פרידקין איז אַרומגעגאַנגען אַ גלייכגילטיגער. ער האָט סיי־

ווי־סיי ניט געהאַט וואָס אָנצוּואַווערען, געוואוסט, אַז ער האָט נאָך אין גאַנצען דאָ צו שטעהן אַ חדש, זיך שפּאַצירט איבער׳ן פאָדער־הויז אַן אויפגעלייגטער און געשיט דעם סעקרעטאַר זאָלץ אויף די וואונדען:

— הא, צייטען, מלמדים סטרייקען, פיין, פיין! נאָך די מלמדים וועלען די סעקרעטאַרס נעהמען סטרייקען! לאָזען זיי ווי־סען די „באָסעס״, אַז אַ לעהרער איז ניט הפקר!

ראַבינאָוויטש האָט שוין לאַנג געהאַט פאַרגעסען, אַז ער האָט זיך נור וואָס געשלאָגען מיט דער דעה פאַר פופצעהן דאָלאַר צו פאַר־קויפען דעם סטרייק און ווען ניט די קינדער, וואָס האָבען אָנגע־מאַכט אַזאַ טומעל, ווער ווייס? דער אַגיטאַטאָר האָט זיך אין איהם דערוועקט, פאַרגעסען, אַז פאַר איהם שטעהען בלויז פיער־פינף מענשען, געמאַכט דעם אָנשטעל, ווי ער וואָלט געשטאַנען אויף אַ פּלאַטפאָרמע, אָנגעהויבען מיט דער העכסטער אָקטאַווע, אַזוי אַז די שטימע האָט זיך באַלד ביי איהם איבערגעריסען, אָנגעהויבען כריי־פען:

„— און אַז דער העברעאישער לעהרער וועט פאַרבעסערען זיין מצב, וועט ער ניט זיין אַזוי געפּאַלען ביי זיך און פאָדערען אַז יעדער פּרעזידענט זאָל אויף איהם קוקען ווי אויף אַ מענשען און ס׳וועט במילא אויסקומען, אַז אַלע לאַ יצלח׳ס וועלען זיך מעהר ניט שטופּען אין מלמדות, אַזוי אַז ס׳וועט זיין אַ מינימום אין שכירות, דאָס הייסט צוואַנציג דאָלאַר אַ שעה און יעדער גראָבער יונג וועט מעהר ניט קאָנען קאָנקורירען מיט אַ העברעאישען לעה־לער!

„חברים, מיר דאַנקען אייך, וואָס איהר האָט זיך אָפּגערופען אויפ׳ן „אַפּיעל״ פון אייערע קאָלעגען, וואָס סטרייקען שוין איבער אַ חדש, טיילען זיך מיט׳ן ביסען, כאָטש מעהר ווי אַ העלפט האָבען ווייבער מיט קינדער און מיר האָפען אויב די איבעריגע וועלען נאָכ־טאָן אייער ביישפּיעל און שטעהן מיט אונז, וועלען מיר זיכער גע־

ווינגען דעם סטרייק, אויסקעמפּפען אנשטענדיגע שכירות, ארויסנע־מען דעם חנוך פון עם־הארצ׳ישע הענט...״

אין מיטען רעדען איז דער פּרעזידענט. מיסטער שולץ, אריינ־געקומען, באַלד זיך געכאַפּט וואָס דאָ קומט פאָר, אויסגעהערט ראַ־בינאָוויטשעס דרשה און אז ער האָט דערהערט, אז די בחורים׳לעך ווילען ארויסנעמען דעם ח נ ו ך פון די ע מ י ־ ה א ר צ י מ׳ש ע הענט, איז ער אריין אין דער מיט און אָנגעכאַפּט ראבינאָוויטשען ביים קאָלנער:

— יונגערמאַן, אויב איהר רעכענט, אז א תלמוד־תורה איז ניט מעהר ווי א „שאָפּ״, וואו מען פיהרט אָן סטרייקס, געהט ארוים פון דאַן, גיכער, דען איך הייס דער גוי זאָל אייך ארויסוואַרפען!

ראבינאָוויטש האָט זיך ניט געריכט אויף אזא ברוך־הבא, גע־קוועטשט מיט די אויגען, געקלערט ווי זיך ארויסצודרעהען, ס׳זאָל זיין גוט פאַרביידע צדדים און איידער ער האָט צייט געהאַט עט־וואָס צו באשליסען, האָט דער בחור מיט׳ן שטעקעלע אָנגעכאַפּט דעם פּרעזידענט, איהם א ריס געטון פון ראבינאָוויטשען, געהאַלטען פאַר די לאַצען און אריינגעשריען אין איהם מיט דער הברה־הספרדית:

— דו מיינסט ביזט ביי דיר אין שאָפּ, וואו דו שטעלסט אָן „גענגסטערס״, מען זאָל צוברעכען יעדען סטרייק? אויב דו הערסט ניט אויף צו שטערען, שליידער איך דיך ארוים פון דיין אייגענער שוהל! וואָס מיינסטו, וועסט דאָ איינפיהרען די „לשכה־השחורה״?

— פע, פע — האָבען עטליכע לעהרער מיט אמאָל זיך גענומען קרימען, געהויבען מיט די אַקסלען, ווי זיי וואָלטען זיך אָפּגעשאָ־קעלט פונ׳ם בחור מיט׳ן שטעקעלע — ניט שעהן, וואָס עפּעס שלאָ־גען? ווי הייבט מען דאָס א האַנט אויף א אידען?

דער פּרעזידענט איז געשטאַנען א בלאַסער, מורא געהאַט מען זאָל איהם ניט שלאָגען און ניט געגלויבט ס׳זאָלען זיין מענשען, וואָס פאַר ברויט באַוואַרפען זיי איהם מיט שטיינער.

דער סעקרעטאַר האָט דערווייל אריינגערופען דעם שבת־גוי,

אליין האָט ער זיך פון זיכערקייט וועגן בעוואָרענט מיט אַ מעשׂענע „צדקה תציל ממות“ פושקע און גענומען שרייען:

— סטאַף, וואַרף אָט אַ דעם יונגענמאַן מיט'ן שטעקעלע ארויס!

איינציגוווייז האָט דער עולם זיך גענומען ארויסרוקען. פרידקין, וואָס איז געווען דער לעצטער, האָט זיך צושמייכעלט, ווען דער סעקרעטאַר האָט איהם איינגערוימט:

— דער פּרעזידענט וויל אייך זעהן, קומט היינט אין אָבענד צו איהם אריבער, איהר וועט קומען?

— אָל־רייט!

פרידקינען האָט פאַרדראָסען צו וואָס ער האָט זיך פאַרדרעהט אַ קאָפּ מיט שושנה'ן. איצט געהענדיג אהיים, האָט ער דערפון נאָך מעהר געליטען. ער האָט געפיהלט אַז דאָס וואָס דער פּרעזידענט שיקט נאָך איהם, ווען אַלע לעהרערס זיינען ארויס אין סטרייק, הייסט, אַז ער בלייבט ווייטער פּרינסיפּאַל, וועט מסתמא קריגען אַ הוספה, וועט... איהם האָט הנאה געטון, וואָס ער האָט אָפּגעלייגט די חתונה מיט שושנה'ן פון טאָג צו טאָג. נו, טאַקע, וואָס איז ס'געאייל? אזא גליק וועט ער קיינמאָל ניט פאַרשפּעטיגען! ס'וואָלט אפילו גלייכער געווען ווען ער נעמט ניט צוזאַמען מיט איהר די דירה, האָט ער זיך אָבער ניט געקענט פון איהר אָפּטשעפּען. אזא מויד, זי קען איהם נאָך לאָזען ארעסטירען, געה, שפּיעל זיך מיט אַמעריקאַנער גערעצען! אז אַ מויד, וואָס זי זאָל ניט אויס־טראַכטען, איז זי באַגלויבט, כאָטש אין הארצען איז ער געווען זי־כער, אַז שושנה טראָגט ניט, אַנדערש וואָלט זי זיך ניט אויפגע־הערט איבערצונעמען דערמיט און זי האָלט עס אין איין פאַרשוויי־גען. ער איז געגאַנגען פאַמעלעך, אָפּגעמאַכט ביי זיך, אז אויב ער וועט שליסען מיט'ן פּרעזידענט אַ קאָנטראַקט אויף צוויי יאָהר, צו־געהט ער זיך מיט איהר, זי איז ניט פאַר איהם, דערצו, ווער ווייס, ס'קען זיין דעם פּרעזידענט'ס טאָכטער... איצט וואָלט זי געווען גליקליך, ווען ער מאַכט איהר אַ פאַרשלאָג! אַ מיידעל, אַלע וויי־

סען—זי האָט זיך ארומגעשלעפּט מיט גרינגען, מסתמא געווען אין נאָהנטע באַציהונגען מיט איהם, האָט זיך מעהר ניט מיט וואָס אי־בערצונעמען, דאַרף דאַנקען גאָט, אז ער, פרידקין, וויל זי!

אז ער האָט איבערגעטראַכטען די שוועל, איז די גוטע שטימונג פון איהם אוועק. ער האָט זיך מיט שושנה'ן ניט באַגריסט, אראָפּ־געוואָרפען דעם קאַפּעליוש, דעם ראָק, געשליידערט די בענקלעך, ווי זיי וואָלטען איהם געווען אין וועג און געזוכט זיך צו פאַרטשע־פּען מיט איהר.

— וואָס עפּעס אזוי פריה היינט? — האָט שושנה אָפּגע־שוימט די יויך.

—אז מען האָט קיין ארבייט, קומט מען פריה! — האָט פריד־קין זיך א בייזער געטון.

זי האָט אוועקגעלייגט דעם זופּ־לעפעל און איז צוגעקומען צו איהם:

— וואָס, האָסט זיך צוקריעגט מיט'ן פּרעזידענט?

— כ'האָב איהם אויסגעהאַקט א פּאַטש!

— וואָס?

— וואָס דו הערסט! זיך לאָזען יאָהרען לאַנג ארומקריכען איבער'ן קאָפּ? כ'וואָלט געווען פון אייזען, וואָלט דאָס געדולד אויך געפּלאַצט! — האָט פרידקין הנאה געהאַט, וואָס ער נאַרט זי אָפּ.

— נו, האָט ער דיר אָפּגעזאָגט פון דער שטעל?

— ניין, ער האָט מיר געגעבען א הוספה, וואָס פרעגסטו, נאַר דו?

זי האָט ניט געענטפערט, זיך געפּיהלט באַליידיגט וואָס ער רופט זי נאַר, גענומען די הענט פאַר דער טאַליע און ארויסגעלאָזט א זיפץ:

— נו?

— וועט מען הונגערען!

— ניט געפעהרליך, וועסט קריגען אנאַנדער שטעל.

— איצט קריגט מען ניט!

— איז ניט — האט זי צוגומען די הענט — אין גיכען וועל איך עפענען א פלאץ, ועסטו זיין דער מענעדזשער, גוט?

— דו עפענסט שוין אזוי — האט פרידקין א צוג געטון מיט אן אקסעל — צייט איך קען דיך! פאלג מיך, שושנה, און קריג בעסער אן אנדער מאן, וואס דארפסטו א מאן ער זאל דיר אפעסען די ביינער? כ'מיין עס ערנסט!

— דו קאנסט ניט זעהן כ'זאל א מינוט ניט האבען קיין עגמת־נפש.

— ס'מוז דאך נעמען א מאל א סוף!

— וואס מיינסטו? — איז שושנה געווארען בלאס.

— כ'מיין, אז איך טאר ניט חתונה האבען!

— ווער צווינגט דיך! — האט זי א באליידיגטע א זאג געטון.

— דו!

— איך?

— יעס!

— ברעך שוין הענט און פיס, הערסט? אזא נישט, אזא, ער האט נאך ניט חתונה געהאט און ווארפט מיר שוין צעהן מאל א טאג דעם גט אונטער די פיס.

— אודאי האב איך ניט חתונה געהאט!

— האסט ניט חתונה געהאט? — איז זי מיט אמאל צוגעלאפען צו איהם און איהם אנגעכאפט פאר א לאץ — הא, וואס שווייגסטו? פאדליעץ דו, אונמענש, כ'וועל דיך ארויסיאגען!

זי האט איהם אווארף געטון אויף דער וואנט. ער האט זיך קוים דערהאלטען אויף די פיס, געשטאנען א ווײלע, זיך דערמאנט אז ער איז שטארקער און איהר א קניפ געטון. זי האט ארויסגע־לאזט א קוויטש, זיך איינגעביסען מיט די צייהנער אין זיין האנט און געשלאגען וואו זי האט נאר געטראפען.

— האללא, מיסטער פרדיקין — האט בעססי איהם געעפענט

די טיר און באַגעגנט ווי אַן אַלטען בעקאַנטען — דער פּאָטער האָט געבעטען איהר זאָלט צוואַרטען, ער קומט גלייך.

— ס'מאַכט נישט, ס'מאַכט נישט — האָט פרידקין אָראָפּ־גענומען דעם שטייפען קאַפּעליוש, איהם געהאַלטען איןביידע הענד, ווי ער וואָלט מורא געהאַט ס'זאָל זיך עפּעס פון איהם נישט אַרויסגיסען און געוואַרט וואו מען וועט איהם הייסען אַריינגעהן.

בעססי האָט געעפענט אַ זייטיגע טיר, איהם אַריינגעפיהרט אין דער סאַליע, וואו שווערע שטיקער מעבעל זיינען געווען אויס־געשטעלט, אַז ס'איז אַזש קיין אָרט נישט געווען וואו זיך אויס־צודרעהען און איהם געוויזען אויף אַ „מאררים" שטוהל ער זאָל זיך זעצען:

— איהר וועט טרינקען טעע?

— טעע און תהילים — האָט פרידקין אָנגעהויבען און איידער ער האָט צייט געהאַט צו ענטפערען איז בעססי שוין געווען אויף יענער זייט טיר.

ער איז געווען גוט אויפגעלעגט, געפיהלט אַז בעססי איז היינט צו איהם העפליכער ווי תמיד, דערצו זעהט זי אויס עפּעס אַזוי פריש און יונג, די ליפּ פערשאַרצט זיך אַזוי זיס, איז איהם איינגע־פאַלען אַז איצט איז די בעסטע געלעגענהייט. אויב ער וועט זיך מיט איהר איצט ניט אויסשמועסען, איז ער אַ לאַ־יוצלח, וועט עס תמיד בעדויערן און ס'גאַנצע לעבען וועט ער מוזען אָבפינסטערען מיט שושנה'ן. אין איין רגע האָט ער ביידע פאַרגליכען און אָפּגעמאַכט אַז ער מוז פון שושנה'ן פּטור ווערען. ער האָט בעטראַכט די מאַ־רים שטוהל, זיך באַקוועמער אויסגעצויגען, בעקוקט די אויל־ביל־דער אין שווערע גאָלדענע רעהמען, וואָס האָבען געהאַנגען אויף די ווענד און זיך צוגעגרייט, איידער דער פּרעזידענט וועט אָנקומען, זיך דורכצושמועסען מיט בעססי'ן.

פון גרויס התפּעלות האָט ער זיך אויפגעשטעלט, זיך דורכגע־גאַנגען איבער'ן צימער, אָנגעטאַפּט מיט די פינגער די גלאַטיגע טונקעל־ברוינע שטיקער מעבעל, די אויל־בילדער, חשק געהאַט צו

עפּענען די וויקטראָלאַ, איז בעססי אַריינגעקומען מיט צוויי גלעזער טעע.

— איהר זייט שוין אַ לאַנגע צייט ביי אונז נישט געווען? — האָט בעססי איהם אונטערגערוקט אַ גלאָז טעע — וואָס מאַכט איהר עפּעס, מיסטער פרידקין?

פרידקין האָט זיך אַוועקגעזעצט, אַ צופרידענער אָנגעצויגען די גאָמבע, פילאָזאָפיש געקוקט אין רויטען גלאָז טעע אַריין און נישט אויפהויבענדיג די אויגען זיך אָנגערופען:

— איהר האָט דען געבענקט נאָך מיר?

בעססי האָט זיך עטוואָס פאַרלוירען, נישט געוואוסט גלייך וואָס צו ענטפערען און אַ שפּאַס געטון:

— איהר ווילט דען כ'זאָל בענקען נאָך אייך?

— וואָס איך וויל — האָט פרידקין אָנגעהויבען, זיך נאַריש צושמייכעלט און נישט געענדיגט — נאָר איין זאַך וועל איך אייך זאָגען, כ'האָב פיינד אַ צווייטען צו קריכען אין וועג אַריין!

— וואָס מיינט איהר?

— איהר ווייסט בעסער פון מיר!

— איך? — האָט זי אַ צוג געטון מיט די אַקסלען.

— אַז ער איז דאָ גאַנצע טעג געלעגען — האָט פרידקין אָפּגערוקט פון זיך דעם טעע, ווי ער וואָלט איהם געשטערט — האָב איך נישט געקענט קומען!

— ווער? — האָט בעססי געשמייכעלט.

— דער פּוילישער.

— גרינען מיינט איהר? — האָט זיך בעססי צולאַכט.

— יעס.

— פאַרוואָס האָט איהר איהם אַזוי פיינד?

— כ'האָב פיינד אַלע פּוילישע, — האָט פרידקין גענומען אויף גיך זופען דעם טעע — אַז זיי זיינען גנבים! איהר לאַכט? יעדער וואַרשעווער אויב ער וועט נור קענען וועט ער אייך באַשווינדלען, דערצו זיינען זיי „דזשיקאַנער", עמי־הארצים, קענען קיין עברי נישט, אויף אַן אַ, זאָגען זיי או, האַ, האַ! אונזיירע מיידלעך

זיינען בעסער? אַלע הייסען זיי רוזשקע, און בראָנקע און פּאַר א באמבאנערקע זיינען זיי גרייט, הא, הא, הא!... איך קען זיי גוט, די פּוילשע דריבעס! כ'האָב זיי פיינד!

— און מאַלאָרוסיש האָט איהר אויך פיינד? — האָט בעססי זיך איינגעהאַלטען זי זאָל נישט אַרויסלאַכען.

— כ'זעה איהר ציהט מיך היינט עפּעס צופיעל פאַר דער צונג — האָט פרידקין אַראָפּגעלאָזט די אויגען, מעהר איינגעצויגען די גאָמבע, געוואַרט א ווייל, ווי ער וואָלט זיך גע'ישובט און אָנ־געהויבען מיט איין אָטעם — איהר דאַרפט וויסען, אז איהר געפעהלט מיר, כ'מיין, פון ערשטען טאג אָן וואָס כ'האָב אייך געזעהן זייט איהר מיר געפעלען... ווי איהר קוקט מיך אָן, בין איך א שטי־לער מענש, נישט ווי אַנדערע, וואָס מאַכען אָנשטעלען, זינגען, טאַנצען, ליגען אָפּ גאַנצע נעכט אין קאַבארעטען... ביי מיר ועט א ווייב האָבען זעהר גוט, כ'בין א הויז זיצער, מיין בעסטער פאַר־געניגען איז אין שטוב! קען זיין א גרעסערע פאַרגעניגען ווי אין א רעגען, צו גלאָט אין א שלעכט וועטער צו זיצען אין פענסטער און קוקען ווי אַנדערע וועלען אויסגעריסען, לויפען ווי אָפּגעוואַשענע קעץ? טענה איך... יאָ... מיינט נישט אז כ'בין א לעהרער האָב איך קיין געלד נישט. כ'האָב א באַנק־ביכעל און קיין עין־הרע א שווער באַנק־ביכעל, פאַרזיכער איך אייך אז כ'וועל אייך אויס־מעבלירען פונקט אזא זאָל — ער האָט געצייגט מיט דער האַנד אויפ'ן מעביל און בילדער — ווי איהר האָט ביי אייער פאָטער, נאָך מעהר, דאָס מעביל וועט מוזען זיין געגילדעט.

בעססי האָט געזעהן אז פרידקין איז ערנסט, שפּאַסט נישט, האָט זי זיך פאַרלוירען און געקלערט ווי ד'נאָך זיך אַרויסצודרעהען און איהם לאָזען אַליין.

— אז איך האַלט אָבער ניט פון חתונה האָבען?

— און איהר מיינט אז איך בין אזוי פאַנאַטיש? האָט ער זיך אויפגעשטעלט, זיך איבערגעזעצט אויף אַנאַנדער שטול נעהנטער צו בעססי'ן — דאָס רעד איך דאָך וועגען אייערע עלטערן, זיי ווע־

לען נישט דערלאָזען זייער טאָכטער זאָל וואוינען מיט א מאַן אָהן חופה וקדושין.

— איהר האָט מיך נישט פארשטאַנען, מיסטער פרידקין — האָט בעססי זיך צולאַכט און געטראַכט אז מען דארף גאַר ארויס־לויפען און איהם איבערלאָזען.

— וואָס הייסט? — האָט פרידקין זי אָנגענומען פאר א האַנד.

— איך האָב געמיינט צו זאָגען — האָט בעססי ארויסגענו־מען די האַנד פון זיינע — אז כ׳האַלט סתם נישט ביי חתונה האָבען.

— וואָס, כ׳געפעל אייך נישט?

— איהר געפעלט מיר — האָט בעססי פון שרעק ארויסגע־שטאַמעלט — נור נישט חתונה צו האָבען מיט אייך.

— אזוי? — האָט ער זיך אויפגעשטעלט, די אויסגעלאָשענע אויגען זיינען געוואָרען גלאַנציג, זיך איינגעגעסען מיט זיי אין בעססי׳ן, ווי ער וואָלט זיך געקליבען ווארפען אויף איהר.

בעססי האָט זיך א רוק געטון פון איהם, זיך פארשטעלט מיט׳ן ווענטיל פון א שטוהל.

— איהר מיינט ס׳איז א סוד אז איהר האָט זיך ארומגשלעפט מיט גרינען?

— טאָ וואָס ווילט איהר?

— וויל איך אייך זאָגען — איז ער נעהנטער צו צו איהר — אז ס׳דארף פאר אייך זיין א כבוד אויב כ׳וויל אייך, נישט מאַכען ווייבערשע שטיק, איהר מיינט די וועלט שלאָפט? טאָ וואָס נעמט איהר זיך אזוי איבער?

בעססי האָט געפיהלט ווי איהם אראָפּצולאָזען א פאטש, נישט געגלויבט אז פרידקין, אזא אידיאָט, וועט איהר אויך אויפוואַרפען אז זי איז נישט מאָראַליש געגוג, אז ער שטעהט פיעל העכער פון איהר און איז זיכער אז ער טוט איהר א טובה וואָס ער בעט איהר האַנד. זי האָט זיך באַהערשט, מורא געהאַט זי זאָל זיך פון ערגערניש נישט פונאנדערוויינען, גאַרנישט געענטפערט און גענומען ארויס־

געהן. ער האט איהר פארשטעלט דעם וועג:

— נו, וואס בלייבט?

זי האט געעפענט אויף איהם א פאר אויגען אז ער האט זיך אפגערוקט.

— לאזט דורך!

— וואס מיינט איהר כ'וועל זיך לאזען ארומפיהרען ביי דער נאז? — האט פרידקין זי ארומגעכאפט מיטביידע הענט.

בעססי האט זיך א ריס געטון, איהם א שפיי געטון אין פנים אריין און מיט א קוויטש פון אן איבערגעשראקענעם אז ס'גאנצע הויז איז זיך צונויפגעקומען, איז זי ארוים פון צימער און פארהאקט נאך זיך די טיר.

פרידקין איז געבליבען שטעהן נישט טויט, נישט לעבעדיג, אליין נישט געגלויבט וואס מיט איהם איז נור וואס פארגעקומען, זיך געהאלטען אין איין ווישען דאס פנים, די אויגען און געהערט הינטער זיך קולות:

— וואס איז?

— וואס איז געשעהן?

— בעססי?

— א מויז!

— וואס?

— כ'האב זיך איבערגעשראקען — א מייזעל איז נור וואס פארביי געלאפען!

— משוגענע!

— שרייט מען אזוי? גוט, גוט, — האט די מוטער געערדט — כ'זאג שוין לאנג מען זאל אויף ביי נאכט ארייןלאזען אין שטוב די קאץ. אז איהר אלע טרייבט זי!

מען איז זיך צוגאנגען. ס'איז געווארען שטיל. פרידקין איז נאך אלץ געשטאנען אויפ'ן זעלבען פלאץ, זיך געווישט דאס פנים, געפיהלט ווי אלץ אין איהם קארטשעט זיך פון וועהטאג, פון חרפה. ער האט חשק געהאט צו צוברעכען דאס מעביל, א שליידער צו טון

די בראָנזענע סטאַטועטקאַ אין שפּיגעל אריין, אַרויסצעוואָרפן די רעקאָרדס פון דער וויקטראָלאַ, קלאַפּן איבער זיי מיט די פּיס, איבערצודרעהען די סערוואַנטקע מיט פּאַיאַנס, ס'זאָלן בלייבן בלויז שערבלאַך. דער שרעק אַז עמיצער קען נאָך אָנקומען האָט גובר געווען דעם כעס. ער האָט אַרויסגענומען אַ קליין מעסעריל און מיט דער מיט גענומען קראַצן איבער די פּיס פון'ם מאַהאָ־גענעם טיש, איבער די ווענטלאַך פון די שטוהלען און וואָס שטאָר־קער ער האָט געקראַצט, אַלץ מעהר האָט זיך אין איהם דער טייר פעל צושפּיעלט, חשק געהאַט דעם שפּיגעל צו צושמעטערן, איבער־לאָזן די „היברו־סקוהל", שושנה'ען און אַוועק ערגיץ אין דער וועלט אריין.

— איהר וואַרט שוין לאַנג? — איז דער פּרעזידענט אריינ־געקומען.

פרידקין האָט אין איין אויגענבליק זיך אין גאַנצן געענד־ערט, בלאַס געוואָרען, דערנאָך זיך פּעררויטעלט, אריינגערוקט דאָס מעסעריל אין אַרבעל און ווי ער האָט נישט אַ דרעה געטון מיט די אויגען, האָט ער אַלץ געזעהן די צוקראַצטע פּיס פון טיש. ער האָט זיך אַ דרעה געטון ער זאָל פאַרשטעלען די פּיס און גענומען הכנעה'דיג שמייכלען:

—נור וואָס אריינגעקומען.

— נו, מיסטער פרידקין, האָב איך עס געדאַרפט? אויסגעבויט אַ שוהל, אַ תלמוד תורה, כ'פּאַרנאַכלעסיג ס'הויז, די קינדער, מאַכט זיך מיר אַ לעדיגער אָבענד, כ'קען שוין אַמאָל פאַרברייינגען מיט מיין פאַמיליע, פּטור איך איהם אין דער „היברו" און אַז כ'מאַך דער־פון נישט אַ לעבן, ווייסט איהר דאָך אודאי, פרעג איך אייך, איז עס רעכט מען זאָל זיך כאַפּן מיך שלאָגן?

— עפּעס אַ ווילדער יונג — האָט פרידקין אריינגעוואָרפן.

— און די לעהרער האָבן אויך שעהן געהאַנדעלט, ס'מאַכט נישט — האָט דער פּרעזידענט זיך נישט צוגעהערט צו פרידקינען און גערעדט זיינס — איהר זייט נישט צופרידען מיט די שכירות?

קומט מען אריבער, מיין אדרעס, ברוך השם, ווייס מען, מען שמועסט זיך דורך, מיר זיינען דאָך אידען... ניט מיט אמאָל א סטרייק! וואָס, די תלמוד תורה איז להבדיל א „שאָפּ"? אז מען וועט זיי לאָזען סטרייקען, קענען זיי מאָרגען פאָדערען מען זאָל אנשטאַט חומש לערנען א קאַפּיטעל סאָציאַליזם, ווער איז זיכער מיט זיי? אָט ווי איהר קוקט מיך אָן, מיין נאָמען איז נישט שולץ, ווי לאַנג איך וועל לעבען, וועט מען אין מיין תלמוד תורה נישט סטרייקען! אויב איך וועל נישט קענען אויספיהרען, וועל איך צומאַכען די תלמוד תורה און נישט נאָכגעבען! אזא עקשן בין איך! און קיין איין לעהרער וואָס וועט סטרייקען וועל איך נישט צונעמען אויף צוריק. לאָזען זיי וויסען! כ'וועל זיי עוקר מן השורש זיין!

דער פּרעזידענט איז זיך דורכגעגאַנגען עטליכע מאָל איבער דעם זאַל, געמאַכט גרימאַסע, ווי ער וואָלט איינגע'טענה'ט מיט זיך און זיך צוריק אָפּגעשטעלט ביי פרידקין.

— יעס, איך וויל איהר זאָלט בלייבען פּרינסיפּאַל.

— אָל־רייט — האָט זיך פרידקין פון גרויס פרייד צושמייכעלט — אָבער...

— וואָס אָבער?

— מאָרגען צו קומען אין דער „היברו" איז א געפאַהר — —

— איהר האָט מורא מען זאָל אייך נישט שלאָגען?

— כ'האָב נישט מורא, נור זיי האָבען גע'טענה'ט, אז אויב זיי וועלען מאָרגען כאַפּען אין א קלאַס א לעהרער, וועלען זיי איהם דער'הרג'ענען.

— אויב איהר ווילט, וועל איך מיט אייך מיטשיקען א פּאָ־ליסמאַן?

— ס'וואָלט נישט געשאַט.

— הייסט עס, יאָ — האָט דער פּרעזידענט זיך געקנאַקט די פינגער — איהר וועט מאָרגען אָנגעהן מיט אייערע קלאַסען ווי גע־וועהנליך.

פרידקינען איז געלעגען אויף דער צונג אז ער דאַרף בעטען

א קאָנטראַקט אויף צוויי יאָהר, זיך געשעמט, באַמערקט ווי דער פּרעזידענט קוקט אויפ'ן זייגער, ווי ער וואָלט איהם געגעבען אָנ־צוהערען אַז דער וויזיט איז צו ענדע, האָט ער אויסגעשטרעקט די האַנט:

— א גוטע נאַכט, מיסטער שולץ.

— א גוטע נאַכט. הייסט עס, מאָרגען זעהען מיר זיך?

— אָל־רייט.

איבער'ן טראָטואַר וואָס פאַר דער „מחזיקי־תורה" האָבען עטליכע יונגע לייט פּאָרווייז שפּאַצירט הין און צוריק. איינער פון זיי האָט געטראָגען אויף דער ברוסט א טאָוועל, וואָס האָט געהאַנ־גען מיט שטריקלעך ביים קאַרק און אויסגעזעהן פון דערווייטענס ווי א „חושן", וואָס א מלמד פלעגט אויסשניידען פאַר זיינע תלמידים, אויפ'ן טאָוועל איז געווען גע'חתב'עט מיט גרויסע אותיות:

העלפּט די לעהרער אין סטרייק!
וחי אָחיך עמך!

אין גאַס איז געווען שטיל. בלויז פון דער מחזיקי־תורה", וואו עטליכע אַלטע אידען זיינען געזעסען איבער א לאַנגען טיש און געלערענט, האָט זיך געטראָגען אַן אומעטיגער ניגון, וואָס האָט דערמאָנט אַן אַלטען זיידען, א לאַנג פאַרגעסען בית־המדרש געסעל. פאַרבייגעהער האָבען זיך אָפּגעשטעלט. טייל האָבען געצוגט מיט די אַקסלען, גענאַנגען ווייטער, אַנדערע האָבען ווי צו זיך גערעדט:

— אַמעריקאַ, סטרייקען שוין מלמדים אויך!

— ניש קשה, חדר קינדער וועלען אויך באַלד אָנהויבען סטריי־קען.

ביים אריינגאַנג אין דער „מחזיקי" איז געשטאַנען א פּאָליס־מאַן אָנגעשפּאַרט אָן דער ברייט־צועפּענטער טיר. פון לאַנגוויי־ליגקייט האָט ער פּרובירט צו פערפיהרען א שמועס מיט די אידען וואָס האָבען געלערענט אין שוהל. יעדע ווייל איז אַנאַנדערער

אויסגעוואקסען ביי דער טיר, וואו א לאנג האנדטוך האט געהאָנגען אויף צוויי וואלקלעך און זיך געדרעהט ווי א פאסעק ארום די רעדער פון א מאשין. די אידען האָבען זיך לאנג געווישט די הענד הויך געזאָגט „אשר־יצר“, תמ׳עוואטע געשאָקעלט מיט די קעפּ אויף דעם פּאָליסמאַנ׳ס רייד, אבי פון איהם פּטור צו ווערען און פער־שוואונדען אין שוהל. דער פּאָליסמאן האט שטעהענדיגערהייט פארמאכט די אויגען, געוואָלט כאפּען א דרימעל און אום ער זאָל ניט איינשלאָפען, האט ער פון געוואוינהייט געהאלטען אין איין וויעגען מיט דער רעכטער האנד, וואו דער „קלאָב“ האט געהאָנגען אויף א לעדעריל.

אן אָטאָמאָביל האט זיך אָפּגעשטעלט פאר דער תלמוד־תורה. דער סעקרעטאר א קליינס, א גיכס, ווי א מייזעל, האט ארויסגע־שטעקט דעם קאָפּ, זיך ארומגעקוקט און ארויס פון׳ם אָטאָמאָביל מיט צוויי אידען. דער בחור מיט דער שילד אויף דער ברוסט איז אויסגעוואקסען פאר זייערע אויגען און פארשטעלט דעם וועג:

— אידען בעלי־תורה זאָלען „מסיג גבול“ זיין, צונעמען ביי טאטעס פון קינדער דאס שטיקעל ברויט?

די אידען, צעשראָקענע האָבען זיך איבערגעקוקט, ווי זיי וואָל־טען פון קיין זאך נישט געוואוסט און גענומען שטאמלען:

— מיר ווילען קיינעם קיין ברויט נישט צונעמען — — —

— הערט איהם ווי דעם קאָטער! — האט דער סעקרעטאר זיי כמעט איבערגעוואלד געהאלטען אין שטופּען אויף די טרעפּ־לעך ארויף...

דער פּאָליסמאן איז אונטערגעקומען, מיט בטול געקוקט אויפ׳ן בחור מיט דער שילד און געוועדט דורך א ווינקעל פון מויל, ווי ער וואָלט געזייט די ווערטער:

Keep on, keep on, don't block the street!

די עלטערע אידען האָבען זיך איינציגווייז ארויסגעשארט פון שוהל געבליבען שטעהן אין א קופּקע, יעדער אין אנאנדער פּאָזע און שטיל צווישען זיך גערעדט:

— נאָך אַלעמען איז עס אַ חלול השם — האָט אַ זקן, וועמעס זוהן איז פּונקט דעמאָלט געווען אין סטרייק ביי הויזען, זיך אָנגע־רופען — מען זאָל עס גאָר דערלאָזען צו אַ סטרייק אין אַ תלמוד־תורה.

— וואָס, נאָכגעבען זיי? — איז אַ קליין ליטוויש אידעל, אַ געוועזענער וועסטיל „באָס“, אריין אין דער קופּקע —כ'טענה שוין פון לאַנג אַז מען דאַרף נישט אין דער „מחזיקי תורה“ קיין גאַלע־מאָרדעס! אַז אַ איד איז אַ גלות, ווער וועט מיר דאָס קאַווירען, אַז ער איז נישט קיין מחלל־שבת? אַגלות וועט מדריך זיין מיינס אַ קינד? נאָ־סיר!

— הייבט זיך אָן — האָבען עטליכע זקנים מיט אַמאָל אויפ־געהויבען די קעפּ און זייערע אונטערגעשוירענע בערד האָבען זיך אָוועקגעשטעלט ווי בעזעמלעך — ס'איז דאָך אַמעריקאַ!

ארום דער קופּקע האָט זיך געקליבען אַן עולם. יאָהרצייט לייט, קדיש זאָגערס, צוויי שוסטערס וואָס האָבען צווישען מנחה און מעריב אַוועקגעלעגט די דראַטוועס, פאַרשלאָסען די וואַרשטאַ־טען און אויסגעשמירטע זיך צו יעדער זאַך איינגעהערט מיט ערנסטע פּנים'ער. די ווערענדע וואָס ארום דער שוהל איז פול געוואָרען מיט מענשען. אַלע האָבען גערעדט וועגען סטרייק, זיך־געקאָכט, געווען אונצופרידען וואָס מען האָט אַזאַ זאַך געקענט דערלאָזען. דער פּאָליסמאַן האָט נישט געוואוסט וואָס צו טון, געקוקט אויף זיי ווי אויף כינעזער און זיך געטראַכט אַז מען וואָלט זיי אויך גע־דאַרפט צוטרייבען.

וואַקסמאַן האָט זיך געדרעהט צווישען עולם, גערעדט, גע־שפּריצט, איהם איז געווען קשה פאַרוואָס מען זעהט עפּעס ניט פריד־קינען. זאָל ער „סקעבען“? ער איז עטליכע מאָל ארויפגעגאַנגען אויף אַ ווערענדע וואָס קעגען איבער דער שוהל, געקוקט אין דעם פענסטער וואו פרידקין לערנט און באַמערקט אַז דאָרט דרעהט זיך ארום איינער פון די אידען, וואָס מען האָט נאָר וואָס געבראַכט מיט'ן אויטאָמאָביל. וואַקסמאַן האָט גענומען צו איהם ווינקען

מיט א פינגער. דער איד איז אַן איבערגעשראָקענער צוגעגאַנגען צום אָפענעם פענסטער און אַ שאָקעל געטאָן צו וואַקסמאַנען מיט'ן קאָפּ און הענט, ווי ער וואָלט געזאָגט — וואָס ווילט איהר?

— ר' איד, פאָלגט מיך און געהט בעסער ארונטער! — האָט וואַקסמאַן צו איהם אַרויפגעשריען.

דער פּרעמדער האָט פארהאַקט ס'פענסטער און פון קלאַס האָ־בען זיך העכער געגומען טראָגען די קולות פון די קינדער.

ראָזען אי זאונטערגעקומען, פארצויגען אַ סיגארעט, עטליכע ציל געטון און איבערגעגעבען:

— ווייסט, פרידקין „סקעבט".

— פון וואַן ווייסטו עס? — האָט וואַקסמאַן אַ ציה געטון דעם לאַנגען האַלז.

— דער אַלטער משה האָט מיר נאָר וואָס פארטרויט — האָט ראָזען ווידער אָנגעצונדען אַ שוועבעלע, וואָס האָט זיך באַלד פאַר־לאָשען — אז ער האָט בייטאָג געזעהן ווי פרידקין איז אָנגעקו־מען מיט'ן סעקרעטער.

— דאָס הייסט נאָך ניט, אַז ער „סקעבט".

— און איך זאָג דיר — האָט ראָזען אָנגעריבען אין זייל פון שוך אַ שוועבעלע — אַז דער בחור איז אויף אַלעם פעהיג.

— פרידקין מיינסטו?

— יעס.

— אויב ס'זאָל זיין אמת — האָט וואַקסמאַן זיך געצופּט די שטעכיגע האָר פון דער גאָמבע — איז עס דאָך אַ מיאוס'ע זאַך.

— אָט געהט סעם — האָט ראָזען זיך אַ לאָז געטון נאָך אַ אינגעל, וואָס איז אַרויס פון דער „היברו" און איבערגעלאָזט אויף'ן פּלאַץ וואו ער איז געשטאַנען פינף מינוט אַ בערגעלע אויסגעריבע־נע שוועבעלעך.

— ווער האָט היינט מיט אייך געלערנט? — האָט וואַקס־מאַן געפרעגט דעם אינגעל.

— דער לעהרער האָט ניט געהייסען זאָגען — האָט ס'אינגעל

געשמייכעלט.

— וואָס'רער לעהרער?

— מיסטער פרידקין.

— דאָס דאַרף מען גלייך לאָזען וויסען — האָט וואַקסמאַן אָנגעכאַפּט ראָזענ'ען פאַר א האַנט — געה, טעלעפאָניר גלייך, אַז פרידקין „סקעבט", מיר וועלען זיך אָפּרעכענען מיט איהם!

פרידקין איז געזעסען ביי זיך אין קלאַס און געציטערט. ער איז די גאַנצע צייט געשטאַנען צווישען ביידע פענסטער אַזוי, אַז אויב אפילו א שטיין וועט פליהען, זאָל ער איהם ניט טרעפען. ביים יעדען עפען פון דער טיר האָט איהם פאַרפעהלט אָטעם, גע־מיינט אַז אָט קומען אָן די סטרייקערס, זיך געטרייסט וואָס א פּאָליסמאַן שטעהט ביים אריינגאַנג און וועט די חברה ניט אריינ־לאָזען. ער איז געווען זיכער, אַז אין צוויי העכסטענס אין דריי טעג ארום וועט דער סטרייק זיין געבראָכען, אַזוי האָט איהם דער פּרעזידענט פאַרזיכערט, די אָרימעלייט וועלען קומען בעטען מען זאָל זיי צוריקנעמען און ער, פרידקין, וועט ניט וועלען הערען, וועלען זיי שיקען די וויייבער מיט די קינדער אויף די אָרעמס, פאַ־לען איהם צו די פיס, קושען די הענט... ער, פרידקין, האָט געהאַט א באַקאַנטען צושניידער פון מענער־רעק, איז יעדעס מאָל ווען א „באָס" האָט איהם אָפּגעזאָגט האָט ער געשיקט זיין ווייבעל, אמת, ניט קיין מיאוס'ע, בעטען פאַר איהם ביים „באָס" און מען האָט איהם תמיד צוריקגערופען ארבייטען. פרידקין האָט גע־שמייכעלט, געוועז צופרידען מיט זיך, און בלויז ניט פאַרשטאַנען וואָס ס'איז נעכטען געווען מיט בעססי'ן. ער איז דאַכט זיך גע־ווען זעהר אַנשטענדיג אין איהר געגענוואַרט. און מען קען ניט זאָגען, פון אָנפאַנג איז אַלץ געגאַנגען ווי געהעריג, געווען זיכער, אַז ער נעמט דאָס מאָל אויס און מיט אַמאָל: נאַ דיר אַזאַ ברוך הבא! אויף דעם האָט ער זיך גאָרנישט געריכט! ווען ער וויים אַז דאָס וועט זיך אַזוי אויסלאָזען, וואָלט ער נישט „געסקעבט", איינגעשטעלט דאָס לעבען. ער וועט זיך קיינעם אויף די אויגען

נישט קענען ווייזען און ווער ווייס ווי ער וועט אָפּשניידען ?

ווען פרידקין איז אַזוי געשטאַנען אַנגעשפּאַרט ביים ווענטיל, וואָס צווישעןביידע פענסטער און געטראַכט, האָבען די קינדער דערווייל געגוואַלדעוועט, געקראַכען אויף די בענק, ווי זיי וואָלטען געווען אַליין אין קלאַס.

— ווייסט, — האָט אַ אינגעל זיך אָנגערופען — מיר דאַרפען ניט געהן אין „היברו“.

— פאַרוואָס ?

— די לעהרער סטרייקען.

— און מיסטער פרידקען ? — האָט אַ אינגעל אַזוי הויך אַ זאָג געטאָן, אַז פרידקין האָט דערהערט.

— ער סטרייקט נישט.

— איז ער אַ „סקעב“ ?

— וואָס איז אַ „סקעב“ ?

— אַ „סקעב“ שלאָגט מען.

— פאַרוואָס ?

— ווייל ער וויל נישט סטרייקען.

— וועט מען פרידקינען שלאָגען ?

— מיין טאַטע האָט מיר דערצעהלט, אַז ער האָט שיעור נישט דער׳הרג׳עט אין שאָפּ אַן ארבייטער, וואָס האָט נישט געוואָלט סטרייקען.

— או, זיין טאַטע איז שטאַרק, — האָט זיך אַ דאַר אינגעלע אָנגערופען.

פרידקינען איז געוואָרען קאַלאַמוטנע פון די קינדערס רייד. ער האָט געפיהלט אַז די גלייכסטע זאַך וואָלט געווען אַראָפּצוגעהן צו וואַקסמאַנען, זיך ענטשולדיגען, אַז ער איז באַגאַנגען אַן עולה און סטרייקען מיט אַלע גלייך. און אַז מען וועט איהם באַפאַלען ? וואָס איז ער, אַ גבר? ער קען זיך ווערען? ער האָט באַטאַפּט די מוסקולען פון די הענד, וועלכע זיינען געווען שלאַבערדיג ווי צוקאָכט קעלבערן פלייש און געווען זיכער, אַז איין גוטער קלאַפּ לעגט איהם

אוועק. פאַר די אויגן זיינען איהם געשטאַנען אָנגעצויגענע מוס־קולען, וואָס מען זעהט ביי א דורכשניטליכען אמעריקאַנער, ועמען ער האָט תמיד מקנא געווען. די מוסקולען הארט און שטייף, ווי די הענד וואָלטען געווען אָנגעשטאָפּט מיט שטאָהל, — איז פון בלויזען געדאנק פרידקינען קאַלט געוואָרען. פון שרעק האָט ער גע־כאַפּט א אינגעל און אָראָפּגעשיקט נאָך'ן סעקרעטאַר. ער האָט זיך מעהר נישט צוגעהערט ווי די קינדער שרייען, געשפּרייזט איבער'ן חדר, פּרובירט פאַרבייגעהענדיג אויפצוהויבען די שטוהל אויף וועלכע ער זיצט, אונטערגעהויבען די בענק, דעם טיש, מיט איין האַנד א הויב געטאָן א אינגעל, וואָס איז איהם געשטאַנען אין וועג, ווי א הערינג, און זיך דערפיהלט לייכטער. ער האָט אָפּגע־מאַכט ביי זיך אַז זיינס א קלאַפּ איז אויף עפּעס ווערט, אַז ער איז נאָך נישט אַזאַ שוואַכער. דער בלויזער געדאנק האָט איהם אויפ־געהייטערט און וואָס אָפטער ער האָט זיך געטאַפּט די מוסקולען אַלץ שטייפער האָבען זיי זיך איהם אויסגעדאַכט.

— איהר דאַרפט מיך ? — האָט דער סעקרעטאַר געעפענט די טיר פון קלאַס.

— הערט, מיסטער קליין, — איז פרידקין איהם נאָך אין קאָרידאָר אריין — כ'האָב געהערט זאָגען, אַז די לעהרער פאַרנעמען זיך אויף מיר, ווילען מיך שלאָגען.

— נישט דערלעבען וועלען זיי ! — האָט דער סעקרעטאַר אריינגעשטעקט ביידע הענד אין די הויזען־קעשענעס — מיר וועלען אייך אָפּפיהרען אין אַן אָטאָמאָביל מיט א פּאָליסמאַן, גוט ? און ווער האָט דאָס אייך געזאָגט אַז זיי קלייבען זיך שלאָגען ?

— כ'וויים — — —

— ווער, למשל ? — איז דער סעקרעטאַר צוגעשטאַנען.

זיי האָבען מיט אמאָל דערהערט א קוויטש. דער קוויטש האָט זיך געצויגען איבער א מינוט, זיך איבערגעריסען און ס'איז אויף א רגע שטיל געוואָרען. דער סעקרעטאַר מיט פרידקינען זיינען אריין אין אַנאַנדער קלאַס און געזעהן דורך'ן פענסטער ווי דער

פּאַליסמאַן ראַנגעלט זיך מיט אַ צובלוטיגטען בחור און וואָס ער הויבט אויף דעם „קלאַב“, וויל איהם אַ קלאַפּ טאָן, כאַפּט איהם דער בחור אָן מיט דער האַנד. און עולם איז געשטאַנען אַרום, נייגעריג געקוקט און יעדעס מאָל ווען דעם בחור איז געלונגען אָנצוכאַפּען דעם „קלאַב“, האָט דער עולם זיך פאַרגאַנגען אין אַ געלעכטער. עס איז אָנגעקומען נאָך אַ פּאַליסמאַן און איידער פרידקין האָט צייט געהאַט זיך אַרומצוקוקען איז שוין דער בחור געלעגען אַ צו׳הרג׳עט׳טער אויף דער ערד. אַ צושלאָגענעם, אַ פאַרבלוטיגטען, אָהן אַ קאַפּעלוש האָט מען איהם אַוועקגעפיהרט. אויפ׳ן וועג האָבען זיי אויך אַרעסטירט דעם בחור מיט דעם שילד און דער עולם איז זיך צוגאַנגען.

— נאָכ׳ן סטרייק, — האָט דער סעקרעטאַר אַ צופרידענער איינגערוימט פרידקינען, וואָס איז געשטאַנען און געציטערט פון שרעק, — איינעם צושלאָגען, דעם צווייטען אַרעסטירט, און אויס חתונה! אַזוי דאַרף מען זיך באַגעהן מיט די יונגאַטשעס!

דערווייל האָט זיך אין שוהל געקאָכט. די אידען האָבען פאַרגעסען אָן מנחה, געשטאַנען אין קופּקעס, זיך געערגערט, און אַלע זיינען געווען אש להבה אויפ׳ן סעקרעטאַר וואָס ער האָט געבראַכט אין שול אַריין אַ פּאַליסמאַן.

— ס׳איז אַ חלול השם, — האָט איינער געשריען.

— ווער איז ער, דער גאַליציאַנער ?

— מען דאַרף איהם עוקר מן השורש זיין !

— און וואָס מיינט ער, דער פּרעזידענט ? ס׳איז זיין שוהל, לאָז ער איינבייסען אין איהר מיט די צייהן! געהערט, מען לאָזט צושלאָגען אַזוי אַ איד !

— נו, וואָס איז אַז זיי סטרייקען ? אַ איד האָט אַ ווייב מיט קינדער, קען ער היינטיגע צייטען נישט דורכקומען מיט פופצעהן דאָלער אַ וואָך !

— זיי גיבען דען פון זייער קעשענע ? מיר צאָהלען דאָך אויף דער תלמוד תורה !

— אודאי מיר, איך צאהל פיער דאלער א יאהר !

— איך אויך !

— און איך אויך !

— וואו איז דער סעקרעטאר ?

— וואו איז ער, דער גאליציאנער ?

— אט איז ער !

— איצט זייט איהר שוין ציפרידען — איז אן עולם איהם אנטקעגען געגאנגען — אז מען האט צושלאגען א אידען ? זעהר שעהן, זעהר שעהן !

— צו מיר דארפט איהר גארנישט האבען — איז דער סעק־רעטאר געשטאנען א בלאסער און זיך פארטיידיגט — איך בין אן אנגעשטעלטער, איז וואס מען הייסט מיר, טו איך !

— און אז מען וועט אייך הייסען גנב'ענען ?

— א משל ? — האט דער סעקרעטאר געוואלט א שמייכעל טאן, און ס'האט זיך נישט איינגעגעבען.

— ס'איז גאר א משל, — האט זיך איינער אנגערופען — פאר אזא מעשה זייט איהר ווערט פעטש ! ס'פאסט אייך צו זיין א „בוטשער", נישט קיין סעקרעטאר אין א שוהל.

— איהר שווייגט בעסער, שווייגט, — האט דער סעקרעטאר זיך צוגעגעבען קוראזש, — אז ניט הייס איך אייך גלייך מיט'ן גוי ארויספיהרען.

— מיך ? — איז דער זקן צוגעלאפען צום סעקרעטאר, — שייגעץ די !

— ביזט א גרעסערער !

— גענוג, גענוג, — האבען זיך געהויבען הענד איבער'ן סעק־רעטאר פון אלע זייטען.

— קומט אידען, קומט, — איז איינער אריין אין דער מיט,

— אז ס'איז דא אזא סעקרעטאר און א פרעזידענט — — —

— טשעפעט נישט דעם פרעזיד — האט א צווייטער איבערגעהאקט.

— דאַרפֿען מיר דאָ נישט דאַוונען.

— זינדיגט נישט — האָט זיך אַ דריטער אָנגערופֿען — אַרויסצוגעהן פֿון דער שוהל איז אַ פּחיתת הכבוד פֿאַר די ספרי תורות.

— גערעכט, גערעכט!

— גערעכט!

— דער סעקרעטאַר אָבער טאָר דאָ מעהר נישט בלייבען!

— לאָז ער ווערען אַן „אָרגעניזער" אין דער „בוטשער יוניאָן"!

— שפּעטליך, לאָמיר זיך שטעלען דאַוונען.

— שאַ, שאַ, — האָבען הענד פֿון אַלע זייטען גענומען קלאַפּען אין שטענדערס.

ביים עמוד איז אויסגעוואַקסען אַ איד, געוואַרט ביז די שאַ'ס האָבען אויפֿגעהערט, אָפּגעהוסט, אָנגענומען דעם עמוד מיט ביידע הענד און זיך צעוויעגט:

— אשרי יושבי — — — —

שפּעט אין אָבענד האָט דער פּרעזידענט פֿרידקען אָפּגעפֿיהרט. ער האָט איהם געוואָלט אַרויספֿיהרען אין שטוב אַריין, איז פֿרידקען געבליבען אַ פֿאַרציטערטער, מורא געהאַט ער זאָל ביי איהם טרעפֿען שושנה'ן, דערצו זיך דערמאָנט אַז ביי זיין טיר הענגט נישט קיין מזוזה, און אָנגעהויבען שטאַמלען:

— איהר שפּאַסט, האַ? איהר מיינט טאַקע אַז כ'בין אַזאַ בעל פּחדן? זאָג איך אייך, אַז כ'וואָלט אַליין אויך נישט מורא געהאַט אַ היים צו געהן!

— נו, נו, נו, — האָט דער פּרעזידענט איהם גוט־ברודעריש געקלאַפּט אין דער פּלייצע, — פֿון דעסטוועגען וועל איך מאָרגען נאָך אייך שיקען די „מאַשין". אַ גוטע נאַכט.

פֿרידקען איז געבליבען שטעהן ביי זיין הויז, נאָכגעקוקט דעם אָטאָמאָביל וואָס איז פֿאַרשוואונדען מיט'ן פּרעזידענט און אַ צופֿרידענער, וואָס ער איז נאָר אָפּגעקומען מיט שרעק, און אַז מאָר־

גען וועט מען ווידער נאָך איהם קומען, איז ער אריין אין האלב־פינסטערען קאָרידאָר, ברומענדיג א ניגון.

ער האָט דערפיהלט א בריה אין קארק, א דרעה געטאָן דעם קאָפּ, געוואָלט זעהן, פון וואנען דאָס איז געקומען, האָט ער גע־כאפּט א פּלעם אין רעכטען אויער, אז פונקען האָבען זיך א צינד געטאָן פאר די אויגען. אינסטינקטיוו האָט איהם ס'הארץ געזאָגט, אז סטרייקער האָבען געדונגען גענגסטערס איהם צו שלאָגען. ער האָט אריינגעכאפּט דעם קאָפּ צווישען די אקסלען, אויסגעהויקערט א פּלייצע ווי א קאטער ווען ער נעמט זיך ציהען, צושפּרייט די הענד, ווי זיך צו ווערען און איידער ער האָט צייט געהאט א געשריי צו טאָן, איז ער שוין געלעגען אויף דער ערד. עס איז געוואָרען פינסטער. פון שרעק, אז מען וועט איהם דער'הרג'ענען, איז פרידקען אזוי צוטומעלט געוואָרען, אז דער געשריי איז ביי איהם געבליבען אין גרגרת ווי א ביין, געשפּארט די אויגען פון קאָפּ. די קלעפּ זיינען געווען אזוי גיך און איבער'ן גאנצען קערפּער, אז זיי האָבען אויפגעהערט וועה טאָן, איהם אויסגעניכטערט, און ער האָט דערזעהען איבער זיך א פרעמדען. דער פרעמדער איז געשטאנען איבער איהם, געשלאָגען אין פּנים אריין אז דער קאָפּ האָט אזש אונטערגעטאנצט אויף דער שטיינערנער פּאדלאָגע.

— מערדער, וואָס שלאָגסטו ? — האָט פרידקען זיך א ריס געטאָן, געוואָלט דעם פרעמדען אָנכאפּען פאר א פּוס.

ער האָט געכאפּט א כמאל אין דער באק און געפיהלט ווי די צייהנער שאָקלען זיך ביי איהם אין מויל.

ער האָט זיך ווידער א ריס געטאָן, האָט יענער מיט א פּוס איהם געקלאפּט איבער'ן פּנים, איבער'ן הארץ, געשלאָגען אָהן אויפהער. געזאלצענע שנירלעך זיינען פרידקענע גערונען אין מויל אריין, זיך געקייקעלט איבער'ן האלז, איז איהם מיט אמאל אזוי היים געוואָרען, געבליבען ליגען אָהן כחות, מעהר קיין וועהטאָג געפיהלט א‥ ס'האָט זיך איהם געדאכט, ווי דער גאנצער קערפּער איז ביי איהם איינגעשלאָפען, ווי עס שלאָפט אמאל איין א פּוס פון צופיעל זיצען, און וואָס מעהר מען קנייפּט, שלאָגט דעם פּוס, אלץ אנגענעהמער

איז די טעמפּע וועהטאָג וואָס וועקט איהם אויף. די אויגען זיינען ביי איהם געוואָרען גרעסער, ס'מויל האָט זיך עטוואָס פארדרעהט, געזעהן ווי מען שטעהט איבער איהם, מען שלאָגט, און צומאָל קיין ריהר געטאָן מיט א ברעם. עס האָט איהם אָנגעהויבען ווערען הויל ביים הארץ, געוועזן זיכער אז מען וועט איהם אזוי אייביג שלאָגען און ביסלעכווייז גענומען פארשווינדען מיט'ן קאָרידאָר צוזאמען.

אז ער האָט געעפענט די אויגען איז צוריק געווען ליכטיג. ער האָט געזעהן איבער זיך פרעמדע פּנים'ער, נישט געוואוסט וואו ער געפינט זיך, נישט געדענקט וואָס ס'איז נאָר וואָס פאָרגעקומען, בלויז געפיהלט ווי דער גאנצער קערפּער איז ביי איהם איינגעפרוירען און מען שטעהט איבער איהם מיט צוואנגען, מען רייסט, אז דער מח פּלאצט און זיך דערמאָנט אז דאָס האָט שוין מיט איהם אמאָל פּאַסירט, ביי א דענטיסט און אויפ'ן הארצען האָט זיך מיט אמאָל ארויפגעלעגט אזא משא, ווי די אלע פּנים'ער וואָלטען נישט געשטאַנען ארום, נאָר געזעסען ביי איהם אויף דער ברוסט און נישט גע־לאָזט אָפּאָטעמען.

— וואו וואוינט איהר? — האָט זיך איינער איבערגעבויגען איבער איהם.

— וואָס איז אייער נאָמען?

— דאָס הייסט צושלאָגען!

— „צובוטשערט"! צו'נהרג'ט!

— ער ליגט דאָך באוואוסטלאָז!

— לאָמיר איהם אריינגעהמען אין א דראָג סטאָר!

— בעסער רופט אן אמבולאנס.

— ער וועט דאָך אָפּגעהן מיט בלוט.

— ס'איז דאכט זיך א איד?

— אודאי א איד!

פרידקען האָט אויף אלעמען געקוקט מיט שטאַרע אויגען, נישט געוואוסט וואָס דאָ קומט פאָר, כאָטש געהערט יעדעס וואָרט. באלד האָט א פּאָליסמען פאנאנדערגעשטופּט דעם עולם, זיך אויסגעפרעגט

און ס'ערשטע גענומען באַזוכען דעם הרוג. ער האָט געזוכט אין אַלע קעשענעס, אַרויסגעשלעפּט וואָס ס'איז נאָר געווען און אַלץ איינ־געוויקעלט אין פרידקענס א נאָז־טיכעל. ער האָט אַרויסגענומען פון אַ וועסטעל קעשענע א פאונטיין־פען מיט אַ זילבערנעם בעשלאג, עס באַטראַכט, אַפּנים געפעלען געוואָרען און עס זיך אַריינגע־שטעקט אין א בוזעם־קעשענע. מען האָט געפונען א בריעף אַדרע־סירט אין דעם הויז אריין וואו זיי זיינען געווען, און דער פּאָליסמאַן האָט גענומען געהן מיט'ן בריעף פון וואָהנונג צו וואָהנונג. א שכן'טע האָט געוויזען אויף שושנה'ס טיר און דער פּאָליסמאַן האָט אָנגעקלאפּט :

— וואוינט דאָ מיסטער פרידקען ?

— יעס, — האָט שושנה אַרויסגעשטעקט דעם קאָפּ, געזעהן דעם פּאָליסמאַן און זיך גענומען צורעכט מאַכען די האָר.

— איז ער אין דער היים ?

— נאָ.

— וואו איז ער?

— ער דאַרף יעדע מינוט אָנקומען.

— פאַרמאַך די טיר און קום מיט מיר אַרונטער.

— וואָס איז ? — האָט זי צועפּענט א פּאַר אויגען און אינ־סטינקטיוו א טאַפּ געטאָן צו דער ראָספּער פון קלייד איז נישט אָפּען. — ס'איז עפּעס געשעהן מיט מיסטער פרידקין ?

דער פּאָליסמען האָט נישט געענטפערט, אונאנדערגעשטופּט מיט די עלענבויגענס דעם עולם און זי צוגעפיהרט צו פרידקענען.

— דערקענסטו איהם ?

— פרידקען ! — האָט שושנה אויסגעשריען, פארוואָרפען דעם קאָפּ און דער אַרומיגער עולם האָט זי אונטערגעכאַפּט.

.16

די קאַפע איז כמעט געווען לעדיג. גרין איז געזעסען איבער אַ גלאָז טעע, די פּיס פאַרוואָרפען, די הענד אין די הויזען־קעשענעס און דעם קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויף זיין אייגענער ברוסט. פון לאַנג־ווייליגקייט האָט ער נישט אויפגעהערט איבערצוציהלען מיט די שפּיץ פינגער די פּאָר זילבערנע מטבעות וואָס האָבען זיך געוואַל־גערט ביי איהם אין די קעשענעס. ער האָט זיך אַזוי פאַרגעסען אין צעהלען, אַז די מטבעות האָבען זיך נישט אויסגעשעפּט, געהאַלטען אין איין צוקומען און לויט ווי דער קאַפּיטאַל איז ביי איהם גע־וואַקסען, אַלץ אויפגערוימטער איז ער געוואָרען.

אימיצער איז אַריינגעקומען, גענומען אָפּשאָקלען ביי דער צו־עפענטער טיר זיינע פאַרשנייטע מלבושים און מיטגעבראַכט אַ נאַסע קעלט. גרין האָט אַ ציטער געטאָן, זיך געכאַפּט אַז ער נאַרט זיך אַליין, אַרויסגעלאָזט פון די הענד די מטבעות און גענו־מען דערזופען דאָס לעבליכע גלאָז טהעע. ער האָט זיך איינגע־קוקט, געזוכט מיט די אויגען אַ באַקאַנטען ביי וועמען ער וועט קענען איבערנעכטיגען. ס'איז קיינער נישט געווען. אהיים געהן צו זיך האָט ער נישט געקענט, צוגעזאָגט דער בעל־הבית'טע, אַז ער וועט איהר היינט זיכער געבען געלד און אַלס אַ שפּאַס איהר איבער־געלאָזט דעם שליסעל אויף אַ משכון. ער האָט געטראַכט אַז געלד איז אַ מיאוסע זאַך, ס'איז אָבער נאָך מיאוסער נישט צו האָבען קיין געלד. אַ טעמפּע משא האָט זיך איהם געפּאַקט אין מח אַריין, אַלץ פאַרשטעלט און ער האָט נישט געזעהן אַז זיין לעבען זאָל קענען אָננעמען אַנאַנדער ווענדונג. ער האָט שוין געהאַט פאַרגעסען צו האַלטען אַ פּעדער אין דער האַנד, נישט געגלויבט אַז ער האָט אַמאָל עפּעס אָנגעשריבען, אַז וועגען איהם האָט מען גערעדט.

בעססי'ן האָט ער כמעט די גאַנצע צייט נישט געזעהן, גע־הערט אַז זי געהט חתונה האָבען מיט ליפשיץ'ען און זיך געטרייסט אַז ער וועט נאָך אַמאָל איהם אָנכאַפּען פאַר די לאַנגע אויערען אין דער כלה'ס געגענוואַרט, קלאַפּען קאָפּ אָן וואַנד, וועט ער וויסען אַז לידער איז קיין ליעבע, דאָס קען מען פאַר געלד נישט קויפען !

גרין האָט פון דער זייט געכאַפּט עטליכע ווערטער, אַ דרעה געטאָן מיט'ן קאָפּ און זיך איינגעהערט ווי אַן אָפּגעבליאַקעוועטער יונגערמאַן מיט אַ גאָלען קאָפּ וואו פון קאַרק זיינען ביי איהם גע־פאַלען איבער די פּלייצעס שווארצע האָר, פאַסמעסווייז, און אויס־געזעהען ווי צוגעקלעפּטע האָט איינגע'טענה'ט מיט צוויי דאַמען וואָס זיינען געשטאַנען גרייט אָוועקצוגעהן.

— געפעלט אייך נישט ניו יאָרק ? — האָט איין דאַמע פאַר־שנירעלט די ליפּען און אָנגעצויגען אַ הענטשקע ביז צום פּלאַצען.

— ס'הייסט — האָט דער יונגערמאַן זיך אַ בויג געטאָן און אויסגעזעהן ווי אַ קאַריקאַטור פון אַ פּאָעט וואָס מען מאָלט אין אַ וויצען בלאַט — פאַר אַ דיכטער איז עס נישט קיין פּאַסיגע שטאָט.

— וואו דאַרף דען אַ דיכטער וואוינען ? — האָט די צווייטע געפרעגט.

— ווען איך וואָלט רייך געווען, — האָט דער יונגערמאַן זיך געגלעט מיט איין פינגער איבער'ן גאָלען קאָפּ — וואָלט איך נישט געוואוינט צווישען אַזוי פיעל מענשען. אַ דיכטער דאַרף זיין אַליין, ווייט פון טומעל. סיי זומער, סיי ווינטער וואָלט איך גע־וואוינט ערגעץ אין מיטען ים, אויף אַ פעלז, פאַרשטעהט זיך, אין אַ גלעזערנעם פּאַלאַץ, וואו ער זאָל זיין אָפען צום ים פון אַלע זייטען און אָפּשפּיגלען די בלויע וואַלען — — —

גרין האָט געשמייכעלט, זיך נאָך אַמאָל איינגעקוקט אין'ם יונגענמאַן, וואָס האָט גערעדט מיט אַ ווייכע למד, וועלכע האָט צוגעגעבען די ווערטער עפּעס מוזיקאַלישעס. ס'פּנים איז איהם געווען באַקאַנט, געוואוסט אַז ער שרייבט לידער און קוים געגלויבט אַז היינטיגע צייטען אין אַ קאָפּע זאָלען זיך וואַלגערן אַזעלכע

ראָמאַנטישע יונגעלייט, כאָטש די באַנדורע מיט'ן פּלאַשטש זיינען שוין לאַנג אַרויס פון דער מאָדע.

אַז די דאַמען זיינען אַרויס, האָט דער יונגערמאַן צוגערופען אַ קעלנער און איהם עפּעס איינגערוימט.

— כ'קען מעהר נישט באָרגען — האָט דער קעלנער אַ מיעדער זיך צוגענעצט.

— מאָרגען באַצאָהל איך — — — —

— איהר זאָגט אַזוי יעדען טאָג, — האָט דער קעלנער אַרויס־גענומען אַ ביכעל וואו די חובות זיינען געווען פאַרשריבען, — וואָס מיינט איהר, כ'בין אַ קאַפּיטאַליסט ? יעדען אָבענד מוז איך באַצאָהלען דעם בעל הבית — — — איהר קומט מיר, באַלד —

— כ'גלויב איך, — האָט זיך דער יונגערמאַן געכאַפּט פאַר די אויערען, נישט געוואָלט הערען, — איהר באַליידיגט מיך, הערר קעלנער ! כ'וועל מעהר אין קאַפע נישט אַריינקומען !

— קומט נישט !

— דרך ארץ, קעלנער, דו ! ווייסט מיט וועמען דו רעדסט? זאָלסט נישט וואַגען אונטערצוקומען צו מיין טישעל, הערסט ?

— ס'איז אַן אָפענע טיר, מיסטער, — האָט דער קעלנער זיך אָפּגערוקט און גענומען דערצעהלען די גאַנצע מעשה אַ צווייטען קעלנער.

דער יונגערמאַן האָט זיך אויפגעשטעלט, אַ כאַפּ געטאָן דעם קאַפּעלוש מיט'ן שטעקען, געבליבען שטעהן ביי גרין'ס טישעל און זיך פאַרנייגט :

— ענטשולדיגט, הערר גרין, אויב כ'שטער אייך — — — —

— אין גענענטייל, — האָט גרין העפליך געוויזען מיט דער האַנד ער זאָל זיך זעצען.

— דאָס פּלאַץ איז געוואָרען אונערטרעגליך, — האָט ער אַוועקגעלעגט אויפ'ן טישעל דעם שטעקען מיט'ן קאַפּעלוש און זיך צוגעזעצט, — אַן אַנשטענדיגער מענש קען דאָ מעהר נישט אַריינ־קומען ! זיי שינדען די הויט, יעדע זאַך קאָסט דאָ דאָפּעלט און

דער קעלנער טוט דיר א טובה אז ער באדינט דיך! ס'איז נישט קיין פּלאַץ פאר קינסטלער! ווען אזא לומפּ — האָט ער געוויזען מיט א פינגער אויף'ן פּלאַץ וואו דער קעלנער איז געשטאַנען, — באליידיגט מיך אין וויען אין א קאפע, צו אין פאריז, וואָלט ער מעהר אין דעם פּלאַץ נישט געווען, ס'איז אָבער אמעריקא! אזא פלעביי מיט אויסגעבויגענע פיס איז דאָך אין הארצען מיך מבטל, ווייל איך בין איהם שולדיג א פּאָר טאָלער! כ'טענה פון ערשטען טאָג אָן, אז אמעריקא איז נישט קיין פּלאַץ פאר קיין דיכטער! נו, ווי געהט'ס, הערר גרין? דער נאמען איז זעהר מוזיקאליש, — האָט ער האלב פארמאכט די אויגען און געצויגען דעם נאמען — ג־ר־י־ן־! — א נאָמען וואס האָט נישט קיין קאָלירען זאָגט גאָר נישט, איז לעבליך. מיר אידען האָבען נישט קיין שעהנע נע־מען, ס'איז גענוג מען זאָל אין מיטען עסען דיר פאָרשטעלען אַן איצקאָוויטש צו האצקעלעוויטש, דו זאָלסט פארלירען דעם אפּעטיט! גרין, זעהט איהר, זאָגט שוין עפּעס, דערמאָנט אָן טונקעלע צימערען, וואו די ווענד זיינען באהאנגען מיט לויזע גרינע שטיקער סאמעט, אויסגעקניפּט פון דעם זעלבען געוואנד מיט בלומען, ס'דערמאָנט אָן שאָפּען'ס נאָקטורנס. אפילו אונזערע קינסטלער האָבען קיין געשמאַק. זייערע פּסעוודאנימען גרילצען אין די אויערען. קענט איהר זיך פאָרשטעלען עפּעס א פערזענליכקייט הינטער משה חוזק, בן פרהצר, ויקהל פקודי? אָ, זעהט איהר, ד'אברוצי, פאָן־ד'אב־רוצי, דער נאָמען רעדט פאר זיך, ס'איז א שטיק אָפּערא, איהר קאָנט פארמאכען די אויגען ציהען דעם נאמען אויף פארשידענע טענער, צעווארפען אין זילבען, און וואָס לענגער איהר וועט איהם ציהען, אלץ מעהר וועט עס אייך באפרידיגען. וואס אנבאלאנגט א נאמען, זעהט איהר, בין איך נישט איינפארשטאנען מיט שעקס־פּיר'ן, א נאמען, זאָג איך, דאָס איז דער מענש, זיין נשמה.

ער האָט ארויסגענומען א וויזיט־קארטע געדרוקט אויף העל־פאנט־ביין פּאַפּיער און ער אונטערגעטראגען גרין'ען:

— ביטטע!

גרין האט איבערגעליינט:

סאלאמאן דיקשטיין
פאעט - אימפראטאר.

— ווי איז אייער ערשטער נאמען?
— שלמה.
— פאסט עס פאר א אידישען דיכטער ער זאל זיך איבערמא־כען דעם נאמען?

— כ׳וועל אייך זאגען — האט ער ערנסט ארויפגעלעגט איין פינגער אויף׳ן גאלען קאפ, ווי ס׳וואלט געווען עפעס א געהיימער צייכען — שלמה קלינגט נישט, ס׳דערמאנט אן „שלמה׳לע שארלא־טאן". ביי אונז אין שטעטעל איז געווען א שלמה׳לע שכור, האב איך געמוזט איבערמאכען אויף סאלאמאן, פארט עסטעטישער. אט, — האט ער געמאכט א זשעסט מיט דער האנד, ווי ער וואלט גע־וואלט דערמיט איהם איבערצייגען און ארויסגעשלעפט פון א בוזעם־קעשענע, וואס איז געווען לאנג ווי א זאק און אנגעפאקט מיט דינע ביכלעך, — האב איך מיין אייגען בוך מיט לידער, עס הייסט „קליאנגען", וועט איהר זיך דאך פרעגען, סטייטש, מען שרייבט דאך קלאנגען, זאג איך אייך, אז א מענש מיט געשמאק דארף זאגען „קליאנגען".

א קעלנער איז אונטערגעקומען צום טישעל, געבעטען מען זאל איהם באצאהלען און געהייסען האט עס, אז ס׳איז שוין צוויי ביי נאכט, די קאפע שליסט זיך.

גרין האט איבערגעלאזט א פאר סענט אויף׳ן טישעל וואו ער איז געזעסען, זיך געזעגנט מיט׳ן „פאעט־אימפעראטאר" און איז ארויס. ער האט געטראכט אז נאך אלע שטות׳עריייען איז דער יונ־גערמאן א דיכטער, געווען זיכער אז זיינע לידער זיינען מסתמא ניט ערגער פון אנדערע קלאסישע, ער האט זיך בלויז פארשפעטיגט מיט א הונדערט יאהר, ארויס פון דער מאדע, לאכען פון איהם אלע, האלטען איהם פאר א „בבל". און ווער וויים? האט דאך רוס־

לאנד א גרופּע דיכטער, גאר יונגע, וואס באזינגען בלויז פּרינצעסינס, קריסטאָלענע פּאַלאַצען און קלינגענדע נעמען. ווער ווייס ?

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, זיך געוואָלט באפרייען פון פּאָעזיע. דער שנעע האָט זיך געלעגט פּלאכטעווייז, דורכגענומען דיביינער און דאָ האָט ער נישט געהאט וואו איבערצונעכטיגען.

ער האָט געפיהלט אז דער באָ־ען פון אונטער די פיס איז שוין לאַנג אָפּערגעשוואומען, נישטאָ מעהר קיין גלייכגעוויכט און גע־ווען גלייכגילטיג אויב ס׳וועט איהם אויסקומען איבערצונעכטיגען אין א קאָרידאָר. וואָס איז ער בעסער פון טויזענד אנדערע ? דיקשטיין איז אויסגעוואקסען נעבען איהם :

— אה, הערר גרין, דאָס זייט איהר ? כ׳וואָלט אייך געוואָלט בעטען א געפעלינקייט — ווי איהר זעהט האָב איך געסטערן אויפּ־געגעבען מיין „לאָזשי“, כ׳מיין, אויב איהר זייט רייך און קענט מיר ביז מאָרגען געבען פינף און צוואנציג סענט, וואָלט איך איבער־גענעכטיגט אין „פּיפּעלס האוז“.

— געוויס קען איך אייך געבען, — האָט גרין גענומען זוכען אין די קעשענעס און זיך געטראכט אז ס׳איז א פּלאן מיטצוגעהן מיט איהם. — ס׳איז דאָ גענוג פּלאץ אין „פּיפּעלס האוז“ ?

— וואָס, איהר ווילט דען מיטגעהן ?

— כ׳וויס, — האָט גרין געשטאמעלט, — ס׳גלוסט זיך איצט נישט אהיימצופאָהרען, כ׳וואָהן ווייט.

— איהר האָט פופציג סענט ?

— כ׳האָב.

— אויסגעצייכענט ! צוזאמען וועט זיין היימליכער !

זיי זיינען געגאנגען, זיך געקאָרטשעט אונטער דער בייסענדער קעלט און געשוויגען. גרין האָט זיך געטראכט אז אין די קליינע צימערלעך, וואו טויזענדער היימלאָזע נעכטיגען יעדע נאכט, חלום׳ען די „פּאעטען־אימפּעראַטאָרס“ וועגען צעשוואומענע פּרוי־ען־געשטאַלטען, גלעזערנע פּאַלאַצען, טונקעלע צימערען באהאנ־ען מיט גרינע שטיקער סאמעט — — — האָט דאָך ווערלען

זיין „קעניגרייך" אויסגע'חלומ'ט אין אזא צימערל! אינטערע־סאנט! ער איז אַמאָל געווען אין הכנסת־אורחים אין ווארשע אויף סמאָטשע גאס, ווען ער עס קיינמאָל נישט פארגעסען. דער איינגעטימער האָט איהם אריינגעפיהרט אין קעלער, געוויזען דעם ערשטען צימער וואו איבערצונעכטיגען האָט געקאָסט פינף קאָפּי־קעס, איז ער שיער נישט דערשטיקט געווארען, אזוי דושנע איז געווען; טיעפער האָט געקאָסט פיער גראשען, און וואס ווייטער אלץ ביליגער. דער איינגעטימער האָט געעפענט א פינסטערען צימער, אָהן פענסטער און מיט הרחבה געזאָגט אז דאָ איבערצו־נעכטיגען קאסט גאר נישט. אויף דער ציגעלנער פאדלאגע זיינען געלעגען אָנגעשטאפּטע זעק וואו שורות מיט מענשען זיינען געשלאָ־פען, און די געלעגערס האָבען דערמאָנט קברים אויף א בית־עלמין. אז מען האָט זיך איינגעקוקט אין דער פינסטערניש, האָט זיך ביסלעכווייז ארויסגעשיילט א נאקעטע פיגור פון א זקן, וואס איז געזעסען אין מיטען צימער אויף זיין זאק, דאָס העמד אראָפּגע־לאָזט, די ווייסע באָרד פארפלאָנטערט, ווי אַנדזשעלעס' אַן אויס־געהאקטע סטאַטוע. דער זקן איז געווען אזוי פארטאָן מיט זיין העמד, אז ער האָט זיך צומאָל נישט אומגעקוקט ווער עס איז אריינ־געקומען, גע'טענה'ט מיט זיך און די שפּיצען פון דער באָרד האָ־בען זיך געשארט איבער'ן נאקעטען לייב.

גרין האָט ערווארטעט צו זעהן דאס זעלבע בילד. אז זיי זיינ־נען אריין אין א ליכטיגען, ווארעמען צימער, וואו אַן עלטערער מאן איז געזעסען איבער א קאסע, האָט ער זיך עפּעס נישט גע־גלויבט און דיקשטיינען נאָך אַמאָל איבערגעפרעגט:

— וואס, דאָ איז עס?

— יעס, גיט דעם מאן פופציג סענט.

— איהר ווילט שוין געהן שלאָפען? — האָט דער מאן אריינ־געווארפען דאָס געלד אין „רעדזשיסטער" און איהם געגעבען צוויי בילעטען.

— מיר וועלען נאָך מאכען א שנעפּסעל.

— וואס? — האָט גרין דיקשטיינען א ציה געטאָן פאר אַן ארבעל — דאָ לאָזט מען טרינקען?

— דאָ טרינקט מען נישט — האָט דיקשטיין זיך צולאַכט — דאָ שכור'ט מען!

— ווי הייסט?

— פשוט, א סענאטאר, א פילאנטראפ, האָט אויסגעבויט די הייזער און גע'פועל'ט אז מען זאָל מעגען דאָ פארקויפען משקה, ס'הייסט טאקע נאָך איהם, „ריינ'ס לאו."

זיי זיינען אריין אין א זעהר גרויסען צימער, כמעט א לע־דיגען. ארום די לאנגע פיער־עקיגע טישען זיינען דאָ און דאָרט גע־זעסען מיטעל־יעהריגע מענער, וואס האָבען געליטען פון נישט קע־נען שלאָפען און ארייגעקוקט אין צייטונגען. דיקשטיין האָט גע־נומען צוויי ביערס און זיך מיט גרינ'ען צוגעזעצט צו א טישעל וואו א גרויער מאן מיט צוויי פאָר ברילען אויף דער נאָז איז געזע־סען מיט א יונגען טרעמפ און איינגע'טענה'ט, אז מען האָט גע־הערט איבער'ן זאָל.

— און איך טענה צו איהם — האָט דער יונגערער געשפיגען אויף צוויי איילען פון זיך — אז די פרוי וויל מיט דיר נישט וואוי־נען, קענסטו צו איהר גארנישט האָבען! טענה'ט ער — אז אין אלעם בין איך שולדיג, ווען נישט איך, וואלט זי מיט איהם ווייטער געשטאנען און כאפט מיך שלאָגען. נו, נו, האָב איך איהם געמאכט לאמטערנעס אונטער די אויגען און ווי ער איז געלעגען א צובלוטיגטער, בין איך מיט איהר אוועק!

— אז אין אלעם איז שולדיג די קאפיטאליסטישע ארדנונג — האָט דער אלטער געעפענט א בוך וואס ער האָט געהאלטען אין דער האנד און וואו די מארגינס זיינען געווען באשריבען מיט הגהות — ווען דו וואָלסט געלייענט דעם „סאציאלען שיקזאל פון מענ־שען", וואלסטו געוואוסט, ווער עס איז אין אלעם שולדיג. אז זיי האָבען אונז געשטערט, די פאראזיטען! אין אונזער קאָלאָניע, אדער ווי מיר האָבען עס גערופען, „פאַלאנסטער", איז נישט גע־

ווען אזא זאך ווי מיין ווייב, דיין ווייב. די פרוי איז געווען פונקט אזוי פריי, ווי דער מאן, זי ליעבט א צווייטען — אל רייט, געה צום צווייטען. אז די וועלט איז משוגע! ווען איך האב היינט איין מיליאן דאלאר וואלט איך איבער'ן גאנצען לאנג נעגרינדעט קאלאניעס לויט פוריע'ס מוסטער. די ערשטע פרובען זיינען דורכ־געפאלען, ווייסטו פארוואס? ווייל דער מענש איז נאך נישט געווען דערוואקסען צו זיין פריי, יעדער מוז דורכגעהן דעם פראצעס, ס'איז אן עטישער, און צו אונז אין דער קאלאניע האבען זיך אריינגעכאפט „פייקערס”, געשלאגען פון אלעם אייגענע נוצען, פארשטעהסט, נא, לייען — האט דער אלטער אונטערגעטראגען דעם בוך דעם יונגען.

גרין איז געזעסען א צוטומעלטער, באטראכט דעם אלטען מיט די צוויי פאר ברילען, דעם קעמפער, וואס האט נאך אין די פער־ציגער פון לעצטען יאהר־הונדערט גע'חלום'ט צו פארבעסערען דעם מענשען'ס לעבען, איז אלט געווארען, גרוי געווארען, זיצט א היימלאזער, מאכט הגהות צו פוריע'ס לעהרע און דער יונגערמאן, דער טרעמפ, וואס פארשטעהט איהם נישט, פיהלט בלויז אז דער אלטער גיט איהם רעכט וואס אנבאלאנגט דער פרוי, וואס ער האט צוגענומען ביי א חבר.

א מיעדער האט גרין זיך לאנג געדרעהט אויפ'ן בעטעל, וואס איז געווען אזוי ריין און קלאר, אז ס'האט זיך נישט געוואלט אריינלייגען, מען זאל עס נישט איינשמוצען, און געפיהלט אז נישט דא איז דער פלאץ פאר איהם.

פארטאג האט זיך גרין אויפגעכאפט. ער האט זיך ארומ־געקוקט, נישט געוואוסט וואו ער געפינט זיך, געהערט איבער דער וואנד א קרעכצען, ווי מען וואלט עמיצען געשטיקט, איז איהם אן אימה באפאלען. ער איז אויפגעשפרונגען אויפ'ן בעטעל, גע־זעהן דורך דעם האלבען ווענטעל, וואס האט אפגעטיילט, ווי מיט א שפאנישער וואנט, איין צימערעל פון צווייטען, ווי דער אלטער מיט די צוויי פאר ברילען איז געזעסען ביי זיך אין בעטעל און

געלייענט א בוך ביי א סטרינענען ליכט. צווישען דעם שנאַרכען וואס האָט זיך געטראָגען פון אלע זייטען און געמאַכט די שטיל־קייט בלוט׳ער, האָט דעם אלטענ׳ס פארשטיקט קול, ווי ס׳וואלט געקומען פון בויך, אפּגעקלונגען ווי דאס זשומען פון א געפּייניג־טער פליעג.

„— דער מענש מאַטערט זיך, ווייל ער לעבט נישט פריי, ווייל ער אונטערדריקט זיינע אייגענע נייגונגען, זיינען ליידענ־שאַפטען" — — —

דער אלטער האָט אריינגעלאָזט א האנד אין זיין האָריגען לייב, פאַרמאַכט די אויגען, זיך צעוויגט, ווי ער וואָלט געוואלט באגרייפען די ווערטער וואס ער האָט נאָר וואס איבערגעלייענט און אזוי געבליבען זיצען ביים דערברענענדען ליכט.

גרינ׳ען איז דורך א סקרוך איבער די ביינער. ער האָט גע־וואלט זיך א אראפּלאזען אויפ׳ן בעטעל, געבליבען שטעהן, ווי עמיצער וואלט איהם צוגעהאלטען און געטייטעלט אויפ׳ן גרייז:

— אָט מאַטערט זיך א מענש ס׳גאַנצע לעבען, וואו ער טאָגט, דאָ נעכטיגט ער נישט, קען זיך אליין נישט פארזארגען, ווערט מסתמא אויסגעהן פון הונגער ערגיץ הינטער א פּלויט, און אָט דער נעמט זיך ס׳רעכט צו לערנען מענשען זיי זאלען נישט האָבען קיין צרות, זאלען תמיד זיין גליקליך!

— און ווער וויס וואס דער אלטער פארשטעהט אונטער׳ן וואָרט גליקליך? ער איז דאָך אַן אוטאָפּיסט. און אויב ער גלויבט מיט אַן אמת אז די ישועה איז אין דער „הארמאניע", טא וואס פאר א באַטרעף האָבען די מאַטעריעלע אונבאַקוועמליכקיי־טען, ווען די פרייד האָט גאָר קיין גרעניץ נישט?

ער האָט געזעהן ווי דער אלטער איז איינגעדרעמעלט זיצענ־דיג, דאָס בוך האָט זיך ארויסגעגליטשט פון דער האנד און איבער דעם אָרומגעשווירענעם בערדיל, האָט פון צועפּענטען מויל גערונען גאַנגווער, איז גרינ׳ען אזא אומעט באַפאַלען, אז ער האָט אזש פאַר־ביסען די ליפּען. ער האָט זיך דערמאַנט אָן דעם נאַקעטען בעטלער,

וואָס ער האָט געזעהן אין וואַרשעווער הכנסת אורחים, אונבאַוואוסט דערפיהלט א שיכות צווישען זיך און די אַלטע לייט און אין דער פינסטער גענומען אַרויפוואַרפען אויף זיך די מלבושים, ווי ס׳וואָלט געווען אַ פייער אין הויז. שטילערהייט, מען זאָל איהם נישט באַמערקען, איז ער אַראָפּ פון די טרעפּען, זיך אַרויסגע׳גנב׳עט און אַז ער איז שוין געווען אויף דער גאַס, אַריינגעאַטעמט פולע לונגען מיט קאַלטען לופט, האָט ער זיך אויסגעטשוכעט ווי נאָך א שלעכ־טען חלום.

עס איז נאָך געווען טונקעל. די גאַסען זיינען כמעט געווען ליידיג. איטאַליענער, לייכט אָנגעטאָן, זיינען געווען צעוואָרפען אי־בער דער לענג פון דער גאָס, געאַרבייט מיט שפּאַדלעס און געלעגט דעם שנעע אין קופּעס. א טראָם מיט א באַרשט וואָס האָט פאַרנומען איבער א האַלבע גאַס האָט גערייניגט פון די שינעס דעם שנעע, אָנגעפּיללט די לופט מיט שנעעלעך, ווי מיט א דראָבנעם קאַלטען רעגען און יעדעס מאָל ווען אביסעל שנעע האָט איבערגעהאַקט דעם עלעקטרישען ראָד, האָבען פייערלעך זיך געצונדען, געבלענד די אויגען און געקנאַקט ווי מען וואָלט אויף זיי געשאָטען זאַלץ.

גרין האָט קיין זאַך נישט געזעהן, געגאַנגען גיך, ווי ער וואָלט געדאַרפט ערגעץ קומען אין א באַשטימטע צייט און גע־טראַכט אַז צו שרייבען אין ניו יאָרק אידיש איז פּונקט אַזוי ווי צו זיצען אַן עלענדער אין א מושב זקנים און זיין איבערצייגט אַז ווען די מענשען וואָלטען געלעבט לויט פוריע׳ס תורה, וואָלטען קיין צרות נישט געווען אויף דער וועלט. הינקט דען נישט יעדע תורה אונטער? זיינע חברים שרייבער, דוקא די הייליגע צווישען זיי, די באַגרינדער פון „אידישיזם", די וואָס האָבען תמיד אין זינען ד י א י י ב י ג ק י י ט, שרייבען אָהן אויסנאַם דעם ערגסטען אידיש און זייערע קינדער, ווי אויף צולהכעים, רעדען שוין אין גאַנצען קיין אידיש ניט.

— הא לאָ, גרין, — האָט אַן עלטערער מאַן אויף איהם אַרויפ־געלעגט א האַנד, — פון וואַנען שלעפּט איהר זיך אַזוי פריה?

— האַלאָ, מיסטער סולצער, — האָט גרין באַגריסט זײַנעם אַ געוועזענעם רעדאַקטאָר און ס׳איז איהם אויף׳ן אָרט אײַנגעפאַלען, אַז ער מוז בײַ איהם נעמען אַן אַוואַנס.

— וואָס זעהט מען אײַך נישט? — האָט דער רעדאַקטאָר איהם גענומען אונטער׳ן אָרעם — איהר האָט אויפגעהערט שרײַבען?

— וואָס פעלט אײַך אײַן — האָט גרין זיך עטוואָס פארלוי־רען, — כ׳האָב גראָדע ליגען אַ סעריע לידער, כ׳דאַרף זײ נאָר איבערשרײַבען.

— נו, נו? ברענגט זײ אַרײַן. אַז איהר ווילט קען איך אײַך געבען אַן אַוואַנס, איהר ווייסט דאָך, אַז בײַ מיר שפּיעלט געלד קײן ראָלע נישט.

— גיט אַ צעהנעריל.

— גוט, — האָט ער אַרויסגעשלעפּט אַ פּאַק מיט פּאַפּיר־געלד,

— נו, זעהט כ׳זאָל הײַנט די לידער אונבאַדינגט האָבען. זאָגט איהר מיר צו?

— איהר ווייסט אַז כ׳בין אַ וואָרטסמאַן.

אַז דער רעדאַקטאָר איז פארשוואונדען, האָט גרין צועפענט די האַנד, באַטראַכט דאָס צעהנערעל און זיך דערמאָנט אַז ס׳הונ־גערט איהם. ער איז אַרײַן אין דער ערשטער בעקערי, אויסגע־טרונקען צוויי גלעזער קאַפע, געשלונגען פרישע זעמעל און דער־פיהלט אַ מיעדקייט אין גאַנצען קערפּער. ער האָט זיך געשלעפּט אַ היים. די בעל־הבית׳טע האָט איהם באַגעגענט מיט אַ זויער פּנים, זיך געקליבען אויסצושיסען, נאָר אַז זי האָט דערזעהן ווי גרין טראָגט איהר אונטער געלד, האָט זיך ס׳פּנים בײַ אהר גלײַך געביטען און זי איז געוואָרען רעדעוודיג:

— שעהן נחת האָב איך פון אײַך, מיסטער גרין.

— וואָס איז?

— וואו זײַט איהר דאָס געווען אַ גאַנצע נאַכט? — האָט זי אַ קוועטש געטאָן מיט אַן אויג און צווײדײַטיג געשמייכעלט.

גרין איז געווען גוט אויפגעלעגט וואָס ער האָט באַצאָהלט

דירה געלד, האָט זיך ניט צונעהערט וואס מען האָט גערעדט צו איהם, בלויז געפיהלט ווי א שווערער עול איז איהם אראפּ פון די פּלייצעס. א צופרידענער האָט ער זיך צונעשפּארט און איז באלד איינגעשלאָפען.

א באוואקסענער, א גרויער, איז ער געזעסען אין מיטען ים אין א גלעזערנעם פּאלאַץ. מחנות אויסגעהונגערטע מענשען זיי־נען אנגעשוואומען מיט יעדען וואל, זיך געריסען מיט פארשוימטע מיילער צו איהם, איהם געוואלט איינשלינגען. ער איז זיך געזע־סען א רוהיגער, געשריבען איין ליעד נאָכ'ן צווייטען, געוועז זי־כער אז ער מאכט גליקליך די וועלט און יעדעם מאָל ווען די קולות פון די אויסגעהונגערטע זיינען געווארען אונערטרעגליך, האָט ער זיי געווארפען א ליעד און זיי האָבען זיך בארוהיגט.

עס האָט זיך דערהערט א קלונג. גרין האָט א צאפּעל געּ־טאָן, דערפיהלט אויף זיך אן אונגעהויערע משא און אזוי געלי־טען וואס ער קען נישט געהן עפענען די טיר, אז ער האָט אזש געוויינט. די טיר האָט זיך געעפענט און מאדאם בליאש איז שטיל אריין.

— גרין, וואס איז מיט אייך? וואס זיצט איהר עפעס אין דער פינסטער? קומט, ס'איז זעהר א שעהנע נאכט, מיר וועלען זיך דורכגעהן.

זי האָט איהם ארומגענומען.

— טשעפּעט זיך אָפּ פון מיר! — האָט גרין זיך א ריס געּ־טאָן פון איהרע הענד — אומגליק מיינס, ארויס, ארויס פון דאַ־נען!

— משוגע — האָט מאדאם בליאש א דערשראָקענע געשעפּ־טשעט און זיך גענומען רוקען צו דער טיר.

גרין האָט דערפיהלט ווי א פּאָר אויגען שטעכען איהם אין קארק, זיך אויפגעכאפּט, און געזעהן ווי זיין בעל־הבית'טע שלעפּט א נעה־מאשין מיט אזא גרילצען, ווי מען וואלט געקראַצט בלע־כענע טעפּ מיט מעסערס.

— כ'האָב אייך אויפגעוועקט? — האָט די בעל־הבית'טע גע־שמייכעלט.

גרין האָט נישט געענטפערט, זיך צוגענעצט, א מיעדער אראָפּ פון בעטעל, נישט געוואוסט צי ס'האָט איהם גע'חלומ'ט, צי ס'האָט טאקע מיט איהם עפּיס פּאַסירט און איז אריין צו דער בעל־הבית'טע:

— ס'האָט דאָ קיינער נישט געפרעגט אויף מיר?

— אזוי פריה ערוואַרטעט איהר שוין געסט?

— מ'האָט דאכט זיך געקלונגען?

— דאָס איז געווען דער מילך־מאַן.

ער האָט געשפּרייזט א לענגערע צייט איבער'ן צימער, זיך בשום אופן נישט געקענט דערמאָנען דעם גאַנצען חלום, געטראכט אז מען דאַרף זיך נעהמען אין דער האַנד אריין, א ביסעל מעהר גלויבען אין זיך, גענוג זיך גע'חקר'ענט, גענוג געשנורעוועט דעם מח מיט רצועות, ווי א יאַפּאַנעזערין דעם פוס, און פון דעם שנו־רעווען איז דער מח געוואָרען טעמפּער, בלויז געקריגען היהנער־אויגען. ס'האָט איהם הנאה געטאָן וואָס ער האָט כאָטש אין חלום פּאָרטריבען מאַדאַם בליאַש און זיך אוועקגעזעצט שרייבען. ער האָט געמעקט איין שורה נאָך דער צווייטער, געריסען ס'פּאַפּיער, ווידער אָנגעהויבען, ווידער געריסען און אין גאַנצען געציטערט. דאכט זיך נעכטען נאָך איז גענוג געווען ער זאָל זיך אוועקזעצען, א קנייטש טון דעם שטערען, כאַפּען א באַרג מיט ווערטער, זיי א שליידער טון, באַלאַנסירען אז קיין איינציג וואָרט זאָל נישט פערביי די פינגער און שורות, ווי לעבעדיגע מענשען האָבען זיי זיך אוועק־געשטעלט פאַר זיינע אויגען, און איצט, ווי מען וואָלט איהם עפּיס אָפּגעטאָן, זיצט ער אַן אונבאהאָלפענער, שוויצט און די הענד הויבען זיך נישט.

א דענערוויירטער האָט ער א וואַרף געטון די פעדער און איז ארויס פון שטוב. ער איז געגאַנגען אָהן א ציעל פון איין גאס אין דער צווייטער, יעדע זאַך באַטראַכט, ווי ער וואָלט נעכטען אריבער־

געקומען א „גרינער", געלייענט די שילדען, באוואונדערט די שורות הייזער, וואָס האָבען זיך געריסען אין הימעל אריין. ס'ערשטע מאָל אין יאָהרען האָט ער דערפיהלט דעם ריטם פונ'ם רוישענדען ניו יאָרק, נישט פארשטאנען ווי מענשען קענען לעבען אויפ'ן דאָרף, אין וואלד, וואו אלץ איז שטיל און פארגליווערט, זיך איינגעהערט ווי דער ווינד האָט געשניטען און געפייפט, זיך דאכט זיך געוואָלט איינבייסען אין די שארפע קאַנטען פון די הייזער, געבויט ווי א דריי־עק. ער איז זיכער געווען אז די שורות ריעזען, וואָס האָבען זיך געריסען אין די וואָלקענס, האָבען זיך דורכגערעדט אויף זייער לשון. די שפּראך איז איהם נישט געווען פרעמד, כאָטש ער האָט גאָרנישט פארשטאַנען, בלויז געפיהלט, אז דאָ אין דעם טומעל איז זיין פּלאַץ, ער דארף זיך נאָר צונויפגיסען מיט די צוויי שטראָמען מענשען, וואָס ציהען זיך פון ביידע זייטען גאַס.

א באקאַנט פּנים האָט זיך איהם געוואָרפען אין די אויגען. ער איז פארבייגעגאַנגען, זיך נישט געקענט באפרייען און זיך צוריק אומגעקערט.

פּרידקין, א פארעלטערטער, א באוואקסענער, מיט אן אָפען מויל אָהן ציין, מיט א דיקען שירעם אונטער'ן אָרעם, האָט זיך גע־שלעפּט אין מיטען גאַס. נעבען איהם האָט זיך געוואקעלט שושנה אין די הויכע מאַנאַטען. דער לויזער צוקנעפּעלטער מאַנטעל אָפען, וואו א פארפלעקט, צוקנייטשט זיידען קלייד, ווי זי וואָלט געשלאָפען אין עס, האָט זיך געוואָרפען אין די אויגען.

ביידע, צוקנייטשטע, צוקרימטע, האָבען זיך געשלעפּט פאר־יתומ'טע איבער דער לעדיגער גאַס, ווי דער שטראָם פון מענשען וואָס האָט זיך געצויגען פון ביידע זייטען טראָטואר וואָלט זיי אויסגעשפּיגען.

— דאכט זיך א באקאנטער? — האָט גרין אָפּגעשטעלט פּרידקינען.

— מיסטער גרין! — האָט פּרידקין פון שמחה צושפּרייט די הענד, ארויסגעלאָזט דעם שירעם, זיך א בויג געטאָן נאָך איהם

און אין גאַנצען האָט ער דערמאָנט אַ שפּין. — איהר קענט גאָר נישט מיסעס פרידקין? באַקענט אייך — מיסטער גרין, מיין פרוי....

— איהר האָט זיך פאַר דער קורצער צייט, וואָס איך האָב אייך נישט געזעהן, זעהר געעלטערט — האָט גרין איהם באַטראַכט פון קאָפּ ביז פיס.

— הערסט, שושנה, — האָט פרידקין זי אַ שטופּ געטון מיט'ן קעפּיל פון שירעם — ווען ער זעהט מיך מיט צוויי חדשים צוריק, וואָלט ער עס נישט געזאָגט — און זיך געווענדעט צו גרינען — אַז כ'דאַרף דאַנקען גאָט וואָס כ'האָב זיך אַזוי אַרויסגעדרעהט!

— וואָס, איהר זייט קראַנק געווען?

— איהר ווייסט טאַקע גאָרנישט? עה — — — —

גרין האָט אַ צוק געטון מיט די אַקסלען אויף ניין.

— זיי האָבען דאָך מיך שיעור נישט דער'הרג'עט, די העב־רעער!

— וואָס פאַרע העברעער?

— ער ווייס טאַקע נישט! — האָט פרידקין אַ שטופּ געטאָן דעם ווייב און געמאַכט בשעת־מעשה אַזאַ מינע, ווי גרין וואָלט נישט געוואוסט אַז ער געפינט זיך אין ניו יאָרק — אַז אין דער „מחזיקי" איז געווען אַ סטרייק ווייסט איהר? האָבען די ארץ־ישראל אידען אָנגעשטעלט אַ „גענגסטער" און מען האָט מיך צו־שלאָגען. וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ווען נישט זי — ער האָט אָנגעוויזען אויף שושנה'ן מיט'ן שירעם — וואָלט געווען „גוט־באַי" פרידקין!

— וואָס האָבען זיי געהאַט צו אייך?

— אַז דער פּרעזידענט איז צו מיר צוגעשטאַנען, צוגעזאָגט כל'ע גליקען, האָב איך איהם געקענט מעיז־פּנים זיין, כ'פרעג אייך?

— האָט איהר געלערענט?

— האָבען זיי געשריען אַז כ'„סקעב"!

— איך האָב אָבער גע'טענה'ט — האָט שושנה זיך אָנגע־רופען — אַלע סטרייקען — סטרייק אויך!

— כ'בעט דיך, שושנה — האָט פרידקין זיך אָנגעבלאָזען — אַז איך רעד, האָס מיר נישט איבער!

— אָל־רייט, רעד דו — האָט זי זיך פאַרלוירען פאַר גרינען, דערפיהלט אויף זיך זיין בליק און אינסטינקטיוו זיך גענומען טאַ־פּען מיט די פינגער צו איהר זיידען קלייד איז נישט אויפגעקנע־פּעלט פון פאָרענט.

— איהר לערענט נאָך אַלץ אין דער „מחזיקי"?

— ווער לערענט? — האָט פרידקין זיך א קנייטש געטאָן און געוויזען אויפ'ן האַרץ — שוואַך, כ'קען מעהר קיין קלאַס נישט האַלטען, שפּיי א ביסעל אונטער מיט בלוט — האָט ער קרענקליך א שמייכעל געטון, ווי ער וואָלט דערמיט געוואָרען חשוב'ער — ווי איהר זעהט איז פון פרידקינען א שעהנער לייט געוואָרען!

— און פון וואָס ציהט מען חיונה?

— איז טאַקע שלעכט, מען מאַטערט זיך. דערווייל בין איך קאַלעקטאָר אין דער „מחזיקי", שאַף נייע מיטגליעדער, נעם אָן א בר־מצוה, מען שטופּט זיך ווי ס'איז דורך. איך, דאַרפט איהר וויסען, בין דאָך נישט דער שמש, וואָס איז ביז אַהער געגאַנגען קאַלעקטען. די גאַנצע נאַכבאַרשאַפט דאָ אַרום קען מיך און אַז כ'שטעה צו איינעם צו, קען ער מיר נישט אָפּזאָגען, ווערט א מיטגליעד. איז ווי איהר זעהט, וואָלט געוועט צו דערליידען, איז אַנאַנדער צרה. צייט כ'בין אויפגעשטאַנען פון בעט, האָב איך געקריגען א טבע צו חלש'ען און מיינע — האָט ער געוויזען אויפ'ן ווייב — איז אין אַנדערע אומשטענדען, קען זיך נישט אומעטום מיטשלעפּען, נאָר ווען נישט זי, ווייס איין גאָט וואָס כ'וואָלט געטון?

— הייסט עס, מען קומט דורך?

— אויפ'ן פרעזידענט געזאָגט! — האָט פרידקין זיך צוהוסט,

רויט געוואָרען, אויסגעשפּיגען אין אַ טיכעל אריין און אַ צופרי־
דענער עם אונטערגעטראָגען גרינגען — ר'זעהט?

גרין האָט זיך געזעגענט, גענומען פרידקין'ס אדרעס און גע־
הערט ווי זיי שרייען איהם נאָך:

— קומט צו אונז אריבער אַ פרייטאָג אויף פיש!

— זייט נישט קיין גאַסט!

ער איז כמעט געלאָפען, נישט געקענט צונויפנעהמען די גע־
דאַנקען און געטראַכט אז מען דאַרף זיך ארויסרייסען פון דער
סביבה. ער האָט זיך דערמאָנט אָן דער סצענע ביים פּרעזידענט,
אז פּוילישע האָבען ליעב זיסע פיש, געשמייכעלט, געזעהן פאַר זיך
דעם פּרעזידענט'ס עס-צימער אָפּגעגאָסען מיט עלעקטרישע ליכט,
אויפ'ן טיש זיינען צושטעלט הייסע, דורכזיכטיגע גלעזער טעע,
האָט ער אָנגעהויבען צו קלאַפּען אַ צאָהן אָן אַ צאָהן און אַלץ אין
איהם האָט געגאַרט נאָך אַ וואַרימע שטוב, נאָך אַ הייס גלאָז טעע.
ס'האָט זיך איהם אַליין נישט געגלויבט אז ער איז אַמאָל געווען
נאָהענט מיט בעססי'ן, אז זי פלעגט צו איהם קומען, ארייגלאָזען
איהרע קליינע הענד אין זיינע קוטשמעס האָר און אָן אנגענעהמער,
פרישער ריח, איהר ריח, האָט זיך אָנגעהויבען וועבען ארום איהם.
דער שמייכעל איז געשטאַנען פאַר די אויגען און קליינינגקייטען
האָבען איהם אַזוי פאַרוויעגט, אז ער האָט זיך באַלד נישט גע־
כאַפּט דאַס ער שטעהט ביי'ם פּרעזידענט'ס הויז. ער איז ארויף
אויף אַ פאַרבייגעהער, זיך נישט ענטשולדיגט, זיך געכאַפּט וואו
ער שטעהט און אינסטינקטיוו באַטראַכט זיין הילך. ער איז גע־
ווען זיכער אז ער דאַרף נור וועלען איז בעססי צוריק זיינע, ער
האָט זי אַליין ארויסגעלאָזט פון די הענד, איבערגעגעבען דעם נאַ־
רישען ליפשיץ און איצט שטעהט ער אונטער איהר פענסטער מיט
אַ פעריסענעם קאָפּ, ווי אַ פאַרבענקטער טרובאַדור און אין הארצען
שפּינט זיך אַ סערענאַדע.

ער האָט אויפגעציטערט — בעססי איז אראָפּ פון די טרעפּ־
לעך, זיך געלאָזט מיט'ן טראָטואַר. דער געלער פוקס ארום איהר

האַלז האָט זיך נאָכלעסיג געדוקט איבער די אַקסלען, איהר צו־געגעבען אַ וואַרימקייט. ער איז איהר נאָכגעגאַנגען, געהאַט טוי־זענדער פּלענער ווי זי צוריקצוקריגען און פּאָרט נישט דרייסט גע־ווען אונטערצוגעהן. ער איז אויסגעוואַקסען נעבען איהר און זיך פאַרנויגט.

— אַה, — האָט בעססי זיך איבערגעשראָקען, איהם אָנגע־קוקט און זיך צושמייכעלט — וואָס זעהט מען אייך נישט, מיסטער גרין? וואָס מאַכט איהר?

— כ'האָב זיך פאַרבענקט נאָך אייך.

— מיט אַן אמת?

— כ'שטעה שוין דאָ פון פאַרטאָג אָן.

— ס'טוט מיר מיט אַן אמת לייד — האָט בעססי זיך פאַר־לוירען — ווען כ'וואָלט געוואוסט, וואָלט איך אייך אַזוי לאַנג נישט געלאָזט וואַרטען.

— וואו געהט איהר איצט? — האָט ער זי גענומען אונטער'ן אָרעם.

— כ'בין זעהר פאַרנומען.

— כ'שטער אייך?

— אין גענענטייל, כ'וועל זיין זעהר צופרידען איהר זאָלט מיך צופיהרען.

— וואָס איז מיט אייך געוואָרען, בעססי?

— וואָס מיינט איהר?

— וואָס האָט איהר זיך אַזוי דערווייטערט פון מיר?

זי האָט גאָרנישט געענטפערט און זיך געוואונדערט ווי אָפּ־געריסען ער געהט.

— אַז ליפשיץ זעהט מיך אויף איין זייט טראָטואר געהט ער איבער אויף דער צווייטער. פאַרוואָס מיידט ער מיך אויס? — איז גרינגען וואַרעם געוואָרען, געפיהלט אַז ער הויבט אָן צו רעדען נאַרישקייטען.

— כ'הער עס ערשט איצט.

— דערפאַר וואָס כ'האָב איהם געמאַכט פאַר א פּאָעט ? — האָט גרין פארביסען א ליפּ, ווי ער וואָלט געוואָלט צוריקכאַפּען די ווערטער.

— איהר האָט איהם געמאַכט פאַר א פּאָעט ?

— און אז כ'וועל אייך פארטרויען דאָס ליפּשיץ האָט קיין איין ליעד נישט אָנגעשריבען — האָט גרין גאַליג געשמייכעלט — וואָס וועט איהר דעמאָלט זאָגען ?

— וואָס ?

— ליפּשיץ האָט פאַר געלד ביי מיר געקויפט די ליעדער, דאָס זיינען מיינע לידער, מ י י נ ע — האָט גרין זיך א קלאַפּ געטון מיט'ן פויסט אין האַרץ אריין.

— איהר זייט נישט קיין פּאַרגינער ! — האָט בעססי פון אויפרעגונג געשפּריצט דורך דער פאַרשאַרצטער ליפּ — געהט אוועק, כ'וויל אייך מעהר נישט קענען ! איהר זייט א מיאוסער מענש !

גרין איז געבליבען שטעהן א צוטומעלטער, גאַליק געשמייכעלט, געזעהן ווי בעססי פארשווינדט און זיך צולאַכט צום ערשט שטיל, דערנאָך העכער אז פאַרביינגעהער האָבען זיך אָפּגעשטעלט קוקען. הענד און פיס האָבען ביי איהם אָנגעהויבען ציטערען פאַרוואָס ער האָט זי אָפּגעלאָזט מיט גאָרנישט, געדאַרפט אָנכאַפּען פאַר'ן קאָקס, אַרומוויקלען די האָר אַרום דער האַנד, שליידערען קאָפּ אָן וואַנד.

ער האָט זיך געלאָזט נאָך בעססי'ן, געקוקט אין אַלע זייטען, זי מעהר נישט געזעהן. פון געוואוינהייט זיך א טאַפּ געטון ביי דער וועסטיל קעשענע און אַרויסגענומען זיין שוואַרצען זייגער. ער האָט א קוק געטון אויפ'ן ציפערבלאַט, נישט געזעהן ווי שפּעט ס'איז. פאַר די אויגען האָט זיך געצויגען אַן אספאַלט-גאַס אויף מיילען און דער זייגער איז געוועזן אַזוי דין, אַזוי קיילעכדיג דין, האָט ער איהם פעסטער איינגעקוועטשט צווישען די פינגער, געווען איבערצייגט אז דער זייגער וועט זיך נישט אויפהערען קייקלען אי־בער'ן אַספאַלט און איהם א שליידער געטון וואָס כח נור. ער

האָט זיך צוגעזעצט אויף אַ טרעפּיל, איינגערעמט דעם קאָפּ אין די הענד און פאַרמאַכט די אויגען.

ווייסע פּערלמוטערנע בערג האָבען זיך געפאַלדעוועט, אויסגעוואַקסען, זיך צונויפגעגאָסען אין דער פאָרם פון אַ וואַסערדיג געשטאַלט און מיט אַ קראַך זיך צוברעקעלט אין מיליאָנען זילבער־שטערען.

ער האָט געפיהלט ווי ער ווערט העכער, גלייכט זיך אויס מיט די שוימיגע וואַסער־בערג און איז בכח אַ גיי לעבען צו שאַפען.

אין איין רגע איז פאַר איהם דורך די „היברו“, ווי אַ פאַרזעהעניש און פון דעם פאַרזעהעניש האָבען זיך גענומען אַרויס־שיילען פרידקינס, פרידקינדלעך, זיך צושטעלט אין רייהען, פינסטער געמאַכט די גאַס. ער האָט באַשלאָסען אויסצורייסען דאָס פאַר־זעהעניש מיט'ן וואָרצעל, מעג עס אפילו פאַרגעהן אין בלוט, עס פאַנאַנדערפלעכטען און אַ שליידער טון עם אַלעמען פאַר די אויגען. ווער דער עולם דאָס זיך צולויפען, זיך האַלטען פאַר די נעז, האַ, האַ, האַ! נישט גלויבען אז דאָס פאַרזעהעניש האָט ער נור וואָס אַראָפּגענומען פון זייערע פּלייצעס! און די „סמערדיאַקאָוולעך“ וואָס טראָגען אָניצעס מיט שטרוי אין די צעיאָווירענע שיך, זיי ווילען דאָס אָנפאַלען — סטייטש? אַזאַ הפקרות! אַזאַ הפקרות!

— מיסטער — איז די „דזשעניטערין“ מיט אַ בעזים אין דער האַנד אַרויס אויפ'ן טרעפּיל און גרינגען אַ שאָקעל געטון פאַר אַן אַקסעל — דאָ איז קיין פּלאַץ צו זיצען, פּליעז.

ער האָט זיך אַ כאַפּ געטון, געזעהן פאַר זיך אַ נאַסע אַספּאַלט־גאַס, וואָס האָט אויסגעזעהן ווי אַ שטעהענדיג וואַסער, זיך איינגעקאָרטשעט און טרייסלענדיג זיך אַוועקגעשלעפּט.

ע נ ד ע.